REPORT

OF

THE CENSUS OF 1901 A. D.

OF

THE JUNAGADH STATE

BY

MANILAL KESHAVLAL B. A., L. L. B.
CENSUS COMMISSIONER, JUNAGADH STATE.

1902.

PRINTED AT THE "JUNAGADH STATE" PRESS.

CONTENTS.

PAGES.

CHAPTER I.—ADMINISTRATION OF THE CENSUS OPERATION.

Towns and villages ; charges, circles, and blocks ; charge superintendent, circle supervisor and block-clerck, house-defined, house-numbering ; systems of house-numbering discussed ; Mr. R. E. Enthoven at Rajkote ; Inspection tours ; forms, schedules and tables ; Final enumeration ; enumeration of floating populations ; day census in hilly parts; meeting at Bombay ; Abstraction-slipsystem ; Tabulation... ... ... 1—33

CHAPTER II.—GENERAL DESCRIPTION OF THE JUNAGADH STATE.

Limit, area, physical aspect, climate, heat, rainfall, soil and its fertility, usual crops... ... . 34—37

CHAPTER III.—MAHALWAR DESCRIPTION.

Name of Mahals ; climate, cultivation, irrigation, physical aspect, kinds of soil etc. of each Mahal briefly reviewed... ... 38—57

CHAPTER IV.—AREA, POPULATIONS, HOUSES, DENSITIES AND THEIR COMPARISON WITH THE PRECEDING DECADE.

Ratio percent of occupied to total buildings ; grade of density ; comparison of population of 1871, 1881, 1891 and 1901 ; decrease accounted for ; variation in villages ; comparison of occupied houses in 1871, 1881, 1891 and 1901... .... 58—77

CHAPTER V.—RELIGIONS AND SECTS.

Main religion ; Charwak and Boudh doctrines ; Jain religion ; Zoroastrian religion ; Mahomedan religion ; Christianity ; Jew religion ; animistic ; Hindu Sampradays and Panthas; Jain sects ; Mahomedan sects ; Parsi sects ; numerical strength of different religions ; males and females of each religion ; their percentages ; comparison between 1891 and 1901 by religion.... ... ... 78—92

CHAPTER VI.—AGE AND SEX.

Births, deaths, sanitation, state help, number and percentage of the population by sex and age-period. Comparison between, 1891 and 1901. Increase and decrease in the population by age-period ; average death and birth rate in the decennial period under review... ... ... 93—115

CHAPTER VII.—Civil Conditions.

Hindu, Mahomedan and Parsi systems of marriage ; number of married, unmarried, widowed, males and females ; same by age-period ; widow-re-marriage, Infant and early marriages, married, unmarried and widowed by religion, ratio of married, uumarried and widowed ; comparison of 1891 and 1901... 116-138

CHAPTER VIII.—Education and Languages.

Ancient education, general education ; education in the State, educational state shown by percentage ; educational ratio by charge, the same by religion, education in the Junagadh city, comparison between 1891 and 1901. Departmental figures and census figures of learners. Languages ; main language and its divisions. Table giving family, group, language and dialect. Languages returned with number of persons speaking them... 139-167

CHAPTER IX.—Birth places and Infirmities.

Causes of migration and their influence in our State ; number of persons of different birth-places ; number of persons born in Junagadh State per each charge. Infirmities ; 4 kinds, number of each ; same by age-period... 168-174

CHAPTER X.—Castes.

Hindu castes, original quadruple divisions, castes and sub-castes, reasons for sub-castes. Hindu castes and the number in each returned, Hindu castes, chief of them briefly described comparing their numbers with 1891... 175-188

CHAPTER XI.—Occupations.

Classification of occupations and means of livelihood. Total population maintained by each occupation, actual workers. Males and females with their dependants. Interest in land... 189-216

Conclusion... 217

Appendices... ... ... A to Q

Tables showing numbers, education and civil conditions of Nagars and Nagar Bhramins... ... ...

Errata... ... ...

FROM

Manilal Keshavlal,

CENSUS COMMISSIONER OF JUNAGADH.

To

Khansaheb Dastgah Chunilal Sarabhai,

CHIEF DIWAN SAHEB OF JUNAGADH.

RESPECTED SIR,

I have the honour to submit, in the following few pages, a report of the Census of Junagadh State taken in 1901 A. D.

2. The final enumeration of the entire territories ruled over by His Highness Rasulkhanji Mohabatkhanji K. C. S. I. Nawab Saheb of Junagadh, was taken, synchronous with that of all India, on the night of the 1st March 1901 A. D., that is, after ten years and three days from the last Census which was taken on the night of the 26th February 1891 A. D. This is the first attempt of its kind to submit a systematic Census report of our State.

3. The order of my appointment of No. 3400 dated 6-8-1900 as Census Commissioner, reached me at Una, just at the close of the hardest duties of the famine relief officer of the Una Division, at the time when the monsoon, late in season, had already burst in with unusual force and fury.

4. Immediately on the receipt of the order, leaving the charge of the famine relief officer, I hastened to Junagadh to join my appointment as speedily as the conditions of the roads and rivers in such a heavy monsoon permitted. No sooner did I assume the charge of this new office, to the inner working of which, I should admit without ostentation or assumption, I was a complete stranger, than I thought it advisable to approach your honour with a request to allow me a little more extensive, though by no means an unlimited, power, so that I can have a freer and a wider scope to work out my plans with facility, which request your honour so kindly and graciously acceded to.

5. Thus equipped, and I should acknowledge with feelings of genuine thankfulness, very well equipped, I, in earnest, at once commenced the work entrusted to me.

6. To begin with, the office establishment was fitly organized for the purpose, and the work of the Census Department was regularly put in motion from the 1st September 1900 A. D. A budget providing for the expenses for the

entire Census Operations, was sanctioned by your honour which is annexed herewith as Appendix A.

Administration of the census operations

7. At my request your honour was pleased to issue a general order No. 1906 dated 22nd August 1900 A. D. Samvat 1956 Shravan Vadi 12th Wednesday (printed in the Dastural Amal of Samvat 1956 Bhadarva Shud 2nd, Vol. 34 No. 1 page 2), calling upon the Heads of all the Departments to render full and timely help in the Census work, such as may be required of them from time to time by the officials engaged in the Census operations. A notice of No. 778 dated 15th November 1900 A. D. under your honour's order, was published in the Dastural Amal of Samvat 1957 Margashirsha Shud 2nd Saturday, 24th November 1900 A. D., Vol. 34, No. 4, page 38, calling upon the Bhayats, Mul-girasias, Inamdars, Kheratis &c., to expedite supply of all the means and materials requisite for carrying on the Census operations in their respective villages or parts of villages, and the State, it was further notified in the same notice, would be compelled to supply them at the expense of those who would fail to give a prompt response to the call.

8. In collecting materials for the preliminary operations of the Census work, at the outset. I prepared an up-to-date list, adapted for the use of Census work, of all the villages, towns and nesses under each Mahal arranged in an alphabetical order, which is annexed herewith as Appendix B. In the preparation of this list special care was taken to introduce all the changes that took place between 1891 A. D. and 1901 A. D. such as transfers of villages from and into Mahals of the State, depopulated villages turned into populated villages, populated villages that have since become extinct, villages amalgamated with other villages of the same Mahal and villages that came into existence after 1891 A. D. (Appendix $\frac{B}{I}$).

9. I have made one departure from the arrangements of the last Census which deserves to be noted viz., that in the last Census those villages which were under the Judicial jurisdiction of one Mahal and the Revenue jurisdiction of the other Mahal, were irregularly treated as some to be under the Mahal which has revenue jurisdiction over them and some to be under the Mahal which has judicial jurisdiction over them ; but now in the present Census I have, for the sake of convenience, treated such villages, exclusively for the Census purposes, under those Mahals which have revenue jurisdiction over them.

10. Thus preparing the ground work for the Census operations I divided for the Census purpose the whole Junagadh State into 24 Charges corresponding to the recognized administrative divisions, Townships and Mahals and, for all the Charges, I appointed Charge Superintendents—Officers responsible for their respective Charges. The Charges of the whole Junagadh State were as under :—

1 Junagadh 2 Dungar 3 Bagat*

* Bagat, which was treated as a separate Charge in the present arrangement, may be more conveniently treated in the future Census as a part and parcel of Junagadh city itself without making a separate Charge of it.

4	Gadhakda	5	Babariawad	6	Una
7	Sutrapada	8	Pattan	9	Verawal
10	Chorwad	11	Malia	12	Keshod
13	Mangrol	14	Shil	15	Balagam
16	Kutiana	17	Vanthali	18	Shahpore Division.
19	Vadal	20	Bhesan	21	Navagadh
22	Dhandu	23	Gir (Sansan)	24	Visavadar

11. Subsequently in pursuance of the instructions received from Mr. R. E. Enthoven, I. C. S. Provincial Superintendent Census, Bombay, each shipping port of our State was made to form a separate charge and thus 3 charges of ports viz : Una Bandar, Verawal Bandar and Mangrol Bandar were added to the original number of Charges, thus making in all 27 Charges.

12. I may, conveniently, here define Charge and Charge Superintendent. The Charge is "a group of circles under a Charge Superintendent who exercises general supervision over the Census operations and tests as large a portion as possible of the work of his subordinates". The Vahiwatdar and the Munsiff of each Mahal were appointed joint Charge Superintendents with co-extensive powers and with joint and several responsibilities for the Census-operations in their respective Mahals. In those Mahals in which there are no Munsiff's Courts, Vahiwatdars alone were appointed Charge Superintendents.

13. I must here frankly confess the defect of this arrangement which my experience throughout brought home to me. One has very probably and naturally to take as the basis of his preliminary arrangement in a work entirely new, the scheme drawn up in past times and I was not an exception to it.

14. Thus in absence of any suggestion or recorded experience as to the defect or disadvantage of the arrangement to guide me in the matter, I adopted it in the present Census. But the recent experience has induced me to think that this arrangement is not quite suitable to the nature of the work and therefore I am of opinion that it should be, at the best, abandoned as a principle and a better one should be substituted instead. I venture to suggest its substitute which may be adopted if it suits the future Census Commissioner's views and convenience.

15. I have nothing to object to treating each Mahal as one Charge and its Vahiwatdar and Munsiff its Charge Superintendents, but as an internal arrangement I strongly and particularly recommend to divide each Mahal into two convenient parts and to put one part separately and independently under the exclusive Charge of a Vahiwatdar and the other part under that of a Munsiff, holding each individually responsible for the entire Census work in his own part.

16. As an alternative arrangement it may be suggested to put the whole Mahal under the exclusive Charge either of a Munsiff * or a Vahiwatdar, and

* Some of the Vahiwatdars, on their opinions being invited, have suggested to appoint, Munsiffs alone as Charge Superintendents, but I can't echo this proposal.

more conveniently under that of a Vahiwatdar alone, who generally commands more resources at his disposal than a Munsiff does, but as the Census work needs the help of many hands at a time, the substantial help of both revenue as well as Judicial Department is needed, which will not be secured practically if any one of the Departments is absolved from direct responsibility. Therefore this alternative arrangement is not quite worthy of recommendation.

17. For Junagadh city itself special arrangements were made. It was regarded as an independent charge and all the requisite arrangements throughout were made by this Office. I think, I may be allowed to venture a suggestion that, an appointment of an independent charge Superintendent for the Junagadh city itself is an absolute necessity, which was keenly felt by me as the work progressed, and without which the Census Commissioner of the State has to devote much of his time and energy to the arranging matters in the city itself, which he could otherwise more profitably utilize in the interest of the entire work.

18. The whole Census work of Mangrol charge was carried out in accordance with the instructions given to Mangrol from Junagadh Census Office and as a part and parcel of Junagadh State's Census work, excepting the internal arrangement for the census operations in Mangrol and its swang villages, which was left with it; but in all other respects Mangrol charge was treated, in all its aspects, alike all other charges of our State.

19. It should be noted that the Census of the Railway line coming between two distant signals was arranged to be taken by the Railway authorities with which, therefore, we were not concerned, except that on receipt of block-books of the Railway line running through Junagadh territories after the final enumeration, the persons therein entered, were abstracted and tabulated along with the populations of our State, adding them up to the populations of the respective adjoining charges. The Census of that part of the railway line, which lay beyond the two distant signals on either side, was to be taken by us and hence these parts were included, as far as Census was concerned, into adjoining respective charges. The enumeration of coasting steamers, touching several ports during the night of the final enumeration, was arranged to be taken by the proprietors and owners of the steamers and so we had nothing to do with it.

20. Soon after the division of the whole State into above-said charges and the appointment of the Charge Superintendents, I divided, with the help of the Charge Superintendents, each charge into convenient number of circles and each circle into convenient number of blocks, fixing definite boundaries of circles and blocks in each charge and appointed circle supervisors and the block clerks as the occasion called forth. Printed instructions (appendix C) were issued to the Charge Superintendents to guide them into the formation of the circles and the blocks. It is necessary to make a precautionary suggestion to avoid, in future, the repitition of the same mistake committed this time by some of the Charge Superintendents in the arrangement of blocks and which were to be corrected afterwards, viz:—to take special care not to allow to include more

villages than one, however small and contiguous they may be, in one block, nor to include a whole village and a portion of another village or portions of two separate villages in one and the same block.

21. Circle and block are the technical terms of Census, the former meaning a compact group of from 10 to 15 blocks or about 500 houses or there about and the latter is the smallest Census unit containing from 50 to 60 houses or if the houses be close together, each block may contain 100 houses or more. All these depend upon the circumstances of each block and no hard and fast rule can be laid down as to the exact extent of a block and a circle, but a general rule, subject to variations according to circumstances, may be laid down that a block should contain the number of houses for which the enumerator can reasonably be expected to complete the final enumeration within the time appointed for the purpose and that the size of a circle is determined by the number of villages or the length and breadth of the portions included therein for which the supervisor can thoroughly check the preliminary enumeration during the last week or ten days before the final enumeration.

22. The boundary limits of the circles with the number of blocks in each charge have been shown in the table herewith annexed as appendix D, from which it will be seen that in the whole Junagadh State there were 307 circles and 2339 blocks in all.

23. At this stage to sum up the result of the preliminary arrangements we had, for Census purpose in the whole Junagadh State, 7 towns,* 811 Villages† 27 charges, 307 circles and 2339 blocks.

24. Thus all the arrangements preliminary to the numbering of the houses were complete by the 15th September 1900 A. D.

25. For the sake of convenience I divide the whole Census work into four main parts, viz:—(1) House-numbering, (2) Preliminary enumeration, (3) Final enumeration up to the submitting of the provisional totals and (4) the work of Abstraction and Tabulation up to the submission of the Final Tables and Final Report.

26. Taking these four divisions in order I first advert to the first division, viz:–House-numbering.

27. Before the regular house numbering was undertaken, at the request of the writer, your honour was pleased to issue Zaherkhabar, No. 1852, dated

---

In Census lore town is restricted to import a particular sense, that is, it is made to include " (1) Every municipality of whatever size, (2) Every cantonement, (3) All civil lines not included within municipal limits, (4) Every other continuous collection of houses inhabited by not less than 5000 persons". (1) Junagadh, (2) Una, (3) Veraval, (4) Patan, (5) Mangrol, (6) Vanthli, (7) Kutiana were reckoned as towns.

† The temporary nesses in Gir are not each separately treated as a village but a cluster of them, containing two, four or five nesses, has been regarded as one village for Census purpose.

27-8-1900 A. D. St. 1956 Bhadarva Shudi 2nd Monday (printed in the Dastural Amal, Vol. 34, No. 1 of 1956, Page 2) impressing upon all the subjects of Junagadh State as well as those found on the spot on the occasion, the necessity as well as their implicit obligations to submit to all the accepted rules and regulations of Census Department, and not to hinder, oppose or defy any one engaged on Census duty.

28. As this was the 3rd regular and systematic Census, not taking into calculation the enumeration taken in a tolerable fair way in 1872, A. D. the people were accustomed to the way in which the Census was being taken and with the march of time owing to the spread of education and the firm faith of the people in the leniency and the goodness of His Highness the Nawabsaheb's rule, the majority of people were far from feeding themselves on unfounded and foolish alarm of any secret intention underlying the scheme. Still however as a precautionary measure a public proclamation was issued under your honour's order, announcing to the public that the Census of 1901 has been undertaken, that all the people were bound to render all necessary assistance to those engaged in Census work, to supply to them all correct informations essential to their work, and not to object to numbers being painted on their houses, nor to the enumeration taken of themselves and the inmates of their houses on peril of incurring penalty in case of disobedience.

HOUSE-NUMBERING.

29. House has been defined as a building to which a separate number has been affixed and House-numbering is the process of painting numbers by means of lime, and Geru, or such other substance on all the houses which are habited or are likely to be inhabited on the night of the final enumeration. The number was made to run in a continuous series throughout one circle and each first house in a new circle had painted on it number "I". In Junagadh city itself the work of house numbering was successfully and satisfactorily carried out by 10 clerks (5 from Revenue Department and 5 from Judicial Department) and in all other charges the work of house numbering was also carried out, with equal success, by the employment of convenient numbers of clerks in this work, taking one or two from all the departments. Requisite Geru, lime and labourers were sanctioned for the purpose. Printed instructions had been issued to the Charge Superintendents to guide them in the work of numbering the houses which is appended here-with as appendix C. For numbering the huts, special instructions were given, viz:—when the huts were made of wattled bamboos, a small space to be plastered with mud and white-washed and the number painted on the plaster; where huts were made of intervoven leaves, the numbers were to be painted on bits of wood or tin, tiles, earthen-pots or winnowing fans which can be hung to the eaves or given to the inmates to keep.

30. Jails, Dharmashalas, Hospital and Swaminarayan-Mandir, in the Junagadh city itself can be more conveniently treated (which was not entirely done this time) each as one building forming one block each. The Gujrati

Alphabets were used to denote circles and Gujrati numerical numbers were used to denote the number of blocks and houses. The house number was shown above the number of the block with fractional line in the middle and the letter of a circle was painted in the place of an integer as shown in the ક margin. Here "ક" denotes circle, "૨" number of house and "૫" number of block. The whole connoting 2nd house of the 5th block of circle ક.

31. With a view to prevent mistake of counting the same house over again instructions had been issued to paint "0" on the back doors or extra doors of the houses; and for the convenience's sake the numbers on the first and the last houses situated in one Deli or compound wall were painted on the conspicuous part on the front face of the Deli or compound wall, visible to the public view.

32. Houses left out of calculation by accident and discovered after the numbers had been painted or those newly erected after the house numbering was finished, were, in conformity with the instructions issued from this office, inserted as sub-numbers of the nearest houses.

33. I think a brief discussion of the advantages and disadvantages of the various systems of painting numbers on houses, is not out of place here and may be read with some interest by those who may, in future, have to deal with it. It is already seen that each charge is divided into circles and each circle, into blocks. Thus, a Charge is the largest Census unit, smaller than that is a Circle, still smaller a Village and the smallest unit is a Block.

34. The principal and primary question with which we are to be confronted, while undertaking house-numbering, is about the scheme of numbering, that is, whether the serial numbers to the houses should be given by circles, villages or blocks; in other words whether houses in each circle, village or block should have a separate series of consecutive numbers?

35. In the present Census of this State, the serial numbers to the houses were given by circles, the number being changed afresh at the beginning of each new circle. This system was a deviation from different systems adopted and followed in some other States and Talukas which during the Census tour in Junagadh territories I had the occasion to mark while passing through them on my way. At some places I found the houses numbered serially for circles while at others for villages. The scheme and system best adapted for Census purpose are those which ensure highest possible standard of correctness. The experience of work speaks in the favour of numbering the houses serially by block, that is the the series of consecutive numbers on houses should be changed afresh with the commencement of each block. This system of numbering the houses serially by blocks will, I think, minimise the chances of errors and facilitate immediate corrections of mistakes if any. I, therefore, venture to recommend, in future Census, the adoption of the system of numbering the houses serially by each block and not by circle or village.

36. In certain cases the rule, that the maximum number of houses in one block should be 100 was a little infringed, but in such cases (which were very few) the majority of houses were found to be unoccupied which were not very likely to be inhabited on the night of final enumeration, and therefore, I did not interfere with the arrangement as it did not materially disturb the result in the end.

37. The work of house numbering was finished throughout the Junagadh State by the 15th November 1900 A. D. The village register, abstract of village register, circle list, and the extract of circle list had been prepared as required. The table showing the result of all the work done upto this stage has been appended herewith as Appendix D. The expense of house numbering, leaving out of calculation the salaries of the clerks, taken from other departments of the State, amounted to Koris 671.

38. As an after effect of the excessive rainfall, malarial fever and dysentry were growing rampant and were working frightful havoc through the length and breadth of the country which proved a great stumbling block in the progress of our work, as many of our enumerators and circle Supervisors had fallen victims to them. This made me a little doubtful as to the completion of the work in time, but I feel genuine delight in recording that all the Charge Superintendents, without exception, had, surmounting all the difficulties and obstacles, proved equal to the task entrusted to them.

39. While concluding my remarks on house-numbering I may be allowed to make one suggestion which, if it meets with your honour's approval, may be adopted in future, viz:–to affix permanent pakka numbers to the houses in Towns instead of temporarily numbering by Geru, which is to be repeated at every periodic count with immense trouble and waste of time.

PRELIMINARY ENUMERATION.

40. The completion of house-numbering brought us to the threshold of the second part of our work, viz : Preliminary Enumeration.

41. At this stage of the work, Mr. R. E. Enthoven, I. C. S., the Provincial Superintendent, Census, Bombay, paid a visit to Rajkot, and there called the meeting of all the Census Officers of the First Class States of Kathiawad. (Junagadh, Jamnagar, Bhavnagar, Porbandar, Dhrangadhra, Gondal and Morvi). I, as the Census Commissioner of the Junagadh State, attended the meeting and joined in the lively discussion that took place there. Various points of importance as regards Census work were discussed at length and the views of all assembled there were exchanged and doubts and difficulties raised by some were explained and removed. Mr. Enthoven read and chiefly dilated on the important points in the instructions issued for the guidance of the Census Officers. When he learned from me, on inquiry, that out of all the States assembled there, Junagadh alone had put the Census Department under the exclusive control of a full-time Census Commissioner whose sole duty was Census

work and who had no other duty to discharge, he expressed his satisfaction about the arrangement made by the Junagadh State.

42. The Preliminary Enumeration was to be commenced from the 15th January, 1901 A. D., and the interval between the completion of the house-numbering and the commencement of the Preliminary Enumeration was utilized in making requisite preparations for the Preliminary Enumeration.

43. Although it was a month and a full fortnight left at our disposal for the said preparations, yet we had to mind so many important and so many-minute details, and we were all so much busy with, and so much absorbed in our work with constant anxiety to keep pace with the fleeting time, that we felt as if the appointed day of enumeration had stolen march upon us.

44. The preparations for the Preliminary Enumeration involved the supply of many and multifarious means and materials and their enormity and many sidedness are fully evident from the fact that there was not a single department in the whole State which had not to give its *quantum* of share in the assistance to the Census work, which was sought for from all the quarters. First of all, the requisite forms were to be got ready. On requisition from the Agency for an indent for the schedules and other forms &c., for our State, we declined to give the required indent, but asked for the samples of all kinds of schedules and forms that were to be used in the present Census and resolved to get them printed after the samples thus supplied, in our own State Press.

45. Accordingly on receipt of the required samples from the Agency, 7000 Block lists, 75,000 General schedules, 1500 Private schedules, in Gujarati, 100 Private schedules in English, 100 Household schedules for Europeans and Eurasians, were got printed in our State Press on yellow coloured papers specially sent for from Bombay for the purpose. The specimens of each of these have been annexed herewith as Appendices E, $\frac{E}{1}$, $\frac{E}{2}$, $\frac{E}{3}$. Table, annexed herewith as Appendix F, shows the whole work which our Sarkari Press had to do for Census Office. In all 76 Reams of yellow coloured papers and 7 Reams of buff brown papers for covers of the Block Books were sent for from Bombay. From this only $32\frac{5}{8}$ Reams of yellow papers and $1\frac{3}{4}$ Reams of Buff brown papers were required and the remaining $43\frac{3}{8}$ Reams of yellow papers and $5\frac{1}{4}$ Reams of buff brown papers were found to be in excess to the actual need.

46. The table showing the total expense of the papers, printing charges &c., has been annexed herewith as Appendix F, from which it will appear, that the total expense is Koris $2203\frac{1}{2}$.

47. It may, in passing, be remarked that the indent of papers for preparing schedules and other Census forms &c., was made, taking the actual requirement at the last Census as the basis. But this time an important departure from the last time was made in filling up the schedules. Last time it was arranged to begin each house with a new schedule, i. e. in one schedule only the

entries of one house were to be inserted and the surplus columns of the schedule, if any, were to be left blank. This time, in one and the same schedule, all the entries of different houses were to be inserted, leaving one line blank, at the end of each house. This economical arrangement needed considerably less number of schedules than that required last time and it needs no explanation now, why the papers ordered out at the computation adopted last time were found in excess to the true requirement.

48. Indent of schedules and forms was called forth from Mangrol Charge and all the necessary forms and schedules were supplied to Mangrol, from time to time, by this office according to its requirement, at its expense.

49. After all the forms and schedules were ready for distribution, first of all, the block lists were got written out from the house lists which were prepared in each Mahal at the completion of house-numbering. The block list is an extract from the house list giving the Census number of each house, a description of the house and the names of the heads of the families which it contains. By a reference to the specimen Block list (Appendix G) it will be seen that the column 5th of "heads of the families," and its 'serial numbers' needs some comment.

50. In Bombay or in such other big cities, it is not unusual for many families to reside in one chaul, which is treated as one building for the Census purpose and which has one Census number given to it. In this sense one house can be conceived of containing more than one family. In cases like these (which are very rare or generally not to be met with on this side of the Bombay Presidency) opposite the entry of the same house the names of all the heads of the families residing therein are to be given, each of which to be numbered separately but serially for the same house. Where a house contains one family only which is generally the case here, the serial number against the name of the head of the family will be 1 and then in the house that follows if there is one family residing, against the name of the head of that family, the serial number will not be 2 but 1 and so forth.

51. For a clear understanding of this, attention is invited to the specimen Block list attached herewith as Appendix G. The Block lists of the Junagadh town and those of Shahpur division, Dungar and Una had been got prepared at this office by piece work system at the rate of one Kori per 400 houses. The Block lists of other charges had been made ready by the block clerks in the respective charges under the supervision of their Charge Superintendents.

52. After the block lists for all the Charges were ready they were all collected at this office, and then, per each block the enumeration book was prepared being sewn locally, consisting of :—

(1) The cover.

(2) Pages of block lists written up per each block.

(3) General Schedules at the rate of 1 per four houses (occupied and unoccupied taken in gross).

These block books, with spare pages of General Schedules, in order to meet with additional ingress of people, if any, at the rate of 1 per twenty houses and the house-hold and private schedules to meet the requirements of each Charge, were sent to the Charge Superintendents of all the Charges.

53. Printed instructions in detail were duly issued and copies of these were circulated amongst the Charge Superintendents, Circle Supervisors and Block Clerks, for the Preliminary and Final enumerations (Appendix H).

54. The indents for requisite materials such as ink, inkstands, pens, pencils, papers &c., were called forth from all the Charges and they were duly sanctioned or supplied from this office according to the need of each Charge. Inkstands and pencils were bought from Junagadh city at possibly cheap rate and were dispatched by posts to all the Charges. Papers were also sent to them from this office according to their wants. The Charge Superintendents of Una, Babariawad, Gadhakada, Verawal, Patan, Wanthali, Kutiana and Nawagadh were empowered to purchase requisite materials which were procurable from their charges or neighbouring towns.

55. It was really a little hard work to procure and arrange for a large number of circle supervisors and block clerks. The general rule recommended was to appoint one supervisor for each circle and one block clerk for each block. At this rate were needed at one time for the whole State 307 circle supervisors and 2339 block clerks. The prevalent fever and consequent increase, by leaps and bounds, of the rate of mortality, throughout the country, made the situation more difficult and a little more unmanageable. One appointed to-day as a circle supervisor or a block clerk was heard next day to have been attacked by fever or to have lost his dearest relative, or himself succumbed to death. This melancholy State of affairs repeatedly unhinged the plan set right with difficulty so much so that some times it was found hard to get way out of the difficulty.

56. First of all the services of the servants of the State were utilized freely and fully, which were put at the disposal of the Census Office by the Heads of the Departments so ungrudgingly and they, without exception, so readily responded to every call, made from time to time, by Census office inspite of whatever amount of inconvenience it entailed upon their office work, that I thank them one and all from the bottom of my heart for their good offices towards me in this time of real trial.

57. For appointing Circle Supervisors and Block Clerks in Junagadh city itself, a list of the names, with their pays and castes, of all the servants of the State in Junagadh Talpad was called forth and from these Circle Supervisors and Block Clerks, according to the requirement, were selected.

58. The principle of selection, generally adopted, was to consider Sarkari Servants, drawing 100 Koris or more per mensem, below the rank of a head of the office as eligible for the posts of Supervisors, and those whose monthly salary was under 100 Koris to be eligible for the posts of Block Clerks. Possible care was taken to make the selection in such a way as not to

cause more than average inconvenience to any Department because it is an undeniable fact that the Census work cannot claim entire freedom from the blame of causing some inconvenience to every Department. Exceptional cases were also carefully considered and duly provided for. In short, all that could possibly be done, under the circumstances, to minimise the chances of inconvenience were resorted to and adopted to the fullest extent.

59. For the sake of special convenience the rule requiring one circle supervisor per each circle and one block clerk per each block was a little relaxed to the extent of allowing one block clerk to be put in charge of, at the most, three blocks at a time, and one circle supervisor in charge of, at the most, two circles at a time. It is particularly to be borne in mind that this relaxation of the rule was allowed only in the preliminary euumeration but in the final enumeration the original rule was strictly and scrupulously adhered to. The said relaxation, to a considerable extent stopped the loud and lengthy complaints of the Charge Superintends as to the numbers of hands falling short of requirement.

60. Besides utilizing the services of the State servants, the employment of paid enumerators, if the official and Voluntary Agency, available locally, was found inadequate, was duly sanctioned for all the charges, the rate being fixed, as a general rule at one Kori per 100 persons enumerated and written out fair in the Block books. Exercise of due discretion was allowed to the Charge Superintendents in exceptional cases. Bhatta Allowance according to the existing rules in the State to the permanent State servants of other Departments engaged on Census duty outside the Head Quarters, and special allowance to the Volunteers from the non-official classes were sanctioned under Your honour's order. The order is appended herewith as appendix I.

First Inspection Tour

61. Making all these necessary arrangements for the approaching preliminary enumeration I undertook the inspection tour into the charges. During my first tour, I visited Navagadh, Vadal, Vanthali, Keshod, Balagam, Shil, Chorwad, Verawal, Patan, and Sutrapada. There, first of all, I inspected and tested the work of house numbering. Generally I found the work done to be satisfactory. The numbers were quite neat, and clearly painted. At certain places only some mistakes, owing to the misunderstanding of the block-clerks were found to have been committed. There the necessary corrections and changes were made on the spot and due notice was taken of those who were found remiss in their work.

62. In each of the above charges, I called all the Circle Supervisors and Block Clerks together and in the presence of their Charge Superintendents read to them all the printed instructions concerning both preliminary as well as the final enumeration, explained to them their respective duties and responsibilities, and solved all their doubts and difficulties. I warned them all against the penalty they shall have to incur if they work inadvertently or carelessly and indicated to them the necessity of the entire work being done correctly and without any mistake or mis-understanding.

63. I personally filled up, in their presence, specimen schedules taking all possible cases likely to come within the scope of their inquiries.

64. It is an obvious fact, which, I think, cannot be called in question, that the amount of care and caution in doing a work varies directly with one's consciousness of the importance of the work and of his responsibilities about it. And therefore, wherever I found those not quite alive to the importance of the Census work, and to the sense of their responsibilities, I tried my best to impress upon their mind the utmost importance of the work they were entrusted with, and the necessity of extreme care and caution with which the trust should be discharged.

65. In the record of each charge I put my remarks as to the way in which the work was done and the record was kept.

66. I found the record of Shil kept in a most satisfactory state and as far as my informations go, the credit for that mostly rested with Mr. Anandlal Vrujdas, the Munsiff of the place, who had taken particular care, as I understand, to keep it neat and orderly.

67. At Patan, I found the work in arrears. The whole work, there, was managed by the Munsiff of the place alone, the Vahivatdar being engaged in the preparations for the expected arrival of His Excellency the Viceroy. I, at once, transfered the whole work to the Vahivatdar, Mr. Anatrai Bhupatrai with due suggestions and instructions to be very particular with the work which, I shall have occasion to say further on, he carried out in a very gratifying manner.

68. Navagadh, Vadal, Veraval, Vanthali and Chorwad work was satisfactory. Navagadh Charge Superintendents, Mr. Chhelshankar Dulerai Rana and Mr. Prabhashanker Fulshanker (and especially Mr. Chhelshanker) were found sufficiently diligent and equal to the task, and, above all, I am glad to make a special note regarding them, that they were very economical in their work and the total expense in Census work of Navagadh charge is, while compared with other charges, in-proportion simply insignificant. Their example is worthy of imitation by all the Charge Superintendents in future in the economy with which they have worked allowing no room to unnecessary waste.

69. In Verawal, Mr. Ambaram Sunderji and Mr. Venishankar Dayalji, in Chorwad Mr. Jaswantrai Mayashanker Vaidya and in Vadal Mr. Gordhandas Indraji have been found sufficiently industrious. In Vanthali, Mr. Pratapshanker Revashanker and Mr. Mahasukhrai Mathuradas B. A. L L. B. (and especially Mr. Mahasukhrai) were found totake keen interest in the Census work; and it is really gratifying to note that their way of working, and above all the hearty co-operation with which they worked together, really elicited my admiration.

70. Sutrapada work upto the house-numbering was done quite in keeping

with the instructions given for the guidance in the work under the supervision of Mr. Purshotamrai Bhagwatidas, B. A., the Vahiwatdar of the place, but during his absence for a time, the work was found in arrears. Instantly the matter was set right and soon after Mr. Purshotamrai's presence back into the charge, restored order and regularity which I had occasion to mark *enroute* Una during my second inspection tour.

71. From Sutrapada I returned to Junagadh owing to an urgent call from your honour and thus ended my first inspection tour.

72. In Junagadh I called to-gether in the Hall of the local High School all the Circle Supervisors and Block Clerks of Junagadh, Shahpur, Dungar and Bagayat charges and explained to them, in detail, the printed instructions, both regarding the preliminary as well as the final enumeration.

73. As my hands were too full, I could not afford to start on the second inspection tour, before the commencement of the preliminary enumeration and so I requested your honour to call here (at Junagadh) Mangrol Charge Superintendent, Mr. Govindji Dahyabhai to receive instructions from me personally regarding preliminary as well as final enumeration which request your honour was pleased to comply with. Accordingly Mr. Govindji Dahyabhai the Charge Superintendent of Mangrol charge had come here before me to whom I gave copies of printed instructions (appendix H.). I explained to him the nature and all the particulars of the Census work and solved all his doubts, and impressed very strongly upon his mind the necessity of the work being done in a very accurate manner and warned him of the possible risks and responsibilities he shall have to incur in case there is any imperfection in the work.

74. The Charge Superintendents of other Charges, which I could not visit, were required to call at the Census Office where necessary instructions were imparted to them.

75. The date fixed for the final enumeration was the 1st March 1901. A. D. But as it was not possible to take down the names and all the requisite particulars about all those found on the night of the final enumeration, throughout Junagadh territories within five or six hours allowed for the work, it was thought expedient, first to make Kachee Ganutri (preliminary enumeration) of those who were likely to be in the places on the night of the final enumeration where their names and particulars regarding them, had been taken down, at the preliminary record.

76. This facilitated the work on the night of the final enumeration, as a rough sketch was already at hand and it remained, on the night of the final enumeration, simply to make necessary changes and add the names and particulars of the new arrivals and scratch out those of the absentees.

77. As some of the block clerks, especially in the moffusils, were not likely to be very well educated, there was thought every likelihood of their

filling the entries inaccurately or unintelligently. As a precautionary measure, therefore, suggestions were given to all concerned to get the necessary facts and particulars collected and written out in the books of ordinary papers and to get them entered into the printed block books only after these kachi (rough) books had been examined and found correct by the Charge Superintendents.

78. As the preliminary enumeration was a means towards making the final record as perfect as possible, it was directed not to enter in the preliminary record the names of the temporary residents of houses, Dharmashalas, Mandirs, Masjids, of the houseless beggars and of those to whom private schedules or house-hold schedules were to be given.

79. Orders from your honour, as to whom the private schedules were to be given, were solicited and received (Appendix J).

80. All these tremendous preparations were complete before the 15th of January, which was the date fixed for the commencement of the preliminary enumeration and thus on the 15th January 1901 A. D. the preliminary enumeration was duly commenced throughout the whole State.

81. After I made myself perfectly sure of the commencement of the preliminary enumeration through out the Junagadh territories, I undertook my second inspection tour.

Second inspection Tour.

82. I first visited Malia, where the work needed a better handling and a closer supervision. All the mistakes were corrected on the spot, and calling together the Charge Superintendents, circle supervisors and block clerks, I explained to them, at length, every letter of the instructions and removed their misunderstandings. The Charge Superintendents were sufficiently put on their alert with strict suggestions to attend to the work with more care and caution, closely supervising it in all its stages.

83. From Malia, returning for a day to Junagadh, I went to Verawal. On my way to it, I examined the preliminary record of Keshod and gave necessary suggestions regarding it.

84. In Verawal, I found Vahivatdar Mr. Ambaram Sunderji absent on sick leave, and the charges of both, Verawal and Patan, were in the hands of Patan Vahivatdar, Mr. Anatrai Bhupatrai. I examined the preliminary records of both, Patan and Verawal, at Verawal, both of which, I fonnd to be in a most desirable State. There were found some misunderstanding on the part of some of the circle supervisors which was instantly removed and they were put on the right path. It is really gratifying to note that Mr. Anatrai Bhupatrai was found persevering and painstaking and, above all, very particular and regular in the Census work inspite of the heavy calls of the duties concerning both the Mahals. Mr. Motilal Ravishanker B. A., L L. B. the Munsiff of Veraval had also materially helped the progress of the work both at Bhesan and Veraval.

85. The Vakils of Verawal, some of whom, I found to be competent, had volunteered their services in Census work, to whom, therefore, my best thanks are due.

86. Thence I visited Sutrapada where Mr. Purushottamrai Bhagavatidas with his admirable close supervision, had not allowed any mistake to creep in the preliminary record, which was found exceptionally satisfactory.

87. Thence I travelled on to Una and Babriawad where the work was done in a tolerably satisfactory way. The record of Una was well kept, but there were fouud some differences of opinion about the interpretation of certain words. Learning this state of things, I assembled all the circle supervisors and block clerks, and explained to them, in full, the true import of the words and put them on the right scent. The books were closely examined and necessary changes and corrections were made immediately there and then.

88. The work in Babariawad was tolerably well done, but needed a better handling, especially in Nageshri division, which fact was brought to the notice of Mr. Jesukhlal Bhagvandas, whose perseverance in the work was enough to make me sanguine of good results, which hopes were fully realized in future.

89. In Una and Babariawad, the Vakils had also volunteered their services in the Census work. From the experience I have of Una and Babariawad Vakils during my tenure of office as Una Babariawad Sessions Judge, I was fully confident of their readiness and willingness to serve the State, to the best of their abilities and especially to oblige me, to whom they all were very kind and courteous, by doing the work, for which I was, in the end, to be held responsible, and it afforded me an unspeakable pleasure when I had occasion to realise personally that my confidence was well-founded.

90. The last charge that I visited after Babariawad was Gadhakda, where the work and record were both neat and as it would be desired. Mr. Vainkuthrao Bhimrao, the charge Superintendent of the place, was found working sincerely and to the true spirit of the instructions issued from this office.

91. From Gadhakda, direct, I returned to Junagadh on the 15th February 1901 A. D., the date fixed for the delivery of oral instructions regarding the test work to be carried out as will be stated below, and also concerning the final enumeration to those circle supervisors and block clerks of Junagadh, Dungar, Shahpur and Bagat, who were absent on the former occasion. Accordingly reaching Junagadh I fulfilled my promised engagement; to all of them complete instructions were given, limits and extents of their respective circles and blocks were pointed out and the necessary materials were supplied.

92. Mr. Kantilal Balvantrai B. L., Mr. Ruderji Kruparam and Mr. Prataprai Vasantrai the Charge Superintendents of those charges which I could not visit had, I should not omit to note, discharged their duties in a very satisfactory way.

93. The nature of the mistakes in the preliminary records in different charges and the suggestions and instructions which I found necessary to communicate to the Charge Superintendents as a result of my inspection and the experience of the work derived there-from, were embodied in the circular circulated among all the Charge Superintendents and appended herewith as appendix K.

94. The Charge Superintendents were directed to complete the preliminary enumeration of their respective charges on, or before the 10th February 1901, A. D. and I have a very great pleasure in recording that throughout Junagadh State the preliminary enumeration was completed within the time prescribed for the same.

95. After the work of the preliminary enumeration was over, with a view to save time and trouble on the night of the final ennmeration, it was resolved to put the work to test before it. Where-upon 18th, 19th and 20eth of February 1901 A. D. were set apart for the testing of the preliminary record throughout the whole Junagadh territories simultaneously with the whole of India. To afford special facility to the work and with a view to achieve perfect accuracy therein your honour was pleased to order to close all other offices of the State for the convenience of the Census work on 18th, 19th and 20eth February 1901 A. D. Thus during these three days all the Charge Superintendents and Circle Supervisors tested the preliminary records in all the charges and corrected errors which were very few as the entire work had to undergo at this stage repeated tests and trials.

(3) FINAL ENUMERATION.

96. The approach of the day appointed for the final enumeration was now imminent, and a warning note of its approach, with rapid strides, was sounded in the ears of all concerned as an incentive to activity and vigilence.

97. I, once more, with scrutiny reconnoitered the whole field and found all engaged therein up with the means and materials to begin operations at any moment. All the materials had already been sent to the Charge Superintendents as said above. Red powder for preparing red ink, which was to be used in final enumeration was soon after supplied to each Charge Superintendent.

98. The night of the First March 1901 A. D. was fixed for the final enumeration throughout India. Directions were issued to commence the work of final enumeration in the night of 1st March at 7 P. M. and to complete it at midnight or there-about. The instructions were already issued for the guidance of all concerned which is annexed herewith as Appendix H.

99. The rule about the appointment of Circle Supervisors and Block Clerks which was allowed to be modified in the arrangement at the preliminary record was ordered to be observed strictly now in the final enumeration, and its least violation was not allowed.

100. First of all, therefore, in each charge, the arrangement per each circle,

of one circle supervisor, and per each block, of one block clerk was to be made. The deficiency of men, after utilizing the services of all the available State Servants and volunteers, was sanctioned to be supplied by employment of paid clerks at the rate of one Kori per day for 1st and 2nd March.

101. Your honour was pleased to order to stop the works of all the Departments on the 1st and 2nd March 1901 A. D. to afford special convenience to the work of the final enumeration.

Enumerations of floating populations.

102. Special arrangement was made for the final enumeration of the floating populations at all shipping ports of our State. Each port was made to form a separate charge and was put under the supervision of Tari Daftari as its Charge Superintendent. Special instructions were issued (Appendix H) for ports for the guidance of the port Charge Superintendents and the masters of the ships and others concerned.

103. The enumeration of the floating populations was directed to be made on loose schedules which were to be adapted for the purpose by making necessary changes by red ink in the headings of the general schedules.

104. The preliminary record of the floating populations was commenced on February 26th 1901 A. D. All the vessels lying in the harbour on the night of 26th February were numbered and entered into the port block lists.

105. The loose schedules for the enumeration of the floating populations were given to the masters of ships with due instructions for their filling in up. These were collected from them on the night of the First March.

106. Passes certifying the fact of their final enumeration having been made, were ordered to be given to the crews, passengers &c. of ships whose final enumeration is made at our ports. The said passes were printed in our Sarkari Press, and duly dispatched to the port charges—Veraval, Mangrol and Una bunders.

107. The private schedules and household schedules, according to the need of all the charges were sent to all charge Superintendents with printed instructions (Appendix L) to the recipients of the private and household schedules.

108. The nomenclatures private and house hold schedules, were employed for convenient reference. Thus house-hold schedules other than those required for Europeans and Eurasians were called private schedules. The house-hold schedules were drawn up in English and private schedules were drawn up both in English and in Gujarati. The private schedules and house-hold schedules were distributed to their recipients with instructions, on 26th February and were collected back on the night of the 1st March by the block clerks.

109. Proper inquiry was made into the question whether night enumeration was practicable in the Gir Mahal and other isolated and hilly parts and districts and thickets abounding in wild and ferocious animals. As a

result of the inquiry I came to the conclusion that in certain parts in Gir Mahal, and in Dunger, night census was not feasible, and hence in these parts, as exceptional cases, day census was taken. The enumeration of the population of these parts was taken in day-time on the 1st March 1901 A. D. from 12 A. M. to 4 P. M. Strict orders were out to allow none of those, thus enumerated, to stir out of their respective houses, till the morning of the 2nd March.

110. As the final enumeration was to be commenced at 7 P. M. through out Junagadh State, except the parts excepted above, it was ordered not to allow any one to leave his house after 7 P. M. on 1st March till the following morning.

111. Printed passes were specially issued certifying the fact of final enumeration, and these were directed to be given to those only who were obliged to leave their houses under unavoidable circumstances, while the final enumeration was going on.

112. Orders were duly issued and circulated by your honour calling upon the public to stop on the night of the first March, shows, fairs, religious and social observances and gatherings and such other undertakings collecting a great assemblage of people at a time. This arrangement was calculated to add to the enumerable facilities already affordered by your honour to the Census work.

113. At early dawn of 1st March 1901, Friday, a public Dhandhera was beaten enjoining on the public to get themselves into their houses before 7 P. M. and to awake, with lights, in their houses till the enumerators had visited them.

114. All the house-less beggars were ordered to be collected in any convenient place and to enter them in the record of the final enumeration, there and then.

115. Due sanction was given to the Charge Superintendents, to provide the circle supervisors and block clerks with lights, on the night of the final enumeration.

116. The circular communicating certain necessary instructions to the charge superintendents, regarding the arrangements at the time of final enumeration, is appended herewith as Appendix H.

Special arrangement for Junagadh town itself.

117. For the final enumeration to be carried out in Junagadh itself, a sketch plan was submitted by way of a report to your honour and inspite of the pressing and multifarious calls of duties and plethora of business, your honour readily lent your attention to this matter of great moment and issued peremptory orders, the execution of which was watched with exceptional care and attention.

118. The arrangement of circle supervisors and block clerks were made

in Junagadh just in the same way and on the same line as it was done in all other charges with one exception namely that each circle in Junagadh was placed under the charge of two circle supervisors instead of one.

119. With a view to achieve greater accuracy in the execution of the work by a possible closer supervision and to afford special facility to the progress of the work, the whole Junagadh city was divided into ten Wards and each Ward was placed under the supervision of two Ward Superintendents who were held responsible for making all the arrangements necessary for the final enumeration and for the regularity, correctness, and accuracy of the work in their respective Wards.

120. The list of the names of the Ward Superintendents and circle supervisors of the Junagadh town and the instructions issued for the guidance of the Ward Superintendents have been annexed herewith as Appendices M and N.

121. The private schedules with the printed instructions were distributed to the recipients on the 26th February 1901. A. D.

122. Although the night of the First March, corresponding to the Falgun Shudi 11th, was a clear moon-lit night, still it was deemed expedient to supply the circle supervisors and block-clerks with lights with a view to expedite the work of the enumeration, without loss of time, which may otherwise result from pure dependence on the lights from private houses. Consequently 200 lanterns with wicks, oil and everything were hired for the occasion at the rate of four per Kori. Lanterns, labourers to lift them up, red ink, writing materials, spare schedules &c., were duly supplied to the Ward Superintendents according to their need. The difficulty encountered by the inability of any block-clerk or circle supervisor to attend to his duties on account of illness or any other unavoidable circumstance, was speedily remedied by a supply of another clerk or supervisor from the reserved hands specially kept to meet the exegency. The work of all the offices being stopped on the 1st and 2nd March, the peons and Hamals of all the offices were employed for lifting up the lanterns of the circle supervisors and block-clerks, the deficiency being made up for, by engaging paid labourers at the rate of half a Kori for the night.

123. From the red powder, red ink was prepared at this office and bottles of red ink were sent to the Ward Superintendents. On the First of March from the early morning till 4 P. M., we all had to attend, without a moment's rest, to the frequent and urgent calls from the Ward Superintendents for the supply of means and materials requisite for the final enumeration.

124. At 4 P. M. we found all the calls stopped and all the bustle disappeared and felt ourselves free to move round to see all the arrangements personally with a view to remedy imperfection, if any.s I called upon all the Ward Superintendents personally and inquired whether any thing remained to be done but when I learnt from them all that nothing was wanting, I found a great relief from the worries and trammels of the tremendous preparations.

125. At the sun-set of the 28th February and the morning of the 1st March it was publicly proclaimed, by Dhandhera, to all the inhabitants to get into their houses before 7 P. M. and not to leave them during the night and to be awake with lights in their houses till the enumerators had visited them.

126. In order that the commencement of the work of enumeration may be simultaneous in all the blocks of the town, punctually at 7 P. M. a gun was ordered to be fired and all concerned were enjoined to begin the work at the report of the gun.

127. Strict orders, from your honour, were issued to the Police Department to keep *pakka Bandobasta* through out the town and to assist in every way the progress of the work of enumeration. Personal assistant police superintendent, Mr. Mohanlal Fulshanker personally got the Police *Bandobasta* made under his direct supervision, which was really satisfactory. He, with Police Swars, patrolled in the town and his admirable arrangements greatly contributed to facilitate the progress of the work of the night. All the houseless beggars, wandering in the town, were collected by the Police Department in accordance with the direction from this office, under your honour's order, in the Dharmashala near Veraval gate and a special block clerk was placed there who made their final enumeration, filling in all the particulars in the general schedules afresh.

128. These beggars were fed for the day and night at the expense of the State by your honour's order. Four swars from Risala were stationed near Diwan Office with a view to send a speedy communication if need for the same arises. Passes testifying to the fact of the final enumeration having been made, were supplied to the circle supervisors and block clerks with strict directions to issue them only in exceptional cases to those who under unavoidable circumstances, were obliged to leave their houses, while the work of the final enumeration was in progress. The Circle Supervisors and Block Clerks were instructed to ask for such a pass from every person, they may chance to meet on the road after 7 P. M., and to make his final enumeration in case of his failing to produce it.

129. The news of the existence of such passes having got wind, there was a regular rush on the Census Office on the 1st March for securing them, but I swerved not an inch from the principle laid down for their issue. As I said above, all the preparations were completed at 4 P. M. on the 1st March. At 7 P. M. sharp, the gun was fired as arranged, as a warning to all concerned to begin the work and the work was commenced simultaneously through out the town. I drove through almost the whole town, inspected the work as it was in progress, at times checked the entries in the block-books personally, and continued moving on an inspection trip all round till the work of the final enumeration was over through out the city.

130. The work of the final enumeration was carried out quietly and peacefully without the least disturbance of any kind whatever. Before 12 P. M. it was finished through out the city and the Ward-Superintendents sent in their re-

ports as directed, communicating to this office the peaceful completion of the work in their respective wards. After all the reports had been received, I submitted a general report to your honour of the peaceful completion of the gigantic work through out the city. This closed the business of the eventful night of the 1st March.

131. On the following day, all the ward Superintendents submitted the results of the final enumeration in their respective wards in the form of the provisional totals as required.

132. The ward Superintendents, with immense pains and perseverance, have kindly rendered very valuable help to me in bringing the night's work to a successful termination, and to all of them, therefore, I tender my heartfelt thanks for the very great favour done to me. Messers Narsingprasad Kahandas and Jatashankar Jivanlal, the leading Vakils of our courts, had, kindly taken the charge of one of the wards in the town, to whom, therefore, my special thanks are due.

133. All the Charge Superintendents were directed to communicate the results of the final enumeration in their respective charges on the 3rd March by wire and the results of those charges which had no telegraphic communication were directed to be sent reaching this office latest on the 3rd March by special swars.

134. It is really gratifying to note that the results of all the charges were received by this office punctually at the prescribed time.

135. The provisional total for the whole State, in the prescribed form, was prepared and submitted in the Agency by this office by a special swar on the 5th March 1901.

136. In concluding my remarks about the final enumeration, I may be deemed lacking in my duty if I were not to acknowledge my sense of deep gratitude towards the heads of all the departments and the offices of the State who have ever shown complete readiness and willingness to lend their supports and render a very valuable help to me in my work.

137. It would be simply inapt to conclude without a word of satisfaction, to say the least, for the admirable ways in which all the Charge Superintendents have exerted themselves to discharge their onerous duties in the teeth of the dire and disastrous decay of the country, which was subjected by Providence to an unprecedented famine and attack of pestilence of sweeping and far reaching effect.

138. Finally but fully, I express my entire satisfaction for the zeal and perseverance of all the Circle Supervisors and Block Clerks of the Junagadh city, which I had occasion to witness personally, some of whom (marked with asterisk in the Appendix M) have been found to be very hard working and sincere in the execution of their duties.

ABSTRACTION AND TABULATION.

139. As soon as I became free from the enumeration work, I set myself immediately to work out the plans for the formation of the Abstraction and Tabulation office.

140. The first question, which called for an immediate solution was the determination of the place where the work of abstraction and tabulation was to be done. Last time this work was done at Jetalsar, the head quarter of Sorath Prant office, under the supervision of the Deputy Assistant Political Agent, to whom the management of the work was delegated by the Political Agent.

141. This time, too, we were asked by the Agency to do our abstraction and tabulation work at Jetalsar. We tendered our protest against the order to the Deputy Assistant Political Agent, who, with his favourable opinion endorsed there on, forwarded it to the Assistant Political Agent, who also with his remarks in our favour, forwarded it to the Political Agent Colonel Hunter who, on a full consideration of our grounds of contention, granted our request and allowed us to do our abstraction and tabulation work at Junagadh itself which he ordered, theDeputy Assistant Political Agent, to personally supervise at least once a week. After the retirement of Colonel Hunter, Colonel Kennedy, who succeeded him, in view of the suggestion he received from the provincial Superintendent, cancelled the said arrangement sanctioned by Colonel Hunter and again required us to do our abstraction and tabulation work at Jetalsar.

142. We again submitted our protest with a result that we were allowed to do our abstraction and tabulation work at Navagadh but not at Junagadh.

143. Although this order entailed upon us an immense trouble and inconvenience, still seeing that the Political Agent strongly desires it, we without any further protest abided by it.

144. Before this question was set at rest, I went to Bombay to attend the meeting of the census officers of the first class States of Kathiawar, convened in Alice building at Bombay by Mr. R. E. Enthoven I. C. S. the provincial superintendent, Census, Bombay. There he gave oral instructions regarding abstraction and tabulation work and explained to all assembled, the working of the slip system. After a stay of a week in Bombay I returned to Junagadh. Soon after the question about the place where to do abstraction and tabulation work was settled as said above and we were ordered to go to Navagadh and at once to begin our abstraction and tabulation work there. In the meantime, all the block-books from all the charges had been received and collected in this office. The block-books of Mangrol charge were also sent for and were received by this office through your honour.

145. Now the whole of my mind was concentrated in making requisite preparations for the accommodation of a big staff and for the arrangement of abstraction and tabulation office at Navagadh. Your honour being out in

the district, I approached Naib Diwan Saheb Khasushiyat Dastagah Purshottamrai Sunderji Zala, who inspite of engrossing cares of the administration, always graciously lent a willing ear to every request tendered to him, with his wonted courtsey and consideration.

146. I requested him to be pleased to favour me, by ordering arrangement to be made for (1) organization of the establishment for abstraction and tabulation office, (2) the accommodation at Navagadh of the big staff, I had to take with me for abstraction and tabulation purpose. (3) the preparation and speedy supply of wooden stands for keeping records, wooden boxes and wooden desks and (4) the supply of all the necessary things and furniture for the office.

147. The time left at our disposal was very short, but Niab Diwan Saheb with his marvellous power of organization, in no time, disposed of all the questions concerning the said arrangement and in a couple of days everything needful was ready. He left his instructions for the organization of the establishment with Rao Bahadur Gulabdas Laldas, Hazur Adalat Sabha-sad Saheb, who I gratefuly and sincerely acknowlege, ever since from the beginning of the Census work to its termination, has taken personal interest in all its management and has graciously helped me with his practical experience and valuable advice from time to time. He carried out, to the letter, the instructions of the Naib Diwan Saheb. He was good enough to give me choice in the selection of my assistant and the staff. I selected Mr. Motilal Shivprasad, the Shirastadar of the Mulki Daftar as my assistant, which selection, I shall have a pleasure to acknowledge further on, proved completely satisfactory. Then I selected one or two clerks from each office of Junagadh Talpada and submitted their names. There upon, calling together all the heads of the offices, Gulabdasbhai consulted their convenience and settled the point at issue with one stroke. The deficiency of hands was made up for by engaging paid clerks with 45 Koris maximum and 15 Koris minimum salary per mensum plus four annas Bhutta allowance per day according to the existing rule. The names of all those who constituted my office-staff, have been appended here with as Appendix O.

148. The staff and every thing being ready I went with my staff and office to Navagadh. Mr. Chhelshanker Dulerai Rana, the Vahivatdar of Navagadh, was kind enough to make all arrangements for the accommodation of my staff which I divided into 6 batches. Your honour had liberally sanctioned the employment of one cook and one servant for each batch and the supply of fuels free of charge. Besides this, Bhatta allowance according to the existing rule, was sanctioned to be given to every one of the Census staff which consisted of about 100 men (including menials, cooks, &c.) Mangrol had sent, in compliance with your honour's order, four clerks who were also made to work in this office at Navagadh.

149. The whole Census staff was directed to bring with them the Gadis and Takias with their covers and tables from their respective offices and also their beddings and so I had nothing to arrange about them. The utensils were taken from the store and the deficiency was supplied by hiring necessary vessels from Junagadh, the monthly hire charge being 36 koris. Wooden boxes with

18 small compartments for keeping slips at the time of posting and 500 baskets for sorting the slips were got ready in Junagadh.

150. One Tanga of one horse was placed at my disposal and sent to Navagadh. The whole staff being conveniently housed and comfortably settled and the office arrangement being nicely and neatly made by Mr. Motilal and Mr. Vallabhrai, my assistant and shirastedar personally supervising it, on the 27th April 1901 Saturday, the abstraction office was regularly put in motion.

151. The brief sketch of the system known as slip system which, in this present Census, is for the first time adopted for the abstraction purpose throughout India, would be, I think, of some use to those who may have in future to be concerned with the Census work.

Abstraction explained.

152. To give a rough and ready idea of what abstraction is, we may say that it is a process by which the requisite particulars regarding the individuals taken down in the schedules at the final enumeration are collected in a group suited to the arrangement and requirements of the final tables.

153. It can be fitly described as a step or more properly a first step in the process of tabulation. Mr. H. H. Risley, the Census Commissioner of India for the present Census, defines abstraction as the process which groups individual entries by classes such as sex, religion, occupation and the like and gives totals of these classes for small territorial units such as blocks or villages. I think this conveys a mere abstract idea and its true import would not be quite intelligible without a concrete description. Before describing the process and the means employed to work it out, I think the best way to make the matter more comprehensible, would be to give a possibly complete idea of the end to be accomplished by the process under consideration. This end is, to say at once, the preparation of the final tables in the required form.

154. As for instance the 6th table requires to group individuals by sex and religion, in other words it requires to determine the number of males and females of different religions respectively viz. Hindus, Musulmans, Jains, Christians, Animistic, Jews etc. The table 8th requires to group individuals by sex and literacy and illeteracy with age periods, in other words it requires to determine the number of males and females of different religions respectively under 10, between 10 and 15, between 15 and 20, and over 20 years, educated and uneducated and in case of the educated, the names of the language or languages they are literate in. Now to supply the data for these tables, it is necessary to collect these particulars from the block-books and this very collecting is called abstraction and the process employed for collection of these particulars is the system of abstraction.

155. The ordinary process of such collection is to count from the columns of block-books the number of males that are Hindus, that are Musalmans and so on. This is the most cumbrous and complicated process which would be practically an endless task. Thus our endeavour must be to get at some easy method to arrive at the same result. In all the past Censuses, the method employed in

abstraction was the system by 'strokes' and 'ticks' which, to all intents and purposes, was a different form of the same cumbrous system of the foregoing description with some intelligent contrivances to possibly get off the tediousness of the process.

156. Below I reproduce the description given by Mr. H. H. Risley, the Census Commissioner for India, of the old method of abstraction and its defects.

Old method of abstraction.

"Abstraction has hitherto been conducted in India by means of abstraction sheets, which practically reproduce the final tables on a greatly enlarged scale. If, for example, one of the final tables is to show the population grouped according to sex, age, religion and civil condition, the abstration-sheet in which the requisite data are entered, will cotain, assuming three religions to be dealt with, 836 distinct compartments, each representing a separate combination of the factors exhibited in the table, or a total relating to such combination. The entries in the sheet consists of "strokes" or "ticks" each representing an individual. Thus if a male Hindu, who is married and is 35 years old, is to be recorded, the abstractor looks first to the general heading "Males" and under that to the division "Hindus," which is sub-divided into "married, single, and widowed." He then runs his eye down the side column till he finds the age period 35—39. In the compartment thus marked off he makes a stroke. Further strokes are added for other persons falling into the same category, every fifth stroke being made diagonally through the four strokes preceding it, so as to enable the strokes to be totalled by fives. The unit of abstraction is the block and for each block there are as many abstraction sheets as there are final tables. The totals and cross-totals of the strokes on the abstraction sheets give the block-totals for religion, sex, civil condition and age-periods. These, after undergoing certain tests, and in a certain proportion of cases being re-abstracted *ab initio*, are entered in the tabulation registers, where the block-totals, are combined into village-totals and the village-totals into totals for towns, talukas, thanas, or tahsils whichever is adopted as the unit of tabulation in any particular case.

Its defects—This method of abstraction is open to the following objections:—

(1) However careful the abstractor may be, the difficulty of picking out the right compartment in a large sheet is very great, and even with expert abstractors, such as are employed on this work in Europe, mistakes are frequent.

(2) With the class of abstractors available in this country, carelessness and wilful fudging have also to be reckoned with, especially when the abstractor is paid by the month and has to do a certain task in order to earn his pay.

(3) No test of the correctness of any given sheet can be applied while abstraction is proceeding; even when a sheet has been totalled, the accuracy of its totals can only be gauged by comparison with the corresponding totals as worked out on other sheets; and when these totals do not

correspond, as is usually the case, the only method of determining which of the discrepant totals is correct, is re-abstraction; in other words, doing the work again from the begining. In Bengal in 1891 the cost of abstraction alone, apart from supervision and checking, was estimated at Rs. 3200 per million, of which Rs. 800 was for re-abstraction, and Mr. O.' Donnell, after remarking that the test slip prescribed for the purpose of comparing the different abstraction-sheets " became the cause of much fudging, " goes on to say that in practice " re-abstraction was permitted free of fines on the abstrctors upto a sum equal to 33 per cent of original abstraction. " Mr. Stuart, in Madras, gives 33· 04 as the percentage of re-abstraction, and observes that only 14. 32 per cent of the books were correctly abstracted at the first working.

(4) As it is usually impossible to abstract on a single working sheet more than one book of schedules, and in last Census owing to the system of central binding, there were often several books for a single block, the number of small totals to be entered in the tabulation registers is unduly multiplied and the possibility of error increased."

157. This old method of abstraction is, to put it in the words of Professor Von Mayr a distinguished statistician, " a clumsy, untrustworthy, and antiquated method of procedure. "

158. Thus we stood in the need of a better and a more convenient system for abstraction. The system adopted in Bavaria and in France known as slip system was found, to a considerable extent, to answer the purpose and so the Bavarian slip system, with necessary modifications with a view to add to the facility of the work, has been adopted this time for abstraction purpose through out India.

Slip system sketched.

159. Slips are the pieces of paper. All the particulars recorded in the schedules are to be extracted on these slips. The extraction of these particulars on slips is called 'abstraction '

160. For each individual, two slips were to be filled up. To differentiate one from the other of the two slips thus filled up for one and the same individual, one slip is called "A" slip and the other "B" slip. On the slip 'A' those particulars are to be recorded which furnish the data for tables V, VI, VII, VIII, IX, XII, XII A, XIII, XIV, XVII, XVIII i. e. the particulars contained in the columns of the schedules 2-4-5-6-7-8-14-15-16 and on the slip 'B' those particulars are to be recorded which furnish the data for the tables X, XI, XV and XVI i. e. those particulars contained in the columns of the schedules 2-4-5-6-8 9-10-11-12-13. Thus it will be seen that out of 16 columns in every schedule, particulars of 14 columns are to be taken down on slips and the particulars of the columns 1 and 3 (i. e. house numbers and names of the individuals) are not to be recorded at all, because they are of no use in supplying the data for the final tables.

161. Now in absence of any more convenient contrivance, all the above

said particulars of the 14 columns shall have to be extracted on the slips, word for word, from the schedules, but a superior intelligence has been fortunately brought into play to enhance as far as possible the facility of the working of the system. The slips are made of different colours and shapes. The colours are used to indicate different religions and the different shapes are intended to indicate different sexes and civil conditions. For a complete comprehension of this, attention is invited to the appendix P. The key to the clear understanding of it is briefly this:—

Brown	colour	represents	Hindu.
Yellow	,,	,,	Jain.
White	,,	,,	Musulman.
Green	,,	,,	Animistic.*
Blue	,,	,,	Christian.
Red	,,	,,	Other religions.

162. The state of the upper corners of the slips is indicative of sex and that of the lower part is indicative of civil condition. A slip that has both the upper corners uncut indicates " male " and a slip that has its upper right hand corner cut (in the way, it is done in the figure appendix P) indicates ' female.' A slip that has two lower corners uncut, indicates 'married '. Thus a slip having all the four corners and all the parts uncut, represents a married male and if the slip is of brown colour, it represents a Hindu married male and if it is of white colour, a musalman married male and so on. A slip having its lower corners and lower part uncut but having its upper right hand corner cut, represents a married female and if it is of brown colour, a Hindu married female and if it is of a yellow colour, a Jain married female and so on.

163. A slip, that has its lower part cut in such a way that both ends meet at a point (see the figure in the appendix P) indicates 'unmarried ' and if the same slip has its both upper corners uncut, the whole represents an 'unmarried male' and if its upper right hand corner is cut, the whole represnts an 'un-married female', and if the colour is brown or white or blue, it represents a Hindu unmarried male or a Hindu unmarried female or a Musulman unmarried male or a Musulman unmarried female or a Christian unmarried male or a Chriastian unmarried female respectively and so on.

164. If the lower part of a slip is cut in a triangular form, it indicates one having lost a wife or a husband, i. e. widower or widow, and if the same slip has its upper corner uncut, the whole represents a ' widower ' and if its upper right hand corner is cut, the whole represents a ' widow,' and if the colour is brown, white, green &c. it represents a Hindu widower, a Hindu widow; a Mahomedan widower, a Mahomedan widow; an Animistic widower, an Animistic widow respectively and so forth.

* Animistic denotes those aboriginals who profess no recognized religion and who worship spirits of good and evil in the guise of material objects such as the sun and trees or even of immaterial objects as the small-pox.

165. Thus it is clear that each slip, by its very colour and shape, represents religion, sex, and civil condition; i. e. the particulars in the columns of the schedules 4 (except sect), 5 and 6. Thus while posting slip for any individual, a poster first has to run his eye on the columns 4, 5 and 6 and select a slip corresponding to the religion, sex and civil condition of the individual to be abstracted; as for instance if an individual to be posted is a Hindu married male, the poster should select a brown slip having all its four corners uncut and so on.

166. Because of the slip itself representing religion, sex and civil condition, the poster shall have not, now, to write on the slips the particulars of these columns because the very slip itself is fully suggestive of these particulars without they being recorded on a slip in so many words. Thus excluding all these particulars indicated by the slip itself, (viz. religion, sex and civil condition) and the particulars of columns 1 and 3 (which are, as said above not at all needed in the arrangement of the whole work) all the particulars of the schedules (i. e. columns 4 (sect only), 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 and 16) are to be recorded on slips. On 'A' slips as said above, sect, age, caste, sub-caste, literacy in languages other than in English, literacy in English and infirmities are to be recorded; in other words the particulars of columns 4 (sect only), 7, 8, 14, 15, and 16 are to be recorded on "A" slips; and on "B" slips are to be recorded caste, sub-caste, principal and subsidiary occupations, means of livelihood of dependents, birth place and language ordinarily used, in other words on the "B" slips the particulars of the columns 8* 9, 10, 11, 12, & 13 are to be recorded.

167. For further facility, certain recognized abbreviations were allowed to be employed in posting of the slips. The list of the recognized abbreviations has been appended herewith as appendix P.

168. The abstraction Office under my immediate control, with one assistant Census Commissioner under me, consisted of (1) one correspondence clerk, (2) Two record clerks, (3) Four examiners, (4) Two inspectors—one for "A" Branch and one for "B" Branch—(5) 24 Posters of A slips (6) 24 Posters of B slips, (7) six checkers and (8) thirteen peons.

169. Instructions for the working of the abstraction Office were printed and distributed to all concerned for informations and guidance (Appendix P).

170. As the system adopted this time for the abstraction purpose was completely different from that adopted last time, its working, as a matter of fact, is also completely different. The system introduced this time is based on the principle of division of work, distributed in different parts of the same machinery, one part working in harmony with the other, each part being dependent for the supply of work on the materials prepared by the part preceding it in order of arrangement. Thus the working of the system is briefly as under:—

* The particulars of the column "8" are common to both A and B slips and therefore are to be recorded on both.

171. All the block-books were arranged in the record room in the charge of a record keeper. The whole office staff consisting of all our clerks, and four Mangrol clerks, was divided, for the abstraction purpose, into four parts viz:-(1) Examiners (2) Posters of A-slips, (3) Posters of B slips and (4) checkers. From the record room the books were first issued to the examiners for examination and corrections of obvious errors. The books examined by them were next given for posting to the Posters of "A" slips. These posters, after posting 'A' slips for each book, returned that book to the record keeper with the bundle of 'A' slips wrapped into it. These books were then given for posting to the posters of B slips who returned the books to the record keeper with both the bundles of A and B slips, wrapped in them. Then these books and the bundles of A and B slips were given to the checkers for checking. The books and the slips returned by checkers after checking were kept in separate stalls to be given for sorting when that work was to be taken up.

172. Wires to put the slips as they were being written, Title-slips and strings to tie the bundles were duly provided for.

173. All the clerks were trained up for the work. The average number of slips per poster was in the begining 600 but when by practice the hands of the posters were fully adapted to the work, the average went up from 800 to 900 per poster. The maximum number of slips posted by one poster (Mr. Chhandulal Janmshanker Vaid) in a day of six hours was 1501. The abstraction work, which was commenced on 27th April 1901, was completed, as far as examining and posting work was concerned, on the 3rd June 1901.

174. In all together 395428 entries were examined, 395428 A slips were posted, and 395428 B slips were posted The slips checked were 790856 and the checking work, by the additions to the numbers of checkers which were increased from 6 to 40, was completed on the 13th June 1901. The checking of the slips was not done by percentage but each and every slip was checked.

175. Niab Diwan Saheb Khasusiat Dastagah Purshottamrai Sunderji Zala accompanied by Rao Bahadur Gulabdas Laldas, Hazur Adalat Sabhasad Saheb, inspected the abstraction Office at Navagadh and as far as I understand, was pleased with the arrangement and the work. Mr. Harsukhram Panditram Sir-Nyayadhis Saheb, Mr. Ganpatrai Mayashanker Ghoda Rajprakrani Court Judge, Mr. Tribhovanrai Dulerai Rana Sarkari Vakil, Mr. Girjashanker Fulshanker Prant Vakil, Mr. Gopal Narayan Sant the Head of the Audit department Mr. Anantrai Bhupatrai Patan Vahiwatdar, Mr. Pratapshanker Revashanker Wanthli Vahivatdar, and Mr. Gordhandas Indraji Vadal Vahivatdar paid a visit to the Census Office at Navagadh and saw all the arrangements while it was in working order.

Sorting Work

176. After the completion of the abstraction work, the sorting work was taken up.

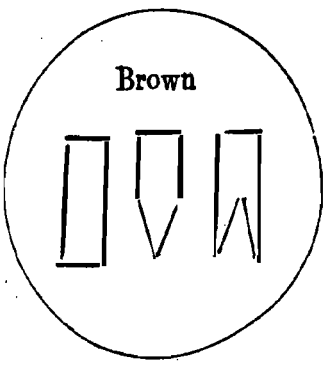
177. When the end proposed viz. the preparation of the final tables, is kept steadily in view, the necessity of sorting the slips posted, becomes quite

manifest. The final tables require various particulars, such as number of males and females of different religions, number of males and females (per religion) with their Civil conditions arranged in the required groups of age periods, number of educated and uneducated males and females &c. All these particulars have already been abstracted on the slips and now the slips are to be sorted according to the requirement of the tables. As for instance to know how many Hindu males are in each charge, all the slips of brown colour having their both upper corners uncut, are to be separated from the rest and counted, and the number of the slips thus arrived at, will represent the number of Hindu males and so on. The arrangement made for sorting was briefly this.

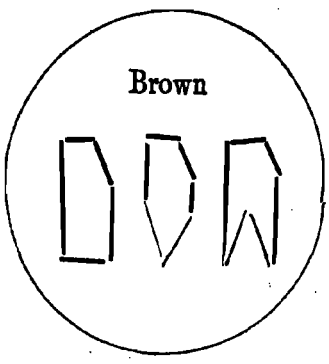
178. For each table, a gang of five or six sorters was formed and it was placed under a direct supervision of an inspector. Baskets of bamboos, which were got ready for the purpose, were arranged according to the requirement of the tables the specimen of which is given below.

Table VI.

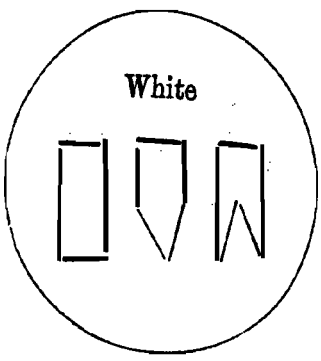
Hindu Male

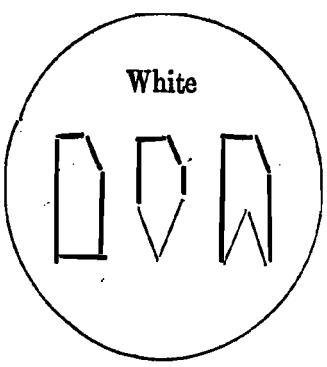
Hindu Female

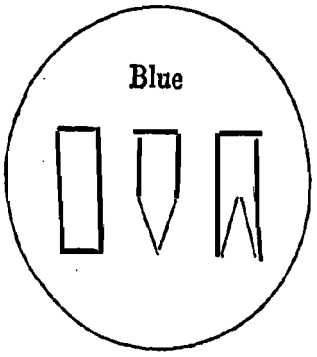
Musalman Male

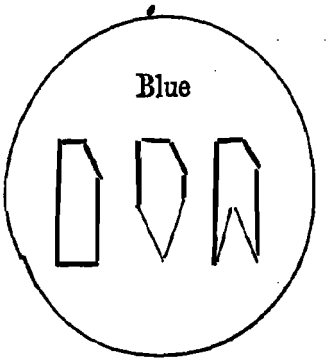
Musalman Female

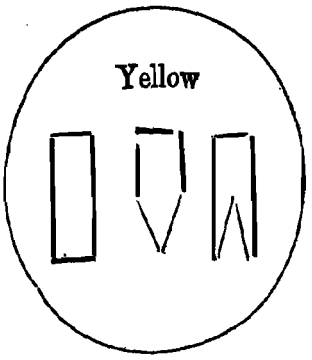
Christian Male

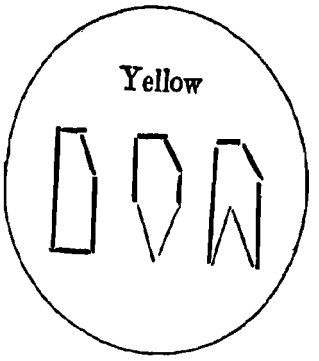
Christian Female

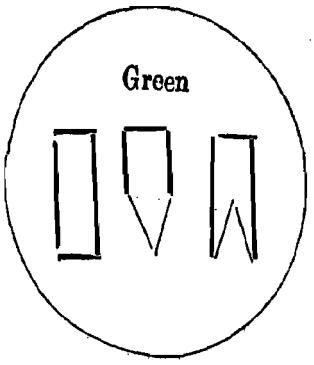
Jain Male

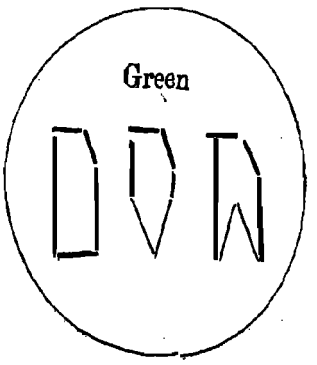
Jain Female

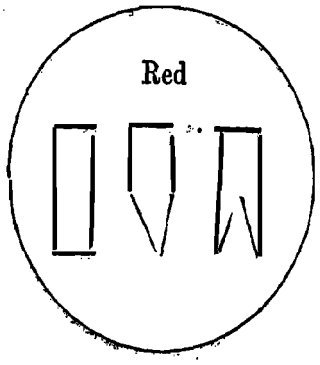
Animistic Male

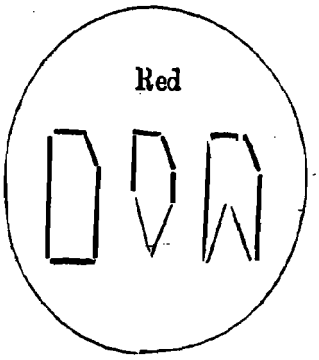
Animistic Female

Parsi, Jew and other's Male

Parsi, Jew and other's Female

Similarly baskets were arranged for all the tables. To each gang was assigned the work of the same table for all the charges and thus the work of sorting the slips for all the tables was simultaneously commenced.

179. The work of sorting was a little hard one to the sorters as they had to keep up standing and moving for the whole day.

180. The sorting was commenced on the 8th June and was finished on the 13th July. The tabulation work was going on, in tabulation office along with the sorting work and so the whole work including tabulation was complete on the 19th July 1901 A. D. All the tables were duly submitted in the Agency and our duties in Navagadh being over, I returned with the whole staff to Junagadh on the 20eth July 1901.

181. Rao Bahadur Motilal Ratanji, the Deputy Assistant Political Agent Sorath Prant, used to visit the office at Navagadh once or twice a week as it suited his convenience.

182. The table showing the expense of entire census operations and abstractions and tabulations, not taking into considerations the salaries of all those State-servants whose services had been utilized as charge superintendents, circle supervisors, block clerks, posters, examiners, checkers, sorters etc. is appended as Appendix Q.

183. Before concluding this chapter, I feel it my bounden duty to bring to your honour's notice the enumerable kindness that was showered on us by the local officers of Navagadh and Jetulsar during our short sojourn at Navagadh. Mr. Chhelshanker Dulerai Rana, the Vahiwatdar of the place, has left not a stone unturned to make me and my staff, in every way comfortable, readily responding to every call with a smiling face. Mr. Chhotalal Shankerdas Hospital Assistant, who is in the charge of the Navagadh dispensary, has equally rendered us a very valuable help by sincerely giving a very attentive and careful medical treatment to all those of my staff who had fallen victims to the sudden outburst of fever of a devilish kind. Mr. Prabhashanker Fulshanker, the Munsiff of the place, and Mr. Aratlal, the Police Foujdar, were also very kind and obliging. To all of them I tender my very best thanks for their kind offices towards me and my staff which contributed to a great measure to facilitate the progress of my work.

184. In conclusion I should not omit to express my sense of entire satisfaction for the promptness and perseverance with which Mr. Vasantrai Laxmidas, our Deputy Vakil at Jetalsar, has discharged his duties in connection with the Census work throughout.

———:0:———

Chapter II.

General description of the Junagadh State.

Limit. 1. The Junagadh State comprises of the territories which generally lie in a compact mass, although extended over a considerable area and intervened at some places by the foreign territories not all of them quite undisputed. It, situated as it is to the south-west of the Peninsula of Kathiawad, lies between 24°44′ and 21°35′ north latitude and 70° and 72° east-longitude. The State is bounded on the north by the Barda, Halar, Vasavad and Virpure, on the east by Gohelwad and Kathiawad and on the west and south by the Arabian sea. Jodhpure and Kandorna of Jamnagar, Dhoraji of Gondal and the villages of Jetpure are quite closely contiguous to the northern boundary of the state and the villages of Porbandar skirt its western border. Batwa, Bilkha and Mendarda talukas are located in to the heart of the Junagadh territory while Jafrabad, Dedan, Amreli and Dhari are coming in close contact on the eastern side, with the exterior of the state.

Area. 2. The area of the Junagadh state is roughly estimated at about 3283 square miles. The regular survey of the whole state, though undertaken, is not yet completed and so the said figure is open to correction in future.

Physical aspect. By a glance at the map of the Junagadh State, the aspect of the country that prominently and conspecuously stands out before the eye of an observer, is generally hilly. To begin with the Junagadh City itself, the observer's eye there will first catch the view of the gigantic Girnar Hill with its spacious 'rugged sides and everlasting rocks', over-grown with green shrubs and beautiful verdure, begirdled by a continuous chain of smaller mounts, such as the Datar and its surrounding hills, the Lassa and Ada mounts, the stupa of Boria &c. and surrounded by deep and dread-inspiring Valleys, covering a large area of land. Next the observer's eye runs down on an extensive thickly wooded tract of land known as Gir-forest 'ths habitat of lions' and the abode of other wild and ferocious animals, stretching from the south-east of Junagadh to the sea. Besides this, many smaller mounts, stupas and detached groups of hills seem scattered over many parts of the country, giving on the whole a hilly aspect to it. This is the aspect which the country, taken as a whole, presents at the first sight when viewed externally. But it abounds in many rich and extensive planes of marvelous productive power, richly responding to the labour of hard working cultivators. The ever-green strip of land known as 'Lily Nagher along the coast extending from Madhavpure to Una and yielding in abundance and plenty, the crops of various descriptions and also the exceedingly fruitful planes that are found scattered all round in the Junagadh territories, give a very charming aspect to the country when viewed internally.

3. The climate of Junagadh State is different in different parts and at

Climate. many places varies with the seasons. The climate of Veraval and the whole sea-coast and that of mount Girnar is salubrious and healthy in winter and summer but in monsoon it is damp and foggy. The climate of Rajpura in Una, VaharaSwarup in Babariawad, Dhamlej in Sutrapada, Hirakote in Pattan, Chorwad, Bhanduri, Vanthali, Malia, Shahpur, Tarnetars' Math, Koeli, Kutiana, Mazevdi, Ranpur and Bhesan is very mild, genial and healthy. The climate of Gir forest and that of Visavader and other parts contiguous to the Gir forest is totally bad and unwholesome, reeking with malaria especially in monsoon, which tells heavily upon the health of those exposed to its vitiating influence. In extremely hot season the climate of Gir becomes tolerably healthy. The climate of Junagadh city itself is not quite healthy although it has, by habits generally become congenial to the children of the soil. However the climate of the western part of the city and more especially that of the south-western part of it is comparatively healthy. The Junagadh city is a little too hot which is believed to be due to its close vicinity to the mount Girnar, the stones of which in the hot season are extremely heated by the rays of the Sun.

4. The thermometer readings at Junagadh showed this year minimum

Heat and Rain-fall. of 57° in the month of January and a maximum of 110° in the month of May. The average rain-fall in the Junagadh territories during last ten years is 29 inches and 95·2 cents. In the year 1878 A. D. there had been an exceptional fall of 104-42 inches while in the direct contrast with it, in the year 1899 A. D. the average rain-fall is 6 inches and 15·5 cents with a result of an unprecedented visitation of a dire famine. The average rain-fall necessary for crops in this state is from 25 to 30 inches except in Ghed where the nature of the soil requirs scanty rain for thriving crops.

5. The formation of the soil from rocks crumbled away by being exposed

Soil and its fertility. to the action of winds, rains, and frosts is no longer a mystery especially to the students ofagriculture. The soil thus formed necessarily shares the chemical character and composition of the rock to which it owes its origin. If the rock is sand-stone, the soil is sandy, if it is clay-stone the soil is clayey and if it is lime stone the soil is calcarious i. e. containing carbonate of lime. Thus the main four divisions in which the soil can be divided are :—

(1) Clayey (2) Sandy (3) calcarious and (4) containing mixture of these three ingredients. The soils, containing purely and exclusively clay, sand or lime, are very rare and exceptional; generally all the farm and garden soils are composed of all these three constituents viz clay, sand and lime-stone, in unequal proportions. Thus the kinds of soils that a country can have, depends upon the kinds of rocks it contains. The kinds of soil generally found in Junagadh territories are:—

(1) Pure-black, or Kali-soil i. e. clay loamy soil free from stones and rich in carbonate of lime. (2) Kali-Khokhar or greyish black clay soil, suitable for the growth of wheat, Juwar and rice but not for that of cotton. (3) Kali-Bara

or dark brown black friable soil, containing much carbonate or chloride of sodium, suitable for the growth of wheat and cotton. (4) Kali-Besar or dark-brown soil. (5) Goradu proper or sandy soil. (6) Goradu Besar or Goradu soil mixed with Kali and other clay soil. (7) Gorat soil which is found near rivers or forming the old beds of rivers. (8) Bhad or soil accumulated along the banks of the flooded rivers.

6. The subdivisions of the main divisions of the soil found in this State, many of which can more appropriately be classed as the faults of the soil which greatly affect its fertility in various ways, are:—

(1) Achhi (આછી)or of very thin strata. (2) Antri (આંતરી) or the land on the sea-shore inundated with sweet water. (3) Und (ઉંડ) or the land with its both sides elevated and sloping in the middle between two elevations. (4) Naram Karal (નરમ કરાલ) or soft mould which breaks into small clods. (5) Kathan Karal (કઠણ કરાલ) or a hard mould generally of good depth with yellow clay and brakish water below. (6) Kankarial (કાંકરીઆળ). (7) Kanthi (કાંઠી) or the land near sea-shore with thin strata, fit for sowing pulse. (8) Kadi (કાંદી) or stoney land. (9) Kobu or Nipud (કોબુ અથવા નીપડ) i. e. land with thick strata in close vicinity of a river which is at times inundated by the flood of the river. (10) Kharu (ખારૂ) or land containing kharo. (11) Kharech (ખારેચ) or the land impervious to water and containing kharo. (12) Kharo (ખારો) or the land which is boiling. (13) Chhatad (છાતડ) or the sandy land close to sea-shore only adapted for the growth of vegitation in monsoon. (14) Chhavad (છાવડ) or the land destitute of trees and vegitation and not fit for the growth of any crops but over-grown with lapdu grass. (15) Deduk or Dedka (ડેડક અથવા ડેડકા) or the land filled up with water in excessive rain fall. (16) Dhaso (ઢસો) or the sandy part of the land near sea shore. (17) Dharod (ધારોડ) or the hilly land full of stones. (18) Naliu (નાલીયું) or the land sloping on both sides. (19) Fodavali (ફોડાવાલી) or the land treacherously hard in appearance but sinking and yielding under feet. (20) Lolsavali (લોલસા વાલી). (21) Bhedo (ભેડો) or land of red colour yielding crops double or treble of the ordinary soil.(22) Malni (માલની) or stoney elevated land. (23) Ratad (રાતડ) or the land containing red earth and red stones. (24) Rechak (રેચક) or the land impervious to water. (25) Rakhod (રાખોડ) or the land of the colour of ashes. (26) Rafdo (રેફડો) or land full of sand.(27) Lunavali (લુણાવાલી) or land containing sea salt i. e. Luno. (28) Vekro (વેકરો). (29) Saran or Sadan (સરાણ અથવા સડાણ) or the land in which the crops are spoiled by putrifaction caused by excessive rain, and (30) Ghed (ઘેડ) or lowlying land which is inundated during the rainy season and looks like a swamp.

7. The different kinds of soil enumerated above are found to possess different powers of production. The fertility of the soil depends upon many circumstances natural as well as acquired. One of the important circumstances which affect considerably the fertility of soils, is the proportion in which orgainc matter or humus and inorgainc matter are found to exist in them. The greater is the quantity of humus in the soil, the greater is its fertility.

As the territories of Junagadh state are rich in vegitations and abound in trees and plants, they afford much humus to its soils making them in many parts very fertile. The Lili Nagher is specially distinguished for its exceptional fertility. On the other hand there are also some parts hardly cultivable and others totally barren. On the whole, the soils in Junagadh territories yield almost all kinds of Indian produce containing land of various productive powers ranging from the exceedingly rich plans down to the totally unproductive tracts of land.

8. The usual crops produced in the Junagadh State are:—(1) Juwar, Bajro, Rice, Mag, Math, Cotton, Oil-seed, Adad, Wheat, Kang, Danger, Airadi, Sugarcane, Gram, Rai, Kalthi, Deshan Tobacco, Chino, Banti, Olia, Makai, Banto, Methi, Kampli-Tal, Kamod etc.

Chapter III.

MAHALWAR DESCRIPTION.

1. Junagadh State is divided into 21 divisions called Mahals viz :—(1) Gir, (2) Una, (3) Kutiana, (4) Visawadar, (5) Bhesan, (6) Pattan, (7) Babariawad, (8) Vanthali, (9) Malia, (10) Sheel, (11) Sutrapada, (12) Chorwad, (13) Vadal, (14) Keshod, (15) Balagam, (16) Bagdu, (17) Navagadh, (18) Veraval, (19) Dungar, (20) Gadhakda, and (21) Bagat.

2. Below is given a general Mahalwar description which is intended simply as a rapid sketch of some of the important features of each Mahal.

(1) GIR.

3. The area of this Mahal is roughly about 1500 square miles. Under it there are about 21 villages and besides these there are many permanent and temporary *nesses*.

4. In Gir Mahal the thickly grown trees interposed, at places, by gently rising hills and meadows of large extent, clothe it (the Mahal) with lovely and attractive scenery. In the whole of Kathiawad, Gir forest stands almost unparalleled in respect of the picturesque scenery, plentiful supply of good and long enduring wood, best suited for building purposes and in respect of the abode of the lions of the best kind, deer, savar, pashu, suwar, panther, jarakh and such other beasts of sport. The forest, being the habitation of these beasts of sport, attracts to its hunting places many Europeans and Natives fond of hunting.

5. The chief kinds of trees—the specialities of the Gir forest—are sag, sisam, timbervo and sajad, best suited for the purposes of house-building. Besides these there are found Bore trees, Bedan, Bili, Asundro, Ambli, Banian trees &c., &c. The Gir forest supplies the whole Kathiawad with the wood for building purposes. The wood known as "Vankia" is the special product of this forest and it is used in building ships. This is exported from Gir as far as to Arabia. The sag of the Gir forest is superior in stiffness to, and endures longer than, the sag produced in other Jungles.

6. Besides this the Gir forest abounds in many medicinal plants, and the abundance of grass and vegitation, of which there is luxuriant growth here, supplies an inexhaustible quantity of fodder to the cattle even during the hard time of famine.

7. The soil of Gir Mahal is of varied fertility, ranging from the best down to the most inferior one. There are certain tracts of land in Gir, which, I am informed, excel in fertility, many fruitful tracts of land in Kathiawad. The average rain-fall during the last ten years amounted to 25 inches which is also sufficient for the Barat-crops in this Mahal. The arable land under this Mahal is about 12720 acres.

8. The cultivators in this Mahal are chiefly, Kunbis who are very diligent and hard working and almost all of them are in a thriving State. The bringing up of Pit-crops is not quite a favourite subject with the cultivators of this Mahal, their whole attention being mostly confined to Barat-crops. But the experience of the recent famine has aroused them to the appreciation of the advantages of the pit-crops and now their inclinations are begun directed in that channel.

9. The rivers Hiran, Singvado, Somat, Machhundri, Raval, Jotardi, Ambakhoi, Ambazar and Saraswati flow with plenty of water through out the year.

10. The Gir jungle, being, as said above, luxuriant with the growth of fodder for the cattle, goats, sheeps &c., is a constant residence of shepherds and Mal-dharis with their cattle.

11. The chief articles of commerce of this Mahal are ghee, honey, and *Kapasia* or cotton seeds.

(2) UNA.

12. Una Mahal is the largest Mahal of the State and forms a very important factor in its revenue administration. It is bounded on the north by the Gir forest, on the west by Kodinar, on the south by the Arabian sea and the island of Div and on the east some part of Babariawad and Jafrabad villages.

13. The area of Una Mahal is 626 square miles and under it there are about 150 villages. The Mahal as a whole bears a very charming aspect. The whole Mahal is for administrative convenience apportioned into four divisions technically termed 'Tapas' viz. Una, Delwada, Dhokadva and Gadhada. Each Tapa is supervised and managed by a Tapa-Wahivatdar with a small establishment under him.

14. Una Tapa is the most flourishing of all. The villages under it are large and comparatively in a prosperous State. It is in a tolerably good State of cultivation and the cultivators in it are also hard-working and presevering. It is fairly equipped with the means for rearing up the Pit-crops and in the last famine, which necessitated a general resort to the Pit-crops, this Tapa, with its abundant and plentiful Pit-crops, was clothed with a green aspect all round which at once enchanted the attention of all the observers.

Una Tapa.

15. Next to Una Tapà comes Delwada Tapá in fertility, prosperity and everything. The village Delwada in that Tapa is a lovely village surrounded by beautiful scenery and inhabited by many wealthy and enterprizing merchants with civilized mode of living. The village Delwada by itself excels and surpasses in many respects and is more inviting to the visitors

Delwada Tapa.

than, the town Una itself. The soil of Delwada Tapa is also very fertile and the Baret crops and the Pit-crops are also satisfactorily thriving.

16. Next to this Tapa, in order, is Dhokadva Tapa. This Tapa is not in a prosperous state now although it here and there gives glimpses of past prosperity. Certain villages in this Tapa are Gir villages and so they are not at all contributing anything material to the agricultural prospect of the Tapa. Except in certain villages, the growth of Pit-crops, is not very satisfactory although Baret-crops, if the rain is sufficient and regular, are thriving. But there is good deal of arable waste land purely on account of the want of good and persevering farmers.

Dhokadva Tapa.

17. Last comes Gadhada Tapa; though the inferiority of this Tapa to the Dhokadva Tapa is not very significant and roughly it could be said that both these Tapas are on equal footing, at least looking from the agricultural stand point of view. Like Dhokadva Tapa this Tapa also contains some Gir villages which to a certain extent are responsible for the inferiority of the agricultural state of the Tapa. Baret-crops (especially cotton) are also plentiful in this Tapa.

Gadhada Tapa.

18. Una Mahal which forms almost one fifth part of the whole Junagadh territory in point of area and revenue, is at present gradually falling down from its original proud and prosperous State. I venture to think that the Kolis who form the majority of the agriculturists in this Mahal are mostly responsible for making the Una Mahal what it is now. The Kolis, I may be allowed to say from my experience as a famine relief officer of Una Mahal, are the most indolent and indifferent class of cultivators, completely destitute of any human sense of the prestige as agriculturists and readily liable to be yielded to the influences of the famine without withstanding its first shock, showing their absolute inability to cope with the calamity even in its prime stage. A close investigation into the agricultural resources of the Mahal makes this fact too manifest and a hard reality.

19. As the Una Mahal needed considerable amount of care, no stone was left unturned by the administration of the State to render it every possible help which enabled it to steer clear of the calamity which was really overwhelming. More than 500 wells were got dug up and the Undri, Akolali and Sanvav canal-works were undertaken which served as the relief works to the labouring classes and which are calculated to confirm a lasting boon over the agricultural world. The irrigated area commanded by all these wells and canals is not less than 9000 acres of land. The average rain-fall in the last ten years is 32 inches and that necessary for the crops is 30 inches.

20. *Kanpuri kapas* and *Mathio kapas* are chiefly sown in this Mahal. Egyptian cotton and *Rajagro kapas* were once sown in Zudvadli and Delwada but the effort being not quite successful, was ultimately abandoned. In the year 1891 the arable land in this Mahal was 2,14,460 acres out of which 1,26000

acres were cultivated and 88,460 acres were arable waste, while in the year 1901 the arable land was 2,14,460 acres out of which 1,16,680 acres were cultivated and 97,780 acres were arable waste.

21. There are *Agaras* of salt on a small scale in Sejalia and Jhankhervada which yearly yield salt of the value of about 1200 Rupees.

22. There are four ports in this Mahal viz :—Nawabunder, Simar, Rajpura and Vahi or Dhara Bunder. Nawabunder, where a very nice Dock has been built in the last famine, is a good shipping port although no very brisk commerce is being carried on there. Rajpura and Simar Bunders are used by fishermen for fishing purposes.

23. The climate of Una Mahal is tolerably healthy, while as regards commerce there is nothing particular in this Mahal.

(3) KUTIANA.

24. Kutiana Mahal is bounded on the north by Gondal and Jamnagar villages, on the west by Porbandar, on the south by Porbandar villages, Balagam and Batwa and on the east by Gondal villages and Batwa. The area of this Mahal is roughly 300 square miles and under it there are about 52 villages.

25. The physical aspect of the Mahal is not at all charming. It is quite dull and dry, being totally destitute of green vegetations and flower and other beautiful trees and hence it is unpleasant and uninviting to the eye. The soil of this Mahal can generally be divided in to three main divisions viz :—(1) Dharod or hilly, (2) Niyad, (3) Ghed.

26. The baret land in the first of these divisions is less in quantity and inferior in quality. It is not sufficiently fertile for yielding good crops. The water in the well is too deep to afford easy convenience for watering the pit-crops and consequently in this kind of soil the State of pit-crops is not satisfactory.

27. The second division viz Niyad soil is inundated by the flood of the rivers which by depositing alluvium on the soil makes it rich and manured and obviates the necessity of artificially manuring it. The baret-crops in this soil are thriving and plentiful and pit-crops also turn out in abundance.

28. The third division viz. Ghed is inundated by the flood of the rivers and being low-lying land the water is collected thereon which permeates through all the strata on account of the pervious nature of the soil. The soil is thus made very agreeable to the growth of plants and yields the harvest in abundance and plenty.

29. Taken as a whole the Kutiana Mahal ranks very high in point of fertility of soil and produce of crops and forms one of the important factors in the revenue administration of the State.

30. This Mahal has the advantage of having many big and useful rivers such as Bhadar, Ozat, Minasar, Vinu, Kalundri, Niraman and Valol. Out of these, waters in Bhadar, Ozat, Vinu, Minasar and Niraman remain throughout the year and hence they serve the most useful purpose in irrigating the surrounding district. These rivers and besides these, the wells 1050 in number, which are in the Mahal, combinedly make it enjoy a decided superiority over many other Mahals in respect of irrigation, as it is enabled to have at a time, pit-crops in not less than 9000 acres of land.

31. The faults in the soil generally to be met with in this Mahal are (1) Kadi, (2) Dharod, (3) Fodavali, (4) Ratad, (5) Rechak and (6) Vekro. The average rainfall during the last ten years is 26 inches, and that, required for the crops is 20 inches. Under this Mahal the arable land is 59965 acres out of which 33333 acres are in 1901 A. D., brought under the plough while 26632 acres of land are arable waste. *Gudhli Juwar* is the special product of this Mahal. The cultivators are the Kunbis, Karadias, Sindhis, Ahirs, Rabaris, Sayyeds, Mirs, Memans, Jats, Kolis, Khojas and Luvanas. Out of these the Kunbis, Ahirs, Mers, Memans and Khojas are hard-working and try their best in bettering the agricultural State of the Mahal, while the rest are lacking in activity and energy.

32. One circumstance prejudiclal to the agricultural prospect of the Mahal is that the water of the rivers at various places wash off the Baret soil rendering it completely useless for any agricultural purpose. This state of things requires special consideration and speedy remedy. Also the wells in Niyad soil which are over-flooded by the chhel water and are thus rendered useless, require to be built by solid masonry work and to have their banks raised higher than the maximum height of the chhel-water with a view to prevent it from running into them.

33. There is no regular *Agar* in this Mahal but salt is produced by the water of the river in Mahiari and Jamla. The average quantity of salt thus produced comes up to about 450 Maunds.

34. Kutiana holds an important position as regards commerce. Memans are very enterprising merchants. They export grain and cotton and import cloth and are great bankers. They are wealthy merchants and they briskly carry on extensive commerce in Bombay, Rajputana, Malabar, Madras, Cylon, Brahmdesh and even as far as in Africa. Bania and Luvana merchants are also thriving and they trade in cloth, grain, cotton &c., and are also respectable money-dealers.

(4) VISAVADAR.

35. Visavadar Mahal is bounded on the north by Bilkha and its villages Bandhala and Umrala, on the south by Gir, on the east by Dhari and its villages and on the west by Sarsi.

36. The area of this Mahal is $202\frac{9}{16}$ square miles and under it there are about 61 villages. Some part of this Mahal is not still survayed and when this is done the said figure will undergo necessay change.

37. This Mahal is contiguous to the Gir forest and so abounds in many trees especially suited to the Gir soil. The climate of Visavadar is unhealthy and damp. In the last ten years the average rain-fall is 30 inches and the average rain-fall necessary for the crops is 25 inches.

38. In this Mahal barat soil covers a greater area of the Mahal. No careful endeavour seems to have been made, till recently, to develop the means for bringing up the pit-crops. Quite recently this spirit, which was lying dormant, is stimulated and means are being employed to direct the inclination of the cultivators in that channel. In the last famine—two canal works, one at Kanavadala and other at Bhutdi, have been started but they are not yet completed.

39. The soil of Visavadar Mahal is Karal. Ratad soil is also found in some of the villages of the Mahal. Kádi and Dharod soils, which greatly interfere with the agricultural value of the land, are also met with. The soil of Visavadar Mahal generally may be taken as fertile, but as all the arable land is not every year brought under the plough on account of the lack of good farmers, the favourableness of the soil does not comparatively do any perceptible good to further the agricultural prospect of the Mahal.

40. The cultivators are Kunbis, Ahirs, Kumbhars, Ghanchis, Khants, Kolis and Memans. Kunbis, Ahirs, and Kumbhars are careful and painstaking in their agricultural pursuits, while others are little indifferent.

41. In 1891 A. D. out of 24530 acres of arable land 24215 acres were cultivated and 315 acres were not cultivated. In 1901 A. D. out of 32560 acres of arable land 29620 acres were brought and 2940 acres were not brought under the plough.

42. In this Mahal there is nothing significant about commerce. It is absolutely necessary to import good and hard-working cultivators into the Mahal to put it on a sound footing as far as the agricultural prospect of the Mahal is concerned.

(5) BHESAN.

43. Bhesan Mahal is located into the heart of Kathiawar. It is bounded on the north by Jetpur, Gondal and Vasavad, on the east by a part of Jetpur Taluka and Amreli, on the south by Bagasara and Bilkha and on the west by a part of Jetpur Taluka. The area of the Mahal is $192\frac{15}{16}$ square miles and under it there are about 46 villages.

44. The surface of this Mahal is generally flat. Its soil is exceedingly rich and fertile and in a high state of cultivation. The diversities of the soil

36. The area of this Mahal is $202\frac{9}{16}$ square miles and under it there are about 61 villages. Some part of this Mahal is not still survayed and when this is done the said figure will undergo necessay change.

37. This Mahal is contiguous to the Gir forest and so abounds in many trees especially suited to the Gir soil. The climate of Visavadar is unhealthy and damp. In the last ten years the average rain-fall is 30 inches and the average rain-fall necessary for the crops is 25 inches.

38. In this Mahal barat soil covers a greater area of the Mahal. No careful endeavour seems to have been made, till recently, to develop the means for bringing up the pit-crops. Quite recently this spirit, which was lying dormant, is stimulated and means are being employed to direct the inclination of the cultivators in that channel. In the last famine—two canal works, one at Kanavadala and other at Bhutdi, have been started but they are not yet completed.

39. The soil of Visavadar Mahal is Karal. Ratad soil is also found in some of the villages of the Mahal. Kádi and Dharod soils, which greatly interfere with the agricultural value of the land, are also met with. The soil of Visavadar Mahal generally may be taken as fertile, but as all the arable land is not every year brought under the plough on account of the lack of good farmers, the favourableness of the soil does not comparatively do any perceptible good to further the agricultural prospect of the Mahal.

40. The cultivators are Kunbis, Ahirs, Kumbhars, Ghanchis, Khants, Kolis and Memans. Kunbis, Ahirs, and Kumbhars are careful and painstaking in their agricultural pursuits, while others are little indifferent.

41. In 1891 A. D. out of 24530 acres of arable land 24215 acres were cultivated and 315 acres were not cultivated. In 1901 A. D. out of 32560 acres of arable land 29620 acres were brought and 2940 acres were not brought under the plough.

42. In this Mahal there is nothing significant about commerce. It is absolutely necessary to import good and hard-working cultivators into the Mahal to put it on a sound footing as far as the agricultural prospect of the Mahal is concerned.

(5) BHESAN.

43. Bhesan Mahal is located into the heart of Kathiawar. It is bounded on the north by Jetpur, Gondal and Vasavad, on the east by a part of Jetpur Taluka and Amreli, on the south by Bagasara and Bilkha and on the west by a part of Jetpur Taluka. The area of the Mahal is $192\frac{15}{16}$ square miles and under it there are about 46 villages.

44. The surface of this Mahal is generally flat. Its soil is exceedingly rich and fertile and in a high state of cultivation. The diversities of the soil

met with in this Mahal are:—Achhi, Kádi, Kali, Dhárod, Fodáváli, Bhagari, Lolsávàli, Malni, Rechak etc. The average rain-fall in the last ten years is 31 inches and that necessary for the crops is from 25 to 30 inches. To supply the Mahal with adequate number of wells for pit crops during the last famine years, in all 194 wells have been prepared which command 8400 Bighas of irrigated area. The agiculturists of this Mahal are mostly Kunbis and they are very well disposed towards their agricultural pursuits.

45. In the year 1891 A. D. the total area of arable land was 25020 acres out of which 24180 acres were cultivated and 840 acres were arable waste. In 1901 A. D. the total area of the arable land is 25900 acres out of which 25100 acres are brought under cultivation and the remaining 800 acres are arable waste.

46. There is nothing particular about commerce in this Mahal. The climatic effect here is generally wholesome and the Mahal is comparatively in a prosperous condition.

(6) PATAN.

47. Patan Máhál is bounded on the north by Gir, on the west by Chorwàd and Veráwal, on the south by the Arabian Sea and Sutrápádá and on the east by Sutrápádá. The area of the Mahal is $165\frac{1}{10}$ square miles and under it there are about 59 villages.

48. The physical aspect of the Máhál is very interesting and its beauty and attractiveness have greatly been enhanced by the big and beautiful rivers flowing with plenty of water and the roaring sea that washes the southern side of the Màhál. The Lili Nagher, with its well known greenness abounding in many shadowy trees, clothes the Mahal with picturesqueness all its own.

49. The average rain-fall in the last ten years is 30 inches and 90 cents, the maximum fall being of 57 inches and 56 cents in the year 1900 and the minimum being 7 inches and 57 cents in 1899. The average rain-fall necessary for the crops is 25 to 30 inches. In the strip of land known as Lili Nagher the water is within easy reach and plentiful and so there is never experienced even the least hardship of difficient supply of water. The pit crops there flourish in abundance. There are proportionately inadaquate number of wells in Gir-part but that part contains five *Sarans* which materially help the irrigation in it. The northern and eastern parts of the Máhál contiguous to the Chorwád Máhàl are, to a certain degree, lacking in sufficient means for bringing up the pit-crops.

50. In all there are 460 wells and 5 canals in this Mahal—an equipment sufficient to fortify it to encounter any famine crisis. In the last famine, the biggest, most costly and the most important work started in this Mahal to afford a relief to the labourers, was the work of Curzon Canal named after His Excellency the Viceroy Lord Curzon. Jasadhar Canal is also a very useful work. All these old and new canals will be able to command, as it is estimated, nearly 15000 Bighas of irrigated area.

51. The cultivators are Ahirs, Kanbis, Karadias, Kolis, Ghanchis, and Patnis. These are, with some exceptions, not very hard-working and persevering. The total area of arable land in 1901 is 44440 acres and 21 gunthas. The diversities of the soil and the faults that are met with in different parts of this Mahal, are Naram-karal, Kathan-karal, Kankarial, Kanthi, Kadi, Rakhod, Ratad &c.

52. The town Patan and the surrounding country called Prabhas Khetra have a wide reputation in the whole of India for their antiquity and sanctity. There is nothing particular about commerce here.

(7) BABARIAWAD.

53. Babariawad Mahal is bounded on the north by the villages of Agaria, Rajula, Zampodad, Vadli, Vavdi, etc., and the villages of Dedan, on the west by Una, on the south by Jafrabad and the Arabian sea and on the east by Jholapar, Pipavav, Kumbharia etc.

54. The area of the Mahal is about $158\frac{1}{20}$ square miles and under it there are 51 villages. The surface of the Mahal is flat and its physical aspect is charming.

55. One circumstance, which differentiates this Mahal from all the other Mahals of the State, is that all the villages except two, are the villages of Mulgirasias as far as revenue rights are concerned; of course the sovereign rights over the whole Babariawad are enjoyed by His Highness the Nawab Saheb, and certain dues such as mahamuli, peshkashi, sudharawarad etc. are levied on these villages of Mul-girasias.

56. The *bundar and agar* are exclusively State property and their whole proceeds go to the State treasury.

57. The villages in this Mahal are situated so very close to one another that each village looks as if it were a suburb of the other village.

58. The rivers Rupen near Timbi, Raidi near Nagasari, Dhatarwadi near Vad, Jholapari near Deoka, flow with their melodeous sound and deeply impress the travellers with feelings of joy and admiration.

59. These rivers divide the whole Mahal into three divisions viz. that portion of the Mahal situated (1) between the Jholapari and the Dhatarvadi (2) between the Dhatarvadi and the Raidi and (3) between the Raidi and the Rupen Out of these the portion lying between the Jholapari and the Dhatarwadi is the most fertile and luxuriantly endowed with all the circumstances favourable to the baret as well as pit crops. The soil is generally black, naram-karal and Kathan-Karal and of wonderful productive capacity. The depth of water in a well is at the most 10 feet and as there are no rocks in this part, the soil being generally transported and not sedentary, the diggers do not meet with hard stones while digging the wells and thus it is quite easy for two men to dig a well in the course of a day.

60. The portion of the Mahal lying between the Dhatarwadi and the Raidi is comparatively inferior in fertility and it is not so much attended with agricultural advantages. Although the soil of Nagasri, Mithapore, Baharpatoli, Kotdi etc. is very fertile and contains favourable means for bringing up pit crops, yet this division taken as a whole can not claim in any way superiority to or even equality with the portion lying between the Jholapari and the Dhatarwadi.

61. The portion lying between the Raidi and the Rupen is decidedly in a disadvantageous situation as far as the agricultural considerations go. Excepting the fertile soil of Timbi and Bhada, the whole division is possessed of the inferior order of soil and is very poorly furnished with the means for pit crops. It is in every way inferior without having any immediate hope for bettering its agricultural prospects. The soil near the sea is little salty and so it stands very low as far as its agricultural value is concerned. The soil of this Mahal seems particularly suited for the growth of babul trees which are found thickly grown throughout the Mahal. The average rain-fall in the last ten years was 22 inches. That necessary for the barat crops is 20 to 25 inches.

62. During the last famine year many wells have been dug up and by the water of these not less than 3000 Bighas of land can at present be irrigated. There is no canal in Babariawad although the rain water in the lake near Sarovarda, if properly collected therein by errecting *Bandhas* may be utilized for irrigating purposes.

63. The cultivators are Pancholis, Kolis, Babarias, Ahirs, and Khants. These are not generally very industrious in their agricultural pursuits, and make no any very active endeavours to make the soil yield more by improving it. They are idly pulling on with the cultivation, hardly earning their livelihood.

64. In this Mahal there are for the present three *agars* in working state Bherai, Kadiali, and as Nigala which can supply the best quality of salt to the extent of 10,000 Khandis every year.

65. The *Bundar* of Bherai is not a thriving one and there is very little chance for it to be so as it is far removed from the field of commercial competition.

(8). VANTHALI.

66. Vanthali Mahal is bounded on the north by Vadal Mahal and the part of Gondal territory, on the east by Bagdu Mahal and Junagadh, on the west by the part of Manavadar Taluka and on the south by Keshod Mahal and Mendarda villages.

67. The total area of Vanthali Mahal is 156⅛ square miles, and under it there are about 49 villages.

68. The physical aspect of the Mahal is very charming to the eye. It is rich in beautiful and picturesque scenery, profusedly favoured by nature with

green verdure and looking from the agricultural point of view it is most favourably situated.

69. Three big and beautiful rivers Ozat, Uben, and Madhuvanti supply plenty of water for the Pit-crops in the Mahal and form the most potent factor in adding to its agricultural wealth. Besides these three rivers there are numbers of *paka* and *kacha* wells which is an additional circumstance for the good prospect of the Mahal.

70. The different kinds of soil found in this Mahal are, pure black, Naram-karál, Kathan-karál, and Kobu. The soil of this Mahal is very fertile and in a high state of cultivation. The average rain-fall in the last 10 years is 29 inches and 50 cents. The maximum rain-fall being 56 inches 85 cents in 1894 A. D. and the minimum rain-fall being 2 inches 96 cents in A. D. 1899. The average rain-fall necessary for the crops is from 25 to 30 inches.

71. The cultivators in the Mahal are Kunbis, Naghoris, Ghanchis, Sathvárás, Memons, Sayads, Meers, Ayars, Kolis, Kumbhars, Momnas, Rabáris, Sindhis, Atits, Brahmins, Banias, Charans &c. and as I understand, they are all hardworking and persevering. The mode of cultivation is the same as is ordinarily followed throughout the state. Here some cultivators sow cotton seeds by the mode of sowing technically known as 'Pátlá' i. e. leaving three chásses or furrows without sowing anything and the seeds are sown in the fourth chás or furrow. This mode of sowing yields better produce and also greatly contributes to the improvement of the soil.

72. The flourishing state of the Mahal can well be seen from the fact that out of the total area deducting 9000 acres as Kharabo and pasturage, all the acres 66430-16 Gunthas are every year brought under the plough, and besides this the pit-crops can be realized annually from acres 13500. The climate of the Mahal is enlivening and healthy, the commerce and the commercial class are in a thriving state and on the whole with still better supervision and management there is every likelihood of adding to the prosperity of the Mahal.

(9) MALIA.

73. Malia mahal is bounded on the north by Keshod mahal and Menderda villages, on the east by Gir, on the south by Chorwad Mahal and on the west by Chorwad and Sheel mahals. The area of the Mahal is $135\frac{15}{16}$ square miles and there are about 37 villages under it.

74. The aspect of the Mahal is interesting and pleasing to the eye. The average rain-fall in the last 10 years was 41 inches and that needed for the baret crops is 20 to 25 inches. There is no canal in this Mahal but by the help of the wells and sáran, pit crops can be realized in not less than 9000 bighas of land. The cultivators in the Mahal are Kunbis, Momnas, Karadias, Sagars, Kolis, Khants, Brahmins, Hatis &c. They are fairly going on with their

agricultural pursuits. The arable land under this Mahal is 28680 acres out of which 26940 acres are cultivated and 1740 acres are arable waste.

75. There is nothing requiring special mention about commerce in this Mahal.

(10) SHEEL.

76. Sheel Mahal is bounded on the north by Balagam and Keshod Mahals, on the south by the Arabian sea and Mangrol villages and on the east by Mangrol villages and a part of Malia Mahal and on the west by Balagam Mahal and Porbandar villages.

77. The area of the Mahal is 129$\frac{5}{8}$ square miles and under it there are about 40 villages.

78. The soil of the villages situated near the sea-shore abounds in *Kantala Thores* (કંટાળો થોર) and *Goradia Bavals* (ગોરડીયા બાવલ). Ghed soil which lies on the north, in flood times being covered over with water all round, makes the neighbouring villages look like islands in the sea. During the continuence of the flood, on the Ghed soil is found a spontaneous growth of roots popularly known as *Loth-ganth* (લોઢ ગાંઠ) which soon grow into plants and bear leaves and look beautiful and charming like lotuses. The *loth* root is produced in abandance which supplies food to the poor population for two or three months. Equally spontaneous is the growth of *kasia* (કાસીયા) and *samo* (સામો) which are used as human food. The *Loth* stalks yield a sort of grains on which also poorer class maintains itself. In Sheel Talpad there is a wonderful growth of *Ratalu* (રતાળુ) by the sale of which the labouring class earn their livelihood.

79. The average rain-fall during the last ten years is 24 inches and that necessary for the crops is 30 inches.

80. On the whole the cultivation in the Mahal is in a desirable State. The Mahal is well up with the means for rearing up the pit-crops. There are almost 700 wells, 2 *sarans* and one canal in the Mahal which command the area of 25035 Bighas for irrigation purposes.

81. The kinds of soil generally to be met in this Mahal are Achhi, Antri, Karal, Kadi, Dhaso, Dharod, Rechak and Vekro &c. The cultivating class in this Mahal generally consists of Kolis, Mehers, Ahirs, Rabaris, Aboti Brahmins, Turaks, Saiyads, Karadia-Rajputs, Bawas, Kanbis and Girnara-Brahmins. Kunbis, Ahirs, and Mehers are zealous workers while the rest are not so active as it could be desired. The nature of the soil in this Mahal is generally such that it is easily cultivable and so the bullocks have not to exert themselves so hard as is the case in other Mahals. The arable land under this Mahal is 52151 acres out of which 46131 acres are yearly brought under cultivation and 6020 acres are arable waste.

82. Near the sea-shore in Sheel, Divasa and Sangavada a mineral the kind of *Parvala* is found in the months Bhadarva and Aso which labourers sell among the inhabitants of this Mahal.

83. There is nothing worth noticing about commerce in this Mahal.

(11) SUTRAPADA.

84. Sutrapada Mahal is bounded on the north by the Gir forest, on the west by Patan Mahal, on the south by the Arabian sea and on the east by the Kodinar Prant.

85. The total area of the Mahal is 108¾ square miles and under it there are about 38 villages. A part of the Mahal still remains to be survayed and thus the above figures are open to correction in future.

86. The Sutrapada Mahal abounds in many places of interest especially from the religious point of view. The Mahal has a fairly charming aspect and the *Lili Nagher* and the *Motu and Nanu Zunds* greatly enhance the beauty of the scenery.

87. The kinds of soil and the faults in it that are found in Sutrapada Mahal are—(1) Black, (2) Red, (3) Goradu, (4) Rakhod, (5) Brown, (6) Karal, (7) Kanthi, (8) Kadi, (9) Kobu, (10) Kharech, (11) Kharo, (12) Dhaso, (13) Dharod, (14) Ratad, (15) Rechak, (16) Rafdo, and (17) Sadan. The soil of Sutrapada Mahal is mostly fertile, but its close vicinity to the Gir forest has to a certain extent interfered with its otherwise favourable situation from the agricultural stand point of view.

88. A new canal near the village Mohobatpura is being prepared by which the neighbouring land is begun to be irrigated. The depth of water in the wells for watering the pit-crops is 20 feet minimum and 50 feet maximum. In the year 1891, about 16000 acres were cultivated and in the year 1900 A. D., acres 23465-5 Gunthas of land were brought under cultivation.

89. The average rain-fall necessary for the crops in this Mahal is from 25 to 35 inches and the average fall during the last ten years amounted to 23 inches.

90. The cultivators are Ahirs, Karadias, Sheikhs, Maleks, Kunbis, Pathans, Brahmins and as I am informed, many of them are not so painstaking and persevering in their work as they are expected to be and therefore something needful is required to be done in that direction.

91. The water in the Saraswati and the Somat, the former of which flows on the west and north of the Mahal and the latter on the east and south-east of the Mahal, remains flowing throughout the year unless there is scanty rain in the preceding year.

92. The climate of Sutrapada is on the whole healthy except that of that

part which is in close vicinity of the Gir forest where the climatic effect is generally unwholesome.

(12) CHORWAD.

93. Chorwad Mahal is situated at the distance of about 40 miles in the south of Junagadh city. It is bounded on the north by Malia Mahal, on the south by the Arabian Sea and Verawal Mahal, on the east by Verawal and Patan Mahals and on the west by Mangrol Villages.

94. This Mahal abounds in many shadowy trees and is blooming with green vegetations which add a peculiar charm and magnificence to the scenery with which the whole Mahal is profusedly favoured.

95. The average rain-fall in the last ten years is 30 inches which is also necessary for the crops.

96. The soil of this Mahal is generally Goradu. In certain parts Ratad soil is met with. The Mahal is generally in no way inferior in fertility. The baret-crops are thriving and the pit-crops are also good and plentiful. The number of wells in this Mahal is proportionately adequate to the true requirement and the Gadu and Kadaya canals have supplied the Mahal with additional means of irrigating the lands. By the water of Gadu canal the land in Vishanvel, Kanek and Chorwad is irrigated and by the water of Kadaya canal, the land of Kadaya, Moti Dhanej, Nani Dhanej and Bhanduri is irrigated. All these means have enabled the Chorwad Mahal to have at a time pit crops in not less than 10,000 bighas of land. Out of nearly 32500 acres of arable land about 29107 acres are yearly brought under the plough.

97. The climate of this Mahal is most healthy and cheering. There is nothing special about the commerse in Chorwad.

(13) VADAL.

98. The Vadal Mahal is bounded on the north by Gondal and Jetpur, villages, on the west by Gondal villages and Vanthli Mahal, on the south by Vanthli Mahal and the mount Girnar, and on the east by Bhesan Mahal and Ranpur villages.

99. The area of the Mahal is 101¾ square miles and under it there are in all 35 villages. This Mahal is contiguous to the mount Girnar and some of its border villages have an advantage of sharing in the charm and richness of the scenery which beautifully adorns the illustrious mount Girnar and its surroundings, but this advantage is counter-balanced by a corresponding disadvantage of the unwholesome climate resulting from the dampness, the natural incidents of the vicinity of dense and thickly wooded valleys; but as we go further into the interior of the Mahal we find the climate healthier and healthier.

100. The average rain-fall in the last ten years is 28 inches. The average rain-fall necessary for good crops is 25 inches. The soil of Vadal Mahal

is generally rich and of good productive power. The kinds of the soil and faults that are generally found in it are Kadi, Kobu, Kharu, Kharech, Dharod, Naliu, Brown, Lolsawali, Ratad and Rechack.

101. As far as the agricultural advantage is concerned, Vadal Mahal enjoys almost the superiority of the situation with the Vanthli, Kutiana and Bhesan Mahals, although each of these latter Mahals has besides this, many other peculiar and special advantages of its own. The cultivators are mostly Kunbis whose traditional occupation is cultivation and who are always diligent in the agricultural pursuits and are credit to their profession. In 1891, 16450 acres were cultivated and 130 acres of arable land was uncultivated. In the year 1901, 16500 acres are brought under the plough and 80 acres arable are not cultivated—a very satisfactory result taking into consideration the disastrous effect of the famine.

102. Vadal and Mazevdi may be mentioned, though not with any speciality about them, as having some good grain-merchants, but besides this there is nothing worth recording as regards commerce in this Mahal.

103. Vadal Mahal although possessing all the means favourable for the pit crops, had not, till now, seen, like many other Mahals, their full development but in the last famine the practical and mature experience of your honour had, with signal success equipped almost all the Mahals with the well developed means for the growth of the pit crops such as the digging of the numbers of wells in proportion to the area of land fit for the growth of pit crops and the starting of the canal-works for irrigation purposes. The Vadal Mahal has shared this boon with other Mahals to the extent of securing good many *pucka* and *kucha* wells and now with a little more encouragement to the agricultural class with a view to give a fair field to competition, as is recommended by Mr. Govardhandas Indraji the Vahiwatdar of the place, there is every chance for Vadal Mahal to expect a better prospect in future.

(11) KESHOD.

104. The Keshod mahal is bounded on the north by Vanthali mahal, on the south by Malia and Sheel Mahals, on the east by Malia mahal, and Mendarda villages and on the west by Balagam mahal.

105. The total area of the Keshod mahal is $100\frac{5}{6}$ square miles. There is no any special charm attached to the aspect of the Mahal. The clusters of mango and other kinds of trees afford, at places, some pleasing sight but on the whole there is no such beauty of scenery as to need any special mention.

106. The kinds of the soil and the faults in it that are found in this Mahal are chiefly—(1) Kádi (2) Kobu (3) Dharod. The very possession of the inferior order of the soil generally shows the inferiority of the Mahal in fertility. The baret crops are not generally very thriving in Keshod Mahal, but they are of

ordinary kind, yielding, in majority of cases, not more than average quantity of produce.

107. The average rain fall necessary for the crops is 25 to 30 inches. The water in rivers Sabli, Badodri, Tilori and Noli that flow in this Mahal does not remain throughout the year but is dried up before or about Holi time, and hence for pit crops they do not serve any useful purpose.

108. The cultivators are Kunbis, Mumnas, Meirs, Khants, Kolis, Ghanchis, Aboti-Brahmins, Ahers and as far as my informations go excepting the Kunbis and Mumnas, rest are not very well industrious in their work.

109. The climate of Keshod is good. As regards commerce there is nothing note-worthy in this mahal.

(15) BALAGAM.

110. Balagam mahal is bounded on the north by Batwa, on the west by Kutiana mahal, on the south by Sheel mahal and on the east by Keshod Mahal. The area of this Mahal is about $97\frac{15}{16}$ square miles and under it there are about 20 villages.

111. The possession of the Ghed soil covering the large area is the speciality of this Mahal. Ghed or low-lying land extending from 8 to 10 miles from seashore is that part near Balagam and Sheel which is inundated during the rainy season and looks like a swamp. That portion of Ghed which remains covered with water till March and April is called *Rel* and that portion which remains covered with water during the flood times but becomes dry immediately with the disappearance of the flood is called *Chhel*. In rainy season the Ghed soil being all round covered with water of three rivers Ozat, Uben and Sabli looks like a large lake and interposes as a barrier separating this part of the country with the rest and rendering it unapproachable except by means of boats.

112. The crops in the Ghed soil are produced and fostered not by rain-water falling at certain intervals as is the case with the crops of other ordinary soils but as the Ghed soil is low-lying land, flood-water collects itself on it and passes through all the strata keeping the soil wet and in a fit state for fostering the plants. Thus for good harvest in Ghed, scanty rain is favourable, provided at least one flood has inundated the soil.

113. The average fall during the last ten years amounted to 27 inches while that necessary for the crops throughout the Mahal is 30 inches.

114. The prospect of Baret-crops in Ghed soil is shrouded with a greater uncertainty than that which is ordinarily counted upon. Success or failure therein varies with the least variations in the rain-fall, which, if moderate secures the one and if excessive hastens the other. In these places, therefore, pit crops engage greater attention of the cultivators. The rivers Ozat, Uben, and Sabli

render great and material service in bringing up the pit-crops. The arable land in this Mahal is about 16500 acres.

115. The cultivators are Ahirs, Kunbis, Kolis, Meirs, Luvanas, Sagars, Sindhis, Memons, Karadias, Rajputs, Rabaris, Kasbatis, &c. out of these Kunbis, Ahirs are displaying great zeal in their vocations.

116. There is nothing special about commerce except that of ghee of the best quality.

(16) BAGDU.

117. This Mahal is bounded on the north by the Mount Girnar and a part of Bilkha, on the west by Vanthali villages, on the south by Mendarda and Gir and on the east by Bilkha.

118. The area of the Mahal is $96\frac{3}{8}$ square miles, and there are about 32 villages under it. The aspect of the Mahal is charming and its climate is wholesome The average rain-fall in the last ten years is 31 inches while that which is needed for the rearing up the baret crops is 22 inches.

119. The pit and baret crops in this Mahal are generally thriving and plentiful. There is no canal in this Mahal but the proportionately adequate number of wells enables it to have at a time the pit crops in 4,700 bighas of land. The arable land in 1891 A. D. was about 14966 acres out of which 14475 acres were brought under the plough and 491 acres of land was arable waste. In the year 1901 the total area of arable land was 19570 acres (result of the actual survey subsequently made) out of which 19410 acres are cultivated and 160 acres of land is not brought under cultivation.

120. The cultivators are chiefly Kunbis and Ahirs who are very diligent in the agricultural pursuits. There is nothing particular about commerce.

(17) NAVAGADH.

121. The Mahal Navagadh, as its name sufficiently implies, dates its existence very recently from about 1879 A. D. that is after the separation of interests with Jetpur Bhagdárs.

122. The Mahal is bounded on the north by Virpore and the villages of Jamnagar, on the west by Gondal villages, on the south by Gondal villages and Jetpur villages and on the east by Jetpure villages.

123. The area of the Mahal is $72\frac{15}{19}$ square miles. The Mahal with its gently rising hills which are found scattered on its surface and the beautiful and lovely windings with their variagated banks of the big rivers Bhadar and Uben which flow through the Mahal, presents a very delightful aspect.

124. The soil of the Mahal is generally black, ratad, Kankrol, Dharod, Mailn, Rechek, Und etc. The soil is very fertile and of good productive power.

In the last ten years the average rain-fall in this Mahal is 28 inches and the average rain-fall necessary for the crops is 25 inches. The arable land in this Mahal is about 134258 acres and 33 gunthas, and all the arable land is yearly brought under the plough.

125. For pit crops there are about 169 wells in the whole Mahal. There is no canal work started up till now. The water of the Dholia vokala near Panchpipla and Makhiyala may be utilized for irrigation purposes if it is taken through a properly constructed canal. The level of the surrounding places has been taken but nothing further is done till now. The pit crops in this Mahal are produced in about 2000 acres of land. The cultivators are Kunbis, Kolis, Ghanchis, Memons, Sepais, Khants, Khojas, Banias, Valands, Kumbhars, Brahmins, Ahyars, Pinjaras, Sutars, Kadia, Sindhis etc. The Kunbis are very hard working and in dustrious in their work. The Khants and Kolis are the most idle class of cultiators.

126. The soil of this Mahal is utterly unfit for the growth of mango trees. There is nothing about the commerce in the Mahal requiring any special mention.

127. The climate of Nawagadh Mahal is healthy in the winter and summer but in monsoon it is rather damp. Navagadh is a very thinly populated place although large expenditure has been incured by the State to make it a thriving town.

(18) VERAWAL.

128. This Mahal is bounded on the north and west by Chorwad Mahal on the east by the Patan Mahal and on the south by the Arabian Sea.

129. The area of the Mahal is $67\frac{7}{16}$ and under it there are 27 villages. The physical aspect of the Mahal is very charming and inviting to the eye. The Lili Nagher and the Arabian Sea with its mountain-high waves, that wash the southern side of the Mahal, impart a peculiar loveliness to its scenery.

130. The average rain-fall in the last ten years amounted to 23 inches and 44 cents the maximum fall being of 50 inches and 34 cents in the years 1899 and 1900 A. D. the minimum fall being that of 6 inches and 40 cents in the years 1898-1899 A. D. The rain necessary for the crops is from 25 to 30 inches.

131. The total area of arable land in 1891 was 13200 acres out of which 12300 acres were cultivated in 1891 and 900 acres were arable waste. In the year 1901 the total area of arable land is 16920 acres (result of actual survey) out of which 13360 acres are brought under the plough and 3560 acres are arable waste.

132. The pit crops in this Mahal are brought up by the water of the well which are 348 in number by which about 3220 acres are irrigated. There is no canal in this Mahal. The cultivators are Ahirs, Karadias, Kolis,

Patnis, Halas, and Aagarias. These are fairly pulling on with their agricultural pursuits.

133. In Verawal Mahal the chief object of interest is Verawal town itself. It is next to Junagadh, the capital town, in beauty and elegance of buildings and it enjoys a commercial superiority even over Junagadh itself. Looking from the commercial stand point of view it is most favourably situated.

134. The Railway Traffic on the one hand and the brisk commerce carried on with the great and distant countries by sea on the other, have made Verawal an important place of commercial activity. It affords a fair field to the keen commercial competition to its wealthy and enterprizing merchants and inviting to its doors the commerce of the distant countries vives in commercial importance, with many trading towns in India.

(19) DUNGER.

135. The Dunger Mahal consists of 6 villages and the whole of the Girnar mount and its surroundings. The actual survey of the Dunger part is not made but its area is estimated at 25 square miles. The area of the villages in it is about 1520 acres.

136. The whole Mahal fully shares the pitcuresque beauty of the Girnar mount; its soil being generally hilly and Dharod, is inferior in fertility. The climatic effect there is also not good.

137. The average rain-fall during the last ten years is 27 inches and that necessary for the crops is 25 to 30 inches.

138. In this Mahal pit crops are rare and not very thriving. Baret-crop is comparatively good; the cultivators are Kunbis, Kolis, Khants and Kumbhars. The Kunbis are industrious while the rest are more or less indolent.

139. The arable land in this Mahal is 6100 acres all of which had been brought under the plough in 1891 A. D. In 1901 A. D. out of 6700 acres of arable land 6120 acres have been brought under the plough and 580 acres are arable waste.

140. There is nothing particular about commerce.

(20) GADHAKDA

141. Gadhakda, 12 Kos from Bherai, is a very small Mahal having only two villages under it viz:—Gadhakda and Padargadh. The latter is under the Jurisdictional rights of Datha Thandar and hence the census of Padargadh was not taken by us.

Bagat being garden-land no such separate description is necessary about it.

142. Gadhakda is bounded on the east by Likhala, Bhekra and Khadsli on the west by Zabal and Badhada, on the north by Kundla, Jhinzuda, and Pithawadi, and on the south by Goradaka and Luwara.

143. Padargadh is bounded on the east by Kundavi and Ghana, on the west by Gundarna, on the north by Khardi, and on the south by Bhaguda, Bordi, and Borda. The distance between Gadhakda and Padargadh is 42 miles.

144. The aspect round Gadhakda is hilly and the surface of Padargadh is flat

145. The soil of Gadhakda is inferior in fertility while the soil of Padargadh is comparatively good though not very fertile. The average rain-fall in the last ten years is 25 inches and the average rain-fall necessary for the crops in Gadhakda is 30 inches and in Padargadh 25 inches. The cultivators of Gadhakda seem loathe to bring up pit crops, while those of Padargadh are working well in that direction. In Gadhakda, in all, there are 45 wells by which 400 Bighas are irrigated. In Padargadh there are 22 wells by which 200 Bighas are irrigated. The water in the rivers Fuljhar near Gadhakda and Bagad near Padargadh remains flowing through out the year,

146. The cultivators in Gadhakda are Kunbis, Ahirs, Kolis, Banias, Brahmans and Memans. The arable land in Gadhakda is about 4140 acres and almost all of them are brought under the plough. In Padargadh all 1200 acres are yearly brought under the plough,

147. The state of Padargadh is comparatively superior in all respects to that of Gadhakda,

Statement showing the rain-fall per each Mahal of Junagadh State from 1891 to 1900.

Name of the Mahals.	1891		1892		1893		1894		1895		1896		1897		1898		1899		1900		Average of 10 years.	
	Inches.	Cents.	Inches.	Cents.	Inches.	Cents.	Inches.	Cents.	Inches.	Cents.	Inches.	Cents.	Inches.	Cents.	Inches.	Cents.	Inches.	Cents	Inches.	Cents.	Inches.	Cents.
Una.	31	69	31	17	24	6	45	64	25	79	37	76	23	9	13	74	5	51	37	93	27	63.8
Visavadar.	32	83	32	76	41	91	47	9	23	5	23	80	31	35	17	54	7	38	50	6	30	77.7
Bhesan.	0	0	0	0	36	93	52	48	25	41	24	57	38	83	12	27	8	84	50	58	31	23.7
Patan.	39	46	25	88	23	45	37	92	24	87	39	49	32	25	20	51	7	57	57	56	30	89.6
Bherai.	0	0	0	0	12	29	40	0	23	1	27	7	29	53	15	42	3	64	25	76	22	9
Vanthali.	32	41	42	33	41	83	64	87	24	62	37	66	47	85	13	65	3	75	46	36	35	53.3
Malia.	32	25	32	83	34	42	45	95	27	1	32	6	34	49	19	63	6	77	48	60	31	40.1
Shil.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	23	19	27	84	22	30	5	98	42	9	24	28
Sutrapada.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	31	39	17	69	6	67	39	84	23	89.3
Chorwad.	28	47	27	45	29	34	60	95	28	79	30	81	25	88	22	62	7	29	46	13	30	77.3
Keshod.	28	78	38	85	47	46	37	69	29	99	28	74	32	87	12	71	6	41	41	66	30	51.6
Bagdu.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	29	13	46	27	20	58	7	17	56	73	31	97.3
Nawagadh.	37	51	29	33	36	19	46	91	16	77	27	69	26	4	16	88	6	30	39	66	28	32.8
Verawal.	34	26	23	58	20	25	39	39	22	22	30	79	26	97	18	57	6	40	50	34	27	27.7
Junagadh.	49	87	48	8	49	59	63	91	29	38	33	0	49	96	18	76	8	75	62	34	41	36.4
Kutiana.	18	69	26	63	32	13	42	46	17	73	36	8	33	1	10	44	5	16	42	84	26	51.7
Sasan.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	39	55	34	60	31	86	11	4	56	44	34	69.4

Note—"dots" in the columns above are intended to show that so long as there were no dispensaries in those Mahals no record of rain-fall is kept there and hence no figures are forthcoming. There being no dispensaries in Vadal, Gadhkada, Balagam and Dungar, no record is still possible.

—:o:—

TABLE

Statement showing Area, Populations and their ratio, the density.

Name of the Charges.	Area in square miles.	Ratio to Total area		Populations.			Ratio to total populations.	
		Per cent.	Serial Number.	Total.	Males.	Females.	Percent.	Serial Number.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Junagadh with Bagat.	$93\frac{3}{4}$ $1\frac{1}{8}+8\frac{5}{8}$	.29	18	34251	17848	16403	8.68	2
Gadhakda.	$17\frac{1}{2}$	.53	17	1745	893	852	-44	22
Babariawad.	$158\frac{1}{20}$	4.81	5	15024	7844	7180	3.71	12
Una.....	626	19.06	1	38204	19274	18930	9.67	1
Sutrapada...	$108\frac{3}{4}$	3.31	9	12670	6521	6149	3.21	16
Pattan.....	$165\frac{1}{10}$	5.01	4	24882	12837	12045	6.30.	6
Verawal. ...	$67\frac{7}{16}$	2.04	16	25970	13039	12931	6.56	5
Chorwad ...	$105\frac{1}{6}$	3.20	10	12018	6209	5809	3.04	17
Malia.....	$135\frac{15}{16}$	4.14	7	16062	8287	7775	4.09	11
Keshod.....	$100\frac{5}{6}$	3.07	12	14583	7485	7098	3.67	13
Sheel.....	$129\frac{5}{8}$	3.94	8	14242	7224	7018	3.61	14
Balagam. ...	$97\frac{15}{16}$	2.98	13	11709	5923	5786	2.96	18
Vanthali. ...	$156\frac{1}{6}$	4.75	6	31972	16052	15920	8.08	3
Vadal.....	$101\frac{3}{4}$	3.09	11	17543	8983	8560	4.46	9
Nawagadh...	$72\frac{15}{19}$	2.22	15	8154	4133	4021	2.06	19
Bhesan	$192\frac{15}{16}$	5.85	3	22816	11608	11208	5.76	8
Bagdu.	$96\frac{3}{8}$	2.93	14	13191	6683	6503	3.33	15
Visavadar...	$202\frac{9}{16}$	6.17	2	17309	8950	8359	4.42	10
Kutiana....	Specially kept blank.			30302	14919	15383	7.66	4
Gir... ...				6824	3768	3056	1.73	20
Dungar ...				2544	1447	1097	1.64	21
Mangrol...				23413	11797	11616	5.92	7
				395428	201724	193704	100.00	

* The Shahpur division is

NO. 1.

and the number of villages and houses in each charge *

Houses.			Ratio per cent of occupied to total houses.	Ratio per cent of unoccupied to occupied houses.	Villages in each charge as for census purpose	Density. Average number of persons per		
Total.	Occupied.	Unoccupied.				Village	Square mile	Occupied house.
10	11	12	13	14	15	16	17	18
14629	8986	5643	61.42	62.79	1	34251	3501.02	3.87
434	434	0	100.	0	1	1745	99.71	4.02
7689	4788	2851	62.67	59.54	50	300.48	95.05	3.13
20783	10149	10634	48.83	104.77	148	258.13	61.02	3.76
5233	3137	2096	59.94	66.81	38	333.42	116.50	4.03
8334	5822	2512	69.85	43.14	59	421.72	150.70	4.27
8323	5117	3206	61.48	62.65	27	961.85	385.09	5.07
5022	2828	2194	56.31	77.58	31	387.67	114.27	4.18
7954	3893	4061	48.94	104.31	37	434.10	118.15	4.12
7227	3357	3870	46.45	115.28	27	540.11	144.62	4.34
6858	3601	3257	52.50	90.44	40	356.05	109.87	3.95
5430	2915	2515	53.68	86.27	20	585.45	119.55	4.01
16087	7608	8479	47.29	111.44	49	666.08	204.73	4.22
5367	4243	1124	79.05	26.49	35	515.97	172.41	4.13
4364	1900	2464	43.53	129.68	14	582.42	111.70	4.29
12226	5186	7040	42.41	135.75	46	496.	118.64	4.39
7454	3106	4348	41.66	139.98	32	399.72	136.87	4.24
8944	3961	4983	44.28	125.80	61	283.75	85.45	4.36
14022	7581	6441	54.06	84.96	52	582.73	Specially kept blank.	3.99
2403	1543	860	64.21	55.73	21	324.95		4.42
1544	686	858	44.43	123.61	6	424.		3.70
8837	5168	3669	58 50	70.93	23	975.54		4.52
179114	96009	83105			818			

amalgamated.

Chapter IV.

Area, Populations, Houses, Densities &c. and their comparison with the preceding decade.

1. The population of the whole Junagadh State, according to the enumeration taken in the present Census of 1901, including the floating population and the population of the Railway line running through Junagadh territories, is a total of 395428 souls, made up of 201724 males and 193704 females.

2. The whole area of the Junagadh territories is roughly estimated at 3283 square miles, but the survey operations have not been carried on throughout the territories, and Kutiana Mahal, the Dungar and its surrounding places, Gir Mahal and Gir Jungle and some parts of Visavadar and Sutrapada still remain to be surveyed and it is quite conceivable that, when the true figures of the area of these Mahals and places have been arrived at, these, together with the true figures of the area of Mangrol and its *suang* villages, will swell up the above figure of 3283 square miles to about 4000 or 5000 square miles.

3. I have thought it fit to avoid recording all those calculations regarding those Mahals and the parts, which can entirely be based on the figures of their area, because, without knowing the correct figures of their area, the calculations based on very rough figures, do not give any accurate idea of the particulars intended to be submitted, but on the contrary, the result of comparison sometimes seems misleading and there is a possible risk of the true state being mis-apprehended. I have carefully, therefore, guarded myself, to the best of my understanding, against such a risk. This explains why the columns 2, 3, 4 and 17, in the accompanying table I, with respect to the above said charges are left blank.

4. Now let us advert to the state of things that the accompanying table I, represents, and to the reflections it suggests. This table I, gives the *Chargewar* informations about the particulars of great importance. The column 2 gives the area in square miles of each charge and the column 3 gives the ratio of the area of each charge to the total area of the whole State; the column 4 gives the order according to which the charges arrange themselves with respect to their comparative size. Looking to the comparative size of each Mahal in the table I, it will appear that Una Mahal is the largest Mahal of the Junagadh State, bearing a percentage of 19.06 to the total area of the whole State and Gadhakda Mahal is the smallest Mahal, bearing the percentage of .53 to the total area. The Junagadh city together with the Bagat part, bears a percentage of .29 to the whole area, while Junagadh city itself, bears a percentage of .03, to the total area.

5. Dividing the Mahals with respect to their area into five classes viz:—The Mahals having the area (1) above 500 square miles, (2) between 500 and 200 square miles, (3) between 200 and 100 square miles, (4) between 100 and 50 square miles and (5) below 50 square miles, we have the following classifications:—

Class.	Number.	Name of Mahals.	Area in square miles.
I	1	Una.	626
II	1	Visavadar.	$202\frac{9}{16}$
III	1	Bhesan.	$192\frac{15}{16}$
	2	Pattan.	$165\frac{1}{10}$
	3	Babariawad.	$158\frac{1}{20}$
	4	Vanthali.	$156\frac{1}{8}$
	5	Malia.	$135\frac{15}{16}$
	6	Sheel.	$129\frac{5}{8}$
	7	Sutrapada.	$108\frac{3}{4}$
	8	Chorwad.	$105\frac{1}{8}$
	9	Vadal.	$101\frac{3}{4}$
	10	Keshod.	$100\frac{5}{6}$
IV	1	Balagam.	$97\frac{15}{16}$
	2	Bagadu.	$96\frac{3}{8}$
	3	Nawagadh.	$72\frac{15}{19}$
	4	Veraval	$67\frac{7}{16}$
V	1	Gadhakda.	$17\frac{1}{2}$
	2	Bagat.	$8\frac{5}{8}$
	3	Junagadh.	$1\frac{1}{8}$

6. When the true figures of Gir, Kntiana, Mangrol and Dungar be known, most probably, Gir and Kutiana will fall under class I, Mangrol under class II and Dungar under class V.

7. The column 5th of table I, gives the *Chargewar* total population, the column 8th gives the ratio which the population of each charge, bears to the total population of the whole State, and the column 9th gives the order in which the charges stand to one another with respect to their populations. Una Mahal even in this respect, as in that of comparative size, stands foremost, with a population of 38204 souls, bearing a percentage of 9.67 to the total population of the State while the Gadhakda Mahal comes last (as is the case also in respect of comparative size) having a population of 1745 souls and bearing a percentage of .44 to the total population of the whole State. The Junagadh city together with Bagat contains a population of 34251 and bears a percentage of 8.68 to the total population and the Junagadh city itself, having a population of 33621 souls, bears a percentage of 8.5 to the whole population of the State.

8. With a view, to at once see, what charges come nearer to one another as regards the population, if we class them under five heads viz: charges having the population of (1) above three thousands, (2) between three thousands and two thousands, (3) between two thousands and fifteen-hundred, (4) between fifteen-hundred and one-thousand and (5) below one-thousand, the result is as under:—

Class.	Serial Number	Name of charges	Population.
I	1	Una.	38204
	2	Junagadh with Bagat.	34251
	3	Vanthali.	31972
	4	Kutiana.	30302
II	1	Veraval.	25970
	2	Pattan.	24882
	3	Mangrol.	23413
	4	Bhesan.	22816
III	1	Vadal.	17543
	2	Visavadar.	17309
	3	Malia.	16062
	4	Babariawad.	15024

IV	1	Keshod.	14583
	2	Sheel.	14242
	3	Bagdu.	13191
	4	Sutrapada.	12670
	5	Chorwad.	12018
	6	Balagam..	11709
V	1	Navagadh.	8154
	2	Gir.	6824
	3	Dungar.	2544
	4	Gadhakda.	1745

9. The column 10th of the table I, gives the total number of houses per each charge, the columns 11th and 12th give the number of occupied and un-occupied houses respectively. The total number of houses in the whole Junagadh State was estimated to be 179114 out of these 38251 were the houses in the towns and 140863 in villages. Out of the total number of houses 96009 houses were occupied out of which 23264 houses were in towns and 72745 in villages and 83105 houses were unoccupied out of which 14983 were in towns and 68122 in villages.

Ratio Percent of occupied to total buildings.

10. Column 13 of the table I, gives the ratio percent of occupied houses in each charge to the total houses in the same and the column 14 of the table gives the ratio percent of the occupied houses to the un-occupied houses. Dividing all the charges into 4 classes viz. those having occupied houses, bearing ratio to the total houses of, (1) above 70 percent, (2) between 70 percent and 60 percent, (3) between 60 and 50 percent and (4) between 50 and 40 percent, we have the following order:—

Class.	Serial Number.	Name of charge.	Ratio Percent of occupied to total houses.
I.	1.	Gadhakda.	100.
	2.	Vadal.	79.05
II.	1.	Pattan.	69.85
	2.	Gir.	64.21
	3.	Babariawad.	62.67
	4.	Verawal.	61.48
	5.	Junagadh.	61.42

III.	1.	Sutrapada.	59.94
	2.	Mangrol.	58.5
	3.	Chorwad.	56.31
	4.	Kutiana.	54.06
	5.	Balagam.	53.68
	6.	Sheel.	52.5
IV.	1.	Malia.	48.94
	2.	Una.	48.83
	3.	Vanthali.	47.29
	4.	Keshod.	46.45
	5.	Dunger.	44.43
	6.	Visavadar.	44.28
	7.	Navagadh.	43.53
	8.	Bhesan.	42.41
	9.	Bagadu.	41.66

11. From the above, it will appear, that Gathakda has all the houses occupied. This at the first sight appears startling but the fact is, that the charge Superintendent there did not number any of the houses that were un-occupied, because, on proper inquiry in the matter during my inspection tour there, I learnt that Gadhakda being out-of-the-way place, he did not expect any of the un-occupied houses to be inhabited at the time of final enumeration and it practically proved to be so. If we take 100 to be the total number of houses in each charge then, (1) in Vadal charge 79 houses are occupied and 21 un-occupied, (2) In the charges of 2nd class, from 70 to 60 houses are occupied and from 30 to 40 houses un-occupied, (3) In the charges of 3rd class, from 60 to 50 houses are occupied and 40 to 50 houses un-occupied, (4) In the charges of 4th class, 50 to 40 houses are occupied and 50 to 60 houses are un-occupied.

12. The column 14 of the table I, gives the ratio percent of un-occupied houses in each charge to the occupied houses of the same. If we arrange the charges in five classes viz those having the ratio percent of the unoccupied houses to the occupied houses, (1) below 60, (2) between 60 and 70 (3) between 70 and 80 (4) between 80 and 100 (5) above 100, we have the result as under;-

Class.	Serial Number.	Name.	Ratio percent of un-occupied to occupied houses.
I.	1.	Vadal.	26.49
	2.	Patan.	43.14
	3.	Gir.	55.73
	4.	Babariawad.	59.54
II.	1.	Verawal.	62.65
	2.	Junagadh with Bagat.	62.79
	3.	Sutrapada.	66.81
III.	1.	Mangrol.	70.93
	2.	Chorwad.	77.58
IV.	1.	Kutiana.	84.96
	2.	Balagam.	86.27
	3.	Sheel.	90.44
V.	1.	Malia.	104.31
	2.	Una.	104.77
	3.	Vanthali.	111.44
	4.	Keshod.	115.28
	5.	Dunger.	123.61
	6.	Visavadar.	125.80
	7.	Navagadh.	129.68
	8.	Bhesan.	135.75
	9.	Bagdu.	139.98

Note. In Gadhakda, as all the houses returned are occupied, nothing could be recorded in this column about it.

13. The above table tells us that, if we assume one hundred to be the

number of occupied houses per each charge then per each hundred occupied houses, (1) in the charges, of the first class, the number of un-occupied houses is below sixty, (2) in the charges of 2nd class, the number of un-occupied houses is between sixty and seventy (3) in the charges of 3rd class the number of unoccupied houses is between seventy and eighty, (4) in the charges of 4th class, the number of unoccupied houses is between eighty and hundred and (5) in the charges of 5th class, the number of un-occupied houses is above hundred.

14. The reason, why the ratio of the un-occupied houses to the occupied houses in some of the charges appears high, is that in villages there are many houses built of mud-walls for housing cattle, which may more fitly be described as cattle-shades rather than the houses as defined in the Census code and there is never even the remotest possibility of their being ever inhabited. But the charge Superintendents, I have personally marked, to avoid the least risk or responsibility coming upon them, invariably have thought it safe to number almost all the houses of whatever descriptions, without troubling themselves with the consideration of the possibility or otherwise, of their being inhabited at the time of the final enumeration. This precaution—if we may call it so—on the part of the charge Superintendants is, to a great measure, responsible for seemingly low percentage of occupied to the un-occupied houses. Another reason explaining the same state of things is, that in villages many cultivators are in habit of temporary residing in their fields and *Vadas* to keep watch over the crops, leaving their houses locked up. Labourers, too, are in the habit of residing in the huts near the work they are engaged in, and so their houses remain un-occupied. All these reasons satisfactorily account for the low ratio of the occupied to the un-occupied houses.

15. Turning to the column of density in the table I, we find for each charge, in the column 15th the number of villages, in the column 16th average number of persons per village, in the column 17th average number of persons per square mile, and in the column 18th average number of persons per occupied house.

16. What ought to be the density per square mile of a country, a town or a village to be properly styled dense, thin, sparse &c., depends upon the circumstances of each such country, town or village and no general application, invariable in its nature, could be attempted.

17. Varied cogent considerations arise, such as habits of the people, climate, geographical and other peculiar circumstances before deciding on the *ratio decidendi* for different grades.

18. Taking into consideration all the circumstances which are thus to be counted upon, the following different grades of density may be laid down for our State.

1. Dense.....over 400 souls per square mile.
2. Fairly dense... between 400 and 200 souls per square mile.

3. Average.....between 200 and 100 souls per square mile.
4. Thin.....between 100 and 75 souls per square mile.
5. Sparse.....below 75 souls per square mile.

19. In accordance with the above test we have the following classifications.

Grade of density.	Serial Number.	Name.	Density per square mile.
Dense.	1	Junagadh city with Bagat.	3501·02
Fairly Dense.	2	Verawal.	385·09
	3	Vanthali.	204·73
Average.	4	Vadal.	172·41
	5	Patan.	150·70
	6	Keshod.	144·62
	7	Bagdu.	136·87
	8	Balagam.	119·55
	9	Malia.	118·15
	10	Bhesan.	118·19
	11	Sutrapada.	116·50
	12	Chorwad.	114·27
	13	Nawagadh.	111·70
	14	Shil.	109·87
Thin.	15	Gadhakda.	99·71
	16	Babariawad.	95·05
	17	Visavadar.	85·45
Sparse.	18	Una.	61·02

20. Being not in possession of the figures of the area of Gir, Kutiana, Dungar and Mangrol, I have not been able to grade them according to the density in the above table.

21. Taking the above grade as the standard we find that the population of the whole Junagadh State is " average " as it gives 120-44 persons per square mile.

Table NO. II.

Comparative statement showing comparison between the populations of 1891 and 1901 in different provinces and States of India.

Provinces and States.	Population of 1901.			Population of 1891.			Difference between 1891 and 1901.	
	Males.	Females.	Total.	Males.	Females.	Total.	Number.	Percent.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ajmir-Marwar	250721	225609	476330	288325	254033	542358	-66028	-12·17
Berar	1394107	1358311	2752418	1491500	1405540	2897040	-144622	-4·99
Bombay-Presidency	9595805	8988691	18584496	9779743	9093599	18873342	-288846	-1·53
(A) Bombay	7804931	7525535	15330466	8180239	7777250	15957489	-627023	-3·93
(B) Sindh	1762794	1450114	3212808	1568590	1303184	2871774	+341034	+11·88
(C) Aden	28180	13042	41222	30914	13165	44079	-2857	-6·48
Central-Provinces	4841872	5003446	9845318	5397304	5386990	10784294	-938976	-8·71
Hydrabad	5664772	5510125	11174897	5873129	5663911	11537040	-362140	-3·14
Baroda	1007944	942983	1950927	1252983	1162413	2415396	-464469	-19·23
Rajputana	5167640	4673392	9841032	6353488	5662614	12016102	-2175070	-18 1
Central India	4357225	4144658	8501883	5395536	4923276	10318812	-1816929	-17· 5
Native States of Bombay	3504975	3386716	6891691	4120125	3939173	8058298	-1167607	-14·49
States under Central Provinces	982823	1000673	1983496	1089011	1071500	2160511	-177015	-8·19
Total Number of States under Agency	32465697	30715872	63181569	34184557	31865922	66050479	-2868910	-4·34
Total Number for the whole of India.	149906349	144360352	294266701	146768527	140548721	287317048	+6949753	+2·42

Comparison between 1871 1881-1891 and 1901.

22. I regret that it has fallen to my lot to compile the result, which stands very low in comparison to that obtained in the Census of 1891 A. D. It seems however, to have been the lot of many officers engaged in Census duty in different provinces and states

of India. Famine and pestilence are mostly responsible for this. The population of our State shows the decrease of 88,762 or 18·35 percent. The population has fallen off in Bombay Presidency and many States and Talukas have contributed their quotta of share to that diminution. The total population of the Bombay Presidency in 1891 A. D. was 18873342 and in this Census it is 18584496 which gives the decrease of 288846 souls or 1·53 per cent. The population of Baroda State in the year 1891 A. D. was 2415396 and in the present Census it is found to be 1950927 showing the falling off of 464469 or 19.23 per cent. Ajmir shows the decrease of 12·17, Central Provinces of 8·71, Rajputana of 18·1, Central India of 17·5 and the Native States of Bombay of 14.49 per cent &c., &c.

23. The accompanying table II gives the decrease in population that various provinces and states &c.,show, from which it is evident that the decrease is general and on the whole the total population of the whole India represents an increase simply of 2·42 per cent which is in fact too insignificant to be rejoiced at.

24. Below I give the table showing the state of things in 1871-1881-1891 and 1901,

Table No. III.

Comparative statement of the Populations of 1871, 1881, 1891, and 1901.

Serial Number.	Names of the Charges.	Population in				Difference between						Net variation between 1871 & 1901.	
		A. D. 1871	A. D. 1881	A. D. 1891	A. D. 1901	1871 and 1881		1881 and 1891		1891 and 1901		Total	per cent.
						Total	Per cent	Total	Per cent	Total	Per cent		
1	Junagadh City	20025	25047	32646	34251	+5022	+25·07	+7599	+23·27	+1605	+ 4.68	+14226	+71·04
2	Dungar ...	2029	1579	3496	2544	– 450	–28·49	+1917	+54·83	– 952	–33.48	+ 515	+25·38
3	Gadhakda...	2370	1794	2040	1745	– 576	–32·10	+ 246	+12·05	– 295	–16.30	– 625	–26·33
4	Babariawad.	20057	21479	25528	15024	+1422	+ 6·66	+4049	+15·86	–10504	–69.91	–5033	–25·91
5	Una.....	52994	55132	69132	38204	+2138	+ 3·87	+14000	+20·25	–30928	–80.98	–4790	–27·91
6	Sutrapada...	15879	15474	17985	12670	– 405	– 2·55	+2511	+13·96	–5315	–41.94	–3209	–20·21
7	Pattan.....	18765	18806	25685	24882	+ 41	– 0·21	+6879	+26·78	– 803	– 3.22	+6117	+32·59
8	Verawal. ...	20066	20102	25358	25970	+ 42	+ ·22	+5256	+20·72	+ 612	+ 2.35	+5914	+29·42
9	Chorwad ...	10945	10425	13327	12018	– 520	– 4·98	+2902	+21·77	–1309	–10.80	+1073	+ 9·80
10	Malia.....	14406	15184	18729	16062	+ 778	+ 5·12	+3545	+18·92	–2667	–16.60	+1556	+10 80
11	Sheel.....	24158	16664	19615	14242	–7494	–44.97	+2951	+15.04	–5373	–37.72	–9916	–41·04
12	Balagam. ...	11357	7753	11703	11709	–3604	–46.34	+3950	+33·75	+ 6	+ 0. 5	+ 352	+ 3·09
13	Kutiana. ...	34797	32872	37679	30302	–1925	– 5.85	+4807	+33·75	–7377	–24.34	–4495	–12·91
14	Keshod.....	11093	11392	17790	14583	+ 299	+ 2.69	+6398	+38·95	–3207	–21.30	+3490	+31·46
15	Mangrol ...	23410	19629	21819	23413	–3781	–19.26	+2190	+10·03	+1594	+ 6.80	+ 3	+ ·01
16	Vanthali ...	25387	24169	34190	31972	–1218	– 5.04	+9921	+ 2·90	–2218	– 9.93	+6485	+25·54
17	Vadal.....	12691	17166	20437	17543	+4475	+26.06	+3271	+16·00	–2894	–16.49	+4852	+39·23
18	Nawagadh...	5727	6476	8369	8154	+ 749	+11.56	+1893	+22·61	– 215	– 2.63	+2427	+42·36
19	Bhesan	26512	20326	27145	22816	–6186	–30.43	+6819	+25·12	–4329	–18.92	+1804	+ 6·80
20	Gir... ...			8340	6824					–1516	–22.21	–1516	–18·17
21	Bagdu	14521	13881	17997	13191	– 640	– 4.61	+4116	+22·99	–4806	–36.43	–1330	– 9·15
22	Visavadar...	14864	18143	25180	17309	+3279	+12.56	+7037	+27·94	–7831	–45.47	+2445	+16·44
		382053	384293	484190	395428	+2240	+58	+99897	+25·99	+88762	–18·35	+13375	3·50

25. Now let us turn to the comparison table No. III and analyze the result. The table marks the fluctuations that the population of every charge under went every decade from 1871 A. D. to 1901 A. D. and gives the comparative difference per decade and finally gives the net variation between 1871 & 1901.

26. The result of comparison between 1871 and 1881 shows an increase in populations in Junagadh City, Babariawad, Una, Patan, Verawal, Malia, Keshod, Vadal, Navagadh and Visavadar, the increase ranging between 26 per cent and 22 per cent; while there is a falling off of populations in Dunger, Gadhakda, Sutrapada, Chorwad, Shil, Balagam, Kutiana, Mangrol, Vanthali, Bhesan and Bagdu and the decrease ranges between 32 per cent and 21 per cent.

27. The result of comparison between 1881 & 1891 is most satisfactory. There is no falling off of populations but every charge shows an increase which ranges between 54 percent and 2 per cent.

28. But the decade under review has almost undone what was accomplished till now and has almost put us thirty years back. The city of Junagadh has held its own very strongly against the scourge and has maintained the increase in population throughout from 1871, to 1901, the net increase between these 30 years being of 14,226 souls or 71·04 per cent. Similarly Verawal has also shown increase throughout last thirty years, the net increase between those years being of 5914 souls or 29·42 per cent. Reviewing the net variation from 1871 to 1901, besides Junagadh and Verawal, Patan, Chorwad, Malia, Balagam, Keshod, Mangrol, Vanthali, Vadal, Nawagadh, Bhesan, and Visavadar show increase in population which varies from 42 per cent to ·01 per cent.

29. Excepting these charges, all the other charges show, as a net result of comparison between 1871 and 1901, a falling off in population varying from 41 per cent to 9 per cent. The total population of the whole Junagadh State in 1871 was estimated at 3,82,053 souls, in 1881 at 3,84,293 souls, in 1891 at 4,84,190 souls, while in 1901 at 3,95,428 souls. Thus the difference between the years 1871 and 1881 shows the increase of 2240 souls or 58 per cent, the difference between the years 1881 and 1891 shows the increase of 99,897 souls or 25·99 percent, the difference between 1891 and 1901 shows the falling off of 88,762 souls or 18·35 per cent, while the net variation between 1871 and 1901 shows an increase of 13,375 souls or 3·50 per cent.

30. Taking the progressive state of the world into consideration and also making due allowance for preventive and positive checks upon the increase of population, the increase per decade in the population, under all favourable auspices is estimated at 10 per cent. Thus according to this standard, in the last thirty years we should expect the increase of 30 percent or of

114615·9 souls that is in 1901 we should have the population of 4,96,668·9 souls and in fact we have the population of 3,95,428 souls, thus we are falling short of the result which ought to be arrived at in the natural course of things, by the population of 1,01,240 souls. This is the result, if we count from 1871 direct. But if we were to apply the said standard to the result we have in 1891, then according to the standard under consideration there should be the increase of 10 percent or 48,419 souls; that is in 1901 we should have the population of 5,32,609 souls and in fact we have in 1901 the population of 3,95,428 souls. Thus there is the deficit of 1,37,181 souls.

The decrease accounted for &.

31. There are so many causes operating to bring about the fluctuations in the populations and they are of so complicated and intricate a nature, that it would be simply impossible for a reviewer of census to put his finger exactly upon particular circumstances, to the exclusion of others, as the only causes which brought about the result under consideration. The habits of the people, their mode of life, their propensities and prejudices, their religious and social ties and such other enumerable elements become potent factors in checking or propelling the increase in population. The following five causes have been considered as chief factors mainly contributing to the variation in populations viz :—

(1) Natural increase or decrease i. e. the difference between the births and deaths. (2) Famine. (3) Epidemic diseases. (4) Migration. and (5) Accuracy of enumeration.

32. All these five causes can be said to have influenced, more or less, the result under consideration as regards our State.

33. The first cause invariably exists in all the countries, at all times and ages and under all circumstances, ofcourse the resultant of the two counteracting forces varies with the different constitutions of socities and their environments, and guiding principles.

34. The power of increase in human species is infinite and the actual multiplication would be extraordinarily rapid if its exercise is allowed without it being in any way checked. The checks that keep down the rapid increase of population are known as positive check and preventive or prudential check. Mr. Malthus in his essay has discussed at length this subject which is really interesting. For our present purpose we would examine the question as far as it relates to the circumstances of the country and the conditions and the views of the people.

35. The first of the above five causes directly bears relation with the consideration only of the preventive or prudential check, while the 2nd and 3rd causes viz famine and epidemic diseases will lead us to the consideration of the positive check. Now confining ourselves, for the present, to the consideration of preventive or prudential check, we can generally say that it is mostly non-existent on this side of the country, but on the contrary the attitude of the people is directly in the opposite direction. Marriage

is not only a favourite subject of all the Hindu people of whatever rank or status in life, but as it has been deemed a religious necessity, no other considerations, however weighty, will induce even a poorest man to do so much as to postpone a marriage. Generally the people are fatalists and their inability to maintain their wives and children and the consequent loss of comforts &c. are the considerations which would not only never cross their mind but on the other hand, it would be simply looked upon as a piece of cowardice even to embark on such considerations. The poor while doting after marriage thinks that " God never sends mouths but he sends meat " and they are heard to say that it is the operation of natural propensity and that a man has neither the voice nor choice in the matter.

36. Thus the preventive or the prudential check has no operative effect on this side of the country. The governing motive in the recommendation of the said check is to keep up the normal growth of the population and at the same time to secure comfort and health for the people. The absence of this check, though seemingly appearing to multiply the population, ultimately brings about a melancholy result. Early marriages force upon women premature maternity with a result of breaking up their constitutions in the prime of their youth and the premature procreation of a very weak and sickly progeny. The imprudent marriages multiply children more than the estimated area of the country can maintain and thus in the time of scarcity and famine the population is kept down by actual starvation in spite of the stupendous efforts of the administrations. The sickly weaklings, the result of such indiscriminate marriages, succumb themselves to death, thus unnecessarily swelling up the rate of mortality and they once for a time, showing a gain to the number of population, simply contribute, at the next moment, to increase the percentage of decrease in the population.

37. It is a well-known law of nature, that it "equilibriates and counterbalances". When the prudential or preventive check, seems unwisely to have been neglected and hence multiplication of human race becomes indefinite, the Providence puts a positive check on the abnormal increase of population with his irresistible and mysterious power, with a view to level it again to its normal state. This positive check comes in the shape of famine, epidemic, war &c. which carry off the redundant growth by hundreds and thousands. At this stage of the world the Providence seemed to be under the necessity to employ all the means simultaneously. Famine and Fpidemic of unprecedented kind had scourged the country cruelly in the decennial period under review. From 1891 A. D. to 1901 A. D. there were many years of insufficient and irregular rains and consequent scarcity of food and prevalence of pestilence and diseases. Under these unfavourable circumstances many poorer people were simply limited to actual necessaries and to a bare sufficiency of these and it quite comes within the human conception and calculation what a world of evil was hurled upon the inhabitants of the earth by the severest famine of 1900 A. D. and far spreading pestilence of sweeping effect which closely followed it.

34. The state nobly and boldly combated with this dire famine and did all in its power, nay more, to alleviate the distress of the famine-stricken by a well organized system of famine reliefs and thus saved the lives of the helpless multitude. But the devilish maladies–cholera–dysentry–fever–furiously raging and devastating the country indiscriminately swept away thousands of the inhabitants of all ranks and orders and it is mostly responsible for the marked decrease in the population. Migration is not very significant a factor in the variations in population, because, excepting certain class of people who carry on commerce with the distant countries, the generality of people are given to agriculture and so they are bound to the soil and are not in habit of staying away from their houses for a considerable period of time. Thus generally the immigrants and emigrants cancel themselves leaving no any perceptible surplus to swell up either side. Migration, therefore, does not influence the result under consideration to any appreciable extent.

39. The last cause ' accuracy of enumeration ' may have its share however small of becoming instrumental in bringing about the result under consideration. But when the foregoing elements preponderate over all others in setting off a great loss against the small gain of the past, of course all other minor causes do not force themselves upon our consideration as the important factors in the variations of the populations so much as they would otherwise have done. But to be brief, it could be said that all the above causes combinedly worked together to bring about the state of things under discussion.

Table IV.

Statement showing the reason for variation in number of villages since the last Census of 1891 A. D.

Reason for increase.	Junagadh	Bagat	Dungar	Gadhakda	Babariawad	Una	Sutrapada	Patan	Verawal	Chorwad	Malia	Keshod	Mangrol	Shil	Balagam	Kutiana	Vanthali	Shahpur Division	Vadal	Bhesan	Navagadh	Bagdu	Gir	Visavadar
Newly populated Villages	0	0	0	0	0	6	3	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	3	2
Villages transferred from other Mahals into this Mahal	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10	0	1	4	1	0	0	0	0	0
Villages which were joined to other villages in 1891 but this time enumerated as independent villages.	0	0	0	0	0	2	0	1	1	0	0	0	0	0	0	3	2	0	0	0	0	0	0	0
Total increase 45.	0	0	0	0	0	8	3	4	1	1	0	0	0	0	10	3	3	4	1	1	0	1	3	2

Reasons for decrease.	Junagadh	Bagat	Dungar	Gadhakda	Babariawad	Una	Sutrapada	Patan	Verawal	Chorwad	Malia	Keshod	Mangrol	Shil	Balagam	Kutiana	Vanthali	Shahpur Division	Vadal	Bhesan	Nawagadh	Bagdu	Gir	Visavadar
Out-skirts or villages regarded as independent villages and enumerated as such in 1891 but now joined to their parent villages or some other charge.	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	25	0
Depopulated Villages	0	0	0	0	0	3	3	3	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Villages transferred to other Mahals.	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	5	0	4	3	1	1	0	0	1	0	0
Total decrease 59.	0	3	1	0	0	4	3	4	0	0	1	0	0	5	0	4	3	1	1	0	0	2	25	2

40. The table IV gives the account of variations that took place in the decennial period under review, in the constituent villages of Mahals. Last time the total of 832, made up of 825 villages and 7 towns, was submitted as the Census total of the villages and towns; this time the total submitted is 818, made up of 811 villages and 7 towns. The number of towns is invariable and they are the same in this Census as they were in the last Census viz: (1) Junagadh (2) Una (3) Veraval (4) Pattan (5) Mangrol (6) Vanthali and (7) Kutiana. The number of villages falls short by 14 of the number of villages in the last Census. Looking in the table IV at the head 'reasons for decrease' we find that 2 villages in Bagat, 1 in Dungar and 1 in Bagdu and 25 nesses in Gir, in all 29, which were regarded as independent villages and enumerated as such in 1891 A. D. were in the present Census joined to their parent villages and so their independent existence was merged in that of their parent villages. Three villages in Una, three in Sutrapada, three in Pattan, one in Malia and two in Visavadar, in all 12 villages have been reduced to a depopulated state after the last Census and thus they are left out of calculation, as far as Census was concerned. One village of Bagat, one of Una, one of Pattan, five of Sheel, four of Kutiana, three of Vanthali, one of Shahpur Division, one of Vadal, one of Bagdu, in all 18 villages are transferred to some other Mahals and so these mahals show so much decrease in the number of villages. Thus on the decrease (or debit) side the total is 59, which for conveniences sake we may put as—59.

41. Looking to the head of 'reason of increase' we find 6 villages in Una, 3 in Sutrapada, 3 in Patan, 1 in Chorwad, 1 in Bhesan, 1 in Bagdu, 3 in Gir, and 2 in Visavadar in all 20 villages newly populated, In all 16 villages have been transferred to the different Mahals viz. 10 to Balagam, 1 to Vanthali, 4 to Sutrapada and 1 to Vadal. In all 9 villages which were joined to other villages in 1891, have in the present Census, been enumerated as independent villages viz 2 in Una, 1 in Patan, 1 in Verawal, 3 in Kutiana, 2 in Vanthali. Thus on the increase or credit side there is the total of 45 which, to signify increase we may put as + 45.

Now setting the increase against the decrease we have as the net result -14, the number by which we fall short of the number of villages shown in the last Census. For the detailed informations about this, attention is invited to the table marked $\frac{B}{I}$ in the appendix.

42. In concluding my remarks on the comparative state of things, I may as well, give a running sketch, of the variations in the number of occupied houses, from 1871 to 1901.

Table No. 5.

State	Occupied Houses in				Difference in occupied Houses between			Net Variation between 1871 and 1901
	1871	1881	1891	1901	1871 and 1881	1881 and 1891	1891 and 1901	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Junagadh...	99083	79853	98168	96009	-19230	+18315	-2159	—3254

43. The difference between the number of occupied houses in 1871 and 1881 is—19230, in 1881 and 1891 is+18315, in 1891 and 1901 is—2159 and the net variation from 1871 to 1901 is—3254.

44. Thus it is obvious that with the fall in the population a corresponding fall in number of the occupied houses is inevitable and the ratio between them is regulated by adventitious causes too numerous to be mentioned here.

—:o:—

Chapter V.

Religions and Sects.

1. The final tables V and VI give the number of males and females professing different religions prevailing in and outside India. The complications, which have been the inevitable result of the arbitary and wilful divergence from the main or the principal religion and of the establishment of different branches known as sects and sub-sects, each claiming to have its own seemingly independent dogmas, tending to make confusion worse confounded, have become a source of much annoyance and trouble to the enumerators, most of whom were, of course, men of ordinary run. The subject of religion, with its above-said complications, and the intricate principles involved therein, is not a matter of easy comprehension and ready exposition.

2. It becomes the duty of a reviewer of Census to give a running sketch of this subject, reviewing it in its main features and analysing them as briefly as the Census report can properly be said to have bearing upon the question. Without any pretension to the claim of having done justice to this lofty theme, I try to discharge this duty, as a Census reviewer, to the best of my abilities.

3. It may be safely premised, at the outset, that religion is one of those subjects of endless controversy, the origin, extent and many other points regarding which, may not be universally accepted, like Mathematical calculations. The subject is differently viewed by various writers, past and present, eastern and western, and what I offer to submit is one of such views, which I humbly endorse, about the subject. The different religions that have come within the scope of the inquiry of the present Census in this State, are (1) Hindu (2) Jain (3) Musalman (4) Christian (5) Parsi (6) Jew, and (7) Animistic.

Main religion.

4. The Hindu religion is, I think, a little inaccurate nomenclature, sometimes leading to the misconception of the true view of the matter. India is now called Hindustan i. e. the residence of the Hindus. Of course it is sufficiently well-known that Hindustan is not now the native country of Hindus alone, and hence there is no apprehension of mis-understanding that all the native subjects of India are Hindus, professing Hindu religion, but even though such a confusion is past fear, yet the name Hindu religion engenders an internal commotion. The caste Hindu is not co-extensive with Hindu religion and this is the reason of the said confusion. Jains, as for example, are Hindus by caste, but, as they believe, they are not so by religion. The idea Hindu, without any distinction of caste or religion, is so deeply rooted, by habit and associations, in the minds of the multitude, that to a lay mind the direction not to enter Jains as Hindus appears astounding. Therefore I think in the place of Hindu religion, Arya religion (आर्य धर्म=वेद धर्म) would have been more appropriate.

5. One of the views, which I fully endorse, is that originally the whole

world was en-compassed within *Aryavrat* i. e. the country between Himalayas and the Vindhya mountains; that all the inhabitants of the world were Arays; that they all used to profess one religion viz :— Arya Dharm or Ved Dharm (આર્ય ધર્મ અથવા વેદ ધર્મ) and hence the universal religion of the world was Arya Dharm. All other religions, which I may call the offshoots of the Arya Dharm and which vie with one another and even with the main one, to claim priority over all of them, date their origin and existence subsequent to the Arya Dharm, deriving the principles, inculcated by them, from this main stock viz :—Ved Dharm. It properly does not come within the perview of a Census report to enter into the fullest discussion to establish the proposition, but very briefly it could be unhesitatingly averred that there are overwhelming evidences, which prove, beyond doubt, the priority, eternity and universality of the Arya Dharm.

6. When in AryaVrat it was the *Vedkal* and *Darshankal*, (वेदकाल and दर्शनकाल) the European countries are believed to have no existence at all. The time of the kingdoms of Asyria, Babylon, Egypt &c., is regarded, by some, to be contemporaneous with that of Vedic religion; the kingdoms of Greece, Persia and Rome date their existence subsequently and after a great lapse of time (one or two centuries) the present European countries are supposed to have come into being.

7. The Ved Dharm says that the Universe has an un-knowable beginning. All religions, Mahomedan, Jain, Zoroastrian, Egyptian, Babylonian, Christian &c., point to the same conclusion. Advaitism is the chief principle of Arya Dharm and if we examine minutely other religions, without being led away by *prima facæ* impressions, which are sometimes inimical to it, we shall invariably find, that ' Advait of India, is at the basis of all religions'.

8. After a careful and searching investigation into the question, the conclusion that has been arrived at, is that Advait philosophy is at the bottom of all the religions, in other words ' Advait is the common ground of a universal system of belief ' and to express the same still more explicitly the ' Advaita is the only basis of the much-wanted universal religion '. Thus it is rightly remarked that "the religion of ancient India viz Aryadharm (આર્ય ધર્મ) is the common property of mankind "

Charwak and Bouddh Doctrines.

9. The first divergence from the Vedic religion is attempted by Charwak. The doctrine promulgated by this sect, was that of materialism. The followers of Charwak set at naught the Vedas and did not believe in Karm and Yagna enjoined by them. They believed that there is no any creator of the universe, that there are no Devas Prajapatis &c., that the universe is self-evolved from the four great elements viz earth, water, light, and wind, that there is nothing like second birth, that the performance of Karm and the observance of Varn (વર્ણ) distinctions are without foundation, that every dead man invariably attains moksh or salvation, just after his death, that heaven and hell are nothing more than the synonyms for the happiness and misery that come to men in this world &c. In short the

governing principle of this doctrine is to take as established that which is borne out by direct visible evidence (પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ) and it would ignore all inferences (અનુમાન પ્રમાણ) and Shabda Praman (શબ્દ પ્રમાણ). It is doubted whether this creation of pure imagination had ever seen light in a way to deserve the name of a doctrine. The monstrous principles that the doctrine tried to inculcate, were repulsive to every mind and this its crass materialism brought on its own ruin.

10. The Charwak doctrine passed away without producing any appreciable effect on the Arya Dharm. But the doctrine that followed it, proved a formidable rival of the Arya Dharm. The author of this doctrine was Gouttam well-known as Buddha. This doctrine over-powered the Karm theory of the Vedic religion and firmly established itself not only in Hindustan but also in Tibet, Russia, China, Japan, Koria, Shiam, Brahmdesh, Cylon, Java &c. The time of the death of Buddha is placed somewhere between 482–472 B. C. The principles promulgated by the Bouddh Dharm were (1) abnegation of the existence of Varna distinctions (2) Dis-regard of the narrow limitations placed by Brahmins called *Adhikars* (3) Belief in direct and inferencial evidences i. e. Pratyaksh and Anuman-Pramans and the dis-belief in the Shabda Praman.

11. The principal basis of the Bouddh doctrine was equality and universal brother-hood. Bouddh forbids any inquiry into the beginning of things and enjoins to keep aloof from all the controversies.

12. The over-strictness and rigidness of the religious precepts and observances enjoined by the Bouddh religion are responsible for its downfall.

13. Then followed or perhaps was co-eval with the Bouddh religion, the Jain religion. doctrine promulgated by Jin, whose followers are still known as jains. The date of the origin of this doctrine is not accurately ascertained. Its works are full of insults to the *Vedas* and *Yagnas* of the Brahmins, which betrays the animosity of the Jain religion towards the Brahmanism, and in a futile effort of showing the falsity of the Vedas, the works of Jain religion, contain assertions to its inconceivable antiquity, and also its priority, over all other religions, which, as Jains venture to say, are the offshoots of the main Jain religion.

14. The very fact that the works of Jain religion contain the censure of the Vedic religion, is enough to show the priority of Vedic religion over Jain religion. There are evidences to show the beginning of Jain religion from the time of Pârshavnath jin and at the most it is as old as the Bouddh religion. Any claim, beyond that, seems simply to be illusory.

15. The object of veneration and worship of the Jains are their Tirthankars. The first Tirthankar is believed to be Rushabhdev and the last Tirthankar of the present age is believed to be Mahavir Swami whose last birth is supposed to be 1669 years before the time of Kumarpal. The lessons taught by the Jain doctrine are (1) Disregard of Vedas as any authority in the matter of religion (2) Mercy towards all living being (3) Total abstinence from

killing animal or any living being (હિંસા) (4) Negation of the creator (5) Self-evolution of the Universe (6) Recognition of Pratyaksh Praman, Anuman Praman and Shabad Praman (not Vedas as Shabad Praman but their own religious works (આગમ) as Shabad Praman).

16. The chief elements or *Tatavas* of the Jain religion, are Jiva (જીવ) and Ajiva (અજીવ) both of which are considered Anàdi and Anant i. e. beginningless and endless. The idol-worship is found in this religion from the beginning. The Jain doctrine of religion has taken a firm footing in the whole of India and is at present in its full development. Its followers are found in Gujrat, Kutch, Marwad, Bengal, Deccan &c.

Parsi or Zoroastrian religion.

17. The Parsis of India are believed to be the decendants of the inhabitants of Persia who were driven out of their native country more than 1,260 years ago by the Mahomedan conquerors. They came with their sacred fire to India, and they were first given shelter by the Rana of Sanjan. They are the followers of Zoroastrian religion. The Parsis themselves have not been able to be intimately acquainted, till recently, with the true principles of their religion as laid down in their religious works, because they are written in zend language and so is unintelligible to them. The Germans and French scholars have translated these works and have thus laid the Parsis under the highest obligation for revealing to them, as far the language is concerned, their philosophy and religion, which had been, till then, mystery to them.

18. The oldest religious work of the Zoroastrian religion is Gatha-Vani. Next to it was brought out the book of Vandidas, which enlightened its followers on the question of *Karm and Kriya*. There is the closest similarity between the Sanskrit and Zend languages and consequently there is a marked resemblance between the religious ceremonies and observances, karms, customs and practices etc. of the Aryas and those of the followers of the Zoroastrian religion. At some distance of time, as it is believed, the Aryas and the followers of the Zoroastrian religion were residing together and at that time the latter were also worshiping the idol of Shiva. The separation took place 6,500 years ago before the Christian era from the time of Hazarash, the Zoroastrian Pegamber. He forebade the followers of the Zoroastrian religion to worship idols, and he is said to have changed the meanings of many Sanskrit words (because he could not change the whole language) to give a semblance of originality to the religion he propounded e. g. Asur–असुर in Sanskrit means demon दैत्य, the Zoroastrians take it to mean God ; Deva–देव in Sanskrit means God ; the Zoroastrians take it to mean devil etc.

19. The chief tenets of the Zoroastrian religion are (1) idolators go to hell, (2) God is the creator of all, and He is holy and all-powerful, (3) To tell the truth and follow the path of righteousness is essential, (4) Always to show complete submission and respect to the parents and Guru, etc, etc, etc.

20. As for the creation of the universe the Zoroastrian religion believes

that in the beginning there was only one Khuda (God) named Ahudmazad. He created by his own prowess two Shaktis named Sapanami (સાપનામી) or the Shakti of Creation and Ghanami (ઘનામી) or the Shakti of distruction. To these two Shaktis the existence of the whole universe is attributed. In the course of time, Pegamber Zoroaster came to the world and delivered his religious precepts to his followers in which he strongly recommended the worship of fire, which is, he said, the essence of light. (Nur) of God, and the belief in the existence of God who is Omnipotent and all-pervading.

21. In Zoroastrian religion, Shradh ceremony is performed almost in the same way and on the same principle as is done in Aryadharm. Among Parsis their priests called Mobets enjoy the religious supremacy and act as guides in the social and religious concerns of the Parsi community. They are the infallible authorities in the matter of marriage, funeral ceremony, prayers and other religious observances, and their presence is essentially necessary on all these occasions, of which they have the full control and management.

22. The brief sketch of the Mahomedan religion will suffice for our pre- Mahomedan religion sent purpose. Torat (તોરાત) Aeginal (એજનલ) Jambur (જંબુર) and Kuran (કુરાન) are the four chief religious works of the Mahomedan religion written in Arabic, and Keltic languages. Four great men known as Pegambers were born one after another to initiate the followers of the Mahomedan religion into the secrets of the contents of the books. It is believed that these religious books were not human creation but God sent the Pegambers with these books into the world to enlighten the followers of the religion upon the tenents and the philosophy that the books contained. The Pegamber Ibrahim-Khalilulla came with Torat kitab 3,974 years ago, the Pegambar Musa Nabiullah came with the Jambur kitab 3,529 years ago, the Pegamber Issa Masiha came with Aeginal kitab 1,874 years ago and lastly came the Pegamber Mahmad Rasulillah 1,264 years ago with the kuran kitab. Each of these Pegambers came with their respective kitabs into the world for the revival of their doctrine, on the preaching of the former failing off effect and his kitab becoming as if it were a dead letter, after his dis-appearance from the world. Notwithstanding this, the first three kitabs had to meet with similar fate of oblivion. Whereupon God sent Mahomed Pegamber with the kuran kitab who came to the world on receiving assurance from God that the kuran kitab will remain in force in the world till the end of the universe. The precepts enjoined by the kuran are briefly (1) God is one formless and all pervading. (2) The universe is created by the light (Nur) of God (3) God is the only object of adoration and prayer (4) Idol worship is strictly prohibited (5) commandment to tell nothing but truth, to desist from committing theft, murder debauchery, injustice etc. (6) abstinence from drinking wine and such other intoxicating things &c. &c. &c.

23. The eye of the foreigners was fixed on the Aryavrat with covetous intention 350 years ago before the Christian era, that is 2,500 years from the

present day. The thought received a tangible form first at the hand of Daraus, whose was the first invasion on the Aryavrat. Then followed the well-known exploits of Alexander Sikandar who had pushed his way on, up to the Sindhu. At this time the peace and prosperty of the Aryavrat were trembling in a balance by internal dissension. The Sytheans known as Shak people in the Purans established their supremacy in Kashmir and extended their dominian till the banks of the Narmada on one hand and the other side of the Hindukush on the other. Vikramaditya annihilated them and again re-established the Aryan supremacy. After an interval of peace and prosperity to some extent, again the Arabs and the Mahomedans in 6-7-8 A. D. recommenced their uncompromising attitudes towards the Aryavrat and Mahmad struck a death-blow to the long renowned glory of Aryavrat " which prostrated before him as Hindustan " This is the origin of the Mahomedans in Aryavrat changed into Hindustan with their advent to it.

Christianity.

24. This religion according to one view was propagated 1900 years ago by the Pegamber Jesus Christ. It is believed to be intended to supplant the yahudi religion or the religion of the Jews. The Christ is said to have come to the world with Bible-kitab written in Greek and Hibrew languages.

Jews.

25. The religious-books of the Jews are Torat, Aeginal and Jambur. The true Pegamber of this religion is believed to be Musa alias Mozid. The theory of this religion as to the creation of the universe is, that the soul (આત્મા) of God was in the beginning swiming on water and there was darkness all round. Afterwards God ordered the sky, earth, and light to be created. He also created heaven, ocean, sun and moon and lastly Adam and Ive, the husband and wife, and the creation of the whole universe is believed to have flowed from them.

Animistic

26. One religion (if it can be so called) which is termed animistic in census lore, requires some explanation. There are found some mountain-people who call themselves Bhils, Pahadis &c. These people, when questioned about the religion they profess, do not return any definite religion but when they are specifically asked, by naming all the religions one after the other, whether they professed any of them, the simple answer they give is in negative and they can not affirm anything beyond doubt. Such people are classed as far as the religion is concerned, under the head " animistic " which is explained as, "denoting those aboriginals who profess no recognized religion and who worship spirits of good and evil in the guise of material object such as the sun and trees or even in the guise of immaterial objects as small-pox"

27. With religion also it was required to enter sects and sub-sects, technically called in the Araydharm terminology, Sampradayas (સંપ્રદાય) and Panths (પંથ). Although these were not required to be abstracted, yet the note as regards religions, brief as it is, will be incomplete without at least a running commentary on the Sampradayas and the Panths.

Hindu Sampradayas and Panths.

28. There are four Avraties (आवृति) or revisions of the fundamental secret (रहस्य) of religion. The first Avrati is Upnisheds, the second, the Vedas, the third, the Purans and the fourth, the Sampradayas. Up to the third Avruti (आवृति), the position, viz the universality of the Aryadharm and the similarity of the vital principles of all religions, is step by step strengthened. The Acharays, the authors of the Sampradayas, attempted to philosophhise upon the literal sense of the Purans and to putforth the doctrine of devotion and grace (ભક્તિભાવ) in opposition to the old theory of Gnana (જ્ઞાન)and Karam (કર્મ). Thus the origin of the Sampradayas lies in the attempt of giving stability to the religion in the form of devotion (भक्ति) through philosophic exposition.

29. The two principal and primary Sampradayas having for their objects of worship two great Gods "Vishnu and Shiva", are Shiva Sampradaya and Vishnu Sampradaya. The worship of Bhairav (ભૈરવ) form of Shiva proved to be a fruitful source of many vices and evil practices and so the Vishnu Sampradaya was the outcome of necessity to give a death-blow to this form of worship. Thus the Vishnu Sampradaya was intended to be antagonistic to the worshipers of the Bhairve form of Shiva, but in the course of time the true cause was lost sight of and the Vishnu and Shiva Sampradayas conflicted and are still conflicting to a very unreasonable extent (the true state being shrouded in ignorance) with each other. There are 4 Vishnav Sampradayas viz (1) Ramanuj (રામાનુજ) (2) Purnapragn or Brahum (પૂર્ણપ્રજ્ઞ or બ્રહ્મ) started by Anad Tirath alias Madhvacharaya (3) The Sampradaya of Nimbark (નિમ્બાર્ક) (4) Pushtimarg (પુષ્ટીમાર્ગ), the Sampradaya of Valabhacharya. The Shiva Sampradayas are (1) Pàshupatya (પાશુપત્ય), (2) Shiva Sampradaya proper (3) Advait Shiva (અદ્વૈતશિવ) or Pratyabhigana School (પ્રત્યાભજ્ઞ) and (4) Rashashwer mat. (રશેશ્વર મત).

30. It is not possible here to give the different tenents in detail of the different sampradayas but in a word it can be said that the distinctions between the Vaishnav Sampradayas and Shiva Sampradayas, when examined minutely and impartially without being biased on either side, will be found simply illusory. In fact the Advaitism is pervading through all the Sampradayas although to a lay mind the skilful colourings given by the Acharyas seem driving to an opposite conclusion. Similarly the Vishishtá Dvait (विशिष्ट द्वैत) of Ramanuj, the Dvaitism of Nimbark and Vishnuswami, the Shudhà Dvait (शुद्धाद्वैत) of Vallabhacharya, are all verbal differences but they, when analyzed, reduce themselves to the form of Advaitism pure and simple. The sampradayas also, in their turn, branch themselves into Panthas. These Panthas do not reveal anything new but simply are intended, as the word pantha itself implies, to show the path. As the Sanskrit language began to fall in disuse and to become a dead language, the necessity of the Panthas was keenly felt. The books of these Panthas are written in the Vernaculars of the different countries such as Gujarati, Marathi, Hindi, Bengali, Dravid etc. It would be more than enough, I am affraid, simply to enumerate the different Panthas. The Panthas are:-(1) Ramanandi (रामानंदी) (2) Kabir Pantha (कबारिपंथ) (3) Nanak Pantha (नानकपंथ) (4) Dadu Pantha (दादुपंथ) (5) Swaminarayan panth (स्वामीनारायणपंथ). The sub-panthas of these are—

Seva panthi (सेवापंथी), Malukdasi (मलुकदासी), Khakhi (खाखी), Rayadasi (रायदासी), Miranbai's Panth (मीरांबाईपंथ), Radha Vallabhi (राधावल्लभि), Sakhibhav (सखीभाव), Charandasi (चरनदासी), Harishchandri (हरिश्चन्द्री), Prannathi (प्राणनाथी) Pranami (प्रणामी), Shaktimarg (शक्तिमार्ग), Margi Pantha (मार्गीपंथ) etc.

Jains sects.

31. The different sects of the Jain religion are—(1) Swetambari and (2) Digambari. The followers of the former put on white garments and those of the latter remained without garments though now they do put on coloured garments. The chief points of difference between the tenents of these two sects are (1) as to the origin of Agam (आगम) and (2) as to the Adhikar of woman to Moksh or salvation. Some one named Dharmdas Chhipa started a Dhundhia Pantha which is also sub-divided into Tera Panthi (तेरापंथी) and Visha Panthi (विशापंथी).

32. The principal sects of Mahomedan religion are (1) Shiá (शीया) and (2) Suni (सुनी) and those of christianity are Roman Catholic, Protestant, Church of England etc,

33. Kadmi (कदमी) and Shenshái (शहेनशाइ) are the two divisions of Parsis but they are not properly sects because the only difference between them is the difference in calculating the months, one part being a month ahead of the other.

34. The table in the margin gives the numerical strength of different religions in the whole Junagadh State. Looking to their figures and percentages we find that there is a preponderating majority of those professing Hindu religion, in the whole bulk of population. The population of Hindu religion is 301773 which bears the percentage of 76.31 to the total population. Thus per 100 men of all religions there are 76 men of Hindu religion, or the Hindu population is $\frac{3}{4}$ of the whole population of the State. The remaining $\frac{1}{4}$ of the whole population consists of the persons of all other religions. Next to Hindu in numerical strength come those professing Mahomedan religion, bearing the percentage of 21.66 to the whole population i. e. per 100 persons of all religions there are 21 persons of Musalman religion, i. e. the population professing Musalman religion is a little less than $\frac{1}{4}$ of the whole population.

Table No. 6.

Name of the religion.	Population.	Percentage
Hindu	301773	76.31
Jain	7842	1.98
Mahomedan	85684	21.66
Parsi	55	.013
Christian	87	.012
Animistic	12	.02146
Jew	14	.00354
	395428	100

35. Thus 97 per cent of the whole population has been covered by those professing Hindu and Mahomedan religions and the Parsis, Christians, Animistics, Jains and Jews are included in the 3 per cent remaining; Jains being

1.98 per cent, Parsis .013 per cent, Christians .012 per cent, Jews .00354 per cent and the Animistic .02146 per cent.

36. To reduce what we are saying to the simple form, we have per 100 Hindus 28.39 Musalmans or to reduce it to the simpler form, we have 3.52 Hindus per 1 Musalman or roughly 3½ Hindus per 1 Musalman. We have not, till now, amalgamated the Jains with the Hindus but to have a very correct idea of the numerical strength of the whole Hindu population as a community, while compared to that of Musalman population, throwing Jains with Hindus, we have the total population of Hindus amounting to 309615 and that of Musalman to 85684, the former bearing the percentage of 78.29 and the latter bearing the percentage of 21.66 to the total population of the whole State. To put the same result in a different form, we have per 100 Hindus 27.67 Musalmans, or to say the same thing in the simpler way we have 3.61 Hindus per 1 Musalman or roughly 3¾ Hindus per 1 Musalman, taking the compact view of the whole State. Thus the main populations of the State are Hindus and Musalmans and among them also the former preponderates over the latter.

Table No. 7.

Towns arranged territorially with population by religion according to the Census of 1901.

Towns.	Populatiou.			Hindus.			Musalmans.			Christians.			Jains.			Parsis.			Jews.			Animistic.		
	Persons.	Males.	Females.	Persons.	Males.	Females.	Persons.	Males.	Females.	Persons.	Males.	Females.	Persons.	Males.	Females.	Persons.	Males.	Females.	Persons.	Males.	Females.	Persons.	Males.	Females.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25
Junagadh.	34251	17848	16403	17248	9254	7994	15911	8014	7897	33	27	6	1029	538	491	6	5	1	12	5	7	12	5	7
Una.	6628	3229	3399	3434	1707	1727	3082	1473	1609	0	0	0	108	46	62	4	3	1	0	0	0	0	0	0
Patan.	8341	4185	4156	3830	1938	1892	4208	2102	2106	3	2	1	288	136	152	10	6	4	2	1	1	0	0	0
Veraval.	16775	8346	8429	7918	3859	4059	7777	3949	3828	6	5	1	1069	528	541	5	5	0	0	0	0	0	0	0
Mangrol.	15016	7459	7557	6587	3237	3350	6935	3499	3436	1	1	0	1489	718	771	4	4	0	0	0	0	0	0	0
Kutiana.	10287	4665	5622	2910	1481	1429	7242	3116	4126	1	1	0	134	67	67	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Vanthali.	7726	3669	4057	3143	1626	1517	4223	1878	2345	0	0	0	360	165	195	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Total.	99024	49401	49623	45070	23102	21968	49378	24031	25347	44	36	8	4477	2198	2279	29	23	6	14	6	8	12	5	7

37. The accompanying table No. 7 gives the population of each religion in each town and also the number of males and females of each religion. From this it appears that the Hindu males outnumber the females in Junagdh, Patan, Kutiana, and Vanthali, while in Una, Verawal and Mangrol the females in Hindu religion outnumber the males. The musalman males outnumber the Musalman females in Junagadh, Veraval, and Mangrol and the females of the Musalman religion outnumber the males of the same religion in Una, Patan, Kutiann, and Vanthali. Jain males outnumber the Jain females in Junagadh only and in Kutiana both the sexes are equal ; while in all the remaining towns the females outnumber the males.

38. In Junagadh town (including Bagat) the population of the Hindu religion is 17,248 and that of Musalman is 15,911, each bearing the percentages of 4·38 and 4·02 respectively to the total populations. In Una town the population of Hindu religion is 3,434 and that of Musalman is 3,082 each bearing the percentages of .86 and ·77 respectively to the total population. In Patan town the population of Hindu religion is 3,830 and that of Musalman religion 4,208 each bearing the percentages of .99 and 1.06 to the total population. In Veraval town the population of the Hindu religion is 7,918 and that of Musalman is 7,777 each bearing the percentages of 2·002 and 1·99 respectively to the total populations. In Mangrol town the population of Hindu religion is 6,587 and that of Musalman is 6,935 each bearing the percentages of 1·66 and 1·75 respectively to the total populations. In Kutiana the population of Hindu religion is 2,910 and that of Musalman is 7·242, each bearing the percentages of ·73 and 1·83 respectively to the total populations of the State. In Vanthali the population of Hindu religion 3,143 and that of Musalman is 4,223 each bearing the percentages of ·79 and 1·06 respectively to the total populations.

39. The net result of the above comparison is that those professing Hindu religion * in the towns of Junagadh, Una, and Veraval outnumber those professing Musalman religion, while in the towns of Patan, Mangrol, Kutiana, and Vanthali, those professing Musalman religion outnumber those professing Hindu religion.

40. For a compact view of the whole State the table below will be helpful.

* Jains are not included in this calculation.

Table No. 8.

Number of males and females of each religion in the whole state and their percentages to the total population and to the male and female population of the State.

Religion.	Total.	Males.	Females.	Percentage.			Percentage of	
				Total.	Males.	Females	Males to the total male population of the whole State.	Females to the total female population of the whole State.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Hindu.	301773	154749	147024	76.31	39·36	37 18	76.71	75·90
Jain.	7842	3960	3882	1.98	1·001	.98	1.96	2.004
Musalman.	85684	42929	42755	21.66	10·85	10·81	21.28	22.07
Parsi.	55	35	20	·013	·0088	·00505	.017	.01
Christian.	48	40	8	·012	·0101	.00202	.019	.004
Animistic.	12	5	7	·00303	·0012	.0017	.0024	.003
Jew.	14	6	8	·00354	·0015	.00202	.0029	.004

41. From the above table we find that in all religions the males outnumber the females except in Jew and Animistic. Per 100 males (1) in Hindus there are 95·008 females, (2) in Jains there are 98·03 females, (3) in Musalmans there are 99·56 females, (4) in Parsis there are 57·14 females, (5) in Christian there are 20 females (6) in Animistic there are 140 females while (7) in Jews there are 133·3 females.

42. Another fact which the table reveals to us is that the Hindu males bear a highest percentage viz 76.71 to the total male population of the State; next to that comes the Musalman male population which bears the percentage of 21·28 to the total male populations of the State. Then come the males of Jain, Parsi, Christian, Animistic and Jew religions in descending order of numerical strength bearing the percentages of 1·96, ·017, ·019, ·0024, and ·0029 respectively to the total male population of the State. Similarly the table tells us, that the Hindu females bear a highest percentage viz 75·90 to the total female population of the State. Next to it comes Musalman female population which bears the percentage of 22·07 to the total female population of the State. Then follow the females of Jain, Parsi, Animistic, Christian and Jew religions in descending order of numerical strength bearing the percentages of 2·004, ·01, ·003, ·004 and ·004 respectively to the total female populations of the State. It may be noticed that the Jew and Christian female populations bear the same ratio to the total female populations.

43. The columns 6 and 7 give the percentages which the males and females of each religion respectively bear to the total population (males and females) of the State.

Table NO. 9.

Statement showing the chargewar populations of Hindu Mahomedan and Jain religions.

Charge.	Hindus.		Musalmans.		Jains.	
	Total.	Percentage to the total population.	Total.	Percentage to the total population.	Total.	Percentage to the total population.
Junagadh.	17248	4·36	15911	4.02	1029	.26
Dunger.	2228	·56	246	.06	70	.017
Gadhakda.	1225	·30	449	.11	71	·0179
Babariawad.	13472	3·40	1537	.38	15	.003
Una.	30596	7·73	7403	1.87	176	.044
Sutrapada.	11089	2·80	1581	.39	0	0
Patan.	18956	4·79	5613	1.41	295	.74
Verawal.	15562	3·93	9269	2.34	1128	.28
Chorwad.	10957	2·77	1006	.25	55	.013
Malia.	14419	3·64	1543	.39	100	.025
Keshod.	9586	2·42	1990	.50	39	·0098
Mangrol.	14002	3·54	7916	2.0018	1489	.37
Shil.	11342	2·86	2281	.57	9	·0022
Balagam.	9970	2·52	928	.23	15	.003
Kutiana.	19823	5·013	9757	2.46	156	.039
Vanthali.	17682	4·47	6998	1.76	624	.15
Shahpur.	11255	2·84	1690	.42	111	.028
Vadal.	13413	3·32	3203	.81	564	.14
Bhesan.	20043	5·068	1639	.41	1134	.28
Nawagadh.	7215	1·82	809	.20	130	.032
Bagdu.	10955	2·77	1034	.26	116	.029
Gir.	5139	1·29	1675	.42	10	.0025
Visavadar.	15596	3·94	1206	.30	506	.12

44. The table No. 9 gives the number of persons of the Hindu, Musalman and Jain religions and the percentages which they each bear to the total populations, with a view to show the numerical strength of each of these in each charge and also their comparative numerical strength. The population of other religions are numerically insignificant and so it is not worth trouble of any more detailed comparison.

45. The table very significantly tells us that the numerical strength of the Hindu population exceeds that of Musalman population in all the charges taken separately and thus the excess of the Hindu population of the whole State over the Musalman population is 54.47 per cent, the former bearing, as we have just seen, the percentage of 76.31 and the latter that of 21.66 to the whole population of the State.

Table No. 10.

Table showing comparsion between 1901 and 1891 by religion.

Religion	1901			1891			Difference between 1901 and 1891		
	Total	Males.	Females	Total	Males	Females	Total	Males	Females
Hindu	301773	154749	147024	382819	198238	184581	-81046	-43439	-37557
Mahomedan	85684	42929	42755	93719	48014	45705	-8035	-5085	-2950
Christian	48	40	8	49	41	8	-1	-1	0
Jain	7842	3960	3882	7523	3609	3914	+319	+351	-32
Parsi	55	35	20	71	41	30	-16	-6	-10
Jew	14	6	8	9	4	5	+5	+2	+3
Animistic	12	5	7	0	0	0	+12	+5	+7
							-89098	-48581	-40549
	395428	201724	193704	484190	249947	234243	+ 336	+ 358	+ 10
							—88762	—48223	—40539

46. The Table No. 10 gives the variations i. e. increase or decrease in the population by religion between 1891 and 1901 A. D.

Comparison of the population per religion between 1891 and 1901 A. D.

47. Looking to the table, we find that the population professing Hindu religion shows a decrease of 81,046 souls or of 22·73 percent. The Musalman population shows the decrease of 8,035 souls or 8·56 percent. The Christian population and the Parsi population show the decrease of 1 and 16 or 2·04 percent and 22·53 percent respectively, while the Jain and Jew populations show

increase of 319 and .5 or 4·23 and 55·5 percent respectively. Jain females show a decrease of 32, while Jain Males show the increase of 351, thus on the whole Jain population showing the increase of 319 souls.

48. The reasons given in the 4th Chapter for the decrease of the populations, have worked in the same way to bring about the result under consideration and consequently it is needless to repeat them here. However it may be observed that the Hindu population seems to have greatly contributed to bring down the balance of decrease.

———:o:———

Chapter VI.

Age, and Sex.

1. In the compilation of a Census report, the reviewer of Census has to pass under review, subjects, which, though infinitely interesting and important, are beset with almost impenetrable intricacies such that it is not quite easy to come to any definite opinion on the question from the data that the Census returns have supplied. This difficulty is begun to be experienced from the treatment of the subject of the preceding chapter and its pressure is felt gradually gaining ground, as the subject of the present chapter is taken up. The direct and indirect but vital inferences and deductions to be drawn from the premises supplied by the age returns of Census, are regarding the duration of life in any community or state, the bulk of productive and unproductive members of population, birth-rate and death-rate in the decennial period under review, infantile mortality, the proportion between the number of males and females and the rate of mortality prevailing among both the sexes at different stages of life and such other considerations of very great importance from the physiological and sociological stand point of view.

2. A life, as it is philosophically described, is a 'walking shadow-a description more forcible than which, to give an idea of its momentariness, would be searched for in vain. In the face of this manifest state of things, it would appear to some, a standing contradiction to the idea of uncertainty of life to attempt to fix its duration and to the fatalists it would tantamount to beating the air. The anomaly-to those to whom it is so—would I am sure, vanish away, when they are informed that the attempt is not to fix, by any iron standard, the exact maximum length of human life, but it is simply to put forth expectations of the average duration of life, held out and justified by the experience derived from the generalization of the result which has become, till now, a stern reality.* The average expectation of life for all India, at the time of birth, is calculated to be 23·5 years as against 39.91 years, the English expectation, or in other words the average duration of life generally in India is only $\frac{2}{3}$ of the duration of life in England. This proportion could not be ascertained by reference to either birth-rate or death-rate, but the proper datum for it, is the net result of both births and deaths. The Actuary Mr. Hardy says, as a result of close investigation into the question, that the rate of increase of population in India, including the famine years, is one per cent i. e. about $\frac{1}{4}$ less than the English rate of increase.

3. The comparison of birth-rate and death-rate is one of the best criterions for knowing the prosperous or otherwise state of a country. The normal state is one in which

Births, Deaths, Sanitation and State help.

* Census Report of Baroda State, of 1891.

the birth-rate is always higher than death-rate. The reverse of it, is the abnormal and hence unfavourable state, affording reasonable presumptions that the country is under some unlucky auspicies. During the last ten years, scanty and tardy rainfall, the short outturn of crops, and the consequent scarcity, famine, and cessation of all outdoor labours which trembled in a balance the existence of many tolerably pulling on with the world and carried away in large number the masses in the population, living from hand to mouth, have caused abnormal excess of deaths and a corresponding fall in birth-rate. The repeated unfavourable and crushing years have brought many people in India to the verge of ruin and now they are rendered completely ill-prepared to cope with any calamity, even in its softest form. While I am writing these lines (20th August 1901) the prospects of the coming year seem hopelessly melancholy. The rain is cruelly holding off and the feverish anxiety of another impending famine is staring direct in the face of the population. The fluctuations, thus caused in the birth-rate and death-rate, are tersely summarized by the sanitary Commissioner with the Government of India, in his report of 1899 A. D. I cannot do better than quote his words He says." It may be stated that under normal conditions, the birth-rate follows a well defined and characteristic seasonal curve; during and for some months subsequent to the prevalence of scarcity from failure of harvests, we see the birth-rate fall and the normal curve modified out of recognition ; at the same time, death-rate rises to an abnormal extent and the excess of mortality falls in altogether undue proportion upon the age periods, at the two ends of the scale. On the return of prosperity marked by the first good harvest, we find that the birth-rate remains abnormally low for some 10 or 11 months, when an extraordinary rise ensues, which is maintained for several months, at a fairly consistent level, the fluctuations of the normal curve being swamped away by the high tide. But while the rise in the birth-rate is delayed, for nearly a year, it is to be noted that the death-rate falls below the normal some two or three months only after the replenishment of food-stocks and it remains constantly below the normal for a period usually extending to a full year. It may be averred that the sexual instinct and the struggle for food are the two fundamental physiological forces that mould the social organism. They both combine and separate individuals and in them we find the basis of both the egoistic and altruistic instincts ". He, further, at another place, says on the same subject that " What happens now (in the time of scarcity and famine) is that marriages are deferred, not only are the times unpropitious but the necessary funds for the ceremonial festivities which are regarded as essential, are not forthcoming. The able-bodied men first leave their homes in search of a work in less distressed areas, or on relief works, and these no doubt are often accompanied by their women or followed by them later. There is undoubtedly enforced celebacy among a large proportion of population and with this, there is also a depression of the vital function, affecting that of reproduction. It has been noticed that women resorting to relief camps are rarely pregnant, that is to say, that there is a marked diminution in the normal proportion of pregnant women. It is now that the birth-rate falls and that the death-rate rises, but under present conditions of Railway communication and re-

lief works, it is the very young and the old who succumb, leaving for the most part the more robust section of the population, that included in the child-bearing age-period, severally affected by privation and with the vital functions at their lowest ebb, but surviving to resume the exercise of these, on the return of the favouring condition. It may be noted that in the old days when famine desolated a province, cut off from out side aid and when adequate measures of relief were not organized, the adult population suffered far more severely (Madras famine 1877) and as a consequence, the birth-rate fell off markedly for a number of years, until indeed a young population, reaching the child-bearing age, brought about a sudden increase, a fact that bears forcibly upon the point under consideration. With the recurrence of the first bountiful harvest, the whole course of event is reversed ; the wanderers return to their homes, loans are negotiable, there is an excess number of marriages, many of those deferred under stress of want, being consummated, cohabitation is resumed by those temporarily separated and the sexual instinct depressed by acute privation, now resumes its impervious sway, fortified by comparatively abundant food and freedom from anxiety and also there are fewer mouths to fill, the unproductive members having largely died off. There are, therefore, all the conditions promoting an abnormal excess of conceptions during the few months following this resumption of the placid tenor of home-life and establishment of many new homes. If any stimulus were necessary to the production of offspring, we might find it in the great loss of young children sustained by the people during the famine and the imperative obligation to supply their places and remove the religious and social disabilities their absence entails. If we take into account the number of years to each birth per married woman at the reproductive ages which in some countries is $2\frac{1}{2}$, we shall probably find it nearer 2 in India, and if conceptions are deferred in one year, there will probably be an excess in the next, to redress the balance. Farr called marriage the barometer of prosperity. This is also in a sense the case in India, as regards the indication afforded by a brisk 'fall' and as war diminishes the number of marriages by temporarily removing many men of the procreative age-periods, so an excess of marriages naturally follow peace. And it is the same with famine, in the case of which there are considerations to be added in this country which tend to enhance the natural results."

4. Besides the calamities such as famine and epidemic, which are beyond the human control and the appearance and the disappearance of which cause a sudden fluctuation in births and deaths, there are other causes at work, which more or less bring about the same result. The habit of the people, their mode of living, their social bondages, their superstitions, their ignorance or in case of some, their indifference to the principles of sanitation &c. are all responsible for swelling up the death-roll to an abnormal extent. To eradicate this evil from the very root is, I think, for any State or Government, almost an impossible task. Yet wise and salutary measures on the part of the authorities cannot but exert a most beneficial influence to mitigate the evil to a possibly greatest extent. The incessant activity and watchfulness of the administration of our State, with constant grasp of the situation in the last famine and the prevalence

of pestilence, have done a prodigious amount of good towards ameliorating the condition of the people. But the prospects of the present year are again not at all promising and there threatens an up-hill work for the machinery of the State, which is already over-worked in the last famine.

5. The matter of sanitation has begun to attract more and more Your Honour's attention, which allows of every reasonable hope for desirable improvement in this behalf in a very near future. The Medical help is liberaly extended to the people of our State and during the decennial period under review, six dispensaries have been newly established in our Mahals. The Chemical Laboratory opened in the Junagadh city in the year 1898, is also a rich acquisition to the medical department of the State. The spread of education in the State is contributing to the genial tendencies of social refinement, the slow but steady effect of which becomes more and more perceptible with the march of time. But for the catastrophe, through which the country had to pass, all the natural effects of these salutary reforms would have been practically realized. But to repeat the saying of the wise, the ways of Providence are inscrutable and we, humble mortals, must bow down to His dispensations.

Table No. 11.

Number and percentage of the population by sex and age—period.

Age-periods.	Total.	Males.	Females.	Percentage to the total population.			Percentage to males.	Percentage to females.
				Total.	Male.	Female.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
0—4	47208	23549	23659	11·93	5·95	5·98	11·67	12·21
5—9	60732	30732	30000	15·35	7·77	7·58	14·24	15·48
10–14	54579	29688	24891	13·80	7·51	6·29	14·71	12·85
15–19	45898	23301	22597	11·60	5·89	5·71	11·55	11·66
20–24	39463	20002	19461	9·97	5.058	4·92	9·91	10·04
25–29	40637	20399	20238	10·26	5·15	5·11	10·10	10·44
30–34	29440	15863	13577	7.44	4·01	3·43	7·86	7·009
35–39	28003	13767	14236	7·08	3·48	3·60	6·82	7·34
40–44	13654	7351	6303	3·45	1·85	1·59	3·64	3·25
45–49	16449	8014	8435	4·15	2·02	2·13	3·97	4·35
50–54	4894	2683	2211	1.23	·67	·56	1·33	1·14
55–59	9572	4122	5450	2·42	1·04	1·38	2·04	2·81
60 and over	4899	2253	2646	1·23	·56	·67	1·11	1·36
Total.	395428	201724	193704	100	51·01	48·99	100	100

6. Now adverting to the result of the Census returns, we have to consider the facts unfolded to us by the Table No. 11 of numbers and percentages of the population by sexes and age-periods. Out of the 13 groups, the 2nd 6th, 10th and 12th groups have the total numbers greater, while the remaining groups have the total numbers smaller, than those of the preceding groups respectively. In the normal State of things, it should be expected to have the total numbers of each group, smaller than those of the preceding one, but the disturbance in the natural order could be traced to the unfavourableness of the seasons. The same irregularity runs through the groups of males and females also. The column 5 gives us the ratio of the total number of each age-period to the whole population. Thus if we take 100 to be the whole population, we have 15 persons of the ages of 5 to 9 years and 1 person of or over sixty years of age. Looking to this, the number returned of those of or above sixty years is comparatively very small and it may be that some discrepancy might have crept in. In the laborious operations of Census, allowance for clerical errors need be made. To quote the words Mr. J. A. Dalal, the Census Superintendent of Baroda State " It can not be asserted for any country, however civilized, that the Census there has been or can be totally free from errors. Where the numbers to be counted are so manifold, where the area is so wide, where details are so multiform and where the figures pass through various hands before they are tabulated and piled up to the height of columns, it would be nothing short of a miracle, if the hand, the eye or the ear has never erred in enumerating or in abstracting, tabulating and compiling the mass of figures ".

7. The ignorant, class of the populations out of some superstitions, seems to with-hold from the enumerators their true ages and thus the discrepancy in age-returns could also be traced to this deliberate *suppressio Veri* on the part of the multitudes. Whatever may be the reason, I find the number returned of those, of, or above sixty years falling too short. However we cannot afford to ignore the fact that the prevailing pestilence has carried away many old men and this also accounts for the comparatively very low percentage of the old persons surviving. The other informations we derive from the table is that out of 201724 males in all, in the whole State (1) males who are young i. e. under 20 years and hence are not generally self-supporting, are 107270 or 53·17 percent (2) those of working-ages that is from 20 to 60, are 92201 or 45·70 percent and (3) those who are unable to work (i. e. of and above 60) on account of old age are, 2253 or 1·11 percent or in other words if we take 100 to be the male populations of the whole State, we have 53 males of below 20 years, 46 males of working ages, and 1 old man unable to work. Similarly out of the whole female population of the State, the females under 20 years are 101147 or 52.21 percent (2) those of working ages (i. e. from 20 to 60) are 89911 or 46.46 percent and (3) those of or above 60 and hence unable to work on account of old age are 2646 or 1.36 percent, in other words if we take 100 to be the total female population of the whole State, we have 53 females under 20

years of age, 46 females between 20 and 60 years of age and 1 female of or above 60 years of age. I show below what I have been saying in a tabular form.

Table No. 12.

Non-working ages under 20				Working ages between 20 and 60.				Old unable to work of and above 60.			
Males.	Females.	Percentage to total population.		Males.	Females.	Percentage to total population.		Males.	Females.	Percentage to total population.	
		Males.	Females.			Males.	Females.			Males.	Females.
107270	101147	27·12	25·56	92201	89911	23·27	22·72	2253	2646	·56	·67

8. It may be also here stated, the practical applications and utility of which will be discussed atlength further on, that out of 2,01,724 males in the State, those between 10 and 15 years are 29,688 or 14·71 percent and those between 15 and 20 years are 23,301 or 11·55 percent. Thus the whole male populations between 10 and 20 years are 52,989 or 26·26 percent; and those between 20 and 30 years are 40,401 or 20·01 percent and those between 30 and 40 years of age are 29,630 or 14·68 percent and those between 40 and 45 are 7,351 or 3·64 percent and those between 45 and 50 are 8014 or 3·97 percent and thus those between 40 and 50 are 15,365 or 7·61 percent.

9. Similarly out of 1,93,704 females in this State those between 10 and 15 are 24,891 or 12.85 percent and those between 15 and 20 are 22,597 or 11·66 percent. Thus females between 10 and 20 are 47,488 or 24·51 percent and those between 20 and 30 are 39,699 or 20·48 percent and those between 30 and 40 are 27,813 or 14·349 percent.

10. It may be also observed that the boys under 10 years of age are 54,281 and the girls under 10 are 53,659. Thus boys under ten out-number the girls under the same age by 622 ; the males between 10 and 15 are 29,688 and the females between the same ages are 24,891 thus males outnumbering the females by 4,797; and the males between 15 and 20 are 23,301 and the females between the same ages are 22,597, thus the males out-numbering the females by 704 and the males between 20 and 30 are 40,401 and the females between the same ages are 39,699 ; thus the males outnumbering females by 702 and the males between 30 and 40 are 29,630 and the females between the same ages are 27,813, thus males outnumbering females by 1817. I now simply state these figures reserving, as I said above, my remarks on their practical application in the proper place, further on in this chapter.

Table No. 13.

Comparison Table.

Age-period.	Population in 1901.			Population in 1891.		
	Total	Males	Females	Total	Males	Females
1	2	3	4	5	6	7
0—1	9836	4884	4952	16326	8056	8270
1—2	7733	3801	3932	10568	5106	5462
2—3	8229	4008	4221	15939	7640	8299
3—4	9093	4432	4661	16525	7959	8566
4—5	12317	6424	5893	15833	7283	8010
0—5	47208	23549	23659	75191	36584	38607
5–10	60732	30732	30000	69352	35425	33927
10–15	54579	29688	24891	42952	24039	18913
15–20	45898	23301	22597	36984	20533	16451
20–25	39463	20002	19461	50866	25378	25488
25–30	40637	20399	20238	48087	24795	23292
30–35	29440	15863	13577	45411	23947	21464
35–40	28003	13767	14236	27785	15272	12513
40–45	13654	7351	6303	30257	15490	14767
45–50	16449	8014	8435	12404	6904	5500
50–55	4894	2683	2211	19863	10018	9845
55–60	9572	4122	5450	4732	2614	2118
60 and over	4899	2253	2646	20306	8948	11358
Total	395428	201724	193704	484190	249947	234243

Average upon 10,000 Population.						Difference between 1891 and 1901 upon the population of 10000.		
In 1901			In 1891					
Total	Males	Females	Total	Males	Females	Total	Males	Females
8	9	10	11	12	13	14	15	16
248·74	123·51	125·23	337·18	166·38	170·80	-88·44	-42·87	-45·57
195·56	96·12	99·44	218·26	105·45	112·82	-21·70	-9·33	-13·38
208·10	101·36	106·74	329·18	157·80	171·38	-121·8	-56·44	-64·64
229·95	112·08	117·87	341·29	164·37	176·92	-111·34	-52·29	-59·05
311·48	162·45	149·03	326·99	161·57	165·42	-15·51	+0·88	-16·39
1193·84	595·53	598·31	1552·92	755·57	797·35	-359 04	-160·4	-199·14
1535·85	777·18	758·67	1432·33	731·63	700·70	+103·52	+45·55	+57·97
1380·25	750·78	629·47	887·08	496·47	390·61	+493·17	+254·31	+238·86
1160·71	589·26	571·45	763·83	424·07	339·76	+396·88	+165·19	+231·69
997·98	505·83	492·15	1050·58	524·13	526·45	+52·60	-18·30	-34·30
1027·67	515·88	511·78	993·14	512·09	481·05	+34·53	+3·79	30·74
744·50	401·16	343·34	937·87	494·58	443·29	-193·37	93 42	-99·95
708·16	348·15	360·01	573·84	315·41	258·43	+134·32	+32·74	+101·58
345·29	185·89	159·40	624·89	319·91	304·98	-279·60	-134·02	-145·58
415·97	202·66	213·31	256·18	142·59	113·59	+159·79	+60·07	+99·72
123·76	67·85	55·91	410·23	206·90	203·33	-286·47	-139·05	-147·42
242·06	104·24	137·82	499·92	215·28	284·64	-257·86	-111·04	-146·82
123·89	56·97	66 92	419·39	184·80	234.58	-295·49	-127·83	-167·66
10000	5101·41	4898·59	10,000	5162·16	4837·84	0	-60·75	+60·75

11. Now let us turn to the comparison table No. 13. It gives the number of males and females in each age-period of the years 1901 and 1891 and also the comparison between these two years taking 10,000 to be the total population of each year. We see there that the children under one year were 16,326 in 1891 and the present Census returns 9,836 children under the same age, showing the falling off, of 6,490 from the number of last time and the decrease is almost the same both in male-children and female-children. Those children, between one and two years, were 10568 in the last Census, while in the present Census the number is 7,733 showing the decrease of 2,835 ; the children between 2 and 3 years are 15,939 in the last Census as against 8,229 in the present Census, giving a deficit of 7,710. In the fourth and fifth age-periods i. e. those between 3 and 4, and 4 and 5, loss is of 7,432 and 3,516 respectively. Again the children between 5 and 10, in 1891 were 69,352 and in this Census they are 60,732, thus the children between 5 and 10 in 1891 outnumber those in 1901 between the same ages by 8,620. To sum up the total decrease in the numbers of children under ten which the present Census shows from the last Census, the actual decrease comes to 36,603. In other words in the decennial period under consideration 36,603 births were less than those which took place between 1881 and 1891. This is a significant fact and I shall presently show its vital bearing upon a question of gravest importance. I show the result arrived at, in the table given below:—

Table No. 14.

Age-periods.	Total in 1901.	Total in 1891.	Difference.
Under one year	9,836	16,326	—6490
1—2	7,733	10,568	—2835
2—3	8,229	15,939	—7710
3—4	9,093	16,525	—7432
4—5	12,317	15,833	—3516
5–10	60,732	69,352	—8620
Total	1,07 940	1,44,543	—36603

29. We have, out of the total population of 40637 (20399 males and 20238 females) in this age period 2843 unmarried, 31669 married and 6125 widowed i. e. 6.99 percent are un-married, 77.93 percent married and 15.08 percent widowed.

30. These five periods are important from the point of view of conjugal conditions in human life and therefore it would be really interesting and instructive to compare and constrast the result arrived at in different age-periods and to get out of it, the net result.

TABLE NO. 37.

31. The following table will help us in that direction.

Age period.	Un-married Percentage to total.	Married Percentage to total.	Widowed Percentage to total.	Total.
5–9	94·82	4·85	·33	100
10–14	74·81	23·77	1 42	100
15–19	34·73	60.31	4 96	100
20–24	14·45	75·98	9.57	100
25–29	6·99	77·93	15 08	100

32. If we take 100 to be the population in each of these five age-periods then in 5–9, there are 95 un-married, $4\frac{2}{3}$ married, and $\frac{1}{3}$ widowed i. e. the proportion is 285 un-married to 14 married to 1 widow; the whole population in 5–9 being supposed to be 300. In the age–period 10–14, 75 are un-married, 24 married and 1 widowed, i. e. $\frac{3}{4}$ un-married and little less than $\frac{1}{4}$ married and $\frac{1}{100}$ th part widowed; in the age period 15-19, 35 are un-married, 60 married and 5 widowed i, e. $\frac{7}{20}$ un-married to $\frac{12}{20}$ married to $\frac{1}{20}$ widowed; in the age-period 20–24, 14 are un-married, 76 married and 10 widowed i. e. over $\frac{1}{7}$th part is unmarried, a little over $\frac{3}{4}$ married, and $\frac{1}{10}$ widowed. Lastly in the age-period 25–29, 7 are un-married, 78 married and 15 widowed i. e. a little over $\frac{1}{14}$ th part un-married, little over $\frac{3}{4}$ married and $\frac{3}{20}$ th part widowed. Now let us turn to the reflections these different stages of ages and civil conditions suggest. We have, as is shown in the margin, 95 un-married between 5–9; between 10-14 the number of un-married persons is reduced to 75 i. e. 20 less than in the preceding age-period; descending down to the third i. e. 15–19, we have 35 un-married i. e. 40 less than the preceding age–period and 60 less than the first age–period i. e. 5–9, again in the period 20–24, the same sequence of decrease is kept up; there the number of un-married is 14 which is 21 less than that in the preceding age-period

TABLE NO. 38.

Age.	Un-married out of 100.
5–9	95
10–14	75
15–19	35
20–24	14
25–29	7

Table No. 15.

Increase and decrease in the population by age-period.

Age-period	No. of persons in 1891.			The ages that the persons returned in 1891 attain in 1901.	The population in 1901 returned in the age-periods in column 5 of both sexes.			Difference between 1891 and 1901 in each age-period						Net Variation.		
								Increase			Decrease					
	Males	Females	Total		Males	Females	Total	Males	Females	Total	Males	Females	Total	Males	Females	Total
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
0	unborn	unborn	unborn	0—9	54281	53659	107940	54281	53659	107940	0	0	0	+54281	+53659	+107940
0—9	72009	72534	144543	10–19	52989	47488	100477	0	0	0	19020	25046	44066	–19020	–25046	–44066
10–19	44572	35364	79936	20–29	40401	39699	80100	0	4335	164	4171	0	0	–4171	+4335	+164
20–29	50173	48780	98953	30–39	29630	27813	57443	0	0	0	20543	20967	41510	–20543	–20967	–41510
30–39	39219	33977	73196	40–49	15365	14738	30103	0	0	0	23854	19239	43093	–23854	–19239	–43093
40–49	22394	20267	42661	50–59	6805	7661	14466	0	0	0	15589	12606	28195	–15589	–12606	–28195
50–59	12632	11963	24595	60 and over	2253	2646	4899	0	0	0	19327	20675	40002	–19327	–20675	–40002
60 and over	8948	11358	20306													

12. The age-periods of 10 to 15 and 15 to 20 show increase of 11,627 and 8,914 respectively over the last returns. Again the age-periods 20 to 25, 25 to 30 and 30 to 35 show decrease in number, ranging from 6000 to 8000; the age-periods of 35 to 40, 45 to 50 and 55 to 60 show increase, which does not go beyond 4000. Lastly the age-periods 40 to 45, 50 to 55 and 60 or over, show a considerable decrease from the number returned last time, the decrease being of 16,603, 14,969, and 13,407 respectively.

13. The result thus arrived at, coupled with the facts that the table No. 15 discloses to us, has a special interest attached to it, as it gives an insight into, and completely explains, the process by which the decrease in population in the present Census from that of last Census could be traced.

14. It has been already stated, that in the Census of 1891, the total population returned was 4,84,190 and in the present Census, the total population amounted to 3,95,428, thus the present Census shows the decrease of 88,762 souls from the last Census. Again it is estimated that in each one year in India there should be an increase of 1 per cent in the population; thus in the decennial period under consideration, the increase in the natural course of event, should have been 10 per cent over 4,84,190, that is the total population in the present Census should have been 5,32,609. Now 3,95,428 is the population returned in the present Census and if 5,32,609, ought to have been, in the natural course of event, the population in the present Census, then the decrease is, in all 137181 (which is composed of 88762+48419 i. e. actual decrease ten percent estimated increase per decade). Thus we have to account for the decrease, not only of 88762 souls but 137181 souls, which is the total loss estimated.

15. Now we put before us two decades viz.:—(1) 1881 to 1891 and (2) 1891 to 1901. It would be at once obvious, without any stretch of imagination, that all those returned in the Census of 1891, having ages between 0 to 9 (nine inclusive) must not be in existence at the time of Census of 1881, in other words they all must have seen light after the Census of 1881 i. e. on some days between 1881 and 1891; thus all those returned, having the ages from 0 to 9 (9 inclusive), are to be taken unquestionably as born in decennial period of 1881 and 1891. Thus the number returned of such children in the Census of 1891, which is 144543, is the number of births in the period between 1881 and 1891. For our purpose what we are to know and keep steadily in mind is that between 1881 and 1891 there were 144543 births. Similarly those children returned in the present Census as having the ages between 0 and 9 (9 inclusive) must not have been in being at the time of the Census of 1891 and so all these are new births between 1891 and 1901. The number of such children is 107940. Thus we have two important figures before us viz:—

(1) 144543.....Births between 1881 and 1891.
(2) 107940.....Births between 1891 and 1901.

36603.....Result of subtraction of the latter from the former.

16. The result of subtracting the latter from the former shows, that there were 36603 more births in the period between 1881 and 1891, than those in the period between 1891 and 1901. Still there is one eliment more which requires necessarily to be taken into account. The population in the Census of 1881 was 387499, so 144543 are the births in the population of 387499 souls; and the population of the Census of 1891 is 484190, thus if we take birth-rate of the period between 1881 and 1891 as a standard, we must find out the proper ratio upon the population 484190, as under:—

Population.	Population.		Births.	Births.
387499	484190	::	144543	: 180610.

17. Thus according to the standard taken as our guiding post, we must have in 1901, 180610 number of births returned, but we have in fact, 107940 births in the present Census, thus the deficit being of 72670 births, supposing the existence of the same normal circumstances in the period between 1891 and 1901, as they were in the period between 1881 and 1891.

18. The net result of this, which we are to fix in our mind is, that in the decennial period under consideration, we have 72670 births less, than what ought to be the number of births in the normal state of things.

19. Now let us turn to the death-roll; the table 15 is really helpful in the investigation we are at. It will be seen that those returned as falling under a particular age-period in 1891, must, as a matter of course, have been returned as falling under a next succeeding age period in 1901. As for example, those returned, as having ages between 0 to 9 in 1891, must have arrived at the ages of 10 to 19 at the time of present Census. Similarly those returned as falling between the age-period 10 to 19 in 1891, must have reached the ages of 20 to 29, at the time of the present Census. In the same way those returned as having the ages between, 20 to 29, 30 to 39, 40 to 49 in 1891, must in the present Census show themselves in the age-periods 30 to 39, 40 to 49, and 50 to 59 respectively and those returned in the last Census as between 50 to 59 and of, or above 60, must have been returned, in the present Census, as of or above 60 years. Now in 1891, the number of persons returned as between 0 to 9 was 144543, who must reach the ages between 10 to 19 in the present Census, and so 144543 should have been the number returned of those having the ages between 0—9, but the actual number returned is 100477, showing decrease of 44066. Similarly those returned in 1891 as falling between 10 to 19 were 79936 who must in 1901 reach the ages between 20 to 29 and so 79936 should have been the number returned of that age-period in this Census, but the number returned is 80100, showing an increase of 164 ; but in this age-period the males decreased by 4171 and females increased by 4335, thus it adds to the decrease side 4171 and increase side 4335, giving 164 as a net increase. Those returned in 1891 as falling between 20 to 29 must have attained the ages between 30 to 39 in 1901 and so the number, in this age-period, should have been, in the present Census, of 8953

but the actual number returned is 59443 which shows the decrease of 41510. Similarly looking to the 5th and 6th age-periods we have the decrease, from the expected number, of 43093 and 28195 respectively. Those returned in 1891 as having the ages between 50 to 59 and of and over 60, must all have been shown in the present Census as of or over 60. Thus the comparison gives for this age-period the deficit of 40002.

20. Summing up the decrease thus shown by each age-period we have the total of 2,01,037. Below I put the whole result in a tabular form:—

Table No. 16

Decrease in all the age-periods.	Births in the decennial period.	Increase for other reasons.	Net decrease.
2,01,037	1,07,940	4,335	88,762

Decrease of population, actual and estimated in 1901.	Decrease accounted for as above.	Decrease remained to be accounted for.
1,37,181	88,762	48,419

21. Now let us see what is our position. We have traced the loss of 2,01,037 which number has been arrived at by systematic calculations. That we have 1,07,940 births during the period under review could be averred with equal certainty. The increase of 4,335 of females in the age-period of 20 to 29 cannot be new births but may be the net result of immigration and emigration.

22. I may repeat here, what I have said before, that we calculate all the results on the supposition that immigration and emigration cancel each other and hence they are to be taken as non-existing and so not at all influencing, in any way, our calculation. This is to be kept steadily in mind in the calculation we are just making.

23. Now granting the element of migration to be non-existent, we can unhesitatingly say that the decrease of 2,01,037 is the number of deaths during the decennial period under review. Deducting from this the number of births viz 1,07,940 and the number 4,335 (a number too insignificant to vitiate our above supposition) we have the net decrease of 88,762. Thus we can summarise and say that we have during the decennial period under consideration 2,01,037 deaths and 1,07,940 births. We have thus traced the decrease of 88,762 souls, but sill the decrease of 48,419 remains to be accounted for. It has been seen, from what is said above, that we have 36,603 births less, and according to the ratio we have arrived at on the page 105, we have proportionately 72,670 births less in the decennial period. We have to find out by how many births we are actually falling short of the expected number taking all the circum-

stances of the decennial period into consideration. The deficit of 36,603 we have already traced, and the remaining 11,816, which when added to it, will make up the number 48,419 (the deficit to be accounted for) may also be thrown in the balance of the decrease of births, thus giving 48,419 as the total decrease of births. Because when we assume the factor of migration non-existent, there is no other alternative but to trace the whole deficit of 48,419 to the door of deficiency of births, because we have no one left to die, when we put the deaths, through the decennial period, at 2,01,037. Thus the whole may be shown as under:—

Table No. 17.

Population in 1891.	Population in 1901.	Decrease.			Decrease accounted for.				Total Increase.	Total Decrease.	Net decrease.
					Increase.		Decrease.				
		Actual.	Estimated.	Total.	New births.	Other reasons.	Deaths.	Deficiency of births.			
4,84,190	3,95,428	88,762	48,419	1,37,181	1,07,940	4,335	2,01,037	48,419	1,12,275	24,94,56	13,71,81

24. The table No. 15. also gives a very important result. We have seen that all those returned in the present Census as falling between ages of 0 to 9 are the new births between 1891 and 1901 and those returned as falling between the same ages in the Census of 1891, are new births between 1881 and 1891. Bearing this in mind, a glance at the table No. 18. will give the births, record of the whole State between 1881 and 1891, and between 1891 and 1901 in the whole Junagadh State.

Table No. 18.

Year.	Births.	Year.	Births.
1891 to 1896	60732	1881 to 1886	69352
1897	12317	1887	16326
1898	9093	1888	10568
1899	8229	1889	15939
1900	7733	1890	16525
1901	9836	1891	15833
Total of ten years between 1891 to 1901	107940	Total of ten years between 1881 to 1891	144543

stances of the decennial period into consideration. The deficit of 36,603 we have already traced, and the remaining 11,816, which when added to it, will make up the number 48,419 (the deficit to be accounted for) may also be thrown in the balance of the decrease of births, thus giving 48,419 as the total decrease of births. Because when we assume the factor of migration non-existent, there is no other alternative but to trace the whole deficit of 48,419 to the door of deficiency of births, because we have no one left to die, when we put the deaths, through the decennial period, at 2,01,037. Thus the whole may be shown as under:—

Table No. 17.

Population in 1891.	Population in 1901.	Decrease.			Decrease accounted for.				Total Increase.	Total Decrease.	Net decrease.
					Increase.		Decrease.				
		Actual.	Estimated.	Total.	New births.	Other reasons.	Deaths.	Deficiency of births.			
4,84,190	3,95,428	88,762	48,419	1,37,181	1,07,940	4,335	2,01,037	48,419	1,12,275	24,94,56	13,71,81

24. The table No. 15. also gives a very important result. We have seen that all those returned in the present Census as falling between ages of 0 to 9 are the new births between 1891 and 1901 and those returned as falling between the same ages in the Census of 1891, are new births between 1881 and 1891. Bearing this in mind, a glance at the table No. 18. will give the births, record of the whole State between 1881 and 1891, and between 1891 and 1901 in the whole Junagadh State.

Table No. 18.

Year.	Births.	Year.	Births.
1891 to 1896	60732	1881 to 1886	69352
1897	12317	1887	16326
1898	9093	1888	10568
1899	8229	1889	15939
1900	7733	1890	16525
1901	9836	1891	15833
Total of ten years between 1891 to 1901	107940	Total of ten years between 1881 to 1891	144543

25. This gives us the following average birth-rate.

(1) Average birth-rate, in the quinquennial period, from the date of the present census, is 9441.6 per year.

(2) Average birth rate per year between 1891 to 1896 is 12146.4.

(3) Average birth-rate per year between 1891 to 1901 i. e. in the decennial period under review is 10794.

(4) Average birth-rate per year in the period between 1881 and 1886 is 15038.2.

(5) Average birth-rate per year in the period between 1886 and 1891 is 13870.4.

(6) Average birth-rate per year between 1881 and 1891 is 14454.3.

26. Thus average birth-rate per year between the period 1881 to 1891 is 14454.3, as against 10794, the average birth-rate per year between the period 1891 and 1901. The average decrease of births per year between 1891 and 1901 is therefore 3660.3.

27. There is nothing to be surprised at this falling off in the birth rate When famine and pestilence are stalking in the country, the poorest people hardly get food sufficiently to keep body and soul together and it requires no stretch of imagination to conceive that they suffer severely in their powers and there is a marked depression of vital function affecting that of reproduction, because "The reproduction system appears to be far more succeptible than any other part of the organization, to the action of any change in the conditions of life."

28. Let us turn to another important result. We have in all 201037 deaths during the decennial period 1891 to 1901.

Thus we have 107940 births and 201037 deaths during the decennial period under review so,

BIRTHS.

(1) Average birth rate per each year is 10794.

(2) Average birth rate per month is 899.5.

(3) Average birth rate per day is 29.98.

DEATHS.

(1) Average death rate per year is 20103.7.

(2) Average death rate per month is 1675.30.

(3) Average death rate per day is 55.84.

29. The result of this may be stated as under :—

Average birth rate per day in the whole State during the decennial period under review=29.98.

Average death rate per day in the whole State during the decennial period under review =55.84.

30. As a net result of this, setting off daily deaths against daily births, (55.84–29.98=25.86) during the decennial period under review we have been sustaining the loss of 25-86 i. e. 26 souls daily, or to say roughly 1 soul per hour.

31. The following table shows the number of births of males and females separately and the number of males born per every 100 females born,

Table No. 19

Years.	Births.		Number of males born to every 100 born females.
	Males	Females	
1891 to 1896	30732	30000	102.44
1897	6424	5893	109.01
1898	4432	4661	95.08
1899	4008	4221	94.95
1900	3801	3932	96.66
1901	4884	4952	98.62
Total	54281	53659	101.15

32. On the whole, in the decennial period under consideration, the male births were 54281 and female births were 53659, thus the number of males born per 100 females born is 101.15.

33. The table below shows the rate of death in each age-period per 100.

Table No. 20.

Age-period.	Deaths.		Percentage of death per age period	
	Males.	Females.	Males.	Females.
10 to 19	19020	25046	26.41	34.53
20 to 29	4171	Females outnumbered hence no death rate can be known.	9.35	×
30 to 39	20543	20967	40.94	42.98
40 to 49	23854	19239	60.82	56.62
50 to 59	15589	12606	69.61	62.19
60 and over	19327	20675	89.51	88-65
Total ...	102504	98533		

102504 + 98533 = 201037.

34. From this it appears that out of 249947 males returned last time, 102504 males died and out of 234243 females returned last time 98533 females died during the decennial period under review (taking immigration and emigration cancelling each other and so migration altogether a non-existent element.)

35. If we take 100 to be the number returned last time of males and females in each period separately then:—

26 Males died between 10 and 19 years of age (last time returned between 0 and 9).

9 Males died between 20 and 29 years of age (last time returned between 10 and 19).

41 Males died between 30 and 39 years of age (last time returned between 20 and 29).

61 Males died between 40 and 49 years of age (last time returned between 30 and 39).

70 Males died between 50 and 59 years of age (last time returned between 40 and 49).

90 Males died of or above 60 years of age (last time returned between 50 and 59 and of 60 or above 60).

297

AND

35 Females died between 10 and 19 years of age (last time returned between 0 and 9).*

43 Females died between 30 and 29 years of age (last time returned between 20 and 29).

57 Females died between 40 and 49 years of age (last time returned between 30 and 39).

62 Females died between 50 and 59 years of age (last time returned between 40 and 49).

88 Females died of or above 60 (last time returned between 50 and 59 and of 60 and over 60).

285

Females returned, between 20 and 29 this time, outnumber those returned last time between 10 and 19 years of age, and so no death record could be found as regards them by the process here employed

36. Thus taking 600 to be the total male population, returned last time, of the whole State, we have 297 deaths in males and taking 500 total female population of the whole State we have 285 deaths in females. It also appears that deaths between the ages 20 and 29 in males are very few being 9 in 100. As we go further the death rate, in each succeeding age-period, increases both in males and females, and in both the sexes the age-period of 60 and over 60 is the most unfortunate of all, giving in each, death rate of 89 in 100. Age-periods from 40 to 49 and 50 to 59 have also greatly shared this misfortune, as regards both the sexes. The age-periods from 10 to 19 is comparatively in an advantageous position.

37. Now comparing death rate in males with that of females at different stages of life, we find that in the last three age-periods: viz between 40 and 49, 50 and 59, and 60 and over, the deaths in females per 100 are less (though the difference is not very significant) than those in males per 100; while in the first three age-periods viz: 10 to 19, 20 to 29, and 30 to 39, the deaths in females per 100 are more than the deaths in males per 100 ; and if we call the three age-periods from 10 to 39 as the periods of youth and the last three from 40 to 60 and over as the periods of old age, we see that in the periods of youth, the rate of mortality in females is higher than that in males, and in the periods of old age, on the contrary the rate of mortality in males is higher than that in females.

38. Infercences founded, on these facts, as to which ages are more fatal to the males and females &c., will not, owing to the recent abnormal condition of the country, I am afraid, stand to test in its normal state and so it is not of so much practical utility to make any serious endeavours about them.

39. In connection with birth and death rate, it may be interesting to know, that per one female in the decennial period, the birth rate is .55 ; per each married female, the birth rate is 1.2; and per each married female between 15 and 45 years of age-generally a procriative period,—the birth rate is 1.5.

Table No. 21.

Proportion of population, in each religion and each age-period.

Age period.	Hindus.		Musalmans.		Jains.		Parsis.		Christians.		Jews.		Animistics.	
	Males.	Females.	Males.	Females.	Males.	Females.	Males.	Females.	Males.	Females.	Males.	Females.	Males.	Females.
Under 1 year.	3288	3377	1449	1438	144	135	1	2	0	0	1	0	1	0
1–4 years.	13865	13952	4411	4377	384	372	3	3	2	0	0	2	0	1
Total under 5	17153	17329	5860	5815	528	507	4	5	2	0	1	2	1	1
5–10	23631	22977	6561	6514	535	504	2	2	1	2	1	0	1	1
10–15	23366	19278	5798	5743	521	463	1	5	0	0	2	2	0	0
15–20	18435	17165	4440	4945	418	486	3	0	5	0	0	0	0	1
Total 5–20	65432	69420	16799	16602	1474	1453	6	7	6	2	2	2	1	2
20–25	15563	14662	4046	4382	382	410	4	0	6	3	0	1	1	3
25–30	16001	15558	4048	4335	341	341	1	1	8	2	0	1	0	0
30–40	22829	21334	6207	5890	571	584	9	4	11	0	1	1	2	0
40–50	11427	11217	3582	3194	347	325	4	1	4	0	1	0	0	1
Total 50–60	4868	5637	1730	1828	201	193	4	1	2	1	0	1	0	0
60 and over.	1476	1867	657	709	116	69	3	1	1	0	0	0	0	0

40. The table gives the population—males and females—in each period, by each religion. We there see that Hindu males between 0 and 9 are 40784 and Hindu females between 0 and 9 are 40306; Mahomedan males between 0 and 9 are 12421 and females between 0 and 9 are 12329; Jains males between 0 and 9 are 1063 and females between 0 and 9 are 1011; Parsi males between 0 and 9 are 6 and females 7; Christian males between 0 and 9 are 3 and females 2; Jew males between 0 and 9 are 2, and females 2 ; and animistic males between 0 and 9 are 2, and females are also 2. These are the births in both sexes, in the respective religions in the decennial period under consideration. This is shown below in a tabular form:—

Table NO. 22.

Religion.	Male births.	Female births.	Total births.
Hindu.	40784	40306	81090
Mahomedan.	12421	12329	24750
Jain.	1063	1011	2074
Parsi.	6	7	13
Christian.	3	2	5
Jew.	2	2	4
Animistic.	2	2	4
Total.	54281	53659	107940

41. When we have taken out of calculation altogether the factor of migration and the difference between the last return and the present return is set down as so many deaths, we have then per each religion the number of deaths during the decennial period as under:—

Table No. 23.

Number of deaths per religion between 1891 and 1901.

Religion.	Deaths.		
	Males.	Females.	Total.
Hindu.	84270	80163	164433
Mahomedan.	17506	16879	34385
Jain.	712	1472	2184
Parsi.	12	17	29
Christian.	4	2	6
Jew.	0	0	0
Animistic.	0	0	0
Total.	102504	98533	201037

Table No. 24.

Showing the relative Numbers of Males and Females of each religion.

Name of Religion.	Population in 1901.		Percentage by religion for each sex.		Numbers of males for 1000 females in each religion.	Numbers of females for 1000 males in each religion.
	Males.	Females.	Males.	Females.		
Hindu.	154749	147024	51·27	48·73	950·08	1052·54
Musalman.	42929	42755	50·10	49·90	995.94	1004·06
Jain.	3960	3882	50·49	49·51	970·55	1020·09
Christian.	40	8	83·33	16·67	200·	8000·
Parsi.	35	20	63·63	36·37	571·42	1750·
Jew.	6	8	42·85	57·15	1333·33	750·
Animistic.	5	7	41·66	58·34	1400.	714·28
	201724	193704				

42. The table gives the relative number of males and females of each religion, the percentage by religion for each sex, the number of males, for 1000 females, and the number of females for 1000 males, in each religion.

43. If we suppose 100 to be the Hindu population of the State, we have 51 Hindu males to 49 Hindu females; 50 Mahomedan males to 50 Mahomedan females; 51 Jain males to 49 Jain females; 83 Christian males to 17 Christian females; 64 Parsi males to 36 Parsi females; 43 Jew males to 57 Jew females; and 42 animistic males to 58 animistic females; this could be shown at one view as under:—

Taking 100 to be the population of each religion we have:—

Table No. 25.

Religion.	Males.	Females.	Total.
Hindu.	51	49	100
Mahomedan.	50	50	100
Jain.	51	49	100
Christian.	83	17	100
Parsi.	64	36	100
Jew.	43	57	100
Animistic.	42	58	100
Total.	384	316	700

44. In Hindu, Jain, Christian, and Parsi religions, males out-number females, in Mahomedan they are equal, while in Jew and Animistic, females out-number males.

Table No. 26.

Number of Females to 1000 males at each age period for Hindus and Musalmans contrasted.

Age-period.	Hindus.	Musalmans.	Excess or deficit of Hindus over Musalmans.
0—5	1010	992	+ 18
5-10	972	993	- 21
10-15	827	887	- 60
15-20	931	1111	- 180
20-25	943	1083	- 140
25-30	972	1070	- 98
30-35	857	846	+ 11
35-40	1025	1065	- 40
40-45	894	743	+ 151
45-50	1063	1016	+ 47
50-55	824	807	+ 17
55-60	1388	1193	+ 195
60 and over	1265	1079	+ 186

45. The table gives the contrast of number of females to 1000 males at each age-period for Hindus and Musalmans and the result has its own interest.

46. The Hindu shows higher percentage in the 7 age-periods viz:-1 to 5, 30 to 35, 40 to 45, 45 to 50, 50 to 55, 55 to 60, and 60 and over. The percentages in the periods 40 to 45, 55 to 60 and 60 and 60 over, are considerably high, while in others the excess is tolerably great. In other age-periods the Hindu shows lower percentages; and the percentage is strikingly low in the periods 15 to 20, 20 to 25, and 25 to 30. On the whole the Hindu females carry the palm in the competition.

47. In concluding the chapter on age and sex, I beg to draw your honour's special attention to the absolute necessity of the arrangement of continued watchfulness in the matter of birth and death registers, which at present engages your honor's attention to a considerable extent.

———:o:———

Chapter VII.

CIVIL CONDITIONS.

1. There are three possible Civil Conditions viz:—(1) Un-married (2) Married (3) having lost a wife or a husband i. e. widower or widow. Under this head of our subject, it will not be out of place to make prefatory remarks, as far as the limited space permits, on the marriage systems obtaining among persons of different castes and creeds.

2. **Hindu marriage system**—Hindu marriage absolutely is, and invariably is looked in the light of, a religious tie inseparably cementing males and females together as husbands and wives under a religious sanction. It is neither a contract nor a compact, voidable at the will of the parties, but it is a tie completed by *Saptapadi* or the walking of seven steps before the consecrated fire, and it creates a religious tie, which, once created, cannot be untied and thus in any case desertion does not terminate the relation of husband and wife. It is an inconsistent idea to a Hindu mind to regard marriage as a contract, which could be set at naught under certain circumstances. The marriage between a Hindu male and a female, that is consummated here, is looked by Hindu Shastras in the light of an inevitable result of series of Karms and of reciprocal relations, obligations and the debts of the couple in the former birth. Thus Hindus would not pretend to have any part or art in the arrangement here arrived at, except their instrumentality in accomplishing that which was already destined to take place.

3. The circumstances under which a marriage between a Hindu male and female can be contracted are that (1) the bride-groom selected to be married must be a person out side the family and inside the caste. (2) He should not stand in *Sapind* relation to, and should not be of the same *Gotruge or Parva* as, the bride.

4. The match is generally arranged by the parents of the bride and bride-groom, at such periods of their lives, when their discretionary or intelectual powers are still dormant. This has been made the ground of strongest opposition to the Hindu marriage system, and here lies the crux of entire controversy. Of course this opposition, as far as it turns upon the detestful and monstrous custom of infant marriages, must be welcomed by those Hindus who have the interest of their community close at heart. But it is really objectionable when it is supposed invariably to be the source of those baneful influences which are in fact not exclusively and at all times attributable to it. It is, I think, doing grossest injustice to the parents of bride and bride-groom, who have the highest welfare of their children at-heart, to charge them, invariably and indiscriminately without exception, with sacrificing the interest of their beloved children at the altar of their own selfish ends. There may be such soul-stirring sacrifices I do not deny. But to make it and show it as a general rule is, I think, going too far in the matter, without proper comprehension of the true state of things. Err is human and it could not be denied that all human undertakings

and choices are open to the risk of turning out contrary to the well-cherished expectations and all systems formed with the best of the motives in their inception, are attended with the perils of being abused in the hands of the masses. If it were not so, the instances of lost-love and divorce &c. would be without defence; on the other hand, we see hundreds and thousands of Hindu couples living with perfect peace and happiness and their domestic arrangements " evince themselves in the circumstance of their being the most widely beneficial in their result, the most essential to the comfort and happiness of human society and the best guarantee of social order and peace. " The proportion may be the proportion, which the men of higher type bears to those of the lower type, but it could not be questioned that the system under consideration is capable, if judiciously handled, of being the source of highest blessings. Thus it is the abuses of the system, which should be made the bone of contention, rather than the system itself with its purest and noblest motives and intentions and the remedy lies not in attacking the system itself but in adopting measures which would work a complete check on such abuses; in otherwords endeavours should be made in the direction of improving the type of the people rather than of finding fault with the system.

5. The Hindu Shastras enumerate eight species of marriage viz.

(1) Brahama—in which the gift of a daughter clothed only in a single robe is made to a man learned in Vedas whom her father voluntarily invites and respectfully receives.

(2) Deva——in which the father delivers his daughter dressed in bridal attire to the officiating priest at the time of sacrifice.

(3) Arsha——in which bride-groom delivers to the bride's father one or two pairs of cows for uses prescribed by the Vedas.

(4) The Prajapati—in which the father gives away his daughter with due honour saying ' may you both jointly perform your civil and religious duties.'

(5) Asura——in which a pecuniary consideration is received by the father of the bride.

(6) Gandharva marriage is a love match when the union is brought about by amorous desires or by wish for domestic comfort.

(7) The Rakshasa i. e. the rape or carrying off of a virgin in the time of war is followed by the marriage of the parties.

(8) The Pisacha—This form is reprobated for all, being accomplished by means of fraud and circumvention.

6. The first four sorts of marriages are called approved forms of marriages, being entirely based on disinterested motives and they are all technically peculiar to the Brahmins. Now except Brahm and Asura forms of marriage, all others have become obsolete. All the abuses which have given the gastly appear-

ance to the Hindu marriage system in the eye of an outsider, are mostly to be traced at the door of this Asur form of marriage. It is the abused form of the best of the system, which at once requires to be put a stop to.

7. I would not enter into the minute ceremonies of the Hindu marriage because they are generally too well-known to need any more detailed description in the limited space at my disposal.

8. Before concluding my prefatory remarks on the Hindu marriage system, a word is necessary to be said with respect to the hotly debated question of widow-remarriage. I shall treat infant marriages and early marriages in their proper places further on in the chapter.

9. The sympathizers with the mishap of the Hindu widows, not allowed by Shastras to re-marry, are hurling their attacks on the system with the best of the intentions of ameliorating the condition of the widows. Had not the remarriage of a widow been against the Hindu Shastras, their suggestions and recommendations would have been welcomed and their efforts would have been crowned with success (although I entertain a serious doubt as regards the introduction, even then, of the system of widow remarriage in its entirety). But the Hindu Shastras believe in the theory of transmigration of souls and hence the deceased husband is, according to that theory, believed to be still existing and thus the remarriage of a widow is completely inconsistent with the principles of the Arya Dharm. Marriage is regarded as one of those *Sanskars* which in the case of a female could be performed once and once only, like the *Upnayan-Sanskar* or thread ceremony in the case of a male. Thus the followers of Arya-Dharm cannot, consistently with their religious principles, introduce the system of widow-remarriage among them. The melancholy descriptions, that have been given by many, of the predecament of widows, cannot entirely be denied, except that they sometimes savor of exaggeration, and the state of being cruelly robbed, in the prime of their youth, of fondly cherished hopes of social happiness, making them hopelessly husbandless, cannot but evoke a strong sense of sympathy for them. But this evil also is to be traced to the abuse of the original system of marriage sanctioned and recommended by the Hindu Shastras. The Hindu Shastras enjoin on the parents of the bride to give their daughters in marriage after being fully satisfied, on inquiring into the matter, as to the nobility and the prestige of the family and the wealth, health, learning and other good qualities of the bride-groom. The difference recommended to be kept between the ages of the bride-groom and the bride is of 18 or 16 years.

10. There are other such salutary recommendations of the Shastras which, if fully and faithfully observed, will reduce to a minimum the number of young widows and the widow-hood in the tenderest ages of the females would be a circumstance of proportionatly rare occurence. But I may repeat once more that the idea of widow remarriage could never be reconciled with the principles of Arya Dharm, and their sympathizers would do more good to, and achieve a greater success in, the cause they so feelingly and nobly advocate, by striking

at the root of the abuses which have been the fruitful source of the evil rather than indulging in the reasonings, however elaborate they may be, which are completely at variance with, and which upset the theory of the Araya Dharm.

11. **Parsi marriage system.**—The marriage system of the Parsis who form the smallest community in the whole world, numbering scarcely a hundred thousand, may not be so widely known as that of the Hindus and so it would be interesting to describe it here briefly. The Parsis are the followers of the zoroastrianism. The law of zoroaster is that a boy or a girl ought not to be married before the age of fifteen. But as there is always expected some abuse in the system in the hands of the ignorant, early marriage did vitiate also the Parsi marriage system. It seems to have been attempted to attribute all evils that have crept in the Parsi marriage system, to their contact with the Hindus which, I may say without offering any opinion about it, may be taken for what it is worth.

12. Among the Parsis, there are priests who follow the profession of h-makers whom the parents of the boy or girl commission to find out a suitable 'Parti' for their children and afterwards they themselves open communication with each other. The astrologer is afterwards consulted on the favourableness or otherwise of the 'stars' of the proposed pair by showing him the horoscope and on the astrologers declaring the 'stars' favourable the betrothal takes place. Then the parents of a boy send the present of a dress to the girl and *vice versa* and this makes the contract complete or *Packa*. There is no any fixed rule as to the particular age at which the girl should be married but it depends upon the convenience of the parents. The ceremony which is performed at the time of marriage is thus described:—

13. "First of all the bride and the bridge-groom are seated opposite each other on handsome chairs, and then a piece of cloth is held between them as a curtain so as to screem them from each other's sight. Under this curtain they are made to hold each others right-hand in their grasp. Then another piece of cloth is placed round so as to encircle them and the ends of the cloth are tied together by a double knot. In the same way raw twist is taken and wound round the pair seven times by the officiating priests, who during this performance repeats the short prayers of yatha Ahu Vairyo, on compleating the seventh round, the twist is tied seven times over the joined hands of the couple as well as round the double knot of the ends of the cloth previously put about them. When this is over, incense is burnt on a fire placed in a flat metallic Vase, after which the curtain is suddenly dropped down, and the bride and bride-groom, who have each been provided with a few grains of rice, hasten to throw them at one another. This is followed by a clapping of hands from the ladies who are seated round the bridal pair, and the applause is taken up by the gentlemen outside. After throwing the rice, the couple sit side by side, when the recital of "Ashirwad" or blessings by two "dasturs" or chief priests follows; one of these stands before the bride-groom and the other before the bride."

14. The meaning of this preliminary ceremony is explained as under:— "The holding of the curtain between the bride and the bride-groom and its subsequent removal, are meant to show that up to the time of the ceremony, they were seperated from each other, but that they are so no longer. Their being made to sit opposite to one another at first and side by side a little later on, also expresses the same notion. The grasping of their right-hands by each other, and their being tied by a string, signify that they are thenceforth united. The putting round of a string and the cloth, so as to encircle them with a double knot at the ends, means that they are now joined and made one. The object of using raw twist and of its being put round them seven times, is to show that, while raw twist itself can be very easily broken, when it is strung round seven times and twined into one it forms so strong a bond that it cannot be broken by ordinary strength, thus implying that the love and affection of the husband and wife for each other should be so strong that nothing can undo it. The reason for the twist being strung round seven times is because this number is held to be very auspicious among the Parsis, there having been seven Ameshaspends (Archangels), seven heavens, and seven continents known to the ancient Parsians. Lastly, the throwing of a few grains of rice upon each other is watched with much interest by the friends and relations of the bride and bride-groom. The eyes of all, particularly of the ladies, are upon the pair to see which succeeds in first throwing the rice as soon as the curtain is withdrawn. The one who is successful is supposed to evince the more love and affection of the two."

15. "Then the senior Dastur pronounces blessings. The officiating priest puts questions to the representatives and the father of bride and bride-groom as to their consent to the marriage which being replied in affirmative, the pair about to be married are questioned as to their consent to act honestly till the end of their lives which is replied in affirmative by both. Then the Dastur delivers to them moral precepts exhorting them to be virtuous and faithful and then the prayer to the Almighty is offered requesting Him to bestow upon the newly married pair good moral social qualities. The whole is brought to a conclusion with the recital of *Tandurasti* i. e. a blessing invoking the bestowal of physicial strength, energy and health on the newly married pair. Afterwards the bride and bride-groom or if they are minors, their fathers and guardians, together with the two persons who represent the fathers or guardians and the officiating priests sign a marriage certificate which is afterwards registered at the office of the Registar of Parsi marriages" The same author also adds that the Parsis from their earliest sojourn in India have refrained from eating meat on the day of marriage to avoid giving offence to the feelings of the Hindus. In conclusion it may be added that there is no bar among Parsis to a widow-remarriage.

Mahomedan Marriage System—Mahomedans look upon, unlike the Hindus and the Parsis, marriage as a Civil tie and this makes the difference in the solemnity with which it is celebrated in these communities. Among Mahomedans the giving away of the girl by her parent or guardian and acceptance of her as a wife by a bride-groom is simply formal on account of seclu-

sion in which Mahomedan women are kept, the intended bride does not come out of the house, to personally take part in the ceremony, which simply consists in mutual exchange of promises of giving and acceptance by the vakils and guardians of the bride and the bride-groom in the presence of Kaji. A short history of the Mahomedan marriage transaction may not be out of place here. First of all the parents of the would-be wife and husband make their choice ; when both agree in it, the matter is made public. As there are no religious obligations playing their parts in the Mahomedan marriage system, to irrevocably seal up the transaction with religious stamp, from the very betrothal, there is found absolute necessity of resorting to such means as will be the evidences and proofs of the whole transaction having taken place. Thus to give a wider publicity to the betrothal, certain formalities are observed. On the day of betrothal the friends and relatives of the betrothed couple assemble at the house of each of them and to them dry dates and sweetmeats are distributed in the honour of the occasion. This formality is not compulsory, but it is left to the option of the parents of the betrothed couple. But the necessary formality is that the parents of the *fiance* should send the intended bride three suits of clothes, some gold and silver ornaments, one coconut and an odd number of silver coins The *fiance* also in his turn receives one turban, one coconut and a few coins. This preliminary ceremony is called the *Nisbat* (relationship) or *Mangnee* (proposal). This sort of arrangement is not binding and either of them can break it, but when it is broken, the mutual presents are returned, subject to the usual wear and tear. Three days before the marriage day, begins a ceremony called *Manja*. The bride is made to sit on a stool, bare-headed with very few clothes on and seven ladies who must not be widows, or who must not have lost many children, dip their fingers in a paste made of oil and turmeric and rub it on her face, hands and feet. She is then taken to bath. This ceremony is continued for four days. The bridegroom also undergoes a similar ceremony. He is also taken to bath and when he comes out, he is dressed in his marriage dress. He is made to wear a coat having a long wide skrit and he wears an old fashioned turban. A few strings of flowers called *Sera* are tied on his head, hanging down in front. In some places he is veiled with a thin rich silk cloth. In the beginning of the ceremony proper, the priest (Kaji) who sits next to the bride-groom, enquires who will be the witnesses of the marriage. There are generally two witnesses called Vakils on each side. This being settled, he asks the bridegroom thrice if he accepts the bride as his wife and also asks the father or guardian of the bride, whether he gives her away. The bride is, all this time, with other ladies, in a separate room. Then the priest registers the names of the parties and witnesses, the date of marriage, and the dowry which is fixed by the parties according to their wealth, family custom or surrounding circumstances. Then the priest recites some passages from Mahomedan religious books and blesses the couple, raising his hands towards heaven. When all this is over, the bridegroom removes his veil and flowers from his face and getting up, salutes those assembled there. Then he is given a cup of milk to drink. Then he is asked to go and visit the ladies who are with the bride. When he

reaches the door, younger relatives of the bride, half open the door and ask a toll from him for his admission to the room. He has to give them something and then he is allowed to enter the room where he finds the bride alone, all other ladies retiring before his admission. This is the first time when they both see each other.

17. I have observed at the ouset that there could possibly be three civil conditions, under any one of which every male or female necessarily falls.

TABLE No. 27.

Civil condition.	Number of persons.	Percentage to the total population.
Unmarried.	173116	43·77
Married.	171666	43·41
Widowed.	50646	12·82
Total.	395428	100

The marginal table is intended to show, at a glance, the whole population of the Junagadh State, arranged according to these three conjugal conditions. We see there that out of the whole population of 395428 souls, there are 173116 un-married, 171666 married and 50,646 widowed. Thus supposing 100 to be the total population of the State, there are 44 unmarried, 43 married, and 13 widowed. This table gives a general idea of the number of un-married, married and widowed, irrespective of sexes.

18. The marginal table, therefore, takes us a step further in our investigation and divides the total number in each conjugal state into sexes, giving the number of percentages of each to the respective sexes. Out of the total male population of the State viz. 201724, there are 100472 un-married males, 85093 married males and 16159 widowers, and out of the whole female population of the State viz. 193704, we have 72644 unmarried females, 86573 married females, and 34487 widows. Thus if we take 100 to be the male population of the whole State, we have 50 un-married males, 42 married males and 8 widowers, and if we take 100 to be the female population of the State, we have 38 un-married females, 45 married females, and 17 widows, which is marginally shown below. Thus out of 100 males when there are 50 un-married males, out of 100 females there are 38 un-married females i. e. in the whole male population ½ is un-married, while in the whole female population, a little over ⅓ is un-married; again in the whole male population, a little less than half the population is married and a little over $\frac{1}{12}$th of the male population

TABLE NO. 28.

Civil conditions.	Males.	Females.	Percentages of males.	Percentages of females.
Unmarried	100472	72644	49·80	37.52
Married	85093	86573	42·18	45·20
Widowed	16159	34487	8·02	17·28
Tolal	201724	193704	100	100

TABLE NO. 29.

Civil condition.	Male.	Female.	Increase or decrease.
Unmarried	50	38	+12
Married	42	45	− 3
Widow	8	17	− 9

is widowed, while in the whole female population, very little less than $\frac{1}{2}$ is married and $\frac{1}{6}$ is widowed. To throw an additional light over this point of great importance, I give in the margin the percentages of both the sexes in each condition to the total population of both the sexes in the same. This gives a clear conception of the proportion of males and females in each condition. If we take 100 to be the population of both the sexes taken together in each of the civil conditions, thus taking 300 to be the whole population of the State (100 un-married, 100 married, and 100 widowed) we have in 100 unmarried souls 58 un-married males and 42 un-married females, thus we have per each un-married male $\frac{21}{29}$ or roughly $\frac{3}{4}$ unmarried female, and conversely for each un-married female, we have $1\frac{8}{21}$ or roughly $1\frac{1}{3}$ un-married males; similarly in 100 married souls we have 50 married males and 50 married females thus, per one married male we have one married female and *vice versa*. Lastly in 100 widowed souls, we have 32 widowers and 68 widows i. e. per each widower we have $2\frac{1}{8}$ or roughly 2 widows and conversely for each widow we have $\frac{8}{17}$ or roughly $\frac{1}{2}$ widower.

TABLE NO. 30.

Civil Condition.	Percentage to the total population of both the sexes in the same condition.	
	Male.	Female.
Un-married	58·03	41·97
Married.	49·56	50·44
Widowed.	31·90	68·10

19. The table below supplies informations of very instructive nature.

TABLE NO. 31.

Age periods.	Un-married			Married.			Widowed.		
	Males	Females	Total	Males	Females	Total	Males	Females	Total
0—4	23549	23659	47208	0	0	0	0	0	0
5—9	29533	28056	57589	1115	1836	2951	84	108	192
10–14	24673	16160	40833	4696	8282	12978	319	449	768
15–19	12588	3354	15942	9792	17892	27684	921	1351	2272
20–24	5094	612	5706	13183	16803	29986	1725	2046	3771
25–29	2460	383	2843	15511	16158	31669	2428	3697	6125
30–49	2291	349	2640	35111	23855	58966	7593	18347	25940
50–60 over	284	71	355	5685	1747	7432	3089	8489	11578

20. **Reflections:**—out of the whole population of the State, we have 47,208 persons under five years of age, of whom 23549 are males and 23656 females. All of these males and females are un-married without exception. Thus for our State, from the census return, at least, we can say that there is no marriage in either sex under five.

21. Admitting the tendency among many ignorant people of foolishly and blindly going on consummating early marriages of their children, generally we can say that on this side marriage under 5 years of either sex is never consummated, and if ever, it is an exception and that too a very rare one. Kadva kunbis are the only people, who from their superstitious views of marriage day, hurry, and that to a most unreasonable extent, to marry their children. There is a belief among them that marriages can only be performed under certain conditions and under no other. Thus the marriage necessarily among them occurs, on average, at the interval of one decade and so even a child, who has seen light on the general marriage day, is not allowed to remain any longer single but with his or her birth, he or she becomes husband or wife, while in a cradle. On this side there is not a significant number of Kadva kunbis and thus we have not to note such melancholy aspect of married state to darken our census record. Then let us go a step further i. e. to the age period of 5–9.

TABLE NO. 32.

Age-period.	Un-married.				Married.				Widowed.			
	Males	Female	Total.	Percentages to total.	Males.	Females.	Total.	Percentages to total.	Males.	Females.	Total.	Percentages to total.
5–9	29533	28056	57589	94.82	1115	1836	2951	4·85	84	108	192	·33

22. Out of the total population 60732 composed of 30732 males and 30000 females between 5-9, we have 57589 un-married, 2951 married, and 192 widowed, i. e. 94·82 un-married, 4·85 married and ·33 widowed.

23. Going further on i. e. to the age-period of 10-14, we have as under:—

TABLE NO. 33.

Age-period.	Un-married				Married.				Widowed.			
	Males	Females	Total	Percentages to total.	Males	Females	Total	Percentages to total.	Males	Females	Total	Percentages to total.
10to 14	24673	16160	40833	74.81	4696	8282	12978	23.77	319	449	768	1·42

24. We have, out of the total population of age-period of 10–14 viz:— 54579 (composed of 29688 males and 24891 females) 40833 are unmarried, 12978 married and 768 widowed ; i. e. 74·81 percent are un-married, 23·77 percent married, and 1·42 percent are widowed. Further in the age-period between 15 and 19, we have as under:—

TABLE NO. 34.

Age-period.	Un-married.				Married.				Widowed.			
	Males.	Females	Total	Percentages to total.	Males	Females	Total	Percentages to total.	Males	Females	Total	Percentages to total.
15to 19	12588	3354	15942	34.73	9792	17892	27684	60.31	921	1351	2272	4.96

25. We have, out of the whole population of 45898 (composed of 23301 males and 22597·females) between 15 to 19, 15942 are un-married, 27684 married and 2272 are widowed i. e. 34·73 percent are unmarried, 60·31 are married and 4·96 percent are widowed.

26. The following is the aspect of the civil conditions in the age-period between 20 to 25.

TABLE NO. 35.

Age-period.	Un-married.			Married.			Widowed.		
	Males	Females.	Total.	Males	Females	Total.	Males	Females.	Total.
20–24	5094	612	5706 14.45 (p. c.)	13183	16803	29986 75.98 (p. c.)	1725	2046	3771 9.57 (p. c.)

27. The total population of the age-period 20 to 25 is 39463 (composed of 20002 males aud 12461 females) out of this 5706 are un-married, 29986 married and 3771 widowed i. e. 14.45 are un-married, 75.98 married and 9.57 widowed.

28. Lastly taking the age-period 25-30, we have as under:—

TABLE NO. 36.

Age-period.	Un-married.			Married.			Widowed.		
	Males	Females	Total	Males	Females	Total	Males	Females	Total
25–29	2460	383	2843 6.99 (p. c.)	15511	16158	31669 77.93 (p. c.)	2428	3697	6125 15.08 (p. c.)

29. We have, out of the total population of 40637 (20399 males and 20238 females) in this age period 2843 unmarried, 31669 married and 6125 widowed i. e. 6.99 percent are un-married, 77.93 percent married and 15.08 percent widowed.

30. These five periods are important from the point of view of conjugal conditions in human life and therefore it would be really interesting and instructive to compare and constrast the result arrived at in different age-periods and to get out of it, the net result.

TABLE NO. 37.

31. The following table will help us in that direction.

Age period.	Un-married Percentage to total.	Married Percentage to total.	Widowed Percentage to total.	Total.
5–9	94·82	4·85	·33	100
10–14	74·81	23·77	1 42	100
15–19	34·73	60.31	4 96	100
20–24	14·45	75·98	9.57	100
25–29	6·99	77·93	15 08	100

32. If we take 100 to be the population in each of these five age-periods then in 5–9, there are 95 un-married, $4\frac{2}{3}$ married, and $\frac{1}{3}$ widowed i. e. the proportion is 285 un-married to 14 married to 1 widow; the whole population in 5–9 being supposed to be 300. In the age–period 10–14, 75 are un-married, 24 married and 1 widowed, i. e. $\frac{3}{4}$ un-married and little less than $\frac{1}{4}$ married and $\frac{1}{100}$ th part widowed; in the age period 15-19, 35 are un-married, 60 married and 5 widowed i, e. $\frac{7}{20}$ un-married to $\frac{12}{20}$ married to $\frac{1}{20}$ widowed; in the age-period 20–24, 14 are un-married, 76 married and 10 widowed i. e. over $\frac{1}{7}$th part is unmarried, a little over $\frac{3}{4}$ married, and $\frac{1}{10}$ widowed. Lastly in the age-period 25–29, 7 are un-married, 78 married and 15 widowed i. e. a little over $\frac{1}{14}$ th part un-married, little over $\frac{3}{4}$ married and $\frac{3}{20}$ th part widowed. Now let us turn to the reflections these different stages of ages and civil conditions suggest. We have, as is shown in the margin, 95 un-married between 5–9; between 10-14 the number of un-married persons is reduced to 75 i. e. 20 less than in the preceding age-period; descending down to the third i. e. 15–19, we have 35 un-married i. e. 40 less than the preceding age–period and 60 less than the first age–period i. e. 5–9, again in the period 20–24, the same sequence of decrease is kept up; there the number of un-married is 14 which is 21 less than that in the preceeding age-period

TABLE NO. 38.

Age.	Un-married out of 100.
5–9	95
10–14	75
15–19	35
20–24	14
25–29	7

and in the age-period 25–29 we have only 7 un-married, out of 100, the remaining 93 have passed away this stage of life. This descending sequence in the number of un-married persons, is quite in consonance with the transit state of human life in its social sphere from the cradle to the grave.

33. Now considering, in the same way, the progress of the married state in different age-periods, we have the result as is shown in the margin. The number of married is greatest in the age-periods 25-29 and as we go up there is a gradual decrease up to 15–19 and thence there is a great decrease in the number of married persons in 10–14 and a still greater decrease is found in the age period 5–9.

TABLE No. 39

Age.	Married out of 100
5—9	$4\frac{2}{3}$
10–14	24
15–19	60
20–24	76
25–29	78

34. These two civil conditions in each age-period, stand exactly in converse ratio to each other. The former starting with greater number and in descending order of numerical strength, ended with the least number, while the latter starting with the least number, increasing the numercial strength, at every step, ended with the greatest number.

35. I have already observed, that we have no married male or female under 5 years of age, and hence nothing more requires to be said about it, except what has been briefly remarked above. But we do meet with married persons in 5 to 9 and 10 to 14 age periods. This is the proper place for us to take up and dispose of, as briefly as the space permits, the question of infant-marriage. With a view to discuss and dispose of this question for three main religions viz. Hindus, Musulmans and Jains, at a time, I give the following tables for the whole State, per each religion as under:—

TABLE No. 40.

Religion.	Age-period between 5 and 9.					
	Married.			Percent.		
	Males	Females	Total	Males	Females	Total
Hindu.	1008	1676	2684	4.30	7·29	5·75
Musalman.	101	146	247	1 53	2·24	1·88
Jain.	6	14	20	1·12	2·7	1·92

TABLE No. 40 A.

Age-period between 5 and 9, state percentage.

Males.	Females.	Total.
3.62	6.12	4.85

36. Thus the informations in our possession are that if we take 100 to be

the population of each religion and again of the whole State, we have in the age-period between 5 and 9, the result marginally noted about the married state, viz. out of 100 Hindu males between 5 and 9, we have 4 Males married and out of 100 Females between the same ages, we have 7 females married; in Musalmans out of 100 males and 100 females between the same ages, $1\frac{1}{2}$ males and $2\frac{1}{2}$ females are married, while in the Jains 1 male and 2 females are married. Taking Jains with the Hindus, out of 100 males between 5 to 9, we have 4.19 males married and out of 100 females between 5 to 9, 7.19 are married. Now taking second age period (the connection of which with the infant marriage, will be discussed further on), we have,

TABLE No. 41.

Age period between 5 and 9, 'Married' taking 100 to the population of each religion in each sex.

Religion.	Male.	Female.
Hindu	4	7
Musalman	$1\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$
Jain	1	2

Age-period between 10 and 14.

TABLE No. 42.

Religion.	Number.			Percent.	
	Males.	Females.	Total.	Males	Females.
Hindu	4287	7160	11447	18.34	37.13
Musalman... ...	384	999	1383	6.62	19.42
Jain	25	123	148	4.79	26.56

37. Thus in the age-period between 10-14, out of 100 males and 100 females in each religion, there are in Hindus, 18 married males and 37 married females; in Musalmans, 7 married males and 19 married females and in Jains, 4 married males and 27 married females.

38. Before estimating the extent of the prevalence of the foolish custom of infant marriage from the above result, it is necessary first to consider and settle the lines of demarcation between infant-marriage, early marriage and marriage at the proper age, and then to test the result above arrived at, by means of the limit thus marked out.

39. While the question, of the marriage before the proper age, is hotly discussed, generally in the heat of discussion, the line that separates the sphere of infant marriage, is often lost sight of, and all such marriages indiscriminately are styled early marriages. Following the physiological theory, the Emperor Theodosius of Rome fixed seven years as the period of infant, and the Penal Code follows his constitution. The Roman lawyers called a child under seven, an infant, and considered a child under fourteen as *puberta proximus* and as possessing *intelluctus* but not *judicium*, while an adult was supposed to have both *intelluctus* and *judicium*. Thus for the clear understanding of the subject, the following divisions are essential viz:—marriages of infants under seven 'infant marriages' and marriages of children under ten 'child marriages'. In the age-period between 5 and 9, 4 males out

of 100 and 7 females out of 100, have been returned as married, among Hindus and in Musalmans one married male and two married famales of 5 to 9 have been returned out of 100 of each sex.

40. I dare say these could not come under the above marked distinction of infant marriages but they all fall under early marriages. Thus we can say that the custom of infant marriage, if ever existed, has died out of itself. As to early marriage, according to the above distinction, we can assert that there seems to be a strong reaction in the opposite direction and the percentage of such marriages, is on decrease and it could not be denied that the abolition of this suicidal custom is a consummation devoutly to be wished for.

41. Now the second question is, whether the marriages between 10 and 14 can properly be classed as early marriages and are objectionable as such or on any other reasonable ground. In this connection it will be quite necessary to allude to, if not discuss, the question of puberty and pubescence.

42. I have, at the beginning, amply laid stress upon the religious character of the marriage system of Hindus and I should repeat that the authority of shatras will carry a great weight with them. It is a debated question, whether marriage of a girl, ought to be wisely postponed after she has attained puberty. Some of the reformers unhesitatingly pronounce themselves in favour of postponing marriages even after puberty is reached. Without venturing any opinion on the question, I only say that such practices are against the Hindu shastras and the sense of the Hindu people. The Hindu shastras lay down that (1) a girl is called Gauri in the 8th year of her age, a Roheni in the 9th year, a Kanya in the tenth year and after that a Rajaswala (that is having the menses), (2) that the menses are found in women in their 11th or 12th year and that if the flow does not disclose itself, still it exists within (3) that one goes to the nark world by giving a Gauri in marriage, to the Vaikunth by giving a Roheni, to the Brahma world by giving a Kanya and to the Rurav hell by giving a Rajaswala. The late lamented revered Pandit Gatulalji, 'the Sun of India' has expressed his opinion on this point that a girl should be married after 8th and before the completion of the 12th year. It affords reasons to believe, after referring to the Hindu shastras and the different opinions ventilated by many shastris and Pandits, that the shastras enjoin to get a girl married before she attains puberty. Girls in this country usually attain puberty at 12 or 13 years of age and so the period up to which a girl can be safely kept unmarried, according to the Hindu shastras, is 10 and latest 12 years of her age. Thus the Hindus grounded in the strongest faith and conviction in their religion, shall not, I am afraid, be prepared to reconcile their minds to do a thing which is against the shastras, and postpone the marriages of their girls, after they reach puberty.

43. If under the circumstances, the evil is not to be eradicated by one way, something ought to be done by finding out other feasible way to arrive at the same result. I think, if the consummation is postponed to a pro-

per age of the girl and if the difference between the ages of husband and wife is kept from 7 to 10 years, then the baneful and disastrous effects, which are so much apprehended even from the marriages of girls after twelve, would disappear to a considerable extent. One learned gentleman of the present age and education has given as his opinion that " if a young man and young woman begin to live as husband and wife, in all cases, when they are 21 or 22 and 16 or 17 respectively, the total physical effect will be better than at present ". Coming to the proper subject of our inquiry viz:—whether or not, marriages of girls between 10 and 12 can be classed as early marriages, the answer is, that the reformers in their extreme views, look such marriages in the light of early marriages, while many with mature worldly experience and knowledge, say, that such marriages, may be styled early marriages, simply as a comparative distinction, but if the consummation is properly postponed and the due difference between the ages of husband and wife is judiciously kept up, then such early marriage of a girl does not give ground for any serious objections.

44. We find from the table that between the ages 10 and 14, out of 100 males and 100 females (1) among Hindus 18 males and 37 females are married, among Musalman 6 males and 19 females are married and among Jains, 4 males and 26 females are married. In the three regenerate classes, it is customary and in keeping with the spirits of the shastras to marry their girls under twelve and hence the above result. Of course the marriages of boys between 10 and 14 are seriously objectionable and this abominable custom, unwarranted by the shastras and opposed to good sense of the people, deserves at once to be stamped out.

45. To be more particular in the investigation, we have set on foot, we will narrow the scope of our inquiry and now determine, compare and contrast, the different aspects of the conjugal conditions in different religions.

TABLE No. 43.

Religion,	Unmarried.				Married.				Widowed.			
	Males.	Females.	Total.	Percent.	Males.	Females.	Total.	Percent.	Males.	Females.	Total.	Percent.
Hindu.	75633	53565	129198	42·81	66188	66365	132553	43·92	12928	27094	40022	13·27
Musalman.	22705	17653	40358	47·10	17251	18524	35775	41·75	2967	6578	9545	11·15
Jain.	2099	1403	3502	44·65	1603	1667	3270	41·69	258	812	1070	13·65
Parsi.	13	12	25	45·45	18	7	25	45·25	4	1	5	9·10
Christian.	15	2	17	35·41	23	6	29	60·41	2	0	2	4·18
Jew.	5	5	10	71·42	1	1	2	14·29	0	2	2	14·29
Animistic.	4	2	6	50·	3	3	6	50.	0	0	0	0

46. From the above table it will be evident that if we take 100 to be the population of each religion, we have (1) in Hindus 43 unmarried, 44 married and 13 widowed, (2) in Musalmans, 47 unmarried, 42 married, and 11 widowed, (3) in Jains, 44 unmarried, 42 married, and 14 widowed, (4) in Parsis 45 unmarried, 45 married and 10 widowed (5) in christian, 36 unmarried, 60 married and 4 widowed, (6) in Jews 72 unmarried, 14 married and 14 widowed, (7) in Animistic, 50 unmarried, 50 married and 0 widowed.

47. This is shown in a tabular form below:—

Taking 100 to be the population in each Religion.

TAELE NO. 44.

Religion.	Unmarried.	Married.	Widowed.	Total.
Hindu.	43	44	13	100
Musalman.	47	42	11	100
Jain.	44	42	14	100
Parsi.	45	45	10	100
Christian.	36	60	4	100
Jew.	72	14	14	100
Animistic.	50	50	0	100
Total.	337	297	66	700

48. Excluding Parsis, Christians, Jews and Animistics, from the considerations, because they are very few, and confining ourselves to Hindus, Musalmans and Jains, we find that in Musalmans, the number of un-married is the greatest, next to them come Jains and the Hindus have the least of all; although the difference is not very great. As to married state, Hindus stand first, Musalmans and Jains come next to Hindus and stand on equal footing; while as to widowed state, Jains have 14 widowed, Hindus 13 and Musalmans 11, i. e. among Hindus a little less than $\frac{1}{8}$th population is widowed, in Jains a little over $\frac{1}{7}$th population is widowed, while in Musalmans a little over $\frac{1}{9}$th population is widowed.

49. The table below gives the excess of one sex over the other in the married state, in each religion:—

TABLE NO. 45.

Religion.	Married males.	Married females.	Excess of males over females.	Excess of females over males.
Hindu	66188	66365	0	177
Musalman	17257	19524	0	2267
Jain	1603	1667	0	64
Parsi	18	7	11	0
Christian	23	6	17	0
Jew	1	1	0	0
Animistic	3	3	0	0

50. It will appear from the table that in Hindus, Musalmans and Jains, the married females exceed the married males. In Musalmans the difference is great, the explanation for which is to be sought for, from emigration of many Memons and Boras &c., for commercial purposes.

51. The table below shows the comparison of the percentage of each civil condition, in each religion, with the average for the State in each of these civil conditions.

TABLE NO. 46.

Religion.	Un-married.	Married.	Widowed	State percentage,		
				Unmarried	Married	Widowed
Hindu	42·81	43·92	13·27	43·77	43·41	12·82
Musalman	47·10	41·75	11·15			
Jain	44·65	41·69	13·60			
Parsi	45·45	45·45	9·10			
Christian	35·41	60·41	4·18			
Jew	71·42	14·29	14·29			
Animistic	50·	50·	0			

Percentage to the total population:—

TABLE NO. 47.

Religion.	Un-married.	Married.	Widowed.
Hindu (Jains including)	33·51	10·26	·01
Musalman	34·36	9·04	·01
All other religions	10·542	2·278	·002

52. The above tables throw a great deal of light over our inquiry, showing that, taking the whole population of the State to be 100, there are roughly, (1) in Hindus taken Jains together, 33 un-married, 10 married and $\frac{1}{100}$ th widowed, (2) in Musalmans 34 un-married, 9 married and $\frac{1}{100}$ th widowed and (3) in all other religions, 10 un-married, 2 married and $\frac{1}{500}$ th widowed.

53. It would be particularly of great utility to state, in different stages of life, the proportion of the widows. The following tables will answer, a to great measure, the purpose.

Widows in different religions in different ages, and their ratio in each age-period to the total of that age-period.

TABLE No. 48.

Religion.	Age-Periods.															
	0—4		5—9		10—14		15—19		20—24		25—29		30—34		35—40		40 and over.	
	Number	Percent	Number	Percent	Number	Percent	Number	Percent	Number	Percent	Number	Percent	Number	Percent	Number	Percent	Number	Percent
Hindu (with Jain).	0	0	101	.43	410	2.07	1141	6.46	1699	11.27	3089	19.42	3119	28.90	4867	43.73	13480	69.81
Musalman.	0	0	7	.20	39	.75	210	4.24	346	7.89	608	14.02	573	20.57	1091	35.13	3704	64.63

TABLE No. 49.

Religion.	Total widows of each religion and their ratio to the total females of the same.		Total widows of each religion and their ratio to the toal widows of the State.		Total widows of each religion and their ratio to the total female poupulation of the State.	
	Nnmber	Percent	Number	Percent	Number	Percent
Hindu (including Jains).	27906	18·52	27906	80·91	27906	14·40
Musalman.	6578	15·38	6578	19·07	6578	3·39
All other religions.	3	6·97	3	·008	3	·001

54. Of the above two tables, the former gives, per age-period, the number of widows and their percentage to the total females, in that age period, in each religion, and the latter gives, the ratio of the numbers of widows in each religion to (1) the total numbers of the females, in the same religion, (2) the total numbers of widows, in the State and (3) the total number of the females in the whole State.

55. In both Hindu and Musalman religions, the number of widows, is increasing, in each succeeding age group. In both the religions, the State of widowhood begins from the 2nd age-period i. e. 5 to 9. Except in higher classes, widow remarriage is allowed by custom among Hindus. Therefore the greatest sufferers are the widows of these higher classes and of course, it is heart-rending to see a little girl, standing as she does, on the threshold of a hopeful future, deprived of her well-cherished anticipations, and thrown away hopelessly husbandless to drag on her miserable life to its end, uncheered by any worldly pleasure.

56. The monstrous and brutish ambition of some of the blind parents, to get rich husbands for their daughters, of tendesert years induces then to marry them to husbands, 50, 60 or 70 years old, the nuptial feasts in whose honour, being closely followed by funeral feasts.

57. It is the incumbent and paramount duty of the leaders and the pioneers of the Hindu domestic reforms and wise leaders of the caste and community to strenuously oppose such horrid prectices and to take most effective measures to strike the evil at its root.

58. The tables above give the following result.

(1) If we take 100 to be the number of females in each religion then,
   (a) in Hindus (Jains being taken together) there are 19 widows
   (b) in Mahomedans there are 15 widows.
   (c) in all other religions taken together as one unit, there are 7 widows.

(2) If we take 100 to be the number of widows in the whole State then,
   (a) in Hindus (Jains included) there are 80 widows.
   (b) in Musalmans 19 widows.
   (c) in all other religions taken together there is hardy one widow.

(3) If we take 100 to be the total female population of the whole State then,
   (a) in Hindus (Jains included) there are 14 widows.
   (b) in Musalmans there are 3 widows.
   (c) in all other religions taken together, there is $\frac{1}{1000}$ th widow.

TABLE No. 50.

Comparison of 1891 and 1901.

Religion.	MARRIED. In 1891. Age-periods. 0—4 Number. Males	Females	Percent. Males	Females	5—9 Number. Males	Females	Percent. Males	Females	9—14 Number. Males	Females	Percent. Males	Females
Hindu with Jain	718	1099	0	0	1689	2322	5.85	8.42	2849	4507	14·86	29·96
Musalman.	31	35	0	0	71	121	1.07	1.90	252	556	5·17	14·37

Religion.	MARRIED. In 1901. Age-periods. 0—4 Number. Males	Females	Percent. Males	Females	5—9 Number Males	Females	Percent. Males	Females	9—14 Number. Males	Females	Percent. Males	Females
Hindu with Jain	0	0	0	0	10014	1690	4·19	7·19	4311	7283	18·04	36·89
Musalman.	0	0	0	0	101	146	1·53	2 24	384	999	6·62	19·42

TABLE No. 51.

Comparison of 1891 and 1901.

Religion.	Widows. In 1891. Age-periods between. 0—4 Females.	0—4 Percent.	5—9 Females.	5—9 Percent.	9—14 Females.	9—14 Percent.	Widows. In 1901. Age-periods between. 0—4 Females.	0—4 Percent.	5—9 Females.	5—9 Percent.	9—14 Females.	9—14 Percent.
Hindu with Jain.	·0	0	16	·05	58	·38	0	·0	101	·43	410	2·07
Musalman.	0	0	1	·01	6	15	0	0	7	·10	39	·75

59. Out of the two comparison tables given above, the former compares the proportion of the infant and early marriages in 1891 and 1901. We see from it that in 1891 under 5 years of age 718 Hindu males and 1099 Hindu females and 31 Mahomedan males and 35 Mahomedan females had already been launched into the married state, while they were still in cradle. In 1901 there is no return of any married male or female in both these religions under 5 years. Without ignoring the existence of some other causes at work, I take it as a favourable beginning in the direction of up-rooting, in the end, of the cruel custom of infant marriages. Looking to the comparative percentages of married males and females in 1891 and 1901, we find that out of 100 Hindu, and Jain males and 100 Hindu and Jain females in 1891, 5·85 and 8·42 respectively were married while they were between 5–9 i. e. roughly out of 100 of each sex 66 and 8 respectively were married between 5–9 years of ages. In 1901 between the same ages in 100 males and 100 females of Hindus 4·19 and 7·19 respectively were married i. e. roughly per 100 of each sex 4 and 7 respectively were married between 5–9, stating the result, as is done in margin, we find that marriages between 5–9 also show tendency towards decrease. Similarly in 1891 out of 100 of each sex 14·86 Hindu males and 29.96 Hindu females i. e. roughly 15 males and 30 females were married between 9–14, while in 1901 out of 100 of each sex 18·04 Hindu males and 36·89 Hindu females i. e. roughly 18 Hindu males and 37 Hindu females were married between 9–14. Thus from the result, as is shown in the margin, we see that married males and females between 9–14 in 1901 show an increase over 1891 and this is what it ought to be, because a tendency to put off marriages of males and females while they are between 5–9, must, as a matter of course, cause a corresponding increase in the number of married persons in the next age-period.

TABLE No. 52.

Taking 100 to be the total of each sex in the age period between 5 and 9.

Religion.	Married			
	in 1891.		in 1901.	
	Males	Females	Males	Females
Hindu (Jain included).	6	8	4	7

TABLE No. 53.

Taking 100 to be the total of each sex between the age period 9–14.

Religion.	Married.			
	In 1891		In 1901	
	Males	Females	Males	Females
Hindu...	15	30	18	37

60. In Musalmans the result of comparison is that the number of married in both the sexes has shown tendency to increase in 1901 in both the age-periods 5-9 and 9-14, which will be seen from what is marginally noted.

TABLE No. 54.

Taking 100 to be the population in each sex.

Religion.	Married.							
	Age perid 5-9				Age perid 9-14			
	1891.		1901.		1891.		1901.	
	Males.	Females.	Males.	Females.	Males.	Females.	Males.	Females.
Musalman.	1	2	1½	2¼	5	14	6	19

61. If there is no any clerical descrepancy then this result shows an increased tendency towards early marriages.

62. Finally looking to the comparative result of widows in Hindus and Musalmans between 5-9 and 9-14, in Hindus the result seems to be painful. In 1891 there were ·05 widow per 100 females in 5-9, while in 1901 per 100 females in 5-9 there are ·43 widows, showing the increase in 1901 of ·38; similarly in 1891 out of 100 females in 9-14 there were ·38 widows, while in 1901 out of 100 females between 9-14 there are returned 2·07 widows, showing a shocking increase of 1·69 per hundred. This is a most painful circumstance to be recorded and it is really awfully astounding to learn this gloomy state of things inspite of rapid spread of education. We would have expected in the progressive state of the society to meet with 0 number of widow between 5-9 in the return of the present census and if that was too much to expect, at least a considerable decrease in the number of widows in 9-14 was reasonably expected. But it is with consternation that we learn the reverse state of things. This must appeal directly to the sympathetic heart of the leaders of community and it is their bounden duty to combat the evil bravely to its total extirpation. In Mahomedans there is also found to be the increase in the number of widows in both the age-periods viz. 5-9 and 9-14 in 1901. They too should strive to eradicate the evil but as re-marriage is allowed among them, the widows among them are not so hard-pressed as they are in the higher classes of Hindus and therefore I lay the greatest stress upon the necessity of instantaneous and effective employment of means to put down this terrible evil in that community.

———:o:———

Chapter VIII.

EDUCATION AND LANGUAGES.

1. The requisite particulars, called forth by the Census returns, relate to the important stages of life in the progress of an individual, from the very commencement of his journey in this world, to the attainment of his destination. The Census record is, in fact, the encyclopædia of the varried accounts of the history of the subjects of a country, in their religious, social, educational agricultural, commercial and such other important aspects. The treatment of the proper subject matter of Census begins from the fourth chapter of this report. In that chapter, the area, density and some other requisite accounts of all the constituant territorial units of Government, from the largest to the smallest–the State, Mahal, Village, House—extending supervision, administration, protection and location respectively to individuals, are briefly alluded to. In the 5th chapter, the subject of religion, the fundamental element at the basis of all human constitutions, has been taken under a rapid review. The subject of the 6th chapter has a direct bearing, upon the births and deaths of individuals—the two extremities of the current of human life, which taking its rise from an unknowable source, flows out into the widest ocean, at a point beyond which, it is a maze and a mystery to us. Next follows by far the most important subject of conjugal relation of males and females—a relation which has made possible the existence of societies, and all that go under the wide appellation 'social'. The present chapter in its turn records the growth, and development in the decennial period under review and the past and present condition of education, both generally as well as in our State.

2. Ancient India is generally acknowledged to be the cradle of civilization, religion and education. The Aryans of the olden times had exhibited a wonderful capacity and aptitude for learning in all its branches. I think some of the leading European testimonies on the subject will serve better to corroborate this.* Professor Max Muller thinks that the achievements of the Brahmins in grammatical analysis, which date from six centuries before Christ, are still unsurpassed by any nation. Mr. Colebrook is of opinion that among the infinity of Volumes on Nyaya, there are compositions of very celebrated schoolmen and that the Hindu writings abound in every branch of science. Sir W. Jones strongly recommends to the Europeans the study of Indian medical works. He says there are many works on music in prose and verse with specimen of Hindu airs in a very elegant notation, that the Sanskrit prosody is easy and beautiful, that there are numerous astronomical works and that wherever we direct our attention to Hindu literature, the notion of *infinity* presents itself from which we may gather the fruits of science without loading ourselves with the leaves. S. W. Jones affirms, that the whole of Newton's Theology and part of his philosophy may be found in the Vedas which also abound with the allusions to a force of universal attraction. With regard to Sanskrit language, he says,

* Essay by Honorable Dadabhoy Navarojaji on the European and Asiatic races.

whatever be its antiquity, it is of wonderful structure, more perfect than the Greek, more copious than the Latin and more exquisitely refined than either. Horrace Wilson remarks "that in medicine as well as in astronomy and metaphysics the Hindus once kept pace with the most enlightened nations of the world and that they attained as thorough a proficiency in medicine and surgery as any people whose acquisitions are recorded and as indeed was practicable before anatomy was made known to us by the discoveries of modern inquiries and that surgery was once extensively cultivated and highly esteemed by Hindus.

3. Deep and careful study of the Aryan literature especially by those who have the capabilities to land themselves into its secrets, is sure to lay open before their eyes the inexhaustible treasure of the Aryan literature.

4. The present inhabitants of India do not on the whole show any mental inferiority. During the interval that elapsed between the time when the glory of the Aryan literature was in its zenith and the present peaceful time, the Aryas had to undergo so many ups and downs that they had, in the confusion of the caotic state of things, almost lost the constant studious habit of industry and laborious studies. But there is never to be seen want of capacity in them. Honorable Dadabhoy Navrozji rightly remarks that "The fertile soil is there but neglected. Let it have its proper cultivation and it will again show the same fruit." Sir C. Trevelyan also remarks "The main thing required is to open to them a proper field of mental and moral activity in after life.....and we should encourage a wholesome mental activity in the pursuits of literature, science, and the fine arts.....all the avenues of employment in the service of the state should be opened to them. They have very considerable administrative qualities, great patience, great industry and great acuteness and intelligence."

5. As the time rolls on, there seems to be a marvellous spread of education. The Aryan literature and learning which had become a lost treasure to us, are on their onward path of revival, slowly but steadily and the western education is shedding its halo of lustre all round from a palace of a king to the humble house of the poor. The progress of the western education from the time when English seminaries were first opened in India to the present day of enlightenment, is so marked and wonderful that it would stagger belief of those who have simply to imagine the possibility of such a crowning consummation of the gigantic work, the beginning of which dates very recently.

6. Now leaving general remarks on the subject, I come right on to its treatment particularly in connection with our state. The progress of education in Junagadh State is satisfactory under the fostering care of a benevolent ruler. The cause of education in this State has received unceasingly a liberal support and perpetual encouragement of princely donations and munificient grants of scholarships from His Highness the Nawab Saheb to whom the interest of his beloved subjects lies close at heart. There are Gujrati and English schools and a girl school in Junagadh city itself and besides these there are established schools English and Gujrati in Mahals according to the need. In the decennial

period under consideration 18 schools have been newly established and the average number of students prosecuting their studies in the schools of this State is 66·54 in 1901 and in 1891 the average number was 58·75.

7. The keen interest that the administration of the state takes in the cause of education is amply evinced by the lasting boon it has conferred on the subject of the State by establishing at a heavy cost the Bahauddin College and thus bringing learning to the door of every man and the heartiest wishes are being poured forth from all the quarters that the " Bahauddin College may never lack pupils, may never cease to turn out scholars and may hand down, to a more lasting fame the memory of the minister in whose honour it is founded. " Junagadh State at present counts among its sons 40 Graduates in different faculties, out of whom, 30 have taken their degrees during the decennial period under consideration. The judicious selection of means, conducing to further the progress of education seems to be the constant care of the administration which is sure to be the additional source of happiness to the subject of the State.

8. The final Table No. 8 supplies necessary informations regarding condition of education in our State. The table first divides with distinct indications of sexes, the whole population into two parts viz literate and illiterate and these two parts are sub-divided into four age-periods viz 0-10,-10-15, 15-20, and 20 over. The table gives all these informations for all religions separately. In the last Census the educational conditions were divided into three parts viz (1) learning (2) literate (3) illiterate. Under learning the school-going boys were entered and under " literates " those who had left off their studies and who knew how to write and read, were entered. This time, these two first divisions have been thrown together under one general head of ' literate ' meaning those knowing how to read and write. Thus the literate, this time, included the school-going boys as well as those who have left off their studies but know how to read and write. The sub-divisions of the literate into 4 age-periods are not without any set purpose in view. The first division generally represents those receiving elementary vernacular education. The second division specially refers to the time of the primary English education and the third division and a part of the fourth include those receiving higher Education. The remaining literate population in the age-period 20 and over are those some of whom may have stopped short after receiving elementary vernacular education, some who may have given up their studies in the course of receiving preliminary English education and others who have completed their higher education.

9. The result which the final table VIII. declares about the educa-

tional conditions of our State is, as is marginally noted, that out of the total popu-

TABLE No. 55.

	Literate.			Illiterate.		
Age-period.	Males	Females.	Total.	Males.	Females.	Total.
	2231	239		52050		
0–10	2·06	1·22	2470	48·22	53420	105470
10–15	5123	439	5562	24565	24452	49017
15–20	4408	387	4795	18892	22210	41102
20 over	17913	1216	19129	76542	91341	167883
29675	2281	2281	31956	172049	91423	363472

lation of the State there are in all 31956 literate and 363472 illiterate and again out of 31956 literate population there are 29675 males and 2281 females and out of the 363472 illiterate population there are 172049 males and 191423 females. Going to a little more detailed account, 29675 literate males when divided with reference to age-periods, we have 2231 school going boys receiving elementary vernacular education between 0–10. 5123 boys between 10–15 most of whom may be supposed to receive preliminary English education, 4408 males between 15–20 and 17913 males of 20 and over.

10. Similarly 2281 literate females show themselves as 239,439,387 and and 1216 respectively in the age-periods 0–10, 10–15, 15–20, and 20 and over. Out of these numbers only 239 girls may be supposed to be the school-going girls because it is not a general practice with the people on this side, and also it is repulsive to their feelings of *malaja*, to send their daughters to schools after they attain the tenth year or at the most 12th year. I would beg to dwell at some length on the point, which I simply here allude to, when I shall come to speak about female education a little further on in this chapter.

11. Arranging the above result by percentage arrangement we have as under.

Educational State shown by percentages.

TABLE NO. 56.

	Literate.			Illiterate.			
Age.	p. c. of males.	p. c. of females.	p. c. of total.	p. c. of males.	p. c. of females.	p. c. of total.	Total.
0–10	2·06	·22	2·28	48·22	49·50	97·72	100
10–15	9·38	·80	10·18	45·008	44·812	89·82	100
15–20	9·60	·84	10·44	41·16	48·40	89·57	100
20 over.	9·57	·65	10·22	40·92	48·86	89·78	100

12. The simple way in which the above table puts the result is that if we

take 100 to be the population in each age-period, then we have per 100 between 0–10, 2 literate males and 48 illiterate males and in the remaining 50, we have ·22 literate female, while the rest are illiterate. In the next age-period the number of literate males is increased from 2 to 9, while the females have not shown any significant increase. In all the remaining age-periods the number of literate males is almost the same while the number of literate females in the last two age-periods show a tolerably satisfactory increase. Taken as a whole supposing 100 to be the total population of the State we have roughly 8 literate as against 92 illiterate. Putting the same result in a different form we have $\frac{1}{12}$th of the population literate and $\frac{11}{12}$th illiterate; again the number of the literate per 100 subdivides itself into 7 males and 1 female. Now let us see what ratio the literate members of both the sexes bear to the whole population in each sex. The result of this inquiry is, as is marginally noted, that out of 100 males, there are 15 males literate and 85 males illiterate, while out of 100 females there is 1 female literate while there are 99 females illiterate. It would be really interesting to compare this result with the result obtained in other States and Prants (the result of the present Census would have been more appropriate for comparison but I have not got them yet). Below I give the percentages of literate and illiterate in some of the Indian Provinces, and states in the last Census and compare these with those returned by our State in the present Census. We see that Junagadh State favourably compares in point of education with some of the Indian provinces and other States. In 1891 Junagadh State showed a greater proportion of educated males than that shown by Bangal ; Panjab, N. W. Provinces Central Provinces, Berar, Hydrabad, and in the present Census the Junagadh State has gone very high over the percentages shown by the above-said provinces and State, and has come up to the percentages returned by Madras, and Baroda State in 1891. It is an obvious fact that Junagadh State as compared with the above named Provinces and States must have come, a little later, in touch with the western culture and refinement, situated as it is at a considerable distance from

TABLE NO. 57.

LITERATE.		ILLITERATE.	
Males p.c.	Females p.c.	Males p.c.	Females p.c.
14·71	1·17	85·29	98·83

TABLE No. 58.

Provinces.	MALES.		FEMALES.	
	Literate.	Illiterate.	Literat.	Illiterate.
Madras.	14·74	85·26	·99	99·01
Bombay.	13·12	86·88	·87	99·13
Bengal.	10·75	89·25	·38	99·62
Panjab.	7·41	92·59	·27	99·73
N.W. Provinces.	6·15	93·85	·21	99·79
Central Provinces.	5·68	94·32	·20	99·80
Berar.	8·42	91·85	·19	99·81
Baroda State	14·02	85·98	.58	99·42
Hydrabad.	7·14	92·86	·24	99·76
Junagadh State in 1891	12·88	87·12	·66	99·34
Junagadh State in 1901	14·71	85·29	1·17	98·83

the chief seat of learning which sent round its heralds in different quarters to collect under its banner, the enthusiastic supporters of the cause of education. Not-withstanding this inconvenient state of things, Junagadh State has more readily and vociferously responded to the call of learning and has shown and is showing more and more unflinching adherence to the glorious cause which it has so nobly taken up and in the process of time has made its own.

13. The table below shows the number and ratio of education by age-periods i. e. the number of literate and illiterate per 100 of each.

TABLE NO. 59.

	Literate		Illiterate.	
Age-period.	Number.	Percent.	Number.	Percent.
0–10	2470	7·72	105470	29·02
10–15	5562	17·40	49017	13·48
15–20	4795	15·005	41102	11·30
20 and over	19129	60·275	167883	46·20
	31956	100	363472	100

14. The table very clearly shows that if we take 100 to be the whole literate population of the State, then we have 8, 17, 15 and 60 literate respectively in the above 4 age-periods and supposing 100 to be the total illiterate population of the State we have 29, 14, 11 and 46 illiterate respectively in the above age-periods. In the last Census the educational conditions were divided into learning, literate, and illiterate which divisions considerably helped to separate the number of school-going boys from those who have discontinued or completed their studies and by the light thrown by the division of age-periods it was made quite possible to say, very approximately of course, how many left off their studies after simply taking elementary education. This time, as I already said, the division 'learning' is altogether dropped and so we are without any ready means to say how many boys are actually receiving school-education. However from the facts we have before us now, we can by inference say that those under 15 are purely school-going boys except those who have discontinued at this age their school study. This number is 8032 i. e. it bears the ratio of 25-12 percent to the total literate population of the whole State in other words roughly ¼ of the literate population of the State is receiving school-education and good number of those between 15 and 20 may possibly be school going boys.

The head of the educational Department of the State has kindly furnished me with the true figures of the students learning in the schools

of our State and the difference between the Census figures and the departmental figures is as is marginally shown below.

TABLE NO. 60.

Census figures	Departmental figures
8032	7755

TABLE No. 61.

Number and ratio per cent for Literacy in the charges.

Name of the charge.	Literate.	Percentage to total population of the charge.	Illiterate.	Percentage to the total population of the charge.
Junagadh	6639	19·38	27612	80·62
Doongar	195	7·66	2349	92·34
Gadhakda	224	12·83	1521	87·17
Babariawad	1064	7·08	13960	92·92
Una	2825	7·39	35379	92·61
Sutrapada	533	4·20	12137	95·80
Patan	1381	5·56	23501	94·44
Veraval	2394	9·22	23576	90·78
Chorvad	734	6·10	11284	93·90
Malia	1135	7·06	14727	92·94
Keshod	883	7·80	10732	92·20
Mangrol	2650	11·32	20763	88·68
Sil	745	5·46	12887	94·54
Balagam	631	5·78	10282	94·22
Kutiana	2058	6·92	27679	93·08
Vanthali	1890	7·47	23414	92·53
Shahpur	1123	8·60	11933	91·40
Vadal	1020	5·93	16160	94·07
Bhesan	1614	7·07	21202	92·93
Navagadh	441	5·41	7713	94·59
Bagdu	705	5·82	11400	94·18
Gir	241	3·53	6583	96·47
Visavadar	831	4·80	16478	95·20
Total.	31956		363472	

15. The accompanying table gives the number of literate and illiterate in each charge and their percentages to the total number of each. Junagadh city returns, out of 100, 20 literate and 80 illiterate. It takes the lead, as it should, in point of education among all the charges. Next to it comes Gadhakda giving 15 literate out of 100, Mangrol stands 3rd, Veraval stands 4th, next come Shahpur and Keshod, then follow Babariawad, Dungar, Una, Malia, Vanthali and Bhesan ; Chorwad and Kutiana rank after these ; Patan, Sheel, Balagam, Vadal, Navagadh and Bagdu stand below these and last stands Sutrapada with 4 literate and 96 illiterate out of 100. The order in which the charges arrange themselves according to the educational conditions, putting the result in round numbers, is as under:—

TABLE No. 62.

Class.	Name of the Charge.	Out of 100.	
		Literate.	Illiterate.
I	Junagadh.	20	80
II	Gadhakda.	15	85
III	Mangrol.	11	89
IV	Veraval.	9	91
	Shahpur.	9	91
V	Keshod.	8	92
VI	Vanthali.	7	93
	Malia.	7	93
	Dunger.	7	93
	Bhesan.	7	93
	Una.	7	93
	Babariawad.	7	93
	Kutiana.	7	93
VII	Chorwad.	6	94
	Vadal.	6	94
	Bagdu.	6	94
	Balagam.	6	94
	Patan.	6	94
VIII	Sheel.	5	95
	Navagadh.	5	95
IX	Sutrapada.	4	96

16. It would be really interesting to note the progress and spread of education in different religions. The table below will be of material help to us in this inquiry.

TABLE NO. 63.

Name of religion.	LITERATE.			ILLITERATE.		
	Males.	Females.	Total.	Males.	Females.	Total.
Hindus.	19345	1461	20806	135404	145563	280967
Musalmans.	7400	258	7658	35529	42497	78026
Jains.	2865	548	3413	1095	3334	4429
Parsis.	28	9	37	7	11	18
Christians.	33	3	36	7	5	12
Jews.	4	2	6	2	6	8
Animistics.	0	0	0	5	7	12

TABLE No. 64.

Religion.	LITERATE. Percentages of males, females and total to the whole population of each religion.			ILLITERATE. Percentages of males, females and total to the whole population of each religion.			Total.
	Percent of Males.	Percent of Females.	Percent of Total.	Percent of Males.	Percent of Females.	Percent of Total.	
Hindus.	6.41	.48	6.89	44.86	48.25	93.11	100
Musalmans.	8.63	.30	8.93	41.46	49.61	91.07	100
Jains.	36.53	6.90	43.43	13.96	42.61	56.57	100
Parsis.	50.90	16.36	67.26	12.72	20.02	32.74	100
Christians.	68.75	6.25	75.	14.58	10.42	25.	100
Jews.	28.57	14.24	42.84	42.84	14.32	57.16	100
Animistics.	0	0	0	41.66	58.34	100.	100

17. Let us see what these tables represent. The table 63 gives simple figures of literate and illiterate of both the sexes in each religion, and the table 64 gives the percentages which the literate and illiterate males and females in each religion bear to the total population in the same. From this we find that taking 100 to be the population of each religion (literate and

illiterate together) we have out of 100 Hindus, 6·41 literate males, 44·86 illiterate males, and ·48 literate females and 48·25 illiterate females. Thus roughly we have, out of 100 Hindus, 6 literate males against 44 illiterate males and ½ literate female against 48½ illiterate females; out of 100 Musalmans there are 8·63 literate males against 41·46 illiterate males and ·30 literate females against 49·61 illiterate females. Thus roughly we have out of 100 Musalmans 9 literate males against 41 illiterate males and ⅓ literate female against 49⅔ lliterate females; similarly out of 100 Jains there are 36·53 literate males and 13·96 illiterate males and 6·90 literate females and 42·61 illiterate females i. e. roughly we have 36 literate males and 14 illiterate males while there are 7 literate females and 43 illiterate females. In this comparison between Hindus, Musalmans and Jains, we find that Jains take lead both for male and female education. Out of 100 Jains return 36 and 7 literate males and females respectively, Musalmans return 9 and ⅓ literate males and female, while Hindus return out of 100 6 literate males and ½ literate female. Thus the order of predominence, in point of education, seems to be, first Jains, then Musalmans and then Hindus. This will primafacæ look a little absurd. But the fact is that almost all the Jains are Banias by Caste of whom the majority, nay almost all, as a rule learn atleast how to read and write. Thus a great portion of Hindu community is taken away from the bulk of entire Hindu population and the majority of those who remain, seems unluckily doomed, by their incorrigible habits, to live in darkness. This puts Hindus, professing Hindu religion, in a disadvantageous position in comparison as regards educational condition. I think a just and a fair comparison would be a comparison between Hindus and Jains on the one hand and Musalmans on the other. This comparison then stands thus.

TABLE No. 65.

Religion.	Literate.			Illiterate.			Total.
	Percent of males, females and total, to the whole population of each religion.			Percent of males, females and total, to the whole population of each religion.			
	Percent of Males.	Percent of Females.	Percent of Total.	Percent of Males.	Percent of Females.	Percent of Total.	
Hindus (Jains included).	7·17	·64	7·81	44·08	48·11	92·16	100
Musalmans.	8·63	·30	8·93	41·46	49·61	91·07	100

18. We see here that even summoning the Jains to the assistance of the Hindus, they have not been able to outstrip Mahomedans. One would naturally hesitate to accept this state of things in the face of his full knowledge of the backwardness of the Musalmans in matter of education. But the position will be found quite comprehensible after a little stretch of imagination. Among Hindus there fall the enormous bulk of the forest tribes

and aboriginals and also a multitude of those who, when they can hit upon no other religion, readily return Hinduism as their religion. Thus a preponderating element groping in darkness and ignorance throws itself in the balance of Hinduism simply to lower the percentages of literacy in it. The soundness of this explanation will seem warranted when, further on, we shall come to a more detailed comparison.

19. The table in the margin compares the educational states of Hindus, Musalmans and Jains. It gives the percentages by religion of(1) literate males to the total males of the State (2) literate females to the total females of the State and (3) total population of each religion to the total population of the whole State. Here the Hindus have regained their sway of superiority in matter of education. Supposing 100 to be the total male population of the State, we have 9 Hindu literate males; 3 Musalman literate males and 1 Jain literate male. Similarly out of 100 female population of the whole State, we have ·75 Hindu literate female; ·13 Musalman literate female and ·28 Jain literate female. This ratio of females in decimal under unit does not give at once complete idea of the result of comparison and therefore to put the literate females for 1000 in each religion, we have 7 Hindu literate females, 1 literate Musalman female and 2 literate Jain females. Here we find, that per 9 literate Hindus there are 3 literate Musalmans in other words the spread of male education in Hindus is threefold of that in Musalmans. It is not to be lost sight of that Jains are kept still apart from the Hindus. But throwing Jains with the Hindus, as it should in fairness be done, the Hindus stand on a still higher plat-form in point of education than Musalmans as is marginally noted. We see there that out of 100 male population of the whole State there are 11 Hindu literate males and 4 Musalman literate males and there are per 1000 females 10 literate Hindu females and 1 literate Musalman female. On the whole, then, taking 100 to be the total population of the whole State, we have 6 literate Hindus and 2 literate Musalmans. Equally interesting informations have been supplied by the table below.

TABLE No. 66.

Percentages of literate males, females and the total to the total population of males and females and total of both the sexes.

Religion.	Male percent	Female percent	Total percent
Hindus.	9·58	·75	5·26
Mahomedans.	3·66	·13	1·93
Jains.	1·42	·28	·86

TABLE NO. 67.

Religions.	Percent of males, females and total of Hindus (Jains included) and Musalmans religions to the total males females and total of the whole State.		
	Literate.		
	Male percent.	Female percent.	Total percent.
Hindus. (Jains included.)	11·01	1·03	6·15
Musalmans	3·66	·13	1·93

TABLE NO. 68.

Percentages of males and females of each religion to the total male and female populations in the same respectively.

Religion.	LITERATE.			ILLITERATE.		
	Male percent.	Female percent.	Total percent.	Male percent.	Female percent.	Total percent
Hindus	12·50	·99	6·89	87·50	99·1	93·11
Musalmans	17·23	·60	8·93	82·77	99·4	91·7
Jains	72·34	14·11	43·52	27·66	85·89	56·48

20. This gives the ratio of literate and illiterate males and females per 100 males and females of each religion and that of total of each kind (literate and illiterate) to 100 of the population in that religion. Here again the table is turned against the Hindus and in favour of the Musalmans by Jains being kept aloof from the Hindus. But amalgamating Jains with the Hindus as is shown in the margin, the situation is somewhat improved.

TABLE No. 69.

Religion.	LITERATE.		
	Male percent	Female percent	Total percent
Hindus and Jains	13·99	1·33	7·82
Musalmans	17·23	·60	8·93

TABLE NO. 70.

A.

Educational state in different age-periods in different religion.

Religion.	Literate 0—10.						Literate 10—15.						Literate 15—20.						Literate 20 and over.					
	Both sexes	Percentage	Males	Percentage	Females	Percentage	Both sexes	Percentage	Males	Percentage	Females	Percentage	Both sexes	Percentage	Males	Percentage	Females	Percentage	Both sexes	Percentage	Males	Percentage	Females	Percentage
Hindu	1677	67·89	1497	67·10	18	75·31	3672	66·55	3345	65·81	327	76·59	3168	67·61	2875	66·58	293	79·62	12289	65·53	11628	65·99	661	58·44
Mussalman	482	19·51	467	20·93	15	6·28	1309	23·75	1275	25·08	34	7·96	1066	22·75	1048	24·27	18	4·89	4286	22·85	4210	23·88	76	6·72
Jain	306	12·39	264	11·83	42	17·57	522	9·47	460	9·05	62	14·52	446	9·52	389	9·01	57	15·49	2118	11·30	1732	9·84	386	34·13
Christian	2	·08	1	·05	1	·42	0	0	0	0	0	0	3	·06	3	·07	0	0	31	·17	29	·16	2	·18
Parsi	3	0·13	2	·09	1	·42	5	·09	1	·02	4	·93	3	·06	3	·07	0	0	25	·13	21	·12	4	·35
Jew	0	0	0	0	0	0	2	·04	2	·04	0	0	0	0	0	0	0	0	3	·02	1	·01	2	·18
Animistic	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	2470	100	2231	100	239	100	5510	100	5083	100	427	100	4686	100	4318	100	368	100	18752	100	17621	100	1131	100

TABLE NO. 71.

B.

Educational state by age periods in different religions—(Table B).

Religion.	Illiterate 0—10.						Illiterate 10—15.						Illiterate 15—20						Illiterate 20 and over.					
	Both sexes	Percentage	Males	Percentage	Females	Percentage	Both sexes	Percentage	Males	Percentage	Females	Percentage	Both sexes	Percentage	Males	Percentage	Females	Percentage	Both sexes	Percentage	Males	Percentage	Females	Percentage
Hindu	79413	75·29	39287	75·48	40126	75·12	38972	79·51	20021	81·50	18951	77·50	32432	71·91	15560	82·36	16872	75·96	130150	77·52	60536	79·09	69614	76·22
Mussalman	24268	23·01	11954	22·97	12314	23·04	9580	19·54	4483	18.25	5097	20·81	8209	19·97	3301	17·47	4908	22·09	35969	21·42	15791	20·63	20178	22·09
Jain	1768	1· 68	799	1·53	969	1·82	462	·94	61	.25	401	1·68	458	1·11	29	·15	429	1·94	1741	1·04	206	·27	1535	1·68
Christian	3	·002	2	·004	1	·002	0	0	0	0	0	0	2	·007	2	·02	0	0	7	·006	3	·004	4	·003
Parsi	10	· 10	4	·008	6	· 01	1	·003	0	0	1	·003	0		0		0		3	·006	3	·005	4	·003
Jew	4	·002	2	·004	2	·004	2	·007	0		2	·007	0		0		0		2	·003	0		2	·001
Animistie	4	·004	2	·004	2	·004	0		0		0		1		0		1	·005	7	·005	3	·003	4	·003
	105470	100	52050	100	53420	100	49017	100	24565	100	24452	100	41102	100	18892	100	22210	100	167883	100	76542	100	91341	100

21. The tables " A. and B." give very important informations regarding the educational conditions in diffirent religions by age-periods. The table "A" represents the state of literacy while the table " B " represents that of illiteracy. There we see that 100 is taken to be the total number of souls in each sex, in each age-period. Thus supposing 100 to be the male population of the whole State between 0-10, we have 67 literate Hindu Males, 21 literate Musalman males and 12 literate Jain males. We have supposed from the beginning that all those returned as literate in this age-period are school-going boys: thus the fact demonstrated above, that the spread of education in Hindus is threefold of that in Musalman, is corroborated, even though the Jains have been kept apart from the Hindus. That the same ratio of educational progress runs throughout, is shown by the fact that in age-periods 10-15, 15-20 and 20 over, per 100 literate males, in each, there are 66,67 and 65 Hindu literate males as against 25, 24 and 23 Musalman literate males respectively.

22. It would be an irrisistible temptation to the lovers of higher education to know the result of comparison of the census figures in diffirent religions of literacy and illiteracy in the age-period 15-20.

TABLE NO. 72.

Religion.	Age-period between 15-20.											
	Literate.						Illiterate.					
	Number.			Percent.			Number.			Percent.		
	Males.	Females	Total.	Male percent.	Female percent.	Total percent.	Maes.	Females.	Total.	Male percent.	Female percent.	Total percent.
Hindu.	2875	293	3168	66.58	79.62	67.61	15560	16872	32432	82.36	75.96	78.91
Musalman.	1048	18	1066	24.27	4.89	22.75	3301	4908	8209	17.47	22.09	19.97
Jains.	389	57	446	9.01	15.49	9.52	29	429	459	.15	1.94	1.11

23. I give them in the margin. Here we see that out of 100 literate male population of the whole state between 15-20, there are 67 Hindu literate males, 24 Musalman literate males and 9 Jain literate males. Similarly out of 100 literate female population of the whole state, there are 80 Hindu literate females, 5 Musalman literate females and 15 Jain literate females.

24. It is also worthwhile to note the numbers of literate in English language and in other languages that some of the castes returned in the present census. The table below is intended to show this result.

TABLE NO. 73.

Caste.	Literate in									Illiterate.		
	English.						Other languages.					
	Number			Percent.			Number.			Number.		
	Males	Females	Total	Male percent	Female percent	Total percent	Males	Females	Total.	Males	Females	Total
Brahmin	671	6	677	6·27	·06	3·27	6031	966	6997	5056	9095	14151
Vadanagra Nagar.	432	5	437	38.9	.4	17.7	1196	533	1729	211	651	862
Braham-kshatri	32	0	32	21·05	0	11·46	107	23	130	104	45	149
Bania	260	1	261	2·47	·09	1·23	5855	715	6570	3705	9943	13648
Kunbi	10	0	10	·04	0	·002	711	19	730	22085	23101	45186
Rajput	5	0	5	·23	0	·12	235	24	259	1854	1787	3641
Luwana	59	0	59	·90	0	·46	3787	141	3928	2856	2943	5799
Dhed	0	0	0	0	· 0	0	29	1	30	13523	13327	26850
Musalman	124	1	125	·28	·02	·14	7669	340	8009	35622	42497	78119

25. Here we see that Vadnagra Nagars stand at the top giving 432 males and 5 females educated in English. Out of the Brahmins of all sorts 671 males are literate in English language i. e. out of 100 such Brahmins 6 males are literate in English. Next to them come, in order Banias, giving 2 males educated in English language. Among Brahmkshatri, out of 100 males there are 21 English knowing males. The Mahomedans do not compare favourably in this respect. They show per 100 males only .28 educated in English language. Luwana shows ·90 or roughly 1 English knowing out of 100 males. From the consideration of pure English education, coming to a compact view as to the spread of general education in different castes we have the following result.

TABLE NO. 74.

Castes.	Literate.					
	Number.			Percent to the total of each sex.		
	Males.	Females.	Total.	Male percent.	Female percent.	Total percent.
Brahmin.	5640	889	6529	52·70	8·90	31·57
(Vadnagra Nagar.)	1062	531	1593	63·4	44.9	54.8
Brahmkshatri.	107	23	130	70·39	18·11	46·59
Bania.	6808	597	7405	64 75	5·66	35·17
Kunbi.	1708	13	1721	7·17	·05	3·66
Rajput.	232	24	256	11·12	1·32	6·50
Luwana.	3660	141	3801	56·16	2·36	30·16
Musalman.	7400	258	7658	17·21	·60	8·82
Dhedh.	27	0	27	·19	0	·10

26. The Brahmins, Banias, Brahmkshatris and Luwanas stand conspicuously out as the best enjoyers of the benefit of education. Vadanagra Nagars show the highest percentage, Brahmkshatris and Banias show also high percentages. The traditional profession of Nagars is service of States and Government and that of Banias is trading and account-keeping and so with both of them to learn how to read and write, is a life-necessity, and therefore Nagar and Bania parents, as a rule, with very few exception, never fail to give to their sons at least elementary education. The Brahmins encompass within their circle, men of various social conditions ranging from the enlightened Vadnagra Nagar community, to Brahmins of very low status, struggling in darkness. It is an incontrovertible fact that Nagars have ever remarkably displayed excellent qualities ot head and heart, and they are second to none in intellectual capacities and untiring zeal for education. But the Nagars have a very small minority in the bulk of Brahmin population, and so inspite of all their predominent activities in the direction of intellectual advancement, they are not able to command, for the Brahmin community, the highest percentage in education, because of the majority of Brahmins dosing in darkness. But at present, education is making its way to many secluded places and as the time roles on, the energetic efforts of the administration will, it is confidently hoped, be crowned with success, in putting the state of education on a sounder and more solid footing.

27 The above table gives the ratio, which the males and females of each

caste bears to the total males and females of the same. But this method of comparison, I think, fails to convey a very clear notion of the comparative spread of education in different communities. This purpose will be best served by the marginal table.

TABLE NO. 75.

Castes.	Percent of education of both sexes to the total of each sex respectively of the whole State.		
	Male percent	Female percent	Total percent
Brahmin	2·79	·45	1·65
Brahmkshatri	·05	·01	·03
Bania	3·37	·30	1·87
Kunbi	·84	·006	·43
Rajput	·11	·01	·06
Luwana	1·81	·07	·96
Musalman	3·66	·13	1·17
Dhedh	·01	·0	·006

28. It gives the percentages which literate males and literate females in each caste bear to the total males and females (literate and illiterate) of the State, respectively and the ratio of total literate persons in each caste, to the total population of the whole State. Taking 100 to be the total male population of the whole State, we have 2·79 or roughly 3 literate Brahmin males, 3·37 or roughly 3½ literate Bania males, 3·66 or roughly 3¾ Musalman literate males and 1·81 or roughly 2 Luwana literate males. The Banias here take their stand on the highest platform, next to them are Musalmans, Brahmins stand a little below and last come Luwanas. Other castes that appear in the table show too low a percentage to need any special mention. Still however it would not be a little encouraging circumstance to know that education is ever widening the circle of its recipients, promising a still brighter future to the State.

29. The table below is intended to show the State of English education by religion.

TABLE NO. 76.

Religion.	Number of English knowing males and females and their ratio per 1000 to the total males and females in each religion.					
	Numbers.			Percent		
	Males	Females	Total	Male percent	Female percent	Total percent
Hindu	953	9	962	6·15	·06	3·18
Musalman	119	1	120	2·77	·02	1·40
Jain	150	0	150	37·87	·0	19·12
Parsi	17	0	17	485·70	·0	309·09
Christian	16	2	18	400·	250·	375·
Jew	4	2	6	666·66	250·	428·57
Animistic	0	0	0	0	0	0

30. As the ratio per 100 falls below an unit, I have taken out ratio not per 100 but per 1000, then the result is that taking 1000 to be the total male and female populations in each religion we have, males literate in English, (1) 6·15 in Hindus, (2) 2·77 in Musalmans, (3) 37·87 in Jains, (4) 485·70 in Parsis, (5) 400 in Christians (6) 666·66 in Jews, and (7) in Animistic.

31. Thus Jains stand at the top of the ladder, the Hindus stand a step below and Musalmans take the third rank. Parsis, Christians and Jews show very high ratio but as they represent a very poor minority, this may not be taken as of any great use, in estimating the progress of the education, among them.

32. Education has not still fully succeeded in appealing to the resisting hearts of the people of lower classes to take up its cause and it would be paradise on earth to expect, however it may be wished for, not to see any of the human being untouched by the beneficial influence of education.

33. It would be deemed necessary, I suppose, to make a separate mention of the educational state of the Junagadh city. The table below meets to a great extent this requirement. It gives the number of literate and illiterate of both the sexes, in each of the four age-periods and their ratios and also makes a separate mention of the state of the English education in the city.

TABLE NO. 77.

Table showing the Educational State of the Junagadh City.

Age-periods.	Population.			Literate in English.						Literate in other languages.					
				Number.			Percentage to the total population of the city.			Number.			Percentage to the total population of the city.		
	Males.	Females.	Total.	Males.	Females.	Total.	Males Per-cent.	Females Percent.	Total Percent.	Males.	Females.	Total	Males Per-cent.	Females Percent.	Total Percent.
0–10				14	1	15	·078	·007	·04	397	103	500	2·23	·62	1·46
10–15				151	0	151	·085	·0	·44	1064	173	1237	5·96	1·05	3·62
15–20				196	2	198	1· 09	·01	·57	1218	206	1424	6·82	1·25	4·15
20 and over.				374	5	379	2· 09	·03	1·11	3149	329	3478	17·64	2 005	10 15
Total.	17848	16403	34251	735	8	743	4· 11	·047	2·16	5828	811	6639	32 65	4·925	19·38

34. In the city population of 34251, we have 6639 literate persons and 27612 illiterate persons. Out of 6639 literate persons there are 5828 literate males and 811 literate females. In other words we have in the city, taking 100 to be the total male and female populations, each, of the whole Junagadh city, we have 32 literate males, 4 literate females and supposing 100 to be the total population of the whole Junagadh city, we have 19 literate persons. Turning to the English education in the capital city, we find in all 735 males and 8 females literate in English, in other words out of 100 males and 100 females in the Junagadh city there are 4 males and ·047 female literate in English and taking 100 to be the whole population of the city, there are 2·16 persons literate in English.

Comparison between 1891 and 1901 A. D.

35. It would be of great importance to know the state of education in 1891, to mark its progress through the decennial period under review and to finally compare the result with that obtained 10 years before. The table below takes us in that direction. It gives a very significant increase in the number of literate and a corresponding decrease in the number of illiterate persons.

TABLE NO. 78.

Educational condition.	Total number of persons.		Percent to the total population.	
	in 1891.	in 1901.	in 1891.	in 1901.
Literate.	33779	31956	6·97	8·09
Illiterate.	450411	363472	93·3	91·91
Total.	484190	395428	100	100

36. In 1891 per 100 souls there were 6·97 literate, while in 1901 there are 8·09 literate; thus the decennial period under review has brought roughly 2 persons more into touch with the beneficial influence of education. Analysing the result a little more fully by comparing the percentages of the literacy of males and females, we have equally satisfactory progress of education maintained.

TABLE NO. 79.

Educational condition.	Number of persons in 1891.		Number of persons in 1901.		Percentages in 1891.		Percentages in 1901.	
	Males.	Females.	Males.	Females.	Males.	Females.	Males percent	Females percent.
Literate.	32227	1552	29675	2281	12·89	·66	14·71	1·17

37. Last time 12·89 or roughly 13 males out of 100 males were returned literate; this time 14·71 i. e. roughly 15 males are returned literate out of 100 males. Thus the cause of education has drawn to its side 2 males more per 100 males during the decennial period under review. Female education is also showing some progress being the number of educated females, increased from 66 to 1·17 per 100.

38. The table below gives the percentages of education by religion, of total population, and of males and females in each religion as compared with those of 1891.

TABLE NO. 80.

Religion.	Literacy.					
	1891		1901		1891	1901
	Males percent	Females percent	Males percent	Females percent	Total percent	Total percent
Hindu	8·42	·44	9·58	·75	4·56	5·26
Musalman	3·36	·14	3·66	·13	1·80	1·93
Jain	1·07	·06	1·42	·28	·58	·86

39. Taking 100 to be the population of each of sex for the whole State, we have in 1891, 8·42 literate Hindu males and ·44 literate Hindu female as against 9·58 literate Hindu males and ·75 literate Hindu female in 1901, giving 1 more literate male per 100 and also showing a little more increased tendency towards female education among Hindus. In Musalmans in 1891 there were 3·36 literate males and ·14 literate females against 3·66 literate males and ·13 literate female. The Mahomedans thus have not espoused very zealously the cause of education, but the bountiful support and the praise-worthy efforts of the administration to further the intellectual advancement of this backward community in point of education, will surely have their wholesome effects to encourage the Mahomedans to study, and we hope to get a better result in the coming Census.

40. I have not dwelt upon the figures representing the educational state among Christians, Parsis, Jews, &c., because they represent too small a minority to repay the trouble of going through all these calculations and moreover the result arrived at would not be a very correct index to the state of things, it would represent, owing to the very small numbers of these persons in the whole bulk of population of the State.

41. Up to this stage we are reviewing the educational condition of the

State as represented by the Census returns. It would be a matter of no less consequence and of great interest to see, in this connection also, the departmental educational return. The head of the educational department has kindly supplied me with the departmental figures of the number of schools and the students therein, in the whole State.

42. The table furnished by him, as representing the progress of the education, is given below:—

TABLE No. 81.

Name of schools.	In 1891.		In 1901.		Difference between 1891 and 1901.					
					Increase.		Decrease.		Net result	
	Number of schools.	Number of students.	Number of schools.	Number of students.	Number of schools.	Number of students.	Number of schools.	Number of students.	Number of schools.	Number of students.
Bahadurkhanji High school.	1	291	1	427	0	136	0	0	0	+136
Middle (English) schools.	2	59	6	265	4	206	0	0	+4	+206
Sanskrit Pathshala.	1	37	1	41	0	4	0	0	0	+4
Urdu Gujarati school.	1	154	3	295	2	141	0	0	+2	+141
Gujarati schools for boys.	95	5989	101	6270	6	281	0	0	+6	+281
Gujarati Girl-schools.	9	656	15	1239	6	583	0	0	+6	+583
Night-schools.	23	569	2	47	0	0	21	522	-21	-522
Total,	132	7755	129	8584	18	1351	21	522	-3	+829

43. The above departmental figures show that there were in 1891, 132 schools out of which there were three English schools, 1 Sanskrit school, 1 Urdu school, 95 boys' Gujarati schools, 9 Girls' Gujarati schools and 23 night-schools; in 1901 the number of middle-schools has been increased from 2 to 6, that of Urdu Gujarati from 1 to 3, that of boys' Gujarati schools from 95 to 101 and Girls' Gujarati schools from 9 to 15. Thus during the decennial period under review, there was an increased demand for the means of imparting education, and the State, with its widely known munificence, had already supplied it. The English education, outsides the walls of the city itself, has made satisfactory progress, has impressed its necessity and advantages on the minds of the prudent persons of the Mahals, with a result, happy as it is, of requiring additional English schools in the Mahals of the State. That the Gujarati education, both of males and females, is steadily and satisfactorily progressing in the State, is quite clear from the increase in number of Gujarati

schools from 95 to 101 and of Girl-schools from 9 to 15. The Mahomedans, education has not failed to engage seriously the attention of the administration. The Mohabat Madresa for imparting English education, free of charges, exclusively to the Mahomedan students and Urdu Gujarati schools to impart Urdu education to them, have been established and are carefully looked after and their progress is attentively marked by the responsible officers of the administration. I exclude night schools from my consideration because they are the convenient contrivances adopted for imparting education to the adults and so they stand or fall according to the convenience, leisure, willingness, and I may even call ' whims ' of these reluctant adults. Thus leaving Night schools out of calculations, we find invariably for all the schools, a satisfactory increase in the number of students over those in 1891. We find 342 students more receiving English education in 1901 than those in 1891. Similarly there are 141 students more receiving Urdu Gujarati education, 281 students more receiving Gujarati education and 583 girls more in the girl schools than those found in 1891. This proves a sure tendency of the people of all castes and creeds towards educating their children. The Mahomedans have also kept pace with the general increase.

44. It may be noted in this connection that the ratio which the departmental figures of the students of both the sexes, bear to the total population is 2·17, the ratio which boy-students bear to the total male population of the State is 3·64 and lastly the ratio which the female-students bear to the total female population of the State is ·63.

45. Before closing the subject of education I must say a word about female education in our state. We have seen from the percentages of educated females arrived at by different processes of caculation, that there is a sure tendency of the people towards educating their daughters. Almost all the parents of high social status are becoming alive to the necessity of giving elementary education to their daughters. But to give higher education to them, keeping them school-going even after they attain puberty, is a circumstance so repugnant to the deep-rooted associations of the people on this side that it is difficult to say when, if ever, they would reconcile their minds to such practice.

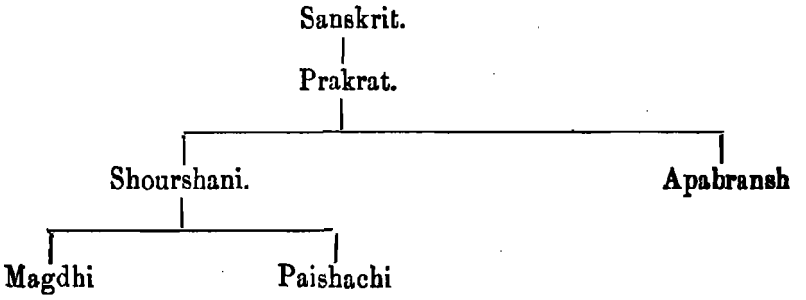
LANGUAGES.

46. The subject of languages ordinarily used by persons in India is a little more intricate than what it looks to all outward appearances.

47. The human mind never rests contended with anything that is in its primitive and crude elementary stage. The ancient AryaVrat had, as it is believed, one universal religion, one universally accepted quadrupal divisions of castes and one universal language. But in the face ot the wonderful progress of the world, this state of things could not be expected to remain stationary and the said universality, the just boast of the ancient Aryas, could not be expected to last and continue through all times and ages. With divisions and sub-divisions of the principal religion and castes and the consequent differences

in the formation and developement of different social constitutions, there were needed, as it very easily be conceded, corresponding convenient divisions and sub-divisions of the principal language which is the vehicle of society. Thus the reason for the multiplicity of languages is to be sought for in the multiplicity of societies and communities and as all the societies and communities, when analysed, trace their origin to one common stock, so all the languages, when their relation is properly found out, trace their descent to one parent stock. The peculiarity of India is that there is no language of such a general nature as to be understood by all the Indians. Still however Hindustani makes a very close approach to this requirement.

47. It is interesting and important to say something about the history of languages, especially the Gujarati language which is the language of this country and its relations with other languages. Below I give the geneological table showing the main divisions of the Arayan languages.

48. The mother tongue of the ancient Aryas was Sanskrit language. It is the most perfect and I think the only perfect language in the world. To give an idea of the fullness of Sanskrit vocabulary, the Sanskrit grammar may be described as a mint for coinage of as may new words as are wanted The perfection, and full development of the Sanscrit language are best evidenced by the remarkable fact that from the beginning till the present day Sanskrit language has been continued in the same shape and style without allowing itself to be deformed by the intermixture of words from other languages.

49. The composition of Sanskrit language is such that it is difficult of pronunciation. Hence Sanskrit language in the mouth of many persons received that corruption in its true pronunciation which degraded the corrupted language so much that it (this corrupted language) went under a separate name *Prakrut* (i. e. change from the Prakrati (प्रकृति) i. e. original). The Panjab people are first to be blamed for this corruption of the original language. Again when these people descended into Marwad and Gujarat, the *Prakrut* of Panjab which they carried with them, by further corruption became *Apabrahansha* language and the *Prakrut* language of those Panjab people who went toward Mathuran is known as *Shourshani*. The *Shourshani* language also was split up into two divisions, one *Magdhi* or the language of those who went into Magdh and the other *Paishachi*. It has not been accurately ascertained as to what country it is in which *Paishachi* language was current. Our Gujrati language trace its origin

directly from the *Apabrahansh* language, thus it is the direct descendant of the Sanskrit language.

50. Some divide Gujarati language into two parts (1) old and (2) new. The Gujarati language before 1500 Samvat can well be styled old Gujarati i. e. when it was in close connection with the mother language Sanskrit. After that time the Gujarati language under-went a serious change and many foreign elements were introduced into it. Persian words were mixed up with pure Gujarati words after the Mahomedan dynasty was established in India and now with the disappearance of the knowledge of Sanskrit language, opinions are expressed to break up the connection of Gujarati language with its mother language and recommendations from the people possessing very poor knowledge of Gujarati language in its purest style, are being poured forth to allow no Sanscrit words in Gujarati language. The opposite opinions prevailing among the staunch friends of Gujarati language in its entire purity, are not to degrade Gujarati language by levelling it to the lowest pitch but to raise its tone by a style simple but surely showing its consanguinity with Sanskrit language and with that to raise the knowledge of persons, by proper cultivation, to the dignity of the old Gujarati language. The holders of the latter opinion do not recommend verbosity of style and use of bombastic Sanscrit words in Gujarati language but what they strongly insist upon is a greater use of words of immediate Sanscrit origin in Gujarati composition, with an evident purpose of maintaining its affiinity with the Sanscrit language.

51. European languages also have, I may observe very briefly, close affinity to the Sanscrit language. Mr. Joseph Engus says "in fact there are 900 rules in Sanscrit which reappear in the languages of Europe. Words which were current century ago at Delhi and Benarus and sprang up long before in the range of the caucasus, are but now forcing their way into Columbia and Newzeland, while inflexions from the same language have been modifying the forms of speech of milions of English men in this country for the last thousand years", His very defination of modern English language points to the same conclusion. He defines it "as a member of low Germanic divisions of the tutonic branch of the Gothic stock of the Indo European tribe of languages". He further on adds that "the Indo European or Indo Germanic is so called from the fact that it includes the Sanscrit with its all Indian descendants and most of the European tongues. The Sanscrit, it may be added, is one of the oldest, richest and most philosophic languages in the world, many of its forms are found in Greek and Latin." Thus many languages of Europe are all Indo Germanic and allied to the Sanscrit language. This common descent and consanguinity of the languages speak volumes in favour of the common orgin of the speakers of these languages. Mr. Angus also draws the same conclusion from this circumstance. He says "languages of the Indo European family are all allied and the nations speaking them must have formed originally one stock". Dr. Prichard has connected Europe with the east in his work entitled 'The eastern origin of the celtic nations proved by a comparison of the dialects with the Sanscrit, Greek, Latin

and tutonic languages." The knowledge of the mother tongue of a man from the Census reviewer's point of view, brings in its train many important informations regarding him. The language and the type of language which a man ordinarily uses would afford some clue as to the country the speaker resides in, the caste he belongs to, and the status of the society he moves in.

52. Below I give the languages and dialects with their natural connection returned in the present Census.

Languages and dialects spoken in the Junagadh State.

TABLE No. 82.

Family.	Group.	Language.	Dialect.
		A. Indian Vernaculars.	
Aryan	Indic	Gujarati	
		Rajasthanic	Malvi Marwadi
		Sindhi	Kachhi Jadeji
		Hindi	Hindustani Musalmani Braj Bhasha Urdu Mogal
		Panjabi	
		Bangali	
	Eranic	Baluchi	Makrani
Drivadian	Southren	Kanaries	Dakhni.
		Marathi	
		B. Asiatic Language.	
Arayan	Eranic	Arabic	
		C. European Languages.	
Aryan	Tentonic	English	
	Italic	Portuguese	

53. Some difficulty was experienced in deciding on the exact name applicable to the language ordinarily spoken by the Musalmans. Musalmans themselves are found to call the language they speak by different names ; some call it Musalmani, some Hindustani, while others call it Urdu. Therefore for our State the languages returned as the mother tongue of the Musalmans are taken as falling under Hindustani.

54. The following table gives the number and percentages of persons ordinarily speaking these various languages in our State.

TABLE No. 83.

Name of languages.	Number of persons speaking them.			Ratio to the total population of the State.
	Male.	Female.	Total.	
Gujrati.	167041	160087	327128	82.72
Marwadi.	28	13	41	.01
Malvi.	1	0	1	.0002
Hindustani.	19967	18082	38049	9.62
Sindhi.	14153	15300	29453	7.44
Marathi.	174	117	291	.07
Dakshani.	16	16	32	.008
Baluchi.	18	11	29	.007
Panjabi.	10	2	12	.003
Bangali.	3	1	4	.001
Arabic.	274	67	341	.08
English.	7	0	7	.001
Portuguese.	32	8	40	.03
	201724	193704	393428	

55. It will be seen from above that out of the whole population of the State, there are 327128 or 82·72 persons whose mother tongue is Gujarati. The persons speaking all other languages are only 17·28 percent. Out of these Hindustani covers 9·62 percent and Sindhi covers 7·44 percent; thus Gujarati, Hindustani and Sindhi cover 99·78 percent; in other words taking 100 to the population of the whole State, there are 82 Gujarati speaking persons, 9 Hindustani speaking, persons sand 7 Sindhi speaking persons, and 2 persons speaking

all the remaining languages the ratio of each of them separately falls very low under unit.

56. The table below gives comparison between the number of those speaking Gujarati, Sindhi and Hindustani in 1891 and 1901.

TABLE No 84.

Name of languages.	Number of persons speaking.		Increase.	Decrease.	Net result.
	1891	1901			
Gujrati.	423823	327128	0	96695	
Sindhi.	28604	29453	939	0	—86126
Hindustani.	28419	38049	9630	0	

57. As a result of the above comparison we see that there is an increase of both Hindustani speakers and Sindhi speakers while there is a decrease of 96695 in Gujarati speakers which goes again to establish the fact that the famine and pastilence have hit at Hindus too severely.

Chapter IX.

BIRTH PLACES AND INFIRMITIES.

1. The final table No. 11 gives informations about the birth-places of those enumerated in this State. The knowledge of the birth-places of the population of a state or a country has its utility in ascertaining the extent of the waves of migration in, and out of, the State or the country and hence this knowledge is of great importance from Census point of view. Migration has already been alluded to in Chapter IV as one of the principal factors in the variation of population and it is also there observed that for a country like Junagadh state, with inhabitants mostly consisting of agriculturists, bound to the soil, this factor of migration is not a significant cause. It is not intended to be established that there is no migration at all in this State, but by taking this factor as non-existent is meant that migration is so seldom that generally immigrants and emigrants cancel each other. These were general remarks and their application in Chapter IV was also general. Here we treat the subject with a specific and direct reference to the question of migration and therefore it needs a little more detailed consideration. Before ascertaining the extent of migration, it would be necessary to see what are the causes which bring in, and send out of, the State or a country, the waves of emigrants and immigrants. Without any claim of having exhausted all the causes, I here narrate some of the most influencial causes as under:—

(1) Commercial purposes.
(2) Service.
(3) Marriage.
(4) Pilgrimage.
(5) Mendicancy dependent on public and private charities.
(6) Education.
&c., &c., &c.

2. Now let us see whether these causes are so preponderating in our state as to attract great number of immigrants to it, or to send the waves of emigrants out of it. I think none of these causes so overwhelmingly operates as to raise the waves of immigrants over those of emigrants and *vice versa*. We don't command a very extensive commerce so as to attract a horde of foreign traders to our State nor do we so lack it as to go invariably within foreign limits for buying the articles of necessaries and luxuries. We have generally enough but hardly to spare. Thus migration for commercial purposes is not likely to affect the balance one side or the other in this State. As for service, the benign rule of H. H. the Nawab Saheb so liberally extends to the children of the soil, its patronage and opens to them the avenues of employments in the State, that very few of the subject of the State have to seek employments in foreign territories and thus the consideration of service does not, perceptibly, add to the number of emigrants. The employes in the State who

are foreigners throw their weight in the pan of emigrants, but when the emigrants and immigrants due to all the above causes are set one against the other, as a net result, the surplus is too insignificant to engage our attention. Marriages are more likely to give impetus to the spirit of migration. The marriages of boys and girls in foreign territories are constantly sending to and fro the waves of emigrants and immigrants.

3. The practice among Hindu daughters generally to be delivered of children at the houses of their parents is a vitiating element in the calculation of immigrants and emigrants based on the return of birth-places. As for instance A's daughter B. from Junagadh is married to C. in Bhavnagar ; B delivered of a child in Junagadh at her father's house ; the birth-place of this child in Bhavnagar Census would be recorded as 'Junagadh' and so judging from birth-place, the child must be taken as emigrant from Junagadh to Bhavnagar but in fact it is a native of Bhavnagar, its father belonging to that place. Such and other confusions are inevitable and without being baffled by them, the effort of a Census reviewer is to make a possibly close approach to the true State of things.

4. There are interchanges of boys and girls for marriage purposes in different parts of this State and this leads to internal migration, but barring few exceptional cases, the general practice among people is to confine themselves, as far as conjugal relations are concerned, within the native limits of the State and not to embark on such relations in foreign countries. Thus marriages do not influence migration to any very appreciable extent. Junagadh State with its world-wide reputation for its antiquities and architectural beauties and its possession of many sacred places such as the far-famed Girnar Hill, the Damodar Kund with its well known scantity, the widely known Somnath temple, etc., attracts to it many pilgrims and admirers and lovers of antiquities and all these must be set down as immigrants. But as the time of Census was so chosen as not to meet with any holidays religiously sacred to Hindus within a fortnight before and after the appointed day of enumeration there was no any temporary ingress of crowding pilgrims to swell up the side of immigrants.

5. Vagrants flock in multitude to the places where charities are distributed. The public and private charities in the state may draw to it immigrants but it cannot be of such an extent as to destroy the state of equilibrium. There are sufficient numbers of schools in the State for imparting education so as not to need any migration for it and the opening of the Bahauddin College has added to the facility. Thus to repeat once more, migration may practically be taken for our State as a non-existent element causing no perceptible variations in the populations.

6. The table below gives the number of persons and their percentages with the name of their birth-places.

TABLE NO. 85.

Group.	Limit of group.	Name of the birth places.	Persons.			Percents.		
			Males	Females	Total	Males	Eemales	Total
A.	Districts or States within Bombay presidency.	Junagadh.	185574	175065	360639	91·99	90·37	91·20
		Kathiawar (except Junagadh).	11843	15364	27207	5·81	7·93	6·88
		Other districts and states within Bombay presidency.	2854	2885	5739	1·41	1.49	1·45
B.	Provinces, districts, states in India beyond Bombay presidency.	Provinces, districts or states in India beyond Bombay presidency.	1145	357	1502	·56	·18	·37
C.	Countries in Asia beyond India.	Countries in Asia beyond India.	299	32	331	·14	·01	·08
D.	Countries in Europe.	Country in Europe.	1	0	1	·004	0	·004
E.	Countries in Africa.	Country in Africa.	8	1	9	·026	·02	·016
F.	Countries in America.	Country in America.	0	0	0	0	0	0
G.	Countries in Australia.	Country in Australia.	0	0	0	0	0	0
H.	At sea.	At sea.	0	0	0	0	0	0

7. Out of 395428 souls—the total population of the whole state—360639 or 91·20 per cent are born in the Junagadh State. This means that taking 100 to be the total population of the whole State, 91·20 or roughly 91 persons are born in Junagadh territories and 9 only are born outside. In this 9 again 6·88 or roughly 7 are born outside Junagadh territories but inside Kattyawar. Thus in the population of our State, out of 100, 91 being born in the Junagadh territories and 7 in Kattyawar, outside Junagadh limits, in all 98 are born in Kattyawar and 2 outside Kattyawar. Out of the remaining two persons, 1·045 or roughly 1 is born beyond Kattyawar but within Bombay Presidency. Person born in India beyond Bombay Presidency is ·37, that born in the countries in Asia beyond India is ·08, born in countries in Europe ·0048, in countries in Africa are ·016. None is returned as born in America, Australia or at sea.

8. I have more than once allued, in the past pages, to the home keeping habits of the people on this side and to the fact that the majority of the population, being agriculturist, is bound to the soil. The result of the census bears it out, which could be taken as abundantly established, I think, by the fact that out of 100 persons, 91 persons are born in the Junagadh territory.

9. Upto now we have been considering the result with reference to the population without any distinction of sexes.

10. Looking at the columns of Males and Females we find that out of 100 Males in the whole State 91·99 or roughly 92 males and out of 100 females, 90·37 or roughly 90 females are born in Junagadh. This result must be taken as having a special bearing upon marriage-migration and approximately what it establishes is that 10 females out of 100 are imported into our state from foreign countries and the majority of them must I suppose go under marriage migration. Out of this remaining 10 females, 6·88 or roughly 7 are born in Kattyawar, which clearly shows that the people of our State, when they are obliged to seek for wives for their sons outside Junagadh limits, generally draw upon Kattyawar for brides and if ever, very rarely, go beyond Kattyawar to form such conjugal relation.

11. This narrow limit within which conjugal relations are formed is an inevitable result of difference in the organism of Societies in different countries. The greater the distance, the wider is found the difference in the mode of living and in other various peculiarities of societies and the conjugal relation, which decides the future fate of the couple, absolutely demands that the bride to be selected must be such as would adapt herself easily to the mode of living of the society in which the proposed husband moves.

12. It would be interesting to note the number of persons, born outside Junagadh territory, found in different charges in our State.

TABLE NO. 86.

Below I give the statement in a tabular form.

Name of the charge.	Junagadh.			countries beyond Junagadh territories.		
	Male.	Female.	Total.	Male.	Female.	Total.
Junagadh... ...	14523	14010	28533	3325	2393	5718
Dunger	1028	864	1892	419	233	652
Gadhakda... ...	650	966	1616	243	386	629
Una	18168	17725	35893	1106	1205	2311
Babariawad. ...	6802	5769	12571	1042	1411	2453
Sutrapada.. ...	6272	5827	12099	249	322	571
Patan	12440	11797	24237	397	248	645
Verawal	12419	12656	25075	620	275	895
Chorwad	6105	5736	11841	104	73	177
Malia	8122	7550	15672	165	225	390
Keshod..... ...	5840	5471	11311	138	166	304
Mangrol	11348	11192	22540	449	424	873
Shil	6797	6436	13233	128	271	399
Balagam	5330	5096	10426	168	319	487
Kutiana	13295	12728	26023	1338	2376	3714
Vanthali	12147	11868	24015	508	781	1289
Shahpore	6358	6117	12475	310	271	581
Vadal	8275	7393	15668	525	987	1512
Bhesan..... ...	9682	8027	17709	1926	3181	5107
Nawagadh.. ...	3365	2879	6244	768	1142	1910
Bagdu	5616	5468	11084	496	525	1021
Gir	2959	2454	5413	809	602	1411
Visavadar... ...	8033	7536	15569	917	823	1740
	185574	175065	360639	16150	18639	34789

13. The above table gives a little more clear conception of the immigrants per each charge. In all, the Census return shows 34789 persons as born outside Junagadh limits, out of whom 16150 are males and 18639 are Females. out of these 34789 foreign-born persons, Junagadh city alone has 5718 or 16·4 persons; Bhesan closely follows it having 5107 or 14·6 foreign-born persons. Junagadh being the capital town may naturally attrack outsiders out of curiosity to see its antiquities which alone, as His Excellency the Viceroy Lord Curzon rightly observed, distinguishes it from other neighbouring states or for service and other professional and worldly considerations and

this satisfactorily accounts for the greatest number of foreign-born persons found within its walls on the census night. Bhesan is located into the heart of Kuttyawar and hence its very situation and locality in the midst of foreign neighbours all round, make the inter-relations between neighbours easily conceivable. Kutiana has 3714 persons born out-side Junagadh limits. Kutiana is a good trading town and therefore it is likely that the waves of migration may move there with a little more perceptible effect. Babariawad and Una have foreign-born persons between 3000 and 2000, the explanation for which is also to be sought for some where in the same direction as is done in the case of Bhesan, viz the inter-relation due to the close vicinity of foreign territories. Vadal, Vanthali, Navagadh, Bagdu, Gir and Visavadar have foreign-born between 2000 and 1000 and the rest have below 1000, Chorwad having the least number viz 177.

14. I give below the names of some places with the number of persons born there in but found in Junagadh limits (1) Ahmedabad 336 (2) Kachh 215 (3) Gondal 5551 (4) Jafrabad 416 (5) Jamnagar 3728 (6) Jetpar 3540 (7) Dhrangadra 345 (8) Dhrol 154 (9) Nadiad 24 (10) Palitana 149 (11) Porbandar 2356 (12) Bagasra 722 (13) Batwa 1107 (14) Bilkha 428 (15) Bhavnagar 4280 (16) Manavadar 532 (17) Mendarda 199 (18) Morbi 315 (19) Rajkot 1494 (20) Wadhvan 205 (21) Baroda 4124 (22) Surat 138 (23) Ratnagiri. 148

15. Below I give the comparison of the result 1891 and 1901 regarding birth places found in the Junagadh limits. Those born in Kattyawar (Junagadh State included) were 477276 or 98·5 while in the present census such persons are 387846 or 98·08. Immigrants from Bombay Presidency in 1891 were 4045 persons while those in 1901 are 5739 or 1694 more than those in the last census. Service and other causes attrack out-siders to this State and hence is this increase in the number of immigrants in the present census over those in the last Census.

Infirmities.

16. Census record also collects informations as regards four kinds of infirmities viz (1) Deafmutism by birth (2) Total blindness (3) Insanity and (4) Leprosy. The census does not take notice of any other infirmities or incapacities except these four principal ones. Thus census would not take notice of imbecility, idiocy, partial blindness, one eyedness, deafmutism not congenital etc.

17. The table in the margin gives the total numbers each of these four infirmities in the whole State. From this it appears that in the whole State, there are returned 350 totally blind, 26 insane, 67 deaf-mute and 92 lepers. To have a more definite idea of this, below I compare the number of the infirm in 1891 and 1901.

TABLE No. 87.

Blind.	Insane.	Deaf mutism	Leprosy	Total.
350	26	67	92	535

TABLE NO. 88.

Blind.		Insane.		Deafmute.		Lepors.		Total.	
1891	1901	1891	1901	1891	1901	1891	1901	1891	1901
582	350	75	26	244	67	108	92	1009	535

18. From this it appears that the number for each infirmity has fallen off from that returned in the last census and on the whole the number of the infirm has been reduced to nearly one-half of that returned in the last census. Last time out of 100, 2·08 were returned as infirm while in the present census ·1 out of 100 is returned as infirm. The decrease in the number of the infirm may be attributed, out of many other causes, chiefly to the improved sanitary condition and the liberal extension of the medical help by the State. To erradicate the ailment of leprosy, the leper-asylum is established in the city of Junagadh and is placed under an exclusive charge of a qualified medical man. This asylum is maintained at the expense of the State where numbers of lepers find shelter and get themselves cured of the nasty disease. The statement below gives the informations about infirmities with special reference to ages of the infirm.

TABLE NO. 89.

	0—10		10—20		20—30		30—40		40—50		50 & over.	
	Male	Female	M.	F.	M.	F.	M.	F.	M.	F.	M.	F.
Blind. ...	12	8	13	9	36	27	36	55	23	36	36	48
Insane. ...	3	0	6	0	4	1	6	1	1	1	2	1
Deafmute.	5	3	9	0	14	4	5	6	9	5	4	3
Lepors. ...	0	0	4	1	5	2	22	4	32	20	7	5

19. Here we find that blindness under 20 is not so far-spreading as to attract special attention. The age-period 20-30 shows a sudden increase almost three times the number in the preceding age-period and increase is maintained in all succeeding age-periods. Insanity and Deaf-mutism are practically very rare. Leprosy as a rule is developed late in individuals and the census return bears this out. There is no leper under 10 and the number of lepers are gradually increasing in each succeeding age-period.

———:o:———

Chapter X.

CASTES.

1. The subject of this chapter, though very important, is full of complexity. The problem of the origin of castes is not, and I venture to think, could not possibly be solved conclusively. The question has been debated and discussed by various eminent writers but no unanimous conclusion seems to have been arrived at. All have to work on probabilities and inferences and even critical researches have failed to establish anything beyond contradiction. In the face of such a state of uncertainty, it would not be quite desirable to advance any theory, with any definiteness about the origin and formation of castes but what I propose to do is to take a bird's-eye-view of the organization of castes in general and Hindu castes in particular, stating very briefly the different views that are entertained by different men of letters.

2. For the origin of the Hindu castes, we shall have to go back to the Vedic time i. e. the period, when, according to one view, the primitive inhabitants of the whole world were the Aryans and their place of residence was India (Aryavrat). In Europe, the Asiatic origin of the Aryans was universally believed, till recently, when late Dr. Latham raised, for the first time, his protest against this view, maintaining, on the other hand, that European origin of the Aryans was far more probable. Subsequently this view was supported and taken up by Banfey and Geiger, both of whom placed the cradle of the Aryans in Europe. This view gradually but firmly gained ground with a result that many who originally held the opposite view have become convert to this new theory. Professor MaxMüller firmly held to the old view viz. that of the Asiatic origin of the Aryans. He, in his lectures on the science of language delivered in 1861 A. D., asserted that " There was a time when the first ancestor of the Indians, the Persians, the Greeks, the Romans, the Slaves, the Celts and the Germans were living together within the same enclosure, nay under the same roof." He further said that as the same forms of speech are preserved by all the members of the Aryan family, it follows that before the ancestors of the Indians and Persians started for the south and the leaders of the Greek, Roman, Celtic, Teutonic and Slavonic colonies marched towards the shores of Europe, there was a small clan of Aryans settled probably on the highest elevation of Central Asia, speaking a language not yet Sanskrit or Greek or German, but containing the dialectical germs of all. (Vide Professor MaxMüller's lecture 1st. series Page 211-212). Even after the conversion of many to the theory of European origin of the Aryans, Professor MaxMüller maintained and advocated the adoption of the old view of Asiatic origin of the Aryans. He so recently as in 1887 A. D. writes—' If an answer, is to be given as to the place where our Aryan ancestors dwelt before their separation. .... I should still say, as I said forty years ago, some where in " Asia Minor." Many Pandits of India, well-versed in the Hindu Shastras, confidently assert the Asiatic origin of the Aryans. Adopting this veiw, we

Hindu castes original quadrupal divisions

start with a theory as the basis of the whole superstructure that the original inhabitants of India, which practically then constituted the whole world, were the Aryans.

3. The whole bulk of the Aryans, according to the Arya Shastras, was originally divided into four classes viz Brahmin, Kshatriya, Vaishya, and Shudra. The castes and sub-castes that have split up the above four classes into enumerable.—I should even say infinitesimal—divisions are of subsequent origin. The above four classes, according to the Vedas, have a divine origin, while the castes and sub-castes are human creations. Serious doubts have been entertained as regards the divine origin of the said quadrupel classes by various writers, especially those of the West. Many have emphatically denied the possibility of snch a theory. Some attribute the origin of these classes to the Brahmins, who, as it is alleged against them, with a view to self-aggrandisement and self-supremacy have made these divisions in which they have exalted themselves to the highest platform, enjoying superiority over all others in every respect. Some of the writers of the West, who are advocates of the theory of European origin of the Aryans, believe that when the Aryans migrated to India from Europe, there were in India some inhabitants and that some of the new comers called themselves Brahmins, others Kshatriyas, the remaining Vaishyas and the indigeneous inhabitants of India, who were in barbarous state, were called by the new comers, Shudras. These different views may be taken for what they are worth, but the Aryan Shastras are firmly grounded in the belief of the divine origin of these quadrupel classes.

4. In the process of time, mixed marriages and illegal intercourse between higher class males and lower class females (i. e. Pratilom i. e. reverse of Anulom) gave birth to offspring of mixed blood—*Sanker Jati*. These were put outside the pale of the original classes and they, therefore, formed themselves into separate groups, composed of certain numbers of persons, as suited their convenience. These became the fruitful source of and ultimately resulted into, numerous caste distinctions, which at present obtain in India. Excepting Hindus, there are not found, among other people, the microscopic divisions and distinctions of castes and sub-castes.

Castes and sub-castes.

5. The bewildering numbers of castes and sub-castes among Hindus are due to various causes. Those engaged in the same or similar occupations or those residing in particular town or village or locality, by long associations and mutual contact and intercourse, bracketed themselves into separate and distinct groups and came to regard themselves as forming separate castes and began to look upon those out of the enclosure as different from and stranger to themselves. Dr. Bhandarkar has said at one place that " In Indian society, the centrifugal tendency is far too strong; the slightest divergence of ritual, manner of life or mode of thinking is sufficient to constitute a new caste group, which falls away from the older caste and begins life by itself ; and there is hardly any way in which these atoms can be recrystallised into a new and a large whole " The sub-castes in which the principal castes are divided, are

named generally after their " country, place, calling, craft or profession " but as Mr. Johnstone observes ; ' in all this maze of microscopic divisions, the ethnic pecularities still subsit." Thus when the principal body radiated into various groups, independent of one another, they were hedged in very narrow limits and their exclusiveness became so rigid as to allow no admission to the outsiders. Out of all Hindu castes, Brahmins are unanimously recognized as standing on the highest pedestal. No one, who is not a born Brahmin, can ever be admitted into the caste of Brahmins. The approximately correct criterion of caste among the Hindus is the companionship in food or commensality and that of sub-caste is the restriction of marriage among its own members. To almost all the castes of Hindus, abstenence from animal food and spirituous drink is compulsory and the transgression of any of the rules of caste-code, puts one outside the pale of his caste. The admission to. or exclusion from, a caste of its member entirely and exclusively rests with the members of the castes and there is no interference from outside The exclusiveness and the rigidity of limits assigned to different Hindu castes have become a subject of serious criticisms from various writers. As for instance Mr. S. C. Bose, in his work the Hindus as they are (P. 165), says " The distinction of castes is woven into the very texture of Hindu society. In whatever light it is considered, religiously, morally, socially, it must be admitted that this abnormal system is calculated to perpetuate the ignorance and degradation of the race, among which it prevails. It is useless to inquire when and by whom it was founded. The Hindu Sastras do not agree to this point but it is obvious to conclude that it must have originated in a dark age, when a proud and selfish priesthood, in the exercise of the sacridotal functions, imposed on the people this galling yoke of religious and social servitude. The demoralizing effects of the scheme, are perhaps, without a parallel in the annals of human society." A Telugu poet Vaman thinks the caste's distinctions as completely groundless and unnecessary. He says " If we carefully observe and examine, the universe, we shall see that all castes equally originated therein ; then all are equal ; who can decide as to the superiority or inferiority of any one ? Why should we constantly revile the paryar. Are not his flesh and blood the same as our own ? and of what caste is he who pervades the Paryar as well as all other men ; place one dish before all the world and let them eat together abolishing their castes. "

6. Occupations have, by long associations, made the members in some groups, working together in the same calling, to lose all remembrance of their original castes, they belonged to, and when they are asked the names of their castes, they give out the general name of their occupation as the name of their castes i. e. Kadia, Sutar, Darji, Dabgar, Sarania, Dhobi &c. There are Hindu Dubgars and Musalman Dubgars, Hindu Saranias and Musalman Saranias, Hindu Dhobis and Musalman Dhobis and thus it is quite clear that they cannot belong to the same caste, yet they would, inspite of any amount of efforts to explain them the true import of caste, invariably confuse occupation—name with caste—name and this has greatly taxed the intellectual capacities of the enumerators.

Caste distinctions in people other than Hindus.

7. Practically speaking excepting Hindus (Jains including) there do not exist, as I have just said, caste distinctions among other communities. In Musalmans there is something resembling, in certain features, caste organizations such as Vohras, Pinjaras, Moleslams, Momnas, Ghanchis &c. but the rigidity and the exclusiveness which characterize the Hindu Caste-system, are not to be met with in the Mehomedan community.

Number of Hindu castes and sub-castes.

8. Eustace J. Kilts in his compedium of "the castes and tribes found in India, says "There are 1929 different castes or tribes in India, of these 803 number 1000 and upwards ; 472 number 10,000 and upwards; 206 exceed 100,000 ; 47 have more than 1,000,000 each, 21 contain 2,000,000 each, while the Brahmins, Kunbis, Charans number more than 10,000,000 each." This is the account of the principal castes but the list of sub-castes, if attempted, would be tremendously lengthy. The instuctions for filling up the columns of caste and sub-caste in schedules, were to enter the castes of all and sub-castes of the Brahmins and Banias only. With a view to ascertain, before hand, numbers and names of all the castes and sub-castes that are found in India, inquiries were set on foot by ethnological or ethnographical branch of the census department, but the work, being enormous, definite result seems not to have been yet arrived at. Junagadh State has returned in the present census in all 189 castes and sub-castes, made up of 70 Hindu castes, 67 Musalman castes, 4 other castes, 31 sub-castes of Brahmins and 17 sub-castes of Banias.

Hindu castes returned in Junagadh State.

9. We have seen in the Chapter V. that, in all, the State has returned 309615 Hindus (including Jains) These Hindus are divided into 70 castes, out of which Brahmins are found to be of 31 sub-castes and Banias of 17 sub-castes. Dividing these Hindu castes and sub-castes according to their respective numerical strength, we have the following groups.

Group I caste having more than 40000 persons.

	NAME.	NUMBER OF PERSONS.
1.	Kunbi	...46908
2.	Koli	...42622
		89530

Group II caste having persons between 40000 and 10000.

3.	Dhed	...26877
4.	Ahir	...24610
5.	Luwana...	...12602
		64089

Group III caste having persons between 10000 and 5000.

6.	Rabari...	...9889
7.	Karadia.	...8606

8.	Bawa	...8124
9.	Mer	...6321
10.	Audich Jhalawadi Brahmin	...6529
11.	Darji	...6191
12.	Sutar	...6004
13.	Khant	...5945
14.	Dasha Shrimali Bania (Jains) ...	...4959
		62568

Group IV caste having persons between 5000 and 3000.

15.	Mochi	...4135
16.	Valand...	...3989
17.	Rajput	...3897
18.	Luwar	3498
19.	Dasha Shrimali Bania	...3377
20. 21.	Vadnagara Nagar and Nagar Brahmin	...3035
		21931

Group V caste having persons between 3000 and 1000.

22.	Kathi	...2971
23.	Bharwad	...2814
24.	Modh Bania	2535
25.	Hati	...2206
26.	Bania Soni	...2135
27.	Bania Dasha Sorathia.	...2112
28.	Unewal Brahmin	...1820
29.	Dhobi..	...1782
30.	Shrigod Brahmin	...1763
31.	Rajgor Brahmin	...1742
32.	Charan	...1686
33.	Vaghri.	...1617
34.	Bhangia	...1609
35.	Babaria	...1517
36.	Sagar...	...1464
37.	Visha Shrimali Bania (Jain)	...1439
38.	Maiya...	...1388
39.	Bhoi	...1346
40.	Girnara Brahmin	...1336
41.	Bania Kapol	...1165
42.	Aboti Brahmin	...1127
43.	Soni Parajia	...1123
		38697

Group VI castes having persons between 1000 and 500.

44.	Khatri....	...970

45.	Visa Sorathia...	...805
46.	Sompara	...789
47.	Raval	...723
48.	Dasha Osval (Jain)....	...696
49.	Brahm Bhat	...669
50.	Pancholi	...632
51.	Salat	...569
52.	Mali	...564
53.	Khavas.	..520
		6937

Group VII below 500.

Castes and sub-castes (in all 62) ....25863.

10. It appears from above that the Kunbis numbering 46908 souls stand foremost of all the Hindu castes as regards numercial strength; closely follow Kolis who number 42622 souls. The second group includes those castes which contain persons between 40000 and 10000 souls and Dheds, Ahirs and Luvanas stand in decending orders of numercial strength. Kunbis and Kolis together make up almost $\frac{1}{4}$ of the whole pobulation, their joint number being 89530 or 22·5 percent. The population of first two groups added together bear the percentage of 38·8 to the total population.

Hindu castes; chief of them briefly described

11. Brahmins—The Caste Brahmin is one of the four original castes, although it has under-gone numerous structural changes and modifications since its beginning. The original meaning of 'Brahmin' is one knowing Brahm, but it may be said, without any offence, that its significance, at present, is responded to by very few, if at all, of those who go under that name. Originally all those classed as Brahmins had among themselves commensality and reciprocity of conjugal relations, but as the body began to expand and migrate to different countries, each group, thus formed, got loosened itself from the rest of the body and ultimately the remote descendants in the lines of the members of each group lost all remembrances, and traces of the unity of the whole Brahmin caste and thus each group formed a separate caste and came to be distinguished by some names of countries, towns, villages in which the different groups congregated and resided or of the persons who headed the groups or by some other convenient names. It is said that two Chinese fictitiously calling themselves Brahmins, passed as Brahmins, studied as Brahmins and married the daughters of Brahmins. The Brahmins came to know of this deception practised upon them and this put them on their guard with a result that the limit of each sub-caste of Brahmins became so narrowed that admission of any stranger, even if he is a Brahmin, without perfect assurance about it, was completely barred.

12. The principal caste of Brahmins has been sub-divided into numerous sub-castes. Our State has returned in the present Census 31 sub-castes and in the last Census the number of the sub-castes of Brahmins returned was

62. Below I give a running sketch of some of the important sub-castes of Brahmins.

(I) Nagars—The name Nágar is believed to have been derived from Nagar (नगर). The Puranik tradition regarding the origin of the name Nágar is thus related in Nagarkhand. Originally there were Brahmin Rushis of 72 Gotras leading strictly un-worldly hermit life. They being deeply moved at the agony of a nasty disease from which the king of a country called Anart was suffering, cured him of that disease. The king of Anart thus being laid under their gratitude, gratefully offered to them some presents which they declined to accept. The king feeling the pressure of obligation too strong upon him, could not rest without returning the obligation, however inadequately, in one shape or another. Once when all the Rushis were out, leaving their wives on the bank of the Sabramati river, the king sent his wife to the wives of these Rushis to give them priceless jewels and beautiful garments. All except the wives of 4 Rushis, accepted them. The Rushis whose wives had firmly stood against the temptation separated themselves from the rest and these remaining Rushis of 68 Gotras accepted town life. They got a town named Chamatkarpur for their residence from the king and they all settled there. Once upon a time, one boy named Kram, the son of Devdat Brahamin living in this Chamatkarpur, crushed to death Rudramal the son of a serpent king (Sheshnag). Being enraged at this, the serpent king ordered numerous serpents to kill all the inhabitants of Chamatkarpur. The Bramins propitiated God Shiva, who gave them one Mantra viz. Nagarm (=नगरं=Na=न=not, garam=गरं=poison=not poison=poisonless) and asked them to enter the Chamatkarpur, repeating it. By the prowess of this Mantra 'Nagarm,' all the serpents lost their poison and disappeared. From this day the town Chamatkarpur is known as Nagar (=नगर) and its inhabitants are known as Nágars (नागर) =नगरे वसन्ति ते नागराः). The word Nagar (नगर) began to signify a town and thus other towns that subsequently sprang up were also called ' Nagar ' (नगर) and so this Nagar, the Native place of Nágars, for identification's sake came to be known as Vradh Nagar (वृद्धनगर) i. e. old Nagar corrupted, afterwards, into VadNagar. Thus the Nágars are all descendants of the Rushis of 68 Gotras and Vadnagar is their original Native place. The whole bulk of Nagars was subsequently divided into two parts viz. (1) Grahustha or those who do not accept *dàn* or dakhiná (present) and (2) Bhikshuk Nagar now popularly known as Nagar Bhramis or those who accept *dàn* or dakhiná. Thus the Grahast Nagars became the Yajmans or the givers of *dàn* and the latter became priests or 'receivers of *dàns*. There is commensality among these two classes but there is no conjugal connection between them.

Nagars are divided from different points of view into six classes viz:-

(1)	Vadnagara	(2)	Visalnagara	(3)	Sathodra
(4)	Prushnora	(5)	Krushnora and	(6)	Chitoda.

(a) Vadnagra Nagars—Those Nagars, who remained in Vadnagar after the migration of many members of the main stock to different places, are known as Vadnagara Nagars and they broke all sorts of connection with the emigrants

of their caste. The Vadnagara Nagars, became a separate and a distinct sub-caste of the main bulk of Nagars. They removed from Vadnagar to Champaner in 1425 Samvat and from thence they settled themselves at Junagadh, Bhownagar, Cutch &c. The Junagadh State has returned in the present Census 2455 Vadnagara Nagars made up of 1182 males and 1273 females and 1109 Nagar Brahmins made up of 529 males and 580 females; in the past Census the numbers returned of Vadanagra Nagars and Nagar Brahmins were 2678 out of whom 1373 were males and 1305 females.

(*b*) Visal Nagara Nagars—The first Vaghela king Visaldev founded a city named Visalnagar near Vadnagar about the end of the 12th century. He had invited Nagars from Vadnagar to take part in the ceremonies. Those who responded to the invitation were offered *dan* of lands &c. but they refused to accept them. The king got inscribed the names of the villages to be given in *dan* on betelleaves which the Brahmins unconsciously chewed and thus they were taken tohave accepted the *dan*. These Nagars settled at Visalnagar and hence they are called Visalnagara Nagars. Our State has returned 25 Visalnagara Nagars in the present Census while they numbered 43 in the last Census.

(*c*) Sathodura Nagars—These Nagars accepted *dan* from king of Dabhoi and so the Vadnagara Nagars excluded them from their caste. The name Sathodra is derived either from six villages (षट् Shat six) given to them in grant or from the name of a town Sathod near Dabhoi. In the present Census they numbered 15 while in the last Census they numbered 21.

(*d*) Prushnora-Krushnora-Chitoda. Those who took the profession of astrologer are known as Prushnora; those who resided in Krushnor are known as Krushnora; and those who settled at Chitod are known as chitoda. The present Census, returned 135 Prushnoras while in the last Census they numbred 168.

(2) Audichya Brahmins—Mulraj, the King of Patan, having a firm faith in the efficacy of the words of Brahmins in removing sins, invited Brahmins from different quarters. Those who came from northern direction are known as Udichya and as they came thousand in number they are called Sahasra Audichyas. Some think the designation Audichya may be traced to the place Oudh from which they came. There are again different designations with which these Audichyas are distinguished such as (1) Sidhpuria i. e. those who got Sidhpur from Mulraj (2) Shihoria i. e. those who got Shihore (3) Tolakia or separatists i. e. those who declined to take *dan* and formed a faction (टोली) by themselves (4) Zalavadi (5) Gohelvadi. These different subdivisions do not intermarry but they dine together. In the present census Zalavadi Audichya numbered 6529 and Gohelvadi Audichya 74 while in the last Census all the Audichyas numbered 7138.

(3) Modh Brahmins—The name Modh Brahmin is derived from Mudhera a village in the Baroda State. The sub factions of these are Chaturvedi, Trivedi and the Dhinojas. The former two are named after the Vedas while the last

derive their name from the name of a town Dhinoj near Mudhera and which is now a Railway Station on the branch line in Kadi. One branch of the Modh is Jethimals who are wrestlers. The Modh Brahmins are the *Gors* of Modh Banias. In the present Census they numbered 155 while in the last Census they numbered 198.

(4) Uneval Brahmins:—These Brahmins are known as Bhatilla so called from *Bhat*–rice. They numbered 1820 in the present Census and 2238 in the last one.

(5) Girnara Brahmins.—They are so called because of their Chief residence in the vicinity of the mount Girnar (Giri Narayan). They also believe to have got that name because they were created by Narayan in the Girnar *Khetra*. The Girnara Brahmins are divided into (1) Girnara proper (2) Ajákia i. e. those who reside at Ajak, a village in the Junagadh State (3) Chorváda i. e. those who reside in Chorvad. These all were together but the divisions are due to the separation from the main bulk on account of *Tad* (ડા) faction as a result of dispute and dissension. These divisions do not intermarry nor there is commensality among them. Girnara proper are the officiating priests at Damodarji Kund. They numbered 1336 in the present census and in the last Census.

(6) Shrimali Brahmins:—They derive their name, as it is believed, from the town Shrimal now known as Bhimal in Jhalor. Those Shrimali Brahmins who accepted Jain religion simply as a means of getting livelihood are called Bhojak. Shrimalis believe themselves to be the descendants of Goutam Rushi. In the present Census they numbered 283 and 271 in the last one.

(7) Shrigod Brahmins:—The name Shrigod is believed to have been derived from Shri Mahalaxmi i. e. those who begged from only Shri. Those who settled in Malva are called Malvi Shrigod. In the present Census they numbered 1763 while in the last one they numbered 1962.

(8) Kundalia:—They derive their name from Kandorna in which they resided. Some believe that they derive that name from the Kundals (કુંડલ) given to them by Galavmuni (vide page 185). In the present Census they numbered 150 while in the last Census they numbered 188.

(9) Saravaria Brahmins:—They derive their name from the country Sarbeh situated on the other side of the Saryu river. They numbered 114 in the present Census while in the last Census they numbered 64.

(10) Jhalora Brahmins—They derive their name from Jhalor popularly known as Devgam, a village near Radhanpur. There is no return of them in the present Census, while in the last Census they numbered 11.

(11) Khedaval Brahmins—They are believed to have derived their name from Kheda Jillah from which they are supposed to have come. Baj and Pitra

are their two subdivisions. They are 432 in the present census and 520 in the last one.

(13) The remaining sub-castes of Brahmins viz. Kanojia, Karnatake, Kokanasth, Dungerpera, Dravid, Pokarna, Parsar, Bardai, Mewada, Rajgar, Sarswat, Sidhpuria, Sompura, Sorathia, Valam,-returned the numbers of souls as are shown below each of them. In all, the present Census returned 20680 Brahmins, out of whom 10696 are males and 9984 are females.

Kanojia	Karnatake	Kokanasth	Dungerpera	Dravid	Pokarna	Parsar	Bardai	Mewada	Rajgar	Sarswat	Sidhpuria	Sompura	Sorathia	Valam
162	2	12	6	2	21	68	290	90	1742	465	1	789	4	15

14. Banias—Banias belong to the Vaishya division of the original quadrupel divisions. They have also radiated into different sub-castes, some of which I give below:-

(1) Agarval Banias—They are, as it is believed, named after the town Agra of which they think themselves to be the original inhabitants. They numbered 5 in the present Census and 30 in the last one.

(2) Gurjar Banias—They are the original inhabitants of Gujarat and hence they are called Gurjar. One sub-division of these is Jhalora Gurjar. Their priests are Jhalora Brahmins.

(3) Dindu is named after the village Dindu in Marwad. They are sub-divided into Ahmedabadi and Surati.

(4) Deshval Vishas—They believe Gualior their original home. They were 4 in the present Census and 165 in the last one.

(5) Porwad—The tradition about the name of the origin of Porwad is that in Shrimal town there were two wealthy Banias from both of whom Sidhraj demanded money. One of them refused to obey his order and so he was sent to Porwad. His descendants were known as Porwad. Porwards are divided into two parts Dasha and Visha. The present Census returned 65 Porwads while there were 71 in the last Census.

(6) Modh Banias—They are divided in different sub-castes such as Mandala, Bobhava, Adalja, &c. The first two intermarry but they have no conjugal connection with the Adalja but there is commensality among the three. The Modhs derive their name from the village Modhera in Gujarat, of which they are the original inhabitants. They numbered 2535 in the present Census while in the last Census they numbered 2356.

(7) Shrimali Banias are so called because they are supposed to be the original inhabitants of the town Shrimal. They are divided into two chief divisions Dasha Shrimali and Visha Shrimali. The tradition as to the name of Dasha and Visha is that Goddess created Banias in Shrimal popularly known as Bhimal and as they were trustworthy they were called Visha (વિશ્વાસ રાખવા યોગ્ય). A widow of a Visha caste delivered two sons named Vejpal and Tejpal by illegal intercourse and these distributed presents (Lahnu) in their caste. Those of

the Vishas who accepted these presents were called Dashas and the rest still are named Vishas. There is one class more of Shrimalis called Pancha Shrimalis. In the present Census the numbers of Shrimali Banias returned were 8336 (Dashas) and 1439 (Vishas) the last Census retured 7323 (Dashas) and 1800 (Vishas).

(8) Kapol Banias—They are divided into two divisions viz. Delvadias and Ghogharis named after their respective localities viz.-Delvada and Ghogha. The tradition about the Kapol Bania caste given in Scund Puran is that Kanva Rushi had blessed one fowler, who had rendered him a good service, with a boon that he would be a king. Accordingly the fowler became a King but his tyrany desolated the country which he ruled. Kanva Rushi, hearing this, sent Galav Muni to him with a message to which he bowed down. Galav Muni found 54000 men in the tract lying at the foot of the mount Girnar. He brought them to the city of the King, out of this number 18000 were Brahmins and 36000 were Banias. Galav gave in jest to some Banias, numbering 6000, the name of Kapol, the rest he named Sorathia as having come from Sorath and the Brahmins he named Kandolia from Kundal (કુંડળ) earrings which they wore. The Kapol Banias were so-called because they had also put on earrings and their Kapola (કપોળ) viz. cheeks were beautified by them. Kandolia Brahmins are the officiating priests of the Kapol Banias. The present Census returned 1165 Kapol Banias while the last Census returned 1793.

15. The remaining sub-castes of Banias viz. Khadayata 487, Khandedva 22, Zallora 48, Lats 23, Dashawal 751, Dashasorathia 2399, Padmavati 14, Vayada 42, Vishasorathia 812, Vania Soni 2135, Humud 23, Visa Osval 283, returned the number of souls as are shown opposite to each of them.

16. The present Census of the Junagadh State returned 20957 Banias in all out of whom 13225 professing Hindu religion and 7732 Banias professing Jain religion. One curious distinction, as I am told, between these classes is that there is a commensality between those sub-castes of these two factions which are common to them both e. g. Shrimalis are found in both, therefore all Shrimali Banias professing Hindu religion can dine with Jain Shrimalis but as the caste of Oswal is found only among the Jain Banias and not among the other faction, the latter will not eat with the Jain Osvals.

17. Kunbees—The Kunbees may have been so called (this is purely my imagination and I have no authority for it) from Kun (કણ) a particle of grain and Bee (બી)=seed. Thus the name Kunbee may have been derived from the traditional occupation of the Kunbees viz. agriculture (i. e. sowing seed of grain). The Kunbees are divided into two divisions viz. Kadva and Leva. These two factions though eat together do not intermarry. The name Kadva is believed to have been derived from Kadi, a division of the Baroda State and Leva from the river Reva. The Kunbees are most diligent and pains-taking in the agricultural pursuits. In the present Census they numbered 46908 (23794 males and 23114 females) while in the last Census their numbers were 49960.

18. Rajputs—The geneologists trace the origin of the Rajputs back to the time of Mahabharat and Ramayan and reckon them as the descendants of Surya and Chandra Vanshi Khatris. But from the remnants of certain special customs that are prevelant at present among the Rajputs and also from the writings of cololnel Tod and others, the legitimate inference is that the Rajputs are the decendants of those Kings belonging to castes other than those of Shaka, Yavan and Shudra etc. who all adopted Bouddh religion in olden times. The tradition as to the orign of the four chief branches of Rajputs viz. Parmar, Chohan, Solanki, and Parihar, is that Vashith Rushi, with a view to aid the cause of religion, produced four Khatri Goddesses from the sacrificial fire. The decendants of these newly created branches came afterwards te be known as Rajputras or Rajputs instead of Khatryas. Out of the 36 branches of Rajputs, the Bhats give Parmar branch precedence in order of time. There is difference of opinions as to the origin of Parmar branch. Some believe its creation from the sacrificial fire as said above; some believe it to be a sub-division of the Mouri branch, while others think that Parmars are the descendants of the Yavans or the Greeks. The Kanoja-Rathod branch of the Rajputs is believed by Colonel Tod to be a faction of the Shak people, which belief is well-nigh coroborrated by a close resemblence between the coins of Shak people and those of the Hindu kings of Kanoj. The Rannas of the Geloti family believed them to be the descendants of the Shaka King Kanishak or Kanaksen. There are many branches and sub-branches of Rajputs such as Jethva, Vala, Chora or Chavada ; etc. The Rajputs in the present census numbered 3897 while in the last Census they numbered 6171.

19. Ahirs—Ahirs were originally named Abhirs. Majority of them originally inhabited sindh, which fact is substantiated by the Geographical accounts of Talmi, an ancient Geographer, which mention the Abirias (Ahirias) as the inhabitants of the Sindh. To escape persecution of Musalman kings, the Ahirs sought protection of the Sourastra Hindu Kings and from thence they came to Sourastra. In Vishnu puran the Ahirs are mentioned as the grazers of cattle. In the present census they numbered 24610 while in the last Census they were 30002.

20. Kolis—Dr. Wilson, in his "aboriginals Tribe" says about Kolis that "Next to the Bhils, the Kolis are worthy of notice as an aboriginal people. They are not independent as the Bhils, being intermingled in most districts with the Hindu cultivators. Their name is not patronymic, for it is derived from Kula—a clan and simply means "clansman". They do not, I am persuaded, differ from the Bhils, in race. They are the aborigines of the plains, and comparatively open country, while the Bhils are the aborigines of the mountains and the forests, neither do they differ in race from the Kulambis or kanbis, the regular cultivators of the west of India. Their principal difference from the Kulambis is to be found in their religion. The Kulambis are now wholly submissive to the Bhramnical institutes and are ranked as the fourth state of the Indian community. The Kolis at the most are only partially submissive to Bhram-

nism. The Kulambis in Gujrat sometimes take their wives from them, with a greater or less degree of concealment of the fact. In physical appearance, in many districts, they so much resemble the Kulambis that it is impossible to distinguish them. The allegation sometimes made that they are altogether a coarser people, has no support from fact. Col. Mackintosh says " some of the Koli women are very pretty. When compared with the stout, robust and often coarse Kanbi women, a very considerable difference is perceptible." Some of the koli chiefs of pure blood, I have sometimes been scaree able to distinguish from Rajputs. I have met a Rajput chief who readily admitted that he was of Koli descent. The Kolis numbered 42622 in the present census while their number in the last census came upto 66001.

21. The following are the remaining Hindu castes with their numbers in the present census:—

Agarias (248), Oads (41), Kadias (334), Kalals (15), Kansaras (488), Garvis (190), Golaranas (102) Ghatis (9), Ghanchis (21), Chamthas (84), Dabgars (15), Tambolis (477), Nadias (7), Barots (469), Brahamkhatris (279), Bhansalis (219), Bhatias (178), Bhaosars (151), Bhils (78), Bhojak (5), Bhavayas (75), Bhands (9), Marathas (294), Lingayats (4), Lodhas (2), Vaghers (11), Vadi (15), Sathavaras (197), Sarvias (122), Solankis (14), Rathod (27), Parmars (9), Chohans (335), Jats (119).

22. Musalman castes–As I have said above there is no microscopic divisions and sub-divisions of the principal caste nor there is any hard rigidity of caste rules in the Musalmans, still there are some different groups among them. The Mahomedans may be divided into two main parts viz. (1) Indian Mahomedans and (2) Foreign Mahomedans. Indian Mahomedans are those who were the indigenous inhabitants of India and who became converts to Islam such as Khojas, Memons Momnas or Molesalams, Vohoras, Ghanchis etc. Foreign Mahomedans are those who themselves came to India and settled there from outside and their descendants such as Shaiks, Saiyads, Pathans, Khureshis, Sidis, Mogals, Baluchis, Arabs, Makaranis, Goris, etc. The following are the different groups of Musalmans with there numbers that are returned in the present census of our State.

23. Agarias (404), Arabs (1921), Kajis (158), Khatris (586), Kharvas (121), Khatkis (563), Khureshies (829), Khokhads (163), Khojajadas (27), Khojas (4709), Galiyaras (22), Gajis (7), Ghanchis (7134), Chadiyatas (135), Chamthas (28), Juleyas (410), Dabgars (18), Dhadhis (15), Tais (161), Turaks (2312), Thauns (39), Dals(3),Dhobis (40), Naghoris (727), Palvis (4118),Pathans (3951), Pinjaras (1309), Pirjadas (16), Pishoris (3), Fakirs (2296), Balochs (114), Babis (120), Belems (252), Bhands (64), Bhavars (163), Bhavayas (33), Makaranis (888), Machhiyaras (365), Maniyars (136), Maleks (990), Majothis (10), Miyanas (25), Mirs (471), Mirjas (12), Mogals (355), Mumnas (2732), Multanis (7), Mulas (378), Memons (16910), Molvis (16), Langhas (66), Saranias (73), Sidis (1157), Sindhis (9651), Sumras (152), Shekhs (9811), Sayads (4520), Hajams (1027), Halas (432), Voras (1635).

24. Lastly I give the numbers of artizans, and village menials. Kumbhars (13268), Kansaras (488), Khatris (970), Golaranas (162), Ghanchis (7155), Tambolis (477), Darjis (6191), Dhobis (1822), Bhavsars (119), Malis (564), Mochis (4135), Luvars (3498), Valands (3989), Sonis (1123), Hajams (1027), Salats (569), Kadias (334), Sutars (6004), Dabgars (15), Pinjaras (1309), Saranias (173).

—:o:—

Chapter XI.

OCCUPATIONS.

1. This is the last chapter of this report. The subject of this chapter is " occupation " which is a subject of great importance. In filling the entries in the occupation-columns, the instructions to the enumerators were to enter both principal and subsidiary occupations.

2. In recording occupations, the enumerators have found it difficult to draw a line between actual workers and their dependents and the principal occupations and sub-occupations. Difficulties were also experienced with regard, to (1) entry, in detail of the connection of agriculturists with the land, (2) entry of the members of the family who subsist on the same land and who either render assistance or not, as the case may be, in field or farm operations, (3) the entry of those possessing land as a source of income, apart from agriculture but combined with some totally different occupation. Mr. Baines makes the following observations as regards combined occupations:—

" A very important point to be dealt with in connection with the tabulation of occupations in India, is how to deal with an occupation shown conjointly with some description of agriculture or with possession of land or again which is locally known to be always combined with another non-agricultural occupation of apparently quite a distinct character."

3. Different sorts of occupations returned in the present census are, before they are abstracted, to be classified for the sake of convenience in a particular form. The general scheme of classification settled for the present census was as under:—

Classification of occupations and means of livelihood (Details).

CLASS.	ORDER.	SUB-ORDER.	GROUP.
A.-GOVERNMENT	I. ADMINISTRATION.	1. Civil service of the State.	1. The Viceroy, the heads of Local Governments, Administrations and Agencies, and their families. 2. Officers of Government, and their families. 3. Clerks, Inspectors, etc., and their families. 4. Constables, messengers, warders and unspecified.
		2. Service of Local and Municipal Bodies.	5. Inspecting and supervising officials. 6. Clerical establishment. 7. Menials other than scavengers.
		3. Village Service.	8. Headmen, not shown as agriculturists. 9. Accountants, not shown as agriculturists. 10. Watchmen and other village servants.
	II. DEFENCE.	4. Army . . .	11. Military Officers. 12. Non-Commissioned Officers and Privates. 13. Followers. 14. Military administrative establishments. 15. Military Police, etc. 16. Military service unspecified.
		5. Navy and Marine.	17. Naval Officers. 18. Naval engineers, Warrant Officers, and seamen. 19. Naval administrative staff.
	III. SERVICE OF NATIVE AND FOREIGN STATES.	6. Civil Officers . .	20. Chiefs and Officers. 21. Clerical Establishments. 22. Menials and unspecified.
		7. Military . . .	23. Officers. 24. Privates, etc.
B.-PASTURE AND AGRICULTURE	IV. PROVISION AND CARE OF ANIMALS.	8. Stock Breeding and Dealing.	25. Horse, mule and ass breeders, dealers, and attendants. 26. Cattle breeders, and dealers, and commissariat farm establishment. 27. Herdsmen. 28. Elephant catchers. 29. Camel breeders, dealers and attendants. 30. Sheep and goat breeders and dealers. 31. Shepherds and goatherds. 32. Pig breeders and dealers, and swineherds.
		9. Training and care of Animals.	33. Veterinary Surgeons, farriers, etc. 34. Horse and elephant trainers, etc. 35. Vermin and animal catchers.

CLASS.	ORDER.	SUB-ORDER.	GROUP.
		10. Land-holders and Tennants.	36. Rent receivers. [To be further subdivided at discretion of Provincial Superintendents.] 37. Rent payers.
		11. Agricultural Labourers.	38. Farm servants. 39. Field labourers. 40. Taungya or jhum cultivators.
B.—PASTURE AND AGRICULTURE —*concld.*	V. AGRICULTURE.	**12. Growers of special products.**	41. Cinchona plantations ; owners, managers and superior staff. 42. Cinchona plantations: labourers and other subordinates. 43. Coffee plantations: owners, managers and superior staff. 44. Coffee plantations: labourers and other subordinates. 45. Indigo factories: owners, managers and superior staff. 46. Indigo factories: labourers and other subordinates. 47. Tea plantations: owners, managers and superior staff. 48. Tea plantations: labourers and other subordinates. 49. Betel, vine and areca-nut growers. 50. Cardamom and pepper growers. 51. Cocoanut growers. 52. Fruit and vegetable growers. 53. Miscellaneous.
		13. Agricultural Traning and Supervision and Forests.	54. Directors of Agriculture and their staff. 55. Agricultural Chemists and experts. 56. Agents and managers of landed estates (not planters). 57. Clerks, bailiffs, petty rent collectors, etc. 58. Forest officers. 59. Forest rangers, guards, peons.
C.—PERSONAL SERVICES.	VI. PERSONAL, HOUSE-HOLD AND SANITARY *SERVICES.*	**14. Personal and Domestic Services.**	60. Barbers. 61. Cooks. 62. Door-keepers, etc. 63. Grooms, coachmen, dog boys, etc. 64. Indoor servants. 65. Washermen. 66. Water-carriers. 67. Shampooers. 68. Miscellaneous and unspecified.

CLASS.	ORDER.	SUB-ORDER.	GROUP.
C.—PERSONAL SERVICES.—*concld.*	VI. PERSONAL, HOUSEHOLD AND SANITARY SERVICES—*concld.*	**15. Non-domestic Entertainment.**	69. Hotel, lodging-house, bar, or refreshment-room keepers. 70. Rest-house, serai, bath-house, etc., owners and managers. 71. Club secretaries, managers, stewards, etc.
		16. Sanitation.	72. Sanitary officers of Government and establishments. 73. Sanitary inspectors, local and municipal. 74. Sweepers and scavengers. 75. Dust and sweeping contractors.
D.—PREPARATION AND SUPPLY OF MATERIAL SUBSTANCES.	VII. FOOD, DRINK AND STIMULANTS.	**17. Provision of Animal food.**	76. Butchers and slaughterers. 77. Cheese makers and sellers. 78. Cow and buffalo keepers, and milk and butter sellers. 79. Fishermen and fish curers. 80. Fish dealers. 81. Fowl and egg dealers. 82. Ghee preparers and sellers. 83. Collectors of edible birds' nests. 84. Miscellaneous.
		18. Provision of Vegetable Food.	85. Biscuit factories: owners, managers and superior staff. 86. Biscuit factories: operatives and other subordinates. 87. Flour mills: owners, managers and superior staff. 88. Flour mills; operatives and other subordinates. 89. Oil mills: owners, managers and superior staff. 90. Oil mills: operatives and other subordinates. 91. Rice mills: owners, managers and superior staff. 92. Rice mills: operatives and other subordinates. 93. Sugar factories: owners, managers and superior staff. 94. Sugar factories: operatives and other subordinates. 95. Bakers. 96. Flour grinders. 97. Grain and pulse dealers. 98. Grain parchers. 99. Makers of sugar, molasses and gur by hand. 100. Oil pressers. 101. Oil sellers. 102. Rice pounders and huskers. 103. Sweetmeat makers. 104. Sweetmeat sellers. 105. Vegetable and fruit sellers. 106. Miscellaneous.

Class.	Order.	Sub-order.	Group.
B.–Preparation and Supply of Material Substances.	VII. Food, drink and stimulants.	19. Provision of Drink, Condiments and Stimulants.	107. Aërated water factories: owners managers and superior staff. 108. Aërated water factories : workmen and other subordinates. 109. Breweries : owners, managers and superior staff. 110. Breweries: workmen and other subordinates. 111. Distilleries : owners, managers and superior staff. 112. Distilleries : operatives and other subordinates. 113. Opium factories : managers and superior staff. 114. Opium factories : workmen and other subordinates. 115. Ice Factories: owners, managers and superior staff. 116. Ice factories : workmen and other subordinates. 117. Salt stores : owners, managers and superior staff. 118. Salt stores : workmen and other subordinates. 119. Tobacco factories: owners, managers and superior staff. 120. Tobacco factories: workmen and other subordinates. 121. Water-works : managers and superior staff. 122. Water-works: workmen and other subordinates. 123. Cardamom, betel leaf, and arecanut sellers. 124. Grocers and general condiment dealers. 125. Opium, bhang, ganja, etc., preparers. 126. Opium, bhang, ganja, etc., sellers. 127. Salt makers. 128. Salt sellers. 129. Tobacco and snuff manufacturers. 130. Tobacco and snuff sellers. 131. Toddy drawers. 132. Toddy sellers. 133. Wine and spirit distillers. 134. Wine and spirit sellers. 135. Miscellaneous.

Class.	Order.	Sub-order.	Group.
D.-Preparation and Supply of Material Substances.	VIII. Light Firing and Forage.	20. Lighting	136. Gas-works : owners, managers and superior staff.
			137. Gas-works : operatives and other subordinates.
			138. Match factories : owners, managers and superior staff.
			139. Match factories : operatives and other subordinates.
			140. Petroleum refineries : owners, managers and superior staff.
			141. Petroleum refineries : workmen and other subordinates.
			142. Petroleum dealers.
			143. Pressers of vegetable oil for lighting.
			144. Sellers of vegetable oil for lighting.
			145. Match, candle, torch, lamp, lantern makers and sellers, etc.
		21. Fuel and Forage.	146. Collieries : owners, managers and superior staff.
			147. Collieries : miners and other subordinates.
			148. Coal dealers, brokers, Company managers, etc.
			149. Hay, grass and fodder sellers.
			150. Firewood, charcoal and cowdung sellers.
	IX. Buildings.	22 Building Materials	151. Brick and tile factories : owners, managers and superior staff.
			152. Brick and tile factories : operatives and other subordinates.
			153. Stone and marble works : owners, managers and superior staff.
			154. Stone and marble works : labourers and other subordinates.
			155. Brick and tile makers.
			156. Brick and tile sellers.
			157. Lime, chunam and shell burners.
			158. Lime, chunam and shell sellers.
			159. Thatch dealers and thatchers.
			160. Cement works : owners, managers and superior staff.
			161. Cement works : operatives and other subordinates.
		23. Artificers in Building.	162. Building contractors.
			163. Masons and bricklayers.
			164. Painters, plumbers and glaziers.
			165. Thatchers.
			166. Stone and marble workers.

CLASS.	ORDER.	SUB-ORDER.	GROUP.
D.—PREPARATION AND SUPPLY OF MATERIAL SUBSTANCES —*contd.*	X. VEHICLES AND VESSELS.	**24. Railway and Tramway Plant.**	167. Railway and Tramway Factories: Owners, managers, and superior staff. 168. Railway and Tramway Factories: Operatives and other subordinates.
		25. Carts, Carriages, etc.	169. Coach building factories: owners, managers and superior staff. 170. Coach building factories: operatives and other subordinates. 171. Cart and carriage makers. 172. Cart and carriage sellers. 173. Painters of carriages, etc. 174. Palki, dandi, rickshaw makers and sellers.
		26. Ships and Boats.	175. Shipwrights boat-builders etc. 176. Sail-makers. 177. Shipchandlers, and marine store dealers. 178. Ship and boat painters.
	XI. SUPPLEMENTARY REQUIREMENTS.	**27. Paper. . . .**	179. Paper mills: owners, managers and and superior staff. 180. Paper mills: operatives and other subordinates. 181. Paper makers and sellers, and palm-leaf binders. 182. Stationers.
		28. Books and Prints	183. Printing presses: owners managers and superior staff. 184. Printing presses: workmen and other subordinates. 185. Hand press proprietors, lithographers and printers. 186. Book-binders. 187. Book-sellers, book-agents, and publishers. 188. Newspaper proprietors, managers and sellers. 189. Print and picture dealers.
		29. Watches, Clocks and Scientific instruments.	190. Watch and clock-makers. 191. Watch and clock sellers and opticians. 192. Photographic apparatus dealers. 193. Other scientific instrument makers, menders, and sellers.
		30. Carving and Engraving.	194. Wood and ebony carvers. 195. Ivory carvers. 196. Cotton-stamp makers and sellers. 197. Turners and lacquerers. 198. Die sinkers and seal, etc., engravers. 199. Type founders. 200. Mica, flint and talc workers and sellers. 201. Mosaic and alabaster workers and sellers.
		31. Toys and Curiosities.	202. Toy. kite and cage makers and sellers. 203. Hukka stem makers and sellers 204. Papier-mache workers and sellers. 205. Curiosity dealers.

Class.	Order.	Sub-order.	Group.
D.—Preparation and Supply of Material Substances —*contd.*	XI.—Supplementary Requirements—*contd.*	**32. Music and Musical instruments.**	206. Music and musical instrument makers. 207. Music and musical instrument sellers.
		33. Bangles, Necklaces, Beads, Sacred threads. etc.	208. Makers of bangles, other than glass 209. Sellers of bangles other than glass. 210. Makers of glass bangles. 211. Sellers of glass bangles. 212. Imitation and pewter jewellery makers. 213. Sellers of imitation and pewter jewellery. 214. Rosary, bead, and necklace makers. 215. Rosary, bead and necklace sellers. 216. Flower garland makers and sellers. 217. Makers and sellers of spangles, lingams, and sacred threads.
		34. Furniture. . .	218. Furniture factories: owners, managers and superior staff. 219. Furniture factories: operatives and other subordinates. 220. Furniture makers: hand industry. 221. Furniture sellers.
		35. Harness . . .	222. Harness (not leather) makers and sellers. 223. Saddle-cloth makers, and embroiderers and sellers. 224. Whip, goad, and walking stick, etc. makers.
		36. Tools and Machinery.	225. Machinary and Engineering workshops: owners, managers and superior staff. 226. Machinary and Engineering workshops: operatives and other subordinates. 227. Knife and tool makers. 228. Knife and tool sellers. 229. Knife and tool grinders. 230. Plough and agricultural implement makers. 231. Looms and loom-comb makers and and sellers. 232. Mechanics other than railway mechanics. 233. Machinery dealers, etc. 234. Sugar press makers.
		37. Arms and Ammunition.	235. Arms and ammunition factories: superior staff. 236. Arms and ammunition factories: operatives and other subordinates. 237. Arsenals: superior staff. 238. Arsenals operatives and other subordinates. 239. Gunpowder factories: managers and superior staff. 240. Gunpowder factories: operatives and other subordinates. 241. Gun-carriage factories: managers and superior staff.

CLASS.	ORDER.	SUB-ORDER.	GROUP.
D.—PREPARATION AND SUPPLY OF MATERIAL SUBSTANCES—*contd.*	XI.—SUPPLEMENTARY REQUIREMENTS—*concld.*	**37. Arms and Ammunition**—*concld.*	242. Gun-carriage factories: workmen and other subordinates. 243. Gun-makers, menders and sellers. 244. Ammunition, gunpowder, and fire-work makers. 245. Ammunition, gunpowder, and fire-work sellers. 246. Makers of swords, spears and other weapons. 247. Sellers of swords, spears, and other weapons.
	XII.—TEXTILE FABRICS AND DRESS	**38. Wool and fur.**	248. Carpet weavers. 249. Shawl weavers. 250. Felt and pashm workers. 251. Persons occupied with blankets, woollen cloth and yarn, fur feathers, and natural wool. 252. Wool carders. 253. Wool dyers. 254. Dealers in woollen goods, fur and feathers.
		39. Silk	255. Silk filatures: owners, managers and superior staff. 256. Silk filatures: operatives and other subordinates. 257. Silk mills: owners, managers and superior staff. 258. Silk mills: operatives and other subordinates. 259. Silk-worm rearers and cocoon gatherers. 260. Silk carders, spinners and weavers; makers of silk braid and thread. 261. Sellers of raw silk, silk cloth, braid and thread. 262 Silk dyers.
		40. Cotton	263. Cotton ginning, cleaning and pressing mills: owners, managers and superior staff. 264. Cotton ginning, cleaning and pressing mills: operatives and other subordinates. 265. Thread glazing and polishing factories: owners managers and superior staff. 266. Thread glazing and polishing factories: operatives and other subordinates. 267. Cotten spinning, weaving and other mills: owners managers and superior staff. 268. Cotton spinning, weaving, and other mills: operatives and other subordinates. 269. Tent factories: owners, managers and superior staff. 270. Tent factories: operatives and other subordinates

Class.	Order.	Sub-order.	Group.
D.-Preparation and Supply of Material Substances —*contd.*	XII.—Textile Fabrics and Dress—*concld.*	40. Cotton—*concld.*	271. Cotton cleaners, pressers and ginners. 272. Cotton weavers: hand industry. 273. Cotton carpet and rug makers. 274. Cotton carpet and rug sellers. 275. Cotton spinners, sizers and yarn beaters. 276. Cotton yarn and thread sellers. 277. Calenderers, fullers and printers. 278. Cotton dyers. 279. Tape makers. 280. Tape sellers. 281 Tent makers. 282. Tent sellers.
		41. Jute, Hemp, Flax, Coir, etc.	283. Jute presses: owners managers and superior staff. 284 Jute presses: operatives and other subordinates. 285. Jute mills: owners, managers and superior staff. 286. Jute mills: operatives and other subordinates. 287. Rope works: owners managers and superior staff. 288. Rope works: operarives and other subordinates. 289. Dealers in raw fibres. 290. Rope, sacking and net makers. 291. Rope, sacking and net sellers. 292. Fibre matting and bag makers. 293. Fibre matting and bag sellers.
		42. Dress.	294. Clothing agencies: managers and superior staff. 295. Clothing agencies: operatives and other subordinates. 296. Hosiery factories: owners, managers and superior staff. 297. Hosiery factories: operatives and other subordinates. 298. Umbrella factories: owners managers and superior staff. 299. Umbrella factories: operatives and other subordinates. 300. Umbrella sellers. 301. Embroiderers and lace and muslin makers. 302. Hat, cap and turban-makers, binders and sellers. 303. Hosiers and haberdashers. 304. Piece-goods dealers. 305. Makers of shoes (not leather). 306. Tailors, milliners, dress-makers and darners.

Class.	Order.	Sub-order.	Group.
D.-Preparation and Supply of Material Substances *Contd*—	XIII.—Metals and precious stones.	**43. Gold, Silver and Precious Stones.**	307. Mints: managers and superior staff. 308. Mints: operatives and other subordinates. 309. Gold mines: owners, managers and superior staff. 310. Gold mines: operatives and other subordinates. 311. Jade miners. 312. Goldsmiths' dust-washers. 313. Enamellers. 314. Electro-platers. 315. Dealers in plate and plateware. 316. Gold and silver wire drawers, and braid-makers. 317. Workers in gold, silver and precious stones. 318. Dealers in gold, silver and precious stones. 319. Pearl-divers.
		44. Brass, Copper and Bell-metal.	320. Brass foundries: owners, managers and superior staff. 321. Brass foundries: operatives and other subordinates. 322. Brass, copper and bell-metal workers. 323. Brass, copper and bell-metal sellers.
		45. Tin, Zinc, Quicksilver and Lead.	324. Workers in tin, zinc, quicksilver and lead. 325. Sellers of tin, zinc and lead goods.
		46. Iron and Steel.	326. Iron foundries: owners, managers and superior staff. 327. Iron foundries: operatives and other subordinates. 328. Workers in iron and hardware. 329. Sellers of iron and hardware.
		47. Glass and China ware.	330. Glass factories: owners, managers and superior staff. 331. Glass factories: operatives and other subordinates. 332. Makers of glass and chinaware other than bangles. 333. Sellers of glass and chinaware other than bangles.
	XIV.—Glass, Earthen and Stoneware.	**48. Earthen and Stoneware.**	334. Pottery works: owners, managers and superior staff. 335. Pottery works: operatives and other subordinates. 336. Potters and pot and pipe-bowl makers. 337. Sellers of pottery ware. 338. Grindstone and millstone makers and menders. 339. Grindstone and millstone-sellers.
	XV.—Wood, Cane and Leaves, etc.	**49. Wood and Bamboos.**	340. Carpentry works: owners, managers and superior staff. 341. Carpentry works: operatives and other subordinates. 342. Saw mills: owners, managers and superior staff. 343. Saw mills: workmen and other subordinates. 344. Carpenters.

CLASS.	ORDER.	SUB-ORDER.	GROUP.
D.—PREPARATION AND SUPPLY OF MATERIAL SUBSTANCES.—*contd.*	XV.—WOOD, CANE AND LEAVES, ETC.—*concld.*	**49. Wood and Bamboos**—*concld.*	345. Dealers in timber and bamboos. 346. Wood cutters and sawyers.
		50. Canework, Matting Leaves, etc.	347. Baskets, mats, fans, screens, brooms etc., makers and sellers. 348. Comb and toothstick makers and sellers. 349. Leaf-plate makers and sellers.
	XVI.—DRUGS, GUMS, DYES, ETC.	**51. Gums, Wax, Resins and similar Forest Produce.**	350. Cutch factories: owners, managers and superior staff. 351. Cutch factories: operatives and other subordinates. 352. Lac factories: owners, managers and superior staff. 353. Lac factories: operatives and other subordinates. 354. Camphor, gum, and India-rubber collectors. 355. Camphor, gum, and India-rubber sellers. 356. Catechu preparers. 357. Catechu sellers. 358. Lac collectors. 359. Lac sellers. 360. Wax honey and forests produce collectors and sellers.
		52. Drugs, Dyes, Pigments etc.	361. Chemical factories: owners, managers and superior staff. 362. Chemical factories: operatives and other subordinates. 363. Soap factories: owners, managers and superior staff. 364. Soop factories: operatives and other subordinates. 365. Saltpetre refiners. 366. Saltpetre sellers. 367. Dye works: owners, managers and superior staff. 368. Dye works: operatives, and other subordinates. 369 Chemists and druggist. 370. Borax refiners. 371. Borax sellers. 372. Soap sellers. 373. Antimony preparers and sellers. 374. Madder, saffron, and logwood workers and dealers. 375. Ink makers and sellers. 376. Perfume, incense, and sandalwood preparers 377. Perfume, incence, and sandalwood sellers. 378. Persons occupied with miscellaneous drugs. 379. Persons occupied with miscellaneous dyes.

Class.	Order.	Sub-order.	Group.
D.—Preparation and Supply of Material Substances —*concld.*	XVII.—Leather, etc.	**53. Leather, Horn and Bones.**	380. Bone mills: owners, managers and superior staff. 381. Bone mills: operatives and other subordinates. 382. Brush factories: owners, managers and superior staff. 383. Brush factories: operatives, and other subordinates. 384. Tanneries and leather factories: owners, managers and superior staff 385. Tanneries and leather factories: operatives, and other subordinates. 386. Leather dyers. 387. Shoe, boot and sandal-makers. 388. Tanners and curriers. 389. Sellers of manufactured leather goods. 390. Sellers of hides, horns, bristles and bones. 391. Water bag, well bag, bucket and ghee-pot makers.
E.—Commerce Transport Storage.	XVIII.—Commerce	**54. Money and Securities.**	392. Bankers, money-lenders etc. 393. Insurance agents and under-writers. 394. Money-changers and testers. 395. Bank clerks, cashiers bill-collectors, accountants, etc.
		55 General Merchandise.	396. General merchants. 397. Merchants, managers, accountants, clerks, assistants, etc.
		56. Dealing, unspecified.	398. Shopkeepers, otherwise unspecified. 399. Shopkeepers' clerks, salesmen, etc. 400. Shopkeepers' and money-lenders' servants. 401. Pedlars hawkers, etc.
		57. Middlemen, Brokers and Agents.	402. Brokers and agents. 403. Auctioneers, auditors, actuaries notaries public etc. 404. Farmers of pounds, tolls, ferries, markets, etc. 405. Farmers of liquor, opium, etc. 406. Contractors for labour emigration agents, etc. 407. Contractors, otherwise unspecified. 408. Clerks employed by middlemen.
	XIX.—Transport and Storage.	**58. Railway***	409. Agents, directors, managers and their assistants. 410. Other administrative officials. 411. Clerical staff on Railways. 412. Stationmasters and assistants, inspectors, overseers, etc. 413. Guards, drivers, firemen, etc. 414. Pointsmen, shunters, porters, signallers, etc. 415. Railway, service unspecified.

* Excluding police on railways.

Class.	Order.	Sub-order.	Group.
F.—Commerce, and Storage—*concld.*	XIX.—Transport and storage—*concld.*	59. Road.	416. Tramway, mail carriage, etc., managers, contractors, etc.
			417. Cart owners and drivers carting agents, etc.
			418. Livery stable-keepers, etc.
			419. Drivers, stable-boys, etc., not private servants.
			420. Palki, etc., bearers, and owners.
			421. Pack bullock owners, drivers etc.
			422. Pack camel, elephant, mule, etc., owners and drivers.
		60. Water.	423. Ship owners and agents.
			424. Shipping clerks, supercargoes and stevedors.
			425. Boat and barge owners etc.
			426. Dockyards: owners managers and superior staff.
			427. Dockyards: workmen and other subordinates.
			428. Ships' officers, engineers, mariners and firemen.
			429. Boat and barge men.
			430. Pilots.
			431. Lock-keepers, etc. and canal service.
			432. Harbour works, harbour service and divers.
		61. Messages.	433. Post office: officers and superior staff.
			434. Post office: clerks, messengers, runners and other subordinates.
			435. Telegraph: officers and superior staff.
			436. Telegraph: clerks, signallers, messengers and other subordinates.
			437. Telephone: managers and superior staff.
			438. Telephone: clerks, operators and other subordinates.
		62. Storage and Weighing.	439. Warehouse: owners managers and superior staff.
			440. Warehouse: workmen and other subordinates.
			441. Porters.
			442. Weighmen and measurers.
			443. Watchmen employed at stores.

Class.	Order.	Sub-order.	Group.
F.-Professions.	XX.—Learned and artistic professions.	**63. Religion**	444. Priests, ministers, etc. 445. Catechists, readers, church and mission service, etc. 446. Religious medicants, inmates of monasteries, convents, etc. 447. Church, temple, burial or burning-ground service, pilgrim conductors, undertakers, etc. 448 Circumcisors. 449. Astrologers, diviners, horoscope-makers, etc. 450. Almanack-makers and sellers.
		64. Education.	451. Administrative and inspecting officials. 452. Principals, professors and teachers. 453. Clerks and servants connected with education.
		65. Literature.	454. Authors, editors, journalists, etc. 455. Reporters, shorthand writers, etc. 456. Writers (unspecified) and private clerks. 457. Public scribes and copyists. 458. Service in libraries and literary institutions.
		66 Law.	459. Barristers, advocates and pleaders. 460. Solicitors and attorney. 461. Law-agents, mukhtiars, etc. 462. Kazis. 463. Articled clerks and other lawyers' clerks. 464. Petition-writers, touts, etc, 465. Stamp-vendors.
		67. Medicine.	466. Administrative and inspecting staff (when not returned under general head). 467. Practitioners with diploma, license, or certificate. 468. Practitioners without diploma. 469. Dentists. 470. Oculists. 471. Vaccinators. 472. Midwives. 473. Compounders, matrons, nurses, and hospital asylum and dispensary service.

CLASS.	ORDER.	SUB-ORDER.	GROUP.
E. PROFESSIONS. —*concld.*	XX—LEARNED AND ARTISTIC PROFESSION—*concld.*	**68. Engineering and Survey.**	474. Administrative and inspecting staff. 475. Civil engineers and architects. 476. Topographical, archæological and revenue surveyors. 477. Draughtsmen and operators in survey offices, overseers, etc. 478. Clerks, etc., in offices of the above.
		69. Natural Science	479. Astronomers and meteorologists and establishments. 480. Botanists, naturalists, and officers of scientific institutions. 481. Metallurgists. 482. Persons occupied with other branches of science.
		70. Pictorial Art and Sculptu.	483. Painters, superintendents of schools of art, etc. 484. Sculptors. 485. Photographers. 486. Tattooers.
		71. Music, acting Dancing, etc.	487. Music composers and teachers. 488. Bandmasters and players (not military). 489. Piano-tuners. 490. Actors, singers and dancers and their accompanists.
	XXI.—SPORT.	**72. Sport** . .	491. Race-course service, trainers, bookmakers, jockeys, etc. 492. Shikaris, falconers, bird-catchers. 493. Huntsmen, whippers-in.
		73. Games and Exhibition. . .	494. Owners and managers of places of public entertainment. 495. Persons engaged in service of places of public entertainment. 496. Exhibitors of trained animals. 497. Circus owners, managers, etc. 498. Conjurors, buffoons, reciters, fortune-tellers, etc. 499. Tumblers, acrobats, wrestlers, professional cricketers, etc.
G.—UNSKILLED LABOUR, NOT AGRICULTURAL.	XXII.—EARTH WORK AND GENERAL LABOUR.	**74. Earthwork, etc.**	500. Well-sinkers. 501. Tank-diggers and excavators. 502. Road, canal and railway labourers. 503. Miners (unspecified).
		75. General labour.	504. General labour.

Class.	Order.	Sub-order.	Group.
G.—Enskilled Labour not Agricultural —*concld.*	XXIII.—Indefinite and disreputable occupations.	**76. Indefinite.**	505. Uncertain or not returned.
		77. Disreputable.	506. Prostitutes including sáqins and neauchis.
			507. Procurers, pimps, etc.
			508. Receivers of stolen goods.
			509. Witches, wizards, cow-poisoners, etc.
Means of Subsistance independent of Occupation.	XXIV.—Independent.	**78. Property and Alms**	510. House-rent, shares, and other property not being land.
			511. Allowances from patrons or relatives.
			512. Educational or other endowments, scholarships, etc.
			513. Mendicancy (not in connexion with a religious order).
		79. At the State expense.	514. Pension, civil services.
			515. Pension, military services.
			516. Pension, unspecified.
			517. Inmates of asylums, etc.
			518. Prisoners under trial.
			519. Prisoners, for debt.
			520. Prisoners, convicted or in reformatories, etc.

4. We see from above that there are 8 classes, 24 orders and 79 sub-orders. These suborders are again divided into 520 groups. Mr. Baines while commenting on these 24 orders says. "The first few explains themselves. As regards the seventh, eighth, ninth, tenth and eleventh, the object, the article or service is intended for, is placed more prominently than the material dealt with. On the other hand, from the twelth to the seventeenth, the latter is regarded as more characteristic of the occupation than the object for which the prepared article is intended."

5. The imperial table 15th collects all the different sorts of occupations returned in the present census of our State. It gives actual workers in all occupations by sexes, stating, in all cases, separately those who are partially agriculturists i. e. those who with other principal occupations are agriculturists also. The table also gives dependents i. e. those who are unable to earn their livelihood on account of old age, childhood or other incapacities and who therefore have entirely to depend for it on actual workers in any occupation.

6. It would be interesting to see how many people are maintained by each of the 8 classes of occupations given above. The following table supplies these informations.

Number and percentages to the total population in each class of occupation.

TABLE No. 91.

Class.	Total population maintained.	Actual workers.		Dependents.	Ratio to total population of column 2.
		Males.	Females.		
1	2	3	4	5	6
A. Government.	19521	7031	271	12219	4.9
B. Pasturage and agriculture.	210024	75173	55460	79391	53.1
C. Personal service.	13383	5192	630	7561	3.3
D. Preparation and supply of material substances.	78510	25904	11101	41505	19.8
E. Commerce, transport and storage.	28314	80334	212	19768	7.1
F. Professions.	8059	2549	385	5125	2.03
G. Unskilled labour not agricultural.	17018	4795	4986	7237	4.3
H. Means of livelihood independent of occupation.	20599	8608	3297	8694	5.47
Total....	395428	137586	76342	181500	100

7. We see from above that in service of the State, there are 7031 males and 271 females actual workers, while 12219 are their dependents. Thus the state service maintains, in all, 19521 souls. In the class B. we find that in all 210024 souls earn their livelihood from pasturage and agriculture, out of which number, 75473 males and 55460 females are actual workers and 79391 are dependent upon them for their maintenance; thus pasturage and agriculture afford maintenance, in our State, to 210024 souls or ; 53.1 percent.

8. Looking at the column of class C. viz : personal service, we find that the total number of souls that earn their bread from it, is 13383 made up of 5192 males and 630 females actual workers and 7561 their dependents. Class D. viz: the preparation and supply of material substances, gives livelihood to 78510 souls, of whom 25904 males and 11101 females are actual workers in the said profession, while 41505 share with them the fruits of their labour without taking any active part in it. Class E. viz: commerce, transport and storage, maintains 28314 souls among whom 80334 males and 212 females are actual workers, while 19768 are their dependents. Class F. viz: profession, maintains 8059 souls composed of 2549 males and 385 females actual workers and 5125 dependents. Class G. viz: unskilled labour not agricultural, maintains 17018 souls of whom 4795 males and 4936 females are actual workers while 7237 are their dependents. Class H. viz: means of subsistence independent of occupations, affords food to 20599 souls of which 8608 males and 3297 females are actual workers and 8694 are dependent upon them for their livelihood. Thus taking 100 to be the total population of the whole state, we find that (1) state service maintains 5 souls, (2) pasturage and agriculture maintain 53 souls, (3) personal service maintains 3 souls, (4) preparation and supply of material substance maintain 20 souls, (5) commerce, transport and storage maintain 7 souls, (6) profession maintains 2 souls, (7) unskilled labour not agricultural maintains 4 souls and (8) means of livelihood independent of occupation maintain 6 souls.

9. The above classes are split up into orders. Below I give the table which gives the numbers of males and females and dependents maintained by each order and the percentages of the total number of each order to the total population of the State.

TABLE No. 92.

Class.	Order.	Total.	Males.	Females.	Dependents.	Ratio of total to the population.	Total.
A. Government.	I. Administration.	6390	1975	271	4144	1·4	
	II. Defence.	11965	4621	0	7344	3.02	
	III. Service of Native and foreign states.	1166	435	0	731	.2	
B. Pasturage and agriculture.	IV. Provision and care of animals.	9957	4257	1268	4432	2.5	
	V. Agriculture.	200067	70916	54192	74959	50.5	
C. Personal service.	VI. Personal household and sanitary service.	13383	5192	630	7561	3.3	
D. Preparation and supply of material substances.	VII. Food, drink and stimulants.	19033	5724	3123	10186	4.8	
	VIII. Light, Firnge and forage.	13958	4566	3583	5809	3.5	
	IX. Buildings.	4788	1517	383	2888	1.2	
	X. Vehicles and vessels.	80	25	0	55	.002	
	XI. Supplementary requirements.	14602	4899	1847	7856	3.6	
	XII. Textile, Fabrics and dress.	0	0	0	0	0	

	XIII. Metals and precious stones.	5640	2071	102	3467	1.4
	XIV. Glass, earthen and store ware.	5997	2180	1315	2502	1.5
	XV. Wood cane and leaves etc.	7155	2400	89	4666	1.8
	XVI. Drugs, Gums Dyes etc.	323	101	0	222	.8
	XVII. Leather.	6934	2421	656	3857	1.7
E. Commerce Transport and storage.	XVIII. Commerce.	25242	7426	212	17604	6.3
	XIX. Transport and storage.	3072	908	0	2164	.7
F. Professions.	XX. Learned and Artistic professions.	7942	2489	385	5068	2.003
	XXI. Sport.	117	60	0	57	.02
G. Unskilled labour not agricultural.	XXII. Earth work and general labour.	16829	4745	4895	7189	4.2
	XXIII. Indefinite and disrespectable occupations.	139	0	91	48	.02
H. Means of subsistance independent of occupation.	XXIV. Independent.	20599	8608	3297	8694	5.2
Total.		395428	137586	76342	181500	

10. The above table throws a good deal of light over our inquiry as to the persons maintained by differant occupations. We have seen above, that the State service affords maintenance to 19521 souls. This table gives a little more detailed account of it, stating that out of these 19521 State servants, 6390 are maintained by the civil administration of the State, 11965 souls are maintained by the military department of the State and only 1166 are in foreign service. Out of those maintained by civil administration viz 6390, 1975 males and 271 females are actual workers, while 4144 are their dependents. Similarly, out of 11965 souls that are maintained by the military department of the State, there are 4621 males actual workers while 7344 are their dependents. The actual workers in foreign service are 435 with 731 their dependents.

11. Class B is split up into two orders viz (1) provision and care of animals and (2) agriculture. The former maintains 9957 souls among whom 4257 males and 1268 females are actual workers and 4432 are their dependents, while the latter i. e. agriculture, maintains 200067 souls of whom 70916 males and 54192 females are actual workers while 74959 are their dependents.

12. Order VI, is co-extensive with class C. which maintains 13383 souls.

13. Class D. is split up into eleven orders. Preperation and supply of food, drink and stimulant maintains 19033 souls ; light, firing and forage 13958 souls; building 4788 souls; vehicles and vessels 80 souls; supplimentary requirements 14602 souls; metals and precious stones 5640 souls; glass, earthen and stonewares 5997 souls; wood, cane and leaves 7155 souls; drugs, gums and dyes etc. 323 souls and leather etc. 6934 souls.

14. Commerce maintains 25242 souls, Transport and storage 3072 souls, Learned and artistic profession 7942 souls. Sport affords food to 117 souls. Earth-work and general labour maintains 16829 souls, indefinite and disrespectable occupations maintain 139 souls ; and independent occupation maintains 20599 souls.

15. Looking to the percentages which the total number of persons maintained by each of these different orders bears to the total population of the State, we find that the order V. viz agriculture bears the highest percentage viz 50·5, commerce comes next to it, but far below it, giving the percentage of 6·3. Thus taking 100 to be the population of the whole state, we have 51 persons maintained by agriculture, 6 persons maintained by commerce, 1 person by state civil service, 3 persons by supply of provisions and care of animals, 3 persons by household and sanitary service, 5 persons by preparation of food, drink and stimulant, 4 persons by preparation and supply of light, firing and forage, 1 person by preparation and supply of buildings, 4 persons by preparation and supply of supplimentary requirements, 1 person by preparation and supply of metals and precious stones, 2 persons by preparation and supply of glass, earthen and stone wares, 2 persons by preparation and supply of wood, cane and leaves, 2 persons by preparation and supply of leather etc, 2 persons by learned

and artistic profession, 4 persons by earth-work and general labour, 5 persons by independent occupation and the remaining one by service in the foreign states, by preparation and supply of vehicles and vessels, by preparation of drugs, gum and dye, by transport and storage, by sport, and by indefinite and disrespectable occupation, the ratio of each of them to the total population falls below unit.

16. My remarks in the preceding chapters viz:—that in our state the majority of inhabitants are bound to the soil, are well nigh borne out by the fact that out of 100 persons, 51 are directly dependent upon agriculture. The fact also that our state does not command a very extensive commerce, is equally corroborated by the very low percentage returned by it in the above table.

17. I give below my remarks on suborders and groups.

(1) State service—In State service, there are returned nearly 91 officers with 319 their dependents, 777 clerks with 1563 their dependents, while 1107 menials and unspecified, with 2262 their dependents. Military service returned 4621 actual workers and 7344 their dependents.

(2) Stock breeders and dealers—Nearly 9801 are maintained by this occupation in our state. Among these 7559 are herdsmen, 598 are sheep and goat breeders and dealers, 1644 are shepherds and goatherds.

(3) Interest in land:—

The following table shows the number of persons interested in land in various ways.

TABLE No. 93.

Occupation.	Total numbers.			
	Males.	Females	Dependents.	Total.
Holders of land who pay revenue and cultivate land themselves.	1674	0	2943	4617
Holders of land who pay revenue but get their land cultivated by hired labour	1427	0	2236	3663
Rent receivers who are agriculturists.	579	0	981	1560
Rent receivers who are not agriculturists	102	0	183	285
Lessers of Villages.	86	0	157	243
Tenents and sharers of agriculturists.	45347	36163	46820	128330
Farm servants.	3636	0	5711	9347
Field labourers.	16238	17835	13860	47933
Fruit and vegetable growers.	1733	194	1810	3737
Total.	70822	54192	74701	199715
Agents and managers of landed estate holders	53	0	152	205
Clerks of landed estate holders.	41	0	106	147
Total	70916	54192	74959	200067

Here we see that cultivating tenants and the sharers are the most numerous viz:—128330 among whom 45347 males and 36163 females are actual workers, 1674 are holders of land who themselves cultivate it, while 1427, are holders of land who do not cultivate the land themselves but get it cultivated by tenants. Rent receivers are agriculturist (579) as well as non-agriculturist (102). 47933 persons are maintained upon field labour, among whom 16238 males and 17835 females are actual workers.

4. Personal and domestic service—The number of persons maintained by this service are 13383. 4085 are barbers of whom 1544 males are actual workers. 240 are cooks, 354 door keepers, 1399 cart and carriage drivers, 1243 indoor servants, 823 washermen, 71 water carriers and 48 refreshment-room keepers. All these are actual workers.

5. Animal food suppliers—This is the sub-order of the order 7th of class D. This sub-order maintains 4387 persons of whom 258 are butchers and slaughterers who are actual workers with 462 as their dependents. 738 males and 144 females are fish-catchers and dealers. Milk and butter sellers are 734 ghee-preparers and sellers are 448. All these are the occupations requiring light labour and therefore women are found taking active part in them.

6. Vegetable food suppliers.—11823 persons are maintained by this sub-order. The suppliers (actual workers) of vegetable and cereal food are 5697 (3203 males and 2494 females) ; among whom bakers are 131 males and 50 females , flour grinders are 1995 females, grain dealers are 9803 males, grain parchers are 100 males and 72 females, oil-sellers and pressers are 658 males and 30 females, rice producers and huskers are 138 males and 178 females, sweetmeat makers and sellers are 413 males and 14 females, vegetable and fruit sellers are 780 males and 225 females.

7. Drink, condiments and stimulants—This sub-order gives maintenance to 2604 persons in our state ; among whom 821 (726 males and 95 females) are actual workers in this occupation. 68 males and 6 females are cardemom, betal leaf and areca nut sellers ; grocers and general condiment dealers are 294 males ; bhang, ganja etc. sellers are 75 males ; salt-makers are 92 males and 89 females ; salt sellers are 37 males ; tobacco and snuff sellers are 121 males, wine and spirit sellers are 39 males.

8. Fuel and forage—This occupation supports 13598 persons ; among whom 237 males and 238 females are coal-dealers and 4329 males and 3345 females are hay, firewood and cowdung sellers. Thus there are in this occupation 8149 persons (4566 males and 3583 females) actual workers.

9. Building—Those who earn their bread from this occupation are 2182 of whom 387 males and 323 females are brick and tile sellers ; 174 males and 42 females are sellers of lime and chuman. Stone sellers, also, ought, to have more properly, been placed under this sub-order as stones are one of the chief materials for building houses where they are available. They are placed under suborder 74 viz of earth-work ; there the number of actual workers as stone-cutters is 365.

The thatchers are 146 males actual workers. The number of actual workers in this occupation is 1072 (707 males and 365 females).

10. Artificers in Building.—The houses are generally made of stones where they are available. There are 810 males and 18 females actually engaged in this occupation while the total number of persons that get subsistence from this occupation is 2270.

11. Vehicles and vessels makers—The number of persons following this occupation is 25 with 55 dependents.

12. Preparation and supply of supplimentary requirements:—Under this suborder fall the preparers and suppliers of miscellaneous things both necessaries and luxuries. The total number of persons maintained by this occupation are 14602 of which 4899 males and 1847 females are actual workers. There are 61 stationers, 30 printing press owners, managers, compositors, etc. Book-binders are 15, while book-sellers are 45. Watch and clock repairers are 22, while 78 are toy, kite and cage makers and sellers. Hukastem-makers and sellers are 57. Makers and sellers of bangles are 95, flowergarlands-makers and sellers are 95 males and 130 females, furniture sellers are 44, knives and tools grinders are 43, fire-work sellers are 25, blanket weavers are 51, cotton gining and factory owners and managers are 16 ; Cotton gining factories operatives and their staff are 39, cotton weavers are 2158 males and 1166 females, cotton spiners are 437 males and 279 females, umbrella sellers are 30, while tailors are 1680 males and 372 females.

13. Gold, silver and precious stones—persons maintained by this suborder are 2593 of whom 1145 are actual workers(1043 males and 102 females.) Goldsmith's dust washers are 89 males and 102 females. Workers of gold, silver and precious stones are 922 males, dealers in gold, silver and precious stones are 32. Brass, copper and bell-metal sellers and workers are 171 and their dependents 342, in all 513.

14. Zinc, Zinc and quick silver and lead—sellers of tin, zinc and lead-goods are 39 and their dependents are 118, in all 157.

15. Iron and steel-Workers in iron and hard wares are 774, sellers of iron and hard wares are 774, sellers of iron and hard wares are 44. The total number of persons maintained by this suborder is 2377.

16. Glass and China wares—Sellers of glass and China wares, other than bangles are 51. The total uumber supported by this suborder being 158.

17. Earthen and stone wares—Potters are 2129 males and 1315 females actual workers, while the total persons maintained are 5839.

18. Wood and Bamboos—The total number of persons maintained by this suborder is 63419 of whom 2188 are actual workers.

19. Cane work, matting and leaves etc. Baskets, mats etc. makers and sellers are 196 males and 89 females. Comb makers and sellers are 16. The total number maintained are 8149 of whom 301 are actual workers (219 males and 82 females).

20. Gum, wax, resin and similar forest produce—Wax, honey and forest produce collecters and sellers are 66 with 134 dependendents, the total number maintained being 200.

21. Drugs dyes and pigments etc—The total number of persons maintained are 123 of whom 35 males are actual workers. Inkmakers and sellers are 21 ; perfume, incense and sandle sellers are 14.

22. Leather, horn and bones—Leather dyers are 1525 males and 656 females, shoe-makers are 873 and sellers of hide and horns and bones are 23. The total number of persons maintained by this suborder are 6934 of which 3077 are actual workers (2421 males and 656 females). This finishes the class D. viz : Preparation and supply of material substances.

Class E. viz : Commerce Transport and storage, has 3 orders and 9 suborders.

23. Money and securities—Bankers and money lenders are 1487 males and 59 females, money changers and testers are 56. Actual workers in this suborder are 1602 persons (1543 males and 59 females) and the total number of persons supported by it is 5527.

24. Dealing unspecified—Shop keepers otherwise unspecified are 4347 males and 153 females ; shopkeepers' clerks, salemen etc. are 911 ; shopkeepers and money lenders' servants are 429, while peddlers and hawkers are 95. Thus the actual workers in this occupation are 5929 (5776 males and 153 females) while the total number supported is 18773.

25. Middlemen—Brokers and Agents—The total number of persons supported by this suborder is 936 of whom 101 males are actual workers. Brokers and Agents are 64. Farmers of liquors are 37.

26. Railways—(excluding police in railway). Men of clerical staff on railways are 6 ; station masters and assistant inspectors and overseers are 17 ; guards, drivers and firemen are 14 ; pointsmen, shunters, porters, signallers etc. are 98, while men of railway service unspecified are 61. Thus the actual workers in this line are 186 males while the total number supported are 509.

27. Transport on road—The total number maintained by this suborder is 361 of whom 147 males are actual workers. 81 are palki-bearers and 66 are pack bullock drivers and owners.

28. Transport by water—There are 62 boat and barge owners. The total number supported is 1571 of whom 417 males are actual workers.

29. Messages—Post office officers and superior staff number 8, Post office clerks, messangers, runners and other subordinates are 67.

30. Telegraph—Officers and superior staff number 7 while telegraph clerks, signallers, messangers and other subordinates are 9. The total number supported is 322 of whom 91 are actual workers. School masters are doing post master's duties in Mahals and so there are no separate post masters and hence the small number returned.

31. Storage and weighing:—Weighers and measurers are 67 with 232 their dependents, the total number supported being 299.

32. Religion—Priests and ministers are 6, catechists, readers, church and mission service number 162 males and 5 females. Religious mendicants inmates of monasteries, covenants etc. are 420, church, temple, burial or burning-ground servants, pilgrna conductors, undertakers etc. are 302, astrologers, deviners, horoscope-makers etc. are 36. In all 931 (926 males and 5 females) are actual workers, while total number maintained is 2302.

33. Education and literature—Administrative and inspecting officials are 2, teachers 348, clerks and servants connected with education are 73, library servants are 6.

In all 429 are actual workers while the total number maintained are 885.

34. Law—Barristers and pleaders are 190. Lawyer's clerks are 20; petition-writers are 75 while stamp-vendors 13. In all 298 are actual workers in this profession, while the total numbers maintained are 1113.

35. Medicine—Medicine administrative and inspecting staff number 25. Practitioners with diploma, license or certificate are 93, vaccinators are 14, midwives are 3, compounders, nurses and other hospital servants are 80 males and 2 females. Thus the actual workers in this occupation are 217 (212 males and 5 females) while the total number supported by it is 600.

36. Engineering and surveying—The total number supported by this suborder is 676. Engineering and survey administrative staff numbered 7. Revenue surveyors are 30, draftsmen and operators in survey offices and overseers are 8, clerks in engineering and survey offices are 104. In all 149 males are actual workers in this occupation.

37. Pictorial art and sculpture—Under this suborder are returned, 7 photographers and 143 tattooers, the actual workers thus being 150 (7 males and 143 females) while the total number supported by this occupation is 495.

38. Music, acting and dancing—There are 308 band masters and players, actors, singers, dancers and accompanists are 160 males and 225 females. Thus the actual workers are 693 (468 males and 225 females) while the total number maintained by it is 1608.

39. Sport—This suborder maintains in all 81 persons of who 38 males are actual workers, 9 being sekaris and 29 being exhibitors of trained animals;

Conclusion.

1. In concluding this report, I must gratefully acknowledge the services and help I received from various quarters but for which, the completion of the work would not have been so speedily attained. The difficulties that the Census work presents can be aptly but briefly described in the words of Mr. J. A. Dalal who says "No one who has not had an experience of it can comprehend the immense trouble and constant anxiety of a Census superintendent ×××"—He has "to see that the *heavy* and *dry* orders of the Census are carried out by officials of other department, who would generally be not very willing to execute expeditiously and accurately the *distasteful gratuitous work* in addition to their own heavy duties" but who have all, I have a very great pleasure to say as Mr. Dalal says in his report, without exception, responded to the call.

2. It is to the prompt and generous support, exceptionally kind consideration and all facilities and conveniences wished for, which the working of the entire Census operations received from the State, that the successful and speedy termination of the Census work is undoubtedly due. The selection of my office staff was so approprite that I found each of them very useful in the work. Mr. Valabhrai Jadavrai, my shirastadar, has satisfactorily and sincerely discharged his duties which envolved the arrangements of many minute details. Mr. Chhaganrai Bhupatrai, Mr. Anandrai Bapubhai, Mr. Valabhji Gordhan, Mr. Abdalkadar Bavamian, Mr. Pranjiwan Haridat and Mr. Amad Alan have all been found very hard-working and accurate in the work allotted to them and they all worked in such a wonderful co-operation that I express my entire satisfaction for each and every one of them. Mr. Motilal Shiwaprasad, my assistant, in the latter part of the work, has carefully and satisfactorily discharged the duties entrusted to him and had, to a great extent, relieved me from the worries and troubles of supervising and arranging minute details of the ministerial working of the abstraction, sorting and tabulation offices. I was realy sorry to part with them at the dissolution of the Census office, however I am glad to see them well-settled and I am specially thankful to the authorities for the keen appreciation of their services which have been amply rewarded by due promotions in rank and salaries.

3. Finally but fully I thank Mr. Mahadev Yageshvar, the manager of our Sarkari Press, for the patient and diligent discharge of his duties in carrying this report through press and others in connection with the Census work which required printing of various and numerous forms, tables, etc., in limited time, inspite of other pressing and urgent work with which the press ever seemed fully occupied.

Junagadh,
28th June 1902.

I have the honour to be
respected sir
Your most obedient servant

MANILAL KESHAVLAL B. A., L L. B.
Census Commissioner of the Junagadh State.

Appendix A.

દિ. દ. જા. નં. ૧૦૫૭.

સંસ્થાન જુનાગઢના સેન્સસ ખાતાનું સંવત ૧૯૫૭ નું મુકરર કરવામાં આવેલું બજેટ.

સમજુત.

૧ આ બજેટમાં જે જે બાબતના ખર્ચ માટે જે જે રકમ મંજુર કરવામાં આવી છે તેથી વધુ ખર્ચ કરવું નહીં.

૨ એક બાબત માટે મંજુર કરવામાં આવેલી રકમ બીજી બાબતમાં દિવાન દફ્તરની પરવાનગી વીના વાપરવી નહીં.

૩ બજેટમાં કોઈ પણ હેડ નીચે મંજુર કરેલી રકમ સુધી ખર્ચ થઈ જવા આવે અને વધારે-ની જરૂર હોય તો કારણ બતાવી અગાઉથી મંજુરી મેળવવા તજવીજ કરવી અને તે મંજુરી મળ્યા વગર હરગીજ ખર્ચ કરવું નહીં.

નંબર.	બાબત.	જે રકમ સુધીનો ખર્ચ મંજુર કરવામાં આવ્યો છે તે આંકડો કોરી શિકકે.	રિમાર્ક.
૧	૨	૩	૪
૧	એસ્ટાબ્લીશમેન્ટ આંક ૧ ના પત્રક પ્રમાણે.	૧૮૦૩૬।।।	
૨	પટાવાળા અને હમાલ. ૬૦૦ જણ ૨ તા. ૧-૯-૧૯૦૦ થી પ્રત ૨૫ ૨૯૧ જણ ૧ તા. ૧૨-૯-૧૯૦૦ થી પ્રત ૨૫ ૨૨૫ જણ ૧ તા. ૧-૧૨-૧૯૦૦ થી પ્રત ૨૫ ૨૪૦ જણ ૧ તા. ૧-૯-૧૯૦૦ થી ૨૦ ૧૩૫૬	૧૩૫૬	
૩	કોરા કાગળ અને બુક ચોપડા.	૫૦૦૦	
૪	કન્ટીજન્ટ.	૧૫૦૦	
૫	દફ્તર બંધન અને ચદર ગલેફ.	૧૫૦	
૬	ભાડું ભતું.	૧૫૦૦૦	
૭	જેનો ઉપરની બાબતમાં સમાવેશ ન થતો હોય તેવી બાબત. ૩૩ પાણી ભરનાર માસ ૧૧ પ્રત કોરી ૩ ૨૬૨ ગેરૂ ૨૧૦ ચુનો ૪૬૭ મજુરી ખર્ચ ૪૦૦૦ સ્પેશીયલ કારકુનો રાખવાનો	૫૦૩૨	

	૫૨૦ ઓરીસના ભાડાનું ખર્ચ ૪૦ ડેડીસ્ટ્રોક સામાન ખર્ચ" ૧૫૦૦ છપામણી ખર્ચ ૨૦૦૦ અણધાર્યો ખર્ચ ૯૦૩૨		

કુલ સરવાળો કોરી ૫૦૦૭૪।।। અંકે પચાસ હજાર પોણા પંચોતેર.

ચુનીલાલ સારાભાઇ

મુખ્ય દિવાન.

Appendix B.

સંસ્થાન જુનાગઢના "પાયતખ્ત શહેર જુનાગઢ" સિવાયનાં ગામોનું લીસ્ટ.

અનુક્રમ નંબર.	ગામનું નામ.	મહાલનું નામ.	અનુક્રમ નંબર.	ગામનું નામ.	મહાલનું નામ.
	અ		૨૩	આજક.	શીલ.
૧	અકાળા.	પાટણ.	૨૪	અનેઠા.	પાટણ.
૨	અકાળા.	ભાળીયા.	૨૫	આંણદપોર.	બગડુ.
૩	અખોદડ.	બાલાગામ.	૨૬	આંતરોળી.	શીલ.
૪	અગતરાય.	કેશોદ.	૨૭	આદપોર.	ભેસાણ.
૫	અજાબ.	ભાળીયા.	૨૮	આદરી.	વેરાવળ.
૬	અણીણુ.	પાટણ.	૨૯	આંબલગઢ.	ભાળીયા.
૭	અણીયાલા.	વંથળી.	૩૦	આંબલાસ.	પાટણ.
૮	અમર.	કુતીયાણા.	૩૧	આંબલીયા.	ગીર.
૯	અમરાપોર.	પાટણ.	૩૨	આંબલીયા.	વડાળ.
૧૦	અમરાપોર.	ભેસાણ.	૩૩	આંબલથાળી.	ગીર.
૧૧	અમરાપોર.	ભાળીયા.	૩૪	આંબલીયાળા.	ઉના.
૧૨	અમીપોર.	બાલાગામ.	૩૫	આંબલીયાળા.	વેરાવળ.
૧૩	અરજણસુખ.	ભેસાણ.	૩૬	આંબલીયાળા.	બાલાગામ.
૧૪	અવાણીયા.	ભાળીયા.	૩૭	આંબેચા.	ભાળીયા.
૧૫	અંજાર.	ઉના.	૩૮	આમોદ્રા.	ઉના.
૧૬	અંબાડા.	ઉના.	૩૯	આરેણા.	વિ. માંગરોલ.
૧૭	અંબાળા.	વિસાવદર.	૪૦	આલાવાણી.	ગીર.
	આ		૪૧	આલીદ્રા.	મુત્રાપાડા.
૧૮	આંકોલવાડી.	ગીર.		**ઇ**	
૧૯	આંકોલવાડીનેસ.	ગીર.	૪૨	ઇઢવાયા.	ઉના.
૨૦	આંકોલાલી.	ઉના.	૪૩	ઇટાલા.	બગડુ.
૨૧	આખા.	વંથળી.	૪૪	ઇટાલી.	ચોરવાડ.
૨૨	આછીદ્રા.	વેરાવળ.	૪૫	ઇટાલી.	બગડુ.

૪૬	ઇણાજ.	પાટણ.
૪૭	ઇદ્રોઇ.	પાટણ.
૪૮	ઇંદ્રાણા.	બાલાગામ.
૪૯	ઇશરા.	કેશોદ.
૫૦	ઇસાપોર.	વડાળ.
૫૧	ઇશ્વરીયા.	કુતિયાણા.
૫૨	ઇશ્વરીયા.	પાટણ.
૫૩	ઇશ્વરીયાગીર.	વિસાવદર.
૫૪	ઇશ્વરીયા.	વિસાવદર.

ઉ

૫૫	ઉકરડીયા.	વેરાવળ.
૫૬	ઉગલા.	ઉના.
૫૭	ઉચૈયા.	બાબરીયાવાડ.
૫૮	ઉંટવાળા.	ઉના.
૫૯	ઉંટીયાવદર.	બાબરીયાવાડ.
૬૦	ઉંદરી.	ઉના.
૬૧	ઉના.	ઉના.
૬૨	ઉંબરી.	પાટણ.
૬૩	ઉંબા.	વેરાવળ.
૬૪	ઉમરાળા.	વેરાવળ.
૬૫	ઉમટવાડા.	વંથળી.
૬૬	ઉમરેઠી.	પાટણ.
૬૭	ઉમેજ.	ઉના.

એ

૬૮	એકલેરા.	માળીયા.
૬૯	એભલવડ.	બાબરીયાવાડ.
૭૦	એલમ પોર.	ઉના.

ઓ

૭૧	ઓલવાણ.	ઉના.
૭૨	ઓસા.	બાલાગામ.

ક

૭૩	કટવાણા.	કુતીયાણા.
૭૪	કડાયા.	ચોરવાડ.
૭૫	કડીયાળી.	બાબરીયાવાડ.
૭૬	કડેગી.	બાલાગામ.
૭૭	કણુઝડી.	વંથળી.
૭૮	કણુઝા.	વંથળી.
૭૯	કણુઝોતર.	સુત્રાપાડા.
૮૦	કણેરી.	ઉના.
૮૧	કણેરી.	માળીયા.
૮૨	કદવાર.	પાટણ.
૮૩	કપુરીયો.	ગીર.
૮૪	કરડાપાણ.	ગીર.
૮૫	કરમદી.	શીલ.
૮૬	કરસલા.	સુત્રાપાડા.
૮૭	કરીયા.	ભેસાણ-રાણપોર.
૮૮	કવલકા.	કુતીયાણા.
૮૯	કંકાણા.	શીલ.
૯૦	કંકાસા.	શીલ.
૯૧	કંટોલ.	કુતીયાણા.
૯૨	કંથારીયાકોલી.	બાબરીયાવાડ.
૯૩	કંથારીયા સરકારી.	બાબરીયાવાડ.
૯૪	કંસારી.	ઉના.
૯૫	કંસારીયા.	ગીર.

	का	
૯૬	કાંકસયાળા.	વિસાવદર.
૯૭	કાગદડી.	વિસાવદર.
૯૮	કાગવદર.	બાબરીયાવાડ.
૯૯	કાજરડી.	ઉના.
૧૦૦	કાજળી.	પાટણ.
૧૦૧	કાજળીયાળા નાના.	વંથળી.
૧૦૨	કાજળીયાળા મોટા.	,,
૧૦૩	કાણુક.	ચોરવાડ.
૧૦૪	કાણુંકમરડા.	ઉના.
૧૦૫	કાણુકીયા.	ઉના.
૧૦૬	કાતર.	બાબરીયાવાડ.
૧૦૭	કાત્રાસા.	માળીયા.
૧૦૮	કાથરોટા.	વડાળ.
૧૦૯	કાંધી.	ઉના.
૧૧૦	કાનાવડલા.	વિસાવદર.
૧૧૧	કાલેજ.	વિ. માંગરોળ.
૧૧૨	કાવસારી.	વિસાવદર.
૧૧૩	કાલાપાણુ.	ઉના.
૧૧૪	કાળાવડ.	વિસાવદર.
૧૧૫	કાળાવાણી.	વિ. માંગરોળ.
૧૧૬	કાલીંભડા.	માળીયા.
૧૧૭	કાસાબરડ.	કુતિયાણુ.
	की	
૧૧૮	કીંદરવા.	વેરાવળ.
	कु	
૧૧૯	કુકસવાડા.	ચોરવાડ.
૧૨૦	કુકાસ.	પાટણ.
૧૨૧	કુતીઆણા.	કુતીયાણા.
૧૨૨	કુંડલીયાળા.	બાબરીયાવાડ.
	के	
૧૨૩	કેરાભા.	ગીર.
૧૨૪	કેરાલા.	ઉના.
૧૨૫	કેરાલા.	વડાળ.
૧૨૬	કેરાલા.	માળીયા.
૧૨૭	કેવદરા.	કેસોદ.
૧૨૮	કેસવાલા.	ભેસાણ.
૧૨૯	કેશોદ.	કેસોદ.
૧૩૦	કેસરીઆ.	ઉના.
	को	
૧૩૧	કોટડા.	વિ. માંગરોળ.
૧૩૨	કોટડા.	કુતીયાણા.
૧૩૩	કોટડા નહાંના.	વિસાવદર.
૧૩૪	કોટડી.	બાબરીયાવાડ.
૧૩૫	કોઠારી.	ઉના.
૧૩૬	કોડીદ્રા.	પાટણ.
૧૩૭	કોદીયા.	ઉના.
૧૩૮	કોબ.	ઉના.
૧૩૯	કોયલાણા.	કેસોદ.
૧૪૦	કોયલાણા.	બાલાગામ.
૧૪૧	કોયલી.	વંથળી.
૧૪૨	કોવાયા.	બાબરીયાવાડ.
	ख	
૧૪૩	ખજુદરા.	ઉના.
૧૪૪	ખટુમી.	ગીર.
૧૪૫	ખડા.	ઉના.
૧૪૬	ખડીયા.	બગડુ.

૧૪૭	ખત્રીવાડા.	ઉના.
૧૪૮	ખમીધાણા.	ખાલાગામ.
૧૪૯	ખલીલપુર.	વડાળ.
૧૫૦	ખંડેરી.	પાટણ.
૧૫૧	ખંડેરી.	સુત્રાપાડા.
૧૫૨	ખંભાળીઆ.	ચોરવાડ.
૧૫૩	ખંભાળીઆ.	ભેસાણ.
૧૫૪	ખંભાળીઆ.	વિસાવદર.

खा

૧૫૫	ખાખરીઆ.	ભેસાણ.
૧૫૬	ખાગેશ્રી.	કુતિયાણા.
૧૫૭	ખાણ.	ઉના.
૧૫૮	ખાપટ.	ઉના.
૧૫૯	ખાંભા.	પાટણ.
૧૬૦	ખાંભા.	વિસાવદર.
૧૬૧	ખામઢોલ.	વડાળ.
૧૬૨	ખારચીઆ.	ભેસાણ.
૧૬૩	ખાલેજ.	સુત્રાપાડા.

खी

૧૬૪	ખીજડીઆ.	ભેસાણ.
૧૬૫	ખીમપાદર.	બગદું.
૧૬૬	ખીરધાર.	પાટણ.
૧૬૭	ખીરસરા.	શીલ.
૧૬૮	ખીલાવડ.	ઉના.

खु

૧૬૯	ખુનધોર.	કુતિયાણા.
૧૭૦	ખુભડી.	વંથળી.

खे

૧૭૧	ખેરા.	ચોરવાડ.
૧૭૨	ખેરા.	સુત્રાપાડા.
૧૭૩	ખેરાલી.	ભેરાવળ.

खो

૧૭૪	ખોખરા.	ગીર.
૧૭૫	ખોખરડા.	વંથળી.
૧૭૬	ખોડીઆર.	ગીર.
૧૭૭	ખોડીઆર.	બગદુ.
૧૭૮	ખોરાસા.	ચોરવાડ.
૧૭૯	ખોરાસા.	વંથળી.
૧૮૦	ખોડાદા.	વિ. માંગરોળ.

ग

૧૮૧	ગઢ.	ચોરવાડ.
૧૮૨	ગઢડા.	ઉના.
૧૮૩	ગઢવાણા.	કુતિયાણા.
૧૮૪	ગરાળ.	ઉના.
૧૮૫	ગલોદર.	માળીયા.
૧૮૬	ગળથ.	ભેસાણ.
૧૮૭	ગળીઆવડ.	પાટણ.
૧૮૮	ગળીઆવાડા.	વડાળ.

गा

૧૮૯	ગાંગડા.	ઉના.
૧૯૦	ગાંગેચા.	માળીયા.
૧૯૧	ગાંગેચા.	સુત્રાપાડા.
૧૯૨	ગાંજાવદર.	બાબરીયાવાડ.
૧૯૩	ગાઠીલા.	વંથળી.
૧૯૪	ગાદોઈ.	વંથળી.
૧૯૫	ગાધકડા.	ગાધકડા.
૧૯૬	ગાભા.	પાટણ.

	ગી	
૧૯૭	ગીગનીઆ.	ગીર.
૧૯૮	ગીદડીઆ.	ગીર.
	ગુ	
૧૯૯	ગુજરીઆ નાના.	ભેસાણ.
૨૦૦	ગુજરીઆ મોટા.	ભેસાણ.
૨૦૧	ગુંદરણ.	ગીર.
૨૦૨	ગુંદાળા.	ઉના.
૨૦૩	ગુંદાળા (મોટા).	નવાગઢ.
૨૦૪	ગુંદાળા (ખજુરી).	નવાગઢ.
	ગે	
૨૦૫	ગેલાણા,	માણીયા.
	ગૌ	
૨૦૬	ગૌકરણ.	મુતિયાણા.
૨૦૭	ગૌતાણા.	ચોરવાડ.
૨૦૮	ગૌરખમઢી.	પાટણ.
૨૦૯	ગૌરજ.	વિ. માંગરોળ
૨૧૦	ગૌરવીયાલી,	ભેસાણ.
૨૧૧	ગૌલાધર.	વડાળ.
૨૧૨	ગૌવીંદપરા.	પાટણ.
	ઘ	
૨૧૩	ઘસારી નાની,	કેસોદ.
૨૧૪	ઘસારી મોટી.	કેસોદ.
૨૧૫	ઘંટીઆ.	સુત્રાપાડા.
	ઘુ	
૨૧૬	ઘુઘટી.	માણીયા.
૨૧૭	ઘુડવદર.	ભગડુ.
૨૧૮	ઘુમલી.	ચોરવાડ.
૨૧૯	ઘુસીયા.	પાટણ.

	ઘે	
૨૨૦	ઘેસપોર.	બાબરીઆવાડ.
	ઘો	
૨૨૧	ઘોડાદર.	શીલ.
૨૨૨	ઘોડાસારણ.	વિસાવદર.
	ચ	
૨૨૩	ચકરગઢ.	ગીર.
૨૨૪	ચગીયા.	પાટણ.
૨૨૫	ચર (ઇખણીયા)	શીલ.
૨૨૬	ચંદવાણા.	શીલ.
૨૨૭	ચંબોડા.	વેરાવળ.
	ચા	
૨૨૮	ચાખવા.	શીલ.
૨૨૯	ચાંગોદરડા.	શીલ.
૨૩૦	ચાંચકવડ.	ઉના.
૨૩૧	ચાંદુવાવ.	વેરાવળ.
૨૩૨	ચાંદીગળ	કેસોદ.
૨૩૩	ચારણીયા.	ભેસાણ.
૨૩૪	ચાવંડ જુની.	વિસાવદર.
૨૩૫	ચાવંડ નવી.	વિસાવદર.
૨૩૬	ચાવંઢી વીડી.	ગીર.
	ચી	
૨૩૭	ચીત્રાવડ.	ગીર.
૨૩૮	ચીત્રાસર.	ઉના.
૨૩૯	ચીખલકુબા.	ઉના.
૨૪૦	ચીખલી.	ઉના.
૨૪૧	ચીંગરીયા.	શીલ.
૨૪૨	ચીત્રી.	કેશોદ.

	चु	
૨૪૩	ચુલડી.	ચોરવાડ.
	चौ	
૨૪૪	ચોકલી.	વડાળ.
૨૪૫	ચોકી.	વડાળ.
૨૪૬	ચોબારી	વંથળી.
૨૪૭	ચોરવાડ.	ચોરવાડ.
૨૪૮	ચોરવડલો મોટો.	ગીર.
૨૪૯	ચોલીયાણા.	કુતિયાણા.
	छ	
૨૫૦	છત્રડીયા.	બાબરીઆવાડ.
૨૫૧	છત્રાવા.	કુતિયાણા.
	छा	
૨૫૨	છાત્રોડા	વેરાવળ.
૨૫૩	છાપરી.	વેરાવળ.
૨૫૪	છાલડા.	વિસાવદર.
	छे	
૨૫૫	છેલણકા.	વિસાવદર.
૨૫૬	છેલડા.	બાબરીઆવાડ.
૨૫૭	છેલા આહેરના.	ઉના.
	छो	
૨૫૮	છોડવડી.	ગીર.
૨૫૯	છોડવડી.	કુંગર.
	ज	
૨૬૦	જમલા.	કુતીઆણા.
૨૬૧	જમાલપરા.	સુત્રાપાડા.
૨૬૨	જરગલી.	ઉના.
૨૬૩	જલોદર.	ગીર.
૨૬૪	જસાધાર.	ઉના.
૨૬૫	જસાધાર	પાટણ.
૨૬૬	જંગર.	પાટણ.
	जा	
૨૬૭	જાનડી.	માળિયા.
૨૬૮	જાનુડા.	ચોરવાડ.
૨૬૯	જામવાળી.	ગીર.
૨૭૦	જાંબુ.	કુતિયાણા.
૨૭૧	જાંબુથાળા.	ગીર.
૨૭૨	જાંબુર.	ગીર.
૨૭૩	જાવલડી.	વિસાવદર.
૨૭૪	જાંબુડા.	વિસાવદર.
૨૭૫	જાંબુડી.	વિસાવદર.
૨૭૬	જામવાળી.	વિ. માંગરોલ.
૨૭૭	જાવંત્રી.	ગીર.
	जी	
૨૭૮	જીકાદરી જુની.	બાબરીઆવાડ.
૨૭૯	જીકાદરી નવી.	બાબરીઆવાડ.
	जु	
૨૮૦	જુણેજ.	કુતિયાણા.
૨૮૧	જુથળ	માળિયા.
	जे	
૨૮૨	જેતલસર.	વિસાવદર.
	जो	
૨૮૩	જોશીપરા.	વડાળ.
૨૮૪	જોહનપુર.	કેશોદ.
	झ	
૨૮૫	ઝડકા.	ચોરવાડ.

* "જુનાગઢ" પાયતખ્ત શહેર હોવાથી આ લીસ્ટમાં દાખલ ન કરતાં ઉપર મથાળે લખ્યું છે. આ લીસ્ટમાં તેનું સ્થળ આ ચિન્હ કર્યું છે ત્યાં આવે છે.

૨૮૬	ઝરીયાવાડા.	શીલ.
	ઝા	
૨૮૭	ઝાંખરવાડા.	ઉના.
૨૮૮	ઝાંખીયા.	ઉના.
૨૮૯	ઝાંઝરડા.	વંથળી.
૨૯૦	ઝાંઝરીયા.	ઉના.
૨૯૧	ઝાંઝરીયા.	ભેસાણ.
૨૯૨	ઝાંઝેસર.	વિસાવદર.
૨૯૩	ઝાંપોદડ.	વંથળી.
૨૯૪	ઝાંબાલા.	બગડુ.
૨૯૫	ઝામકા.	બગડુ.
૨૯૬	ઝાલણસર.	નવાગઢ.
	ઝુ	
૨૯૭	ઝુંઝરપોર.	ચોરવાડ.
૨૯૮	ઝુંડવડલી.	ઉના.
	ટી	
૨૯૯	ટીકર.	વંથળી.
૩૦૦	ટીટોડી.	કેશોદ.
૩૦૧	ટીણુમસ.	વંથળી.
૩૦૨	ટીંબરવા.	ગીર.
૩૦૩	ટીંબડી.	વડાળ.
૩૦૪	ટીંબાવાડી.	વંથળી.
૩૦૫	ટીંબી.	બાબરીઆવાડ.
	ટુ	
૩૦૬	ટુકો	ગીર.
	ટે	
૩૦૭	ટેરી.	કુતિયાણા.
	ટો	
૩૦૮	ટોબરા.	પાટણ.

	ઠો	
૩૦૯	ઠોયાણા.	કુતિયાણા.
	ડ	
૩૧૦	ડડલી.	ઉના.
૩૧૧	ડમરાલા.	ભેસાણ.
૩૧૨	ડમાસા.	ઉના.
	ડા	
૩૧૩	ડાંડી.	ઉના.
૩૧૪	ડાડુકા.	કુતિયાણા.
૩૧૫	ડાભાડા.	ગીર.
૩૧૬	ડાભોર.	વેરાવળ.
૩૧૭	ડારી.	વેરાવળ.
	ડુ	
૩૧૮	ડુંગરપોર.	ડુંગર.
૩૧૯	ડુંગરી.	વંથળી.
	ડે	
૩૨૦	ડેરવાણુ.	કેશોદ.
૩૨૧	ડેરવાણુ.	વડાળ.
૩૨૨	ડેસર કોલીનું.	ઉના.
૩૨૩	ડેસર શાહનું.	ઉના.
	ઢા	
૩૨૪	ઢાંઢાવાડા.	માળિયા.
	ઢે	
૩૨૫	ઢેબર.	વિસાવદર.
૩૨૬	ઢેલાણા.	વિ. માંગરોળ.
	ત	
૩૨૭	તડ.	ઉના.
૩૨૮	તરખાઈ.	કુતિયાણા.

૩૨૯	તરસીંગડા.	માળિયા.
૩૩૦	તલીયાધર.	વઢવાણ.
૩૩૧	તલોદરા.	શીલ.
	તા	
૩૩૨	તાતીવેલા.	વેરાવળ.
૩૩૩	તાલાલી.	ભેસાણ.
૩૩૪	તાલાળા.	ગીર.
	તુ	
૩૩૫	તુલશીસ્યામ.	ઉના.
	તો	
૩૩૬	તોરણીયા.	બગડુ.
૩૩૭	તોરી.	ભેસાણ.
	થ	
૩૩૮	થરેલી.	સુત્રાપાડા.
૩૩૯	થલી.	શીલ.
	થા	
૩૪૦	થાણાપીપલી.	વંથળી.
	થે	
૩૪૧	થેપડા (કાજી)	કુતીયાણા.
	થો	
૩૪૨	થોરડી.	ઉના.
૩૪૩	થોરડી.	સુત્રાપાડા.
	દ	
૩૪૪	દરસાલી.	શીલ.
૩૪૫	દવાણુનો નેસ તથા કુડકીયા-નો નેસ.	સુત્રાપાડા.
	દા	
૩૪૬	દાંદેરી.	વેરાવળ.
૩૪૭	દાત્રાણા.	બગડુ.
	દી	
૩૪૮	દીવાસા.	શીલ.
	દુ	
૩૪૯	દુધાળા.	ઉના.
૩૫૦	દુધાળા.	બાબરીયાવાડ.
૩૫૧	દુધાળા.	માળીયા.
૩૫૨	દુધાળા.	વઢવાણ.
૩૫૩	દુધાળા.	વિસાવદર.
૩૫૪	દુધાળા વડધારી.	ગીર.
	દે	
૩૫૫	દેદા.	વેરાવળ.
૩૫૬	દેલવાડા.	ઉના.
૩૫૭	દેવકાવદર.	બાબરીયાવાડ.
૩૫૮	દેવગામ.	ભેસાણ.
૩૫૯	દેવડા.	કુતીયાણા.
૩૬૦	દેવરાણા.	શીલ.
૩૬૧	દેવલીયા.	ગીર.
	દો	
૩૬૨	દોણ.	ઉના.
૩૬૩	દોલતપરા.	ડુંગર.
	ધ	
૩૬૪	ધકુડી.	ગીર.
૩૬૫	ધણપુલીયા.	બગડુ.
૩૬૬	ધણેજ નાની.	ચોરવાડ.
૩૬૭	ધણેજ મોટી.	ચોરવાડ.
૩૬૮	ધણેજ બાકુલા.	પાટણ.

૩૬૬	ધરસણુ.	કુતિયાણુ.
૩૭૦	ધધુસર.	વંથળી.
	ધા	
૩૭૧	ધામલેજ.	સુત્રાપાડા.
૩૭૨	ધારાનો નેસ.	બાબરીયાવાડ.
૩૭૩	ધારી ગુંદાળી.	ભેસાણુ-રાણપોર
૩૭૪	ધાવા.	ગીર.
	ધુ	
૩૭૫	ધુંધવાણુ.	ઉના.
	ધો	
૩૭૬	ધોકડવા.	ઉના.
૩૭૭	ધોલાદરી.	બાબરિયાવાડ.
૩૭૮	ધોળીવાવ.	ઉના.
	ધ્રા	
૩૭૯	ધ્રાવાડ.	પાટણુ.
૩૮૦	ધ્રામણુવા.	પાટણુ.
૩૮૧	ધ્રુવાલા.	કુતિયાણા.
	ન	
૩૮૨	નગડીયા.	ઉના.
૩૮૩	નગડીયા.	વંથળી.
૩૮૪	નગીચાણુ.	શીલ.
૩૮૫	નરેડી.	વંથળી.
૩૮૬	નવલખી.	વંથળી.
૩૮૭	નવાગઢ.	નવાગઢ.
૩૮૮	નવાગામ.	પાટણુ.
૩૮૯	નવાપરા.	વેરાવળ.
૩૯૦	નવાબંદર.	ઉના.
	ના	
૩૯૧	નાખડા.	પાટણુ.

૩૯૨	નાગડી.	બગદુ.
૩૯૩	નાગેશ્રી.	બાબરિયાવાડ.
૩૯૪	નાઠેજ.	ઉના.
૩૯૫	નાથલ.	ઉના.
૩૯૬	નાદણુ.	ઉના.
૩૯૭	નાંદરખ.	ઉના.
૩૯૮	નાંદરખી.	વંથળી.
૩૯૯	નાંદરખી.	શીલ.
૪૦૦	નાવડા.	વંથળી.
૪૦૧	નાવદ્રા	પાટણુ.
	ની	
૪૦૨	નીંગાલા.	બાબરિયાવાડ.
૪૦૩	નીતલી.	ઉના.
૪૦૪	નીલાખા.	કુતિયાણુ.
	નુ	
૪૦૫	નુનારડા.	શીલ.
	ને	
૪૦૬	નેઢાણા.	કુતિયાણુ.
૪૦૭	નેસડા.	ઉના.
૪૦૮	નેસડી.	બાબરિયાવાડ.
	નો	
૪૦૯	નોઝણુવાવ.	માળિયા.
	પ	
૪૧૦	પચપચીયા.	ઉના.
૪૧૧	પડા આથમણા.	ઉના.
૪૧૨	પડા ઉગમણા.	ઉના.
૪૧૩	પત્રાપસર.	વડાળ.
૪૧૪	પળાંસણી.	માળિયા.

૪૧૫	પસવાળા.	ઉના.
૪૧૬	પસવાળા.	વડાળ.
૪૧૭	પસવાલી.	કુતિયાણા.
૪૧૮	પસવાલીયા.	કેશોદ.
૪૧૯	પસનાવડા.	સુત્રાપાડા.
૪૨૦	પલાંસવા.	બગદુ.
૪૨૧	પંચાળા.	બાલાગામ.
૪૨૨	પંડવા.	પાટણ.
	पा	
૪૨૩	પાંચપીપળા.	નવાગઢ.
૪૨૪	પાટણ.	પાટણ.
૪૨૫	પાટલા.	વડાળ.
૪૨૬	પાડોદર.	કેશોદ.
૪૨૭	પાંડેરી.	ઉના.
૪૨૮	પાણકુવા.	ચોરવાડ.
૪૨૯	પાણખાણ.	ઉના.
૪૩૦	પાણખાણ.	માળિયા.
૪૩૧	પાણીધરા.	માળિયા.
૪૩૨	પાટલા.	ચોરવાડ.
૪૩૩	પાતાપોર.	ઉના.
૪૩૪	પાતાપોર.	બગદુ.
૪૩૫	પાદરગઢ.	ગાધકડા.
૪૩૬	પાદરીયું.	કુંગર.
૪૩૭	પાદરડી.	બાલાગામ.
૪૩૮	પાદરડી.	વંથળી.
૪૩૯	પાદરકા.	સુત્રાપાડા.
૪૪૦	પાલડી.	ઉના.
	पी	
૪૪૧	પીખોર.	શીલ.
૪૪૨	પીખોર.	સુત્રાપાડા.
૪૪૩	પીછડી.	બાબરિયાવાડ.
૪૪૪	પીંડાખાઇ નાની.	વિસાવદર.
૪૪૫	પીંડાખાઇ મોટી.	વિસાવદર.
૪૪૬	પીપલવા.	પાટણ.
૪૪૭	પીપલવા.	સુત્રાપાડા.
૪૪૮	પીપલવા (પ્રાણવડ).	ચોરવાડ.
૪૪૯	પીપલી.	કેશોદ.
૪૫૦	પીપલી ચારણની.	ભેસાણ.
૪૫૧	પીપલી સાવાની.	વિસાવદર.
૪૫૨	પીપરીયા.	ઉના.
૪૫૩	પીપરીયા નવા.	ભેસાણ.
૪૫૪	પીપલીયું ભેંડાનું.	ભેસાણ-રાણપોર
૪૫૫	પીપલીયા.	વડાળ.
૪૫૬	પીપલીયા કોડાવાળા.	વિસાવદર.
૪૫૭	પીપલીયા હાજાણી.	વિસાવદર.
૪૫૮	પીયાવા.	વિસાવદર.
	पें	
૪૫૯	પેઢલા.	નવાગઢ.
	प्र	
૪૬૦	પ્રાચી તિર્થમઠ	સુત્રાપાડા.
૪૬૧	પ્રાંસલી	સુત્રાપાડા.
૪૬૨	પ્રેમપરા.	વિસાવદર.
	फ	
૪૬૩	ફતેપુર.	વિસાવદર.
૪૬૪	ફરંગટા.	શિલ.
૪૬૫	ફરેડા.	ઉના.
૪૬૬	ફરેર.	કુતિયાણા.
૪૬૭	ફલકુનેસ.	ગીર.

	ફા	
૪૬૮	ફાગળી.	કેશોદ.
૪૬૯	ફાચરીયા.	બાબરિયાવાડ.
૪૭૦	ફાટસર.	ઉના.
	ફુ	
૪૭૧	ફુલકા.	ઉના.
૪૭૨	ફુલરામા.	બાલાગામ.
	બ	
૪૭૩	બગડુ.	બગડુ.
૪૭૪	બગસરા ઘેડ.	શીલ.
૪૭૫	બડોદર.	કેશોદ.
૪૭૬	બરડીયા.	બગડુ
૪૭૭	બરવાલા (કોઠારીયા)	ઉના.
૪૭૮	બરવાળા.	બગડુ.
૪૭૯	બરવાળા.	ભેસાણ.
૪૮૦	બરવાળા.	વંથળી.
૪૮૧	બરેવલા.	સુત્રાપાડા.
૪૮૨	બરૂલા.	ચોરવાડ.
૪૮૩	બરૂલા.	સુત્રાપાડા.
૪૮૪	બલીયાવડ.	વડાળ.
૪૮૫	બહાદરપોર.	બગડુ.
૪૮૬	બહાદરપોર.	ભેસાણ.
૪૮૭	બંધારડા.	ઉના.
૪૮૮	બંધડા.	વંથળી.
	બા	
૪૮૯	બાદલપરા.	પાટણ.
૪૯૦	બાબરવાડા.	સુત્રાપાડા.
૪૯૧	બાબરીયા.	ઉના.
૪૯૨	બાબરા.	ચોરવાડ.
૪૯૩	બામણગામ.	ભેસાણ રાણપોર
૪૯૪	બામણગામ.	વડાળ.
૪૯૫	બામણવાડા.	શીલ.
૪૯૬	બામણાસા.	બાલાગામ.
૪૯૭	બામણાસા.	ગીર.
૪૯૮	બામણીયા.	ભેસાણ.
૪૯૯	બારપટોળી.	બાબરિયાવાડ.
૫૦૦	બાલાગામ.	બાલાગામ.
૫૦૧	બાલાની વાવ.	બાબરિયાવાડ.
૫૦૨	બાલોચ જુની.	કુતિયાણા.
૫૦૩	બાલોચ નવી.	કુતિયાણા.
૫૦૪	બાલાપોર.	વિસાવદર.
૫૦૫	બાવલાવદર.	કુતિયાણા.
૫૦૬	બાલોટ.	વંથળી.
	બી.	
૫૦૭	બીજ.	પાટણ.
૫૦૮	બીલડી.	કુતિયાણા.
	બુ	
૫૦૯	બુધેચા.	ચોરવાડ.
	બે.	
૫૧૦	બેડિયા.	ઉના.
૫૧૧	બેલા.	બગડુ.
	બો.	
૫૧૨	બોડકા.	વંથળી.
૫૧૩	બોડીદર.	ઉના.
૫૧૪	બોડી રાવણી.	માળીયા.
૫૧૫	બોરડી.	વીસાવદર.
૫૧૬	બોરવાવ.	ગીર.

૫૧૭	બોરસન.	પાટણ.
૫૧૮	બોલાશ.	પાટણ.
	મ.	
૫૧૯	ભચાદર.	બાબરીયાવાડ
૫૨૦	ભટવદર.	બાબરીયાવાડ.
૫૨૧	ભડીયાદર.	ઉના.
૫૨૨	ભડુલા.	કુતિયાણા.
૫૨૩	ભયાળ.	વડાળ.
૫૨૪	ભયાળ.	ઉના.
૫૨૫	ભંડુરી.	ચોરવાડ.
	ભા	
૫૨૬	ભાકોદર.	બાબરીયાવાડ.
૫૨૭	ભાંખરવડ.	માળીયા.
૫૨૮	ભાખા નેસ.	ગીર.
૫૨૯	ભાચા.	ઉના.
૫૩૦	ભાટગામ.	ભેસાણ.
૫૩૧	ભાટગામ.	ત્રિ. માંગરોળ.
૫૩૨	ભાટીયા.	વંથળી.
૫૩૩	ભાડા.	બાબરીયાવાડ.
૫૩૪	ભાડાસી.	ઉના.
૫૩૫	ભાથરોટ.	શીલ.
૫૩૬	ભાયાધાર.	ગીર.
૫૩૭	ભાલપરા.	પાટણ.
	ભી	
૫૩૮	ભીંગરડ.	ઉના.
૫૩૯	ભીતાણા.	બાલાગામ.
૫૪૦	ભીમચાસ.	ઉના.
	ભૂ	
૫૪૧	ભુંડણી.	બાબરીયાવાડ.
૫૪૨	ભુતડી.	વીસાવદર.
૫૪૩	ભુવાદીંભી.	સુત્રાપાડા.
	મે	
૫૪૪	મેટાલી.	પાટણ.
૫૪૫	મેભા.	ઉના.
૫૪૬	મેરાધ	બાબરીયાવાડ.
૫૪૭	મેરાલા.	પાટણ.
૫૪૮	મેસાણ.	મેસાણ.
	મો	
૫૪૯	મોગસર.	કુતિયાણા.
૫૫૦	મોડદર.	કુતિયાણા.
	મ	
૫૫૧	મખ્તુમપોર.	શીલ.
૫૫૨	મધરડી.	ઉના.
૫૫૩	મધરવાડા.	વંથળી.
૫૫૪	મઝેવડી.	વડાળ.
૫૫૫	મટાણા.	સુત્રાપાડા.
૫૫૬	મટીયાણા.	બાલાગામ.
૫૫૭	મઠ તરણેતર	વંથળી.
૫૫૮	મઢડા.	કેશોદ.
૫૫૯	મયાવડલા.	વીસાવદર.
૫૬૦	મવાણા.	કેશોદ.
૫૬૧	મહીયારી.	કુતિયાણા.
૫૬૨	મહીરા.	કુતિયાણા.
૫૬૩	મહુડા.	વીસાવદર.
૫૬૪	મહુડી.	વીસાવદર.
૫૬૫	મહોબતપરા.	ઉના.
૫૬૬	મહોબતપરા.	કુતિયાણા.
૫૬૭	મહોબતપરા.	ચોરવાડ.

૫૬૮	મહેબતપરા.	વંથળી.
૫૬૯	મહોબતપરા.	સુત્રાપાડા.
૫૭૦	મળોઢા.	વેરાવળ.
૫૭૧	મંગળપોર.	કેશોદ.
૫૭૨	મંડલીકપોર.	નવાગઢ.
૫૭૩	મંડોર.	પાટણ.
૫૭૪	મંડોરણા.	ગીર.

મા

૫૭૫	માખીયાળા.	નવાગઢ.
૫૭૬	માંગરોળ.	વિ. માંગરોળ.
૫૭૭	માંડવા.	કુતિયાણા.
૫૭૮	માંડવા.	ભેસાણ-રાણપોર.
૫૭૯	માંડવી એમદપુર.	ઉના.
૫૮૦	માંડવી ગીર.	ઉના.
૫૮૧	માંડવી નાળીયાની.	ઉના.
૫૮૨	માંડાવડ.	વીસાવદર.
૫૮૩	માઢગામ.	ઉના.
૫૮૪	માણસાપાટી.	ખાંભરીયાવાડ.
૫૮૫	માણસા મોટા.	ખાંભરીયાવાડ.
૫૮૬	માણુંદદીયા.	વીસાવદર.
૫૮૭	માણેકપોર.	ઉના.
૫૮૮	માણેકવાડા.	કેશોદ.
૫૮૯	માણેકવાડા.	વીસાવદર.
૫૯૦	માતરવાણીયા.	માળીયા.
૫૯૧	માથાસુડીયા.	પાટણ.
૫૯૨	માનખેતરા.	વિ. માંગરોળ.
૫૯૩	માલ	કુતિયાણા.
૫૯૪	માલાવળાનો નેસ.	ચોરવાડ.
૫૯૫	માલઝીંઝવા.	પાટણ.
૫૯૬	માલીડા.	ડુંગર.
૫૯૭	માલણકા.	કુતિયાણા
૫૯૮	માલસીકા.	વીસાવદર.
૫૯૯	માલણ.	ઉના.
૬૦૦	માળીયા.	માળીયા.

મી

૬૦૧	મીઢા.	ગીર.
૬૦૨	મીઠાપોર.	પાટણ.
૬૦૩	મીઠાપોર.	ખાંભરીયાવાડ.
૬૦૪	મીતી.	કુતિયાણા.

મુ

૬૦૫	મુડીયા	વીસાવદર.
૬૦૬	મુળીયાસા.	કેશોદ.

મે

૬૦૭	મેખડી.	શીલ.
૬૦૮	મેધપર.	વંથળી.
૬૦૯	મેધપોર.	પાટણ.
૬૧૦	મેણ.	ઉના.
૬૧૧	મેણજ.	શીલ.
૬૧૨	મેંદપરા.	વડાળ.
૬૧૩	મેવાસા.	વીસાવદર.
૬૧૪	મેવાસા.	બગડુ.
૬૧૫	મેસવાણ.	કેશોદ.

મો

૬૧૬	મોજદે.	ગીર.
૬૧૭	મોઠા.	ઉના.
૬૧૮	મોડદર.	કુતિયાણા.
૬૧૯	મોણપર.	નવાગઢ.
૬૨૦	મોણપરી.	વીસાવદર.
૬૨૧	મોણીયા.	વીસાવદર.

૬૨૨	મોરડીયા.	સુત્રાપાડા.
૬૨૩	મોરવાડા-દોલતાવદર શીકે.	ભેસાણ.
૬૨૪	મોરાજ.	પાટણ.
૬૨૫	મોરાસા	પાટણ.
૬૨૬	મોરૂકા.	ગીર.
૬૨૭	મોલીકાકડી.	ઉના.
૬૨૮	મોલીચોરાલી.	ઉના.
૬૨૯	મોલીનાળીયેરી.	ઉના.
૬૩૦	મોલી મોટી.	ઉના.
૬૩૧	મોલી લુવારી.	ઉના.
	યા	
૬૩૨	યાજપોર.	ઉના.
	ર	
૬૩૩	રબારીકા.	ઉના.
૬૩૪	રબારીકા.	નવાગઢ.
૬૩૫	રબારીકા.	વીસાવદર.
૬૩૬	રબલેચી.	ગીર.
૬૩૭	રવની.	વંથળી.
૬૩૮	રસુલપોર	ઉના.
૬૩૯	રસુલપોર.	ગીર.
૬૪૦	રંગપોર.	ભાણીયા,
	વા	
૬૪૧	રાખેજ.	સુત્રાપાડા.
૬૪૨	રાજથળી.	ગીર.
૬૪૩	રાજપરા રજપુત.	ઉના.
૬૪૪	રાજપરા-સૈયદ.	ઉના.
૬૪૫	રાજપરા.	વીસાવદર.
૬૪૬	રાણપર.	ભેસાણ.
૬૪૭	રાણવાસી.	ઉના.
૬૪૮	રાણીંગપરા.	કેશોદ.
૬૪૯	રાતડ.	ઉના.
૬૫૦	રામપરા.	ઉના.
૬૫૧	રામપરા.	પાટણ.
૬૫૨	રામપરા.	બાબરીયાવાડ.
૬૫૩	રામપરી.	ગીર.
૬૫૪	રામેશ્વર.	ઉના.
૬૫૫	રાયડી.	સુત્રાપાડા.
૬૫૬	રામપર.	વંથળી.
૬૫૭	રાવણી.	વીસાવદર.
૬૫૮	રાહેજ.	વિ. માંગરોળ.
	રૂ	
૬૫૯	રૂદલપોર.	વિ. માંગરોળ.
૬૬૦	રૂપાવટી.	વડાળ.
૬૬૧	રૂપાવટી.	વીસાવદર.
	રે	
૬૬૨	રેવદ.	ઉના.
૬૬૩	રેવદરા.	કુતિયાણા.
૬૬૪	રેવદરા.	ભાણીયા.
	રો	
૬૬૫	રોઘડા.	કુતિયાણા.
૬૬૬	રોહીસા.	ઉના.
	લ	
૬૬૭	લંબોરા-કલીતપોર.	શીલ.
	લા	
૬૬૮	લાખાપરા.	પાટણ.
૬૬૯	લાખાપાદર.	ભેસાણ.
૬૭૦	લાંગડ.	બાલાગામ.

૬૭૧	લાંગોંદરા.	ચોરવાડ.
૬૭૨	લાછડી.	પાટણ.
૬૭૩	લાટી.	પાટણ.
૬૭૪	લાઠોદરા.	વિ. માંગરોળ.
૬૭૫	લામધાર.	ઉના.
૬૭૬	લાડુડી.	ચોરવાડ.
	લી	
૬૭૭	લીંબધરા.	બગડુ.
૬૭૮	લીલાપાણી.	ગીર.
૬૭૯	લીલીપાટ.	ગીર.
૬૮૦	લીલીયા.	બગડુ.
	લુ	
૬૮૧	લુણુગરી.	નવાગઢ.
૬૮૨	લુણાવડ.	ગીર.
૬૮૩	લુંબા.	પાટણ.
૬૮૪	લુશાળા.	વંથળી.
૬૮૫	લુશાળા.	ગીર.
૬૮૬	લુવારગ્રામ.	બગડુ.
	લે	
૬૮૭	લેરકા.	ઉના.
૬૮૮	લેરીયા.	વીસાવદર.
	લો	
૬૮૯	લોહેજ.	વિ. માંગરોળ.
૬૯૦	લોઢવા.	સુત્રાપાડા.
૬૯૧	લોર.	બાબરીયાવાડ.
	વ	
૬૯૨	વડ.	બાબરિયાવાડ.
૬૯૩	વડલી.	ઉના.
૬૯૪	વડવીયાળા.	ઉના.
૬૯૫	વડાળ.	વડાળ.
૬૯૬	વડાળા.	કુતિયાણા.
૬૯૭	વડાળા.	બગડુ.
૬૯૮	વડાળા.	માળીયા.
૬૯૯	વડાળા–દેશાઈ.	વીસાવદર.
૭૦૦	વડાળા–સેત્રંજ.	વીસાવદર.
૭૦૧	વડાળા.	સુત્રાપાડા.
૭૦૨	વડીયા.	માળીઆ.
૭૦૩	વડોદરા.	વેરાવળ.
૭૦૪	વડોદરા.	સુત્રાપાડા.
૭૦૫	વધાવી.	વડાળ.
૭૦૬	વરસંગપોર.	ઉના.
૭૦૭	વસોણા નેસ.	ગીર.
૭૦૮	વસપડા.	વંથળી.
૭૦૯	વસાવડ.	સુત્રાપાડા.
૭૧૦	વહી બંદર (ધારા બંદર.)	ઉના.
૭૧૧	વંથળી.	વંથળી.
	વા	
૭૧૨	વાંકડો.	ગીર.
૭૧૩	વાંકીયા.	ઉના.
૭૧૪	વાઘણીયા નવા.	ભેસાણ.
૭૧૫	વાજડી (કૃતેપુર.)	ઉના.
૭૧૬	વાડલા.	બગડુ.
૭૧૭	વાડલા	શીલ.
૭૧૮	વાડલા.	ગીર.
૭૧૯	વાડાસાડા.	નવાગઢ.
૭૨૦	વાંદરવડ.	ભેસાણ.
૭૨૧	વાંદરવડ.	માળીઆ.
૭૨૨	વારાસ્વરૂપ.	બાબરિયાવાડ.

૭૨૩	વાગદ્રા.	ગીર.
૭૨૪	વાલાસીમડી.	વડાળ.
૭૨૫	વાલંદીયા.	વડાળ.
૭૨૬	વાવ.	સુત્રાપાડા.
૭૨૭	વાવડી (રાજગરવાળી.)	નવાગઢ.
૭૨૮	વાવડી.	વીસાવદર.
૭૨૯	વાવડી.	વેરાવળ.
૭૩૦	વાવડી.	ભેસાણ.
૭૩૧	વાવડી.	સુત્રાપાડા.
૭૩૨	વાવરડા.	ઉના.
૭૩૩	વાંસોજ.	ઉના.
	વી	
૭૩૪	વીજપોર.	વંથળી.
૭૩૫	વીસાવદર.	વીસાવદર.
૭૩૬	વીરડી.	માળીયા.
૭૩૭	વીરપોર.	ગીર.
૭૩૮	વીરપોર.	વડાળ.
૭૩૯	વીરપોર.	વીસાવદર.
૭૪૦	વીરપોર.	વિ. માંગરોલ.
૭૪૧	વીરોદર.	સુત્રાપાડા.
૭૪૨	વીરોલ.	શીલ.
૭૪૩	વીસણવેલ.	ચોરવાડ.
	વે	
૭૪૪	વેરાવળ.	વેરાવળ.
૭૪૫	વેલાકોઠ.	ઉના.
૭૪૬	વેલારીયા.	વડાળ.
	શા	
૭૪૭	શાહપોર.	વંથળી.
૭૪૮	શાહપોર.	વિ. માંગરોળ.
	શી	
૭૪૯	શીલ.	શીલ.
	શૈ	
૭૫૦	શેખપુર.	વિ. માંગરોળ.
૭૫૧	શેપા.	વિ. માંગરોળ.
૭૫૨	શેરગઢ.	માળીયા.
૭૫૩	શેરીયાખાણ.	વિ. માંગરોળ.
૭૫૪	શેરીયાજ.	વિ. માંગરોળ.
૭૫૫	શેલરા.	વંથળી.
	શો	
૭૫૬	શોભાવડલા.	બગડુ.
	સ	
૭૫૭	સકરાણ.	માળીયા.
૭૫૮	સણોસરી.	ઉના.
૭૫૯	સનખડા.	ઉના.
૭૬૦	સનવાવ.	ઉના.
૭૬૧	સમઢીયાળા નાના.	ઉના.
૭૬૨	સમઢીયાળા મોઠા.	ઉના.
૭૬૩	સમઢીયાળા	ચોરવાડ
૭૬૪	સમઢીયાળા.	ભેસાણ.
૭૬૫	સરકડીયા.	ઉના.
૭૬૬	સરકડીયા.	માળીયા.
૭૬૭	સરાડીયા.	કુતિયાણા.
૭૬૮	સરગવાળા.	વડાળ.
૭૬૯	સરદારપોર.	ભેસાણ.
૭૭૦	સરમા.	બાલાગામ.
૭૭૧	સરસાલી.	શીલ.
૭૭૨	સરોડ.	બાલાગામ.

૭૭૩	સરોવરડા.	બાબરીઆવાડ.
૭૭૪	સલાથા.	બગડુ.
૭૭૫	સવની.	પાટણુ.
૭૭૬	સંજવાપોર.	ઉના.
	સા	
૭૭૭	સાદરડી.	ગીર.
૭૭૮	સાકરીયા નાના.	બાબરિયાવાડ.
૭૭૯	સાકરીયા મોટા.	બાબરિયાવાડ.
૭૮૦	સાંકરોલા.	ભેરાણુ.
૭૮૧	સાંખડાવદર.	બગડુ.
૭૮૨	સાંગાવાડી.	ગીર.
૭૮૩	સાંગરસોલા.	કેશોદ.
૭૮૪	સાંગાણુા.	બાબરિયાવાડ.
૭૮૫	સાંગાવાડા.	શીલ.
૭૮૬	સાજડીયાલી.	ભેસાણુ.
૭૮૭	સાંઢભેડા.	ગીર.
૭૮૮	સાંઢા.	બાલાગામ.
૭૮૯	સાંતલપોર.	વંથળી.
૭૯૦	સાપનેસ.	ગીર.
૭૯૧	સાબલપોર.	વડાળ.
૭૯૨	સાબુડી.	ગીર.
૭૯૩	સામતપરા.	ભેસાણુ-રાણુપોર
૭૯૪	સામતેર.	ઉના.
૭૯૫	સામરડા.	શીલ.
૭૯૬	સારસવા.	વેરાવળ.
૭૯૭	સારંગપોર.	ભેસાણુ.
૭૯૮	સાલવા.	ઉના.
૭૯૯	સાસણુ.	ગીર.

	સી	
૮૦૦	સીડોકર.	વેરાવળ.
૮૦૧	સીંગસર.	સુત્રાપાડા.
૮૦૨	સીમર.	ઉના.
૮૦૩	સીમરોલી–બ્રાહ્મણુ–ભાટ.	શીલ.
૮૦૪	સીમરોલી બાવાની.	શીલ.
૮૦૫	સીમાર.	વેરાવળ.
૮૦૬	સીમાસી.	ઉના.
૮૦૭	સીમાસી.	બગડુ:
૮૦૮	સીરવાણુ.	ગીર.
૮૦૯	સીરવાણુથિા.	વીસાવદર.
૮૧૦	સીલોજ.	ઉના.
૮૧૧	સીલોધર.	શીલ.
	સુ	
૮૧૨	સુખપોર.	ચોરવાડ.
૮૧૩	સુખપોર.	બગડુ.
૮૧૪	સુખપોર.	ભેસાણુ-રાણુપોર
૮૧૫	સુખપોર.	વડાળ.
૮૧૬	સુખપોર.	વીસાવદર.
૮૧૭	સુડાવડ.	વીસાવદર.
૮૧૮	સુત્રાપાડા.	સુત્રાપાડા.
૮૧૯	સુત્રેજ.	બાલાગામ.
૮૨૦	સુંદરપરા.	પાટણુ.
૮૨૧	સુરવા.	ગીર.
૮૨૨	સુલતાનપોર.	ઉના.
૮૨૩	સુલતાનપોર.	વિ. માંગરોળ.
૮૨૪	સુપાસી.	વેરાવળ.
	સે	
૮૨૫	સેજરસ.	કુતીયાણુા.

૮૨૬	સેજલીયા.	ઉના.
૮૨૭	સેંદરડા.	વંથળી.
૮૨૮	સેમરવાવ.	પાટણ.
૮૨૯	સેમરાલા.	બગદુ.
૮૩૦	સેમલીયા.	સુત્રાપાડા.
૮૩૧	સેલુકા.	નવાગઢ.

સો

૮૩૨	સોખડા.	ઉના.
૮૩૩	સોખડા.	બાબરીયાવાડ.
૮૩૪	સોડવદર.	વંથળી.
૮૩૫	સોઢાણા.	કુતીયાણા.
૮૩૬	સોંદરડા.	ઉના.
૮૩૭	સોંદરડા.	કેસોદ.
૮૩૮	સોંદરડી.	ઉના.
૮૩૯	સોનારી.	ઉના.
૮૪૦	સોનારડી.	વંથળી.
૮૪૧	સોનારીયા.	ઉના.
૮૪૨	સોનારીયા.	પાટણ.
૮૪૩	સોમ્રાજ.	સુત્રાપાડા.

હ

૮૪૪	હડમતીઆ મોટા.	વીસાવદર.
૮૪૫	હડમતીઆ.	ગીર.
૮૪૬	હડમતીઆ.	બાબરીયાવાડ.
૮૪૭	હડમતીઆ-ખજુરી.	ભેસાણ.
૮૪૮	હડમતીઆ-ખાખરાવાળા.	ભેસાણ.
૮૪૯	હડમતીઆ.	વડાળ.
૮૫૦	હડમતીઆનાના.	વીસાવદર.
૮૫૧	હડાળા.	ગીર.
૮૫૨	હરણાસા.	પાટણ.
૮૫૩	હરીપુર.	ગીર.
૮૫૪	હરીપુર.	વીસાવદર.
૮૫૫	હળિયાદ.	ભેસાણ.
૮૫૬	હસનાપુર.	કુંગર.
૮૫૭	હસનાવદર.	વેરાવળ.
૮૫૮	હંટરપોર.	શીલ.

હા

૮૫૯	હાંડલા.	કેશોદ.
૮૬૦	હામાપોર (મોતીસર.)	ઉના.
૮૬૧	હામદપરા.	કુતિયાણા.

હી

૮૬૨	હીરણા.	બાબરિયાવાડ.

હુ

૮૬૩	હુસેનાબાદ.	વિ. માંગરોળ.

હે

૮૬૪	હેમાલ.	બાબરિયાવાડ.
૮૬૫	હેલાએલી.	કુતિયાણા.

નોટ—સેન્સસ માટે આખાં સંસ્થાનનાં ગામો અને શહેરો મળી ૮૧૮ ગણવામાં આવ્યાં છે અને આ લીસ્ટમાં કુલ ૮૬૫ છે તેનું કારણ એવું છે કે સેન્સસના ગામોના લીસ્ટમાં ગીર મહાલનાં ૪૬ નેસ, સુત્રાપાડામાં વાવ બીજાં ગામોનાં પેટામાં લખાયાં છે તેથી તેમના ઉપર જુદા નંબર ચડયા નથી તથા ગાધકડા મહાલનું ગામ પાદરગઢની વસ્તી ગણત્રી આપણા સંસ્થાનમાં ન થતાં તે સેન્સસના ગામોના લીસ્ટમાં ગણાયું નથી એટલે એમ કુલ ૪૮ ગામો આ પત્રકમાં જુદા નંબર લખાયાથી કુલ નંબર ૮૬૫ થયા છે. ૮૬૬-૪૮=૮૧૮. તથા તે ઉપરાંત "પાયતખ્ત શહેર જુનાગઢ" આ લીસ્ટમાં ન લખતાં ઉપર ગથાળે લખ્યું છે એટલે કુલ ૮૬૬ નંબર આ લીસ્ટમાં થાય છે.

Appendix B (Continued).

સંસ્થાન જુનાગઢના ગામોની વસ્તીનું પત્રક, સને ૧૯૦૧ ની સાલની વસ્તી ગણત્રી મુજબ

નંબર.	ગામોનાં નામ.	વસ્તી.			નંબર.	ગામોનાં નામ.	વસ્તી.		
		પુરૂષ.	સ્ત્રી.	કુલ.			પુરૂષ.	સ્ત્રી.	કુલ.
૧	**જુનાગઢ.**	૧૭૮૪૮	૧૬૪૦૩	૩૪૨૫૧	૩	ગાંજાવદર.	૬૭	૨૬	૯૩
	ડુંગર.				૪	નીંગાળા.	૧૧૭	૯૦	૨૦૭
૧	છોડવડી, રણસીવાવ, મથુરાં ડુંગર ભાગ.	૬૧૬	૬૦૪	૧૨૨૦	૫	દેવકા.	૩૨૭	૩૦૧	૬૨૮
					૬	હડમતીયા.	૧૩૧	૧૩૫	૨૬૬
૨	ડુંગરપોર, રામનાથ સહીત.	૬૩	૫૦	૧૧૩	૭	રામપરા.	૩૪૧	૩૦૯	૬૫૦
					૮	કોવાયા.	૨૦૪	૧૯૭	૪૦૧
૩	પાદરયું, ખભુત્રી, પંચેશ્વર, ખોડીયાર, દાતાર, ભવનાથ, ખોડીયારનું પાણી, તળાવનીવાવથી ગીરનાર ભાગ.	૪૫૪	૧૯૯	૬૫૩	૯	વાહારાસ્વરૂપ.	૧૫	૧૪	૨૯
					૧૦	ભાંકોદડ	૮૬	૮૫	૧૭૧
					૧૧	ઉચૈયા.	૧૭૨	૧૫૪	૩૨૬
					૧૨	ધારાનો નેસ.	૪૯	૪૩	૯૨
૪	દોલતપરા, ઇંદ્રેશ્વર સહીત.	૧૦૬	૮૩	૧૮૬	૧૩	ભેરાઇબિંદર.	૭૩૯	૬૭૬	૧૪૧૫
૫	હસ્નાપુર, જાંબુડી સહીત.	૭૨	૪૫	૧૧૭	૧૪	ભચાદર.	૧૫૦	૧૫૧	૩૦૧
					૧૫	વડ.	૧૭૫	૧૪૪	૩૧૯
૬	માલીડા, બળીયાવડનો ઢોરો, સુરજકુંડ, કાળો ગડબો, માલવેલા સહીત.	૧૩૬	૧૧૬	૨૫૨	૧૬	છત્રડયા.	૭૯	૬૭	૧૪૬
					૧૭	હીંડોરણા.	૧૯૪	૨૦૨	૩૯૬
					૧૮	કડીયાળી.	૨૩૪	૨૫૬	૪૯૦
		૧૪૪૭	૧૦૯૭	૨૫૪૪	૧૯	કાતર.	૨૨૭	૨૦૯	૪૩૬
૧	**ગાધકડા.**	૮૯૩	૮૫૨	૧૭૪૫	૨૦	કોટડી.	૩૮૬	૩૯૧	૭૭૭
					૨૧	બારપટોળી.	૨૭૭	૨૫૪	૫૩૧
	બાબરિયાવાડ.				૨૨	સરોવરડા.	૧૧	૧૧	૨૨
૧	કુંડલીયાળા.	૨૧૫	૧૮૮	૪૦૩	૨૩	ભટવદર.	૨૩	૧૫	૩૮
૨	ઉંટીયા.	૨૧૪	૨૦૩	૪૧૭	૨૪	કાગવદર.	૧૨૪	૧૩૦	૨૫૪

૨૫	મીઠાપોર.	૧૪૮	૧૨૭	૨૭૫
૨૬	ખાલસા કંથારીયા.	૮૫	૬૫	૧૫૦
૨૭	કોલી કંથારીયા.	૪૪	૩૧	૭૫
૨૮	ખાલાની વાવ.	૨૯	૨૭	૫૬
૨૯	નેસડી.	૨	૨	૪
૩૦	નાગસરી.	૮૩૧	૮૧૯	૧૬૫૦
૩૧	નવી જીકાદરી.	૯૪	૮૮	૧૮૨
૩૨	જુની જીકાદરી.	૪૮	૪૯	૯૭
૩૩	એભલવડ.	૬૧	૪૬	૧૦૭
૩૪	પીછડી.	૬૨	૬૧	૧૨૩
૩૫	ભુંડણી.	૯૩	૭૪	૧૬૭
૩૬	ફાચરીયા.	૫૭	૪૭	૧૦૪
૩૭	લોહર.	૧૦૦	૬૮	૧૬૮
૩૮	દુધાળા.	૧૭૦	૧૫૮	૩૨૮
૩૯	સાંગાણા.	૩	૩	૬
૪૦	ધોળાદ્રી.	૯૮	૮૫	૧૮૩
૪૧	સોખડા.	૩૩	૨૪	૫૭
૪૨	ધેસપોર.	૩૦	૨૦	૫૦
૪૩	મોટા સાકરીયા.	૨૨	૨૨	૪૪
૪૪	નાના સાકરીયા.	૧૬	૧૭	૩૩
૪૫	હેમાલ.	૧૭૭	૧૫૦	૩૨૭
૪૬	છેલણા.	૪૫	૪૦	૮૫
૪૭	મોટા માણસા.	૧૧૯	૧૧૯	૨૩૮
૪૮	માણસાપાટી.	૧૨૨	૮૫	૨૦૭
૪૯	ટીંબી.	૬૨૬	૫૪૪	૧૧૭૦
૫૦	ભાડા.	૧૭૨	૧૫૮	૩૩૦
		૭૮૪૪	૭૧૮૦	૧૫૦૨૪
	ઉના.			
૧	ઉના.	૩૨૨૯	૩૩૯૯	૬૬૨૮
૨	દેલવાડા.	૧૫૦૦	૧૫૩૬	૩૦૩૬
૩	આમોદરા.	૧૬૫	૧૮૯	૩૫૪
૪	ગરાળ.	૨૮૦	૩૦૦	૫૮૦
૫	સુલતાનપર.	૨૯	૩૧	૬૦
૬	કાણકબરડા.	૫૪	૬૨	૧૧૬
૭	નાઠેજ	૧૫૫	૧૬૫	૩૨૦
૮	યાજપોર.	૬૮	૭૧	૧૬૯
૯	વાવરડા.	૨૭૯	૨૩૮	૫૧૭
૧૦	કંસારી.	૬૯	૬૬	૧૩૫
૧૧	ચાંચકવડ.	૮૪	૮૭	૧૭૧
૧૨	ભાચા.	૧૯૭	૧૯૧	૩૮૮
૧૩	ભડીયાદર.	૨૨૦	૨૦૨	૪૨૨
૧૪	મેણ.	૧૦૦	૭૬	૧૭૬
૧૫	ઝુડવડલી.	૧૨૬	૧૦૭	૨૩૩
૧૬	એલખપોર.	૬૩	૪૪	૧૦૭
૧૭	વરસંગપોર.	૯૩	૧૦૫	૧૯૮
૧૮	ખાપટ.	૧૪૧	૧૪૭	૨૮૮
૧૯	રાતડ.	૫૧	૪૫	૯૬
૨૦	ઉંદરી	૮૪	૬૫	૧૪૯
૨૧	પુલકા.	૮૫	૬૬	૧૫૧
૨૨	ડમાસા.	૩૫	૫૪	૮૯
૨૩	ભેભા.	૧૩	૧૦	૨૩
૨૪	મઘરડી.	૫૩	૫૩	૧૦૬
૨૫	રાણવસી.	૪૨	૪૩	૮૫
૨૬	રેવદ.	૪૦	૪૦	૮૦
૨૭	માઢગામ.	૪૦	૨૭	૬૭
૨૮	લેરકા.	૬૨	૬૦	૧૨૨
૨૯	સોખડા.	૮૦	૮૦	૧૬૦
૩૦	સોનારી.	૬૬	૭૭	૧૪૩
૩૧	કાજરડી.	૧૪૭	૧૫૧	૨૯૮
૩૨	કેશરીયા.	૭૧	૫૪	૧૨૫

૩૩	સનખડા.	૫૩૩	૫૬૪	૧૦૯૭	૬૩	નેસડા.	૯	૪	૧૩
૩૪	સોંદરડા.	૪૨	૩૨	૭૪	૬૪	પાણખાણુ.	૬૧	૭૯	૧૪૦
૩૫	સોંદરડી.	૭૬	૮૬	૧૬૨	૬૫	સમઢયાળા મોટા.	૧૨૬	૧૦૯	૨૩૫
૩૬	મોઢા.	૨૦૧	૧૭૮	૩૭૯	૬૬	ખંધારડા.	૪૪	૩૪	૭૮
૩૭	સામતેર.	૩૦૮	૩૨૮	૬૩૬	૬૭	સમઢયાળા નાના.	૧૪૧	૧૨૫	૨૬૬
૩૮	રામેશ્વર.	૪૪	૫૪	૯૮	૬૮	માલણ.	૨૫	૧૬	૪૧
૩૯	કોઠારી.	૪૧	૩૬	૭૭	૬૯	ધીપરયા.	૪૯	૫૧	૧૦૦
૪૦	અંજાર.	૧૫૦	૧૧૯	૨૬૯	૭૦	રબારીકા.	૬૭	૭૦	૧૩૭
૪૧	ખાણુ.	૮૧	૮૬	૧૬૭	૭૧	સાલવા.	૫૬	૬૨	૧૧૮
૪૨	કાળાપાણુ.	૧૪૯	૧૨૫	૨૭૪	૭૨	પચપચયા.	૧૪	૯	૨૩
૪૩	રાજપુરા રજપુત.	૬૩	૫૧	૧૧૪	૭૩	ધુંધવાણુ.	૧૫	૧૨	૨૭
૪૪	ડાંડી.	૧૭	૧૪	૩૧	૭૪	ડડલી.	૨૫	૨૨	૪૭
૪૫	ખુડા.	૬૫	૫૮	૧૨૩	૭૫	આંબલયાળા.	૩૦	૨૨	૫૨
૪૬	સેજળીયા.	૪૯	૪૪	૯૩	૭૬	નાલીયેરીમોલી.	૧૩૫	૧૩૪	૨૬૯
૪૭	ખજુદરા.	૪૯	૫૪	૧૦૩	૭૭	મોટી મોલી.	૬૪	૭૬	૧૭૦
૪૮	સજવાપુર.	૪૨	૪૦	૮૨	૭૮	ચોરાલી મોલી.	૧૮	૧૯	૩૭
૪૯	સીમર.	૪૩૦	૪૨૯	૮૫૯	૭૯	કાકીડી મોલી.	૬૭	૫૮	૧૨૫
૫૦	ધોળીવાવ.	૬	૫	૧૧	૮૦	લુવારી મોલી.	૩૫	૪૦	૭૫
૫૧	દુધાળા.	૩૯	૨૭	૬૬	૮૧	વાંકીયા.	૧૫૦	૧૨૧	૨૭૧
૫૨	રાજપુરાસૈયદ.	૧૪૧	૧૫૦	૨૯૧	૮૨	ઝાંખરવાડા.	૬૧	૫૩	૧૧૪
૫૩	માણેકપુર.	૬૨	૬૨	૧૨૪	૮૩	રામપરા.	૬૬	૪૭	૧૧૩
૫૪	મંત્રીવાડા.	૧૫૭	૧૩૧	૨૮૮	૮૪	નવાબંદર.	૫૨૨	૪૪૮	૯૭૦
૫૫	ચીત્રાસાર.	૭૦	૭૫	૧૪૫	૮૫	નાંદણુ.	૩૧	૨૧	૫૨
૫૬	કેરાળા.	૫	૫	૧૦	૮૬	એહમદપુરનીમાં-ડવી.	૫	૦	૫
૫૭	રોહીસા.	૩૪૪	૩૨૭	૬૭૧					
૫૮	ધારાબંદર.	૧૪૪	૧૭૨	૩૧૬	૮૭	નાલીયા માંડવી.	૧૧૨	૧૨૬	૨૩૮
૫૯	ગાંગડા.	૪૫૫	૪૪૬	૯૦૧	૮૮	વાસોજ.	૧૯૫	૧૮૨	૩૭૭
૬૦	ઉટવાળા.	૧૯૫	૧૮૪	૩૭૯	૮૯	ઓલવાણુ.	૧૪૧	૧૨૭	૨૬૮
૬૧	પસવાળા.	૧૧૩	૮૮	૨૦૧	૯૦	પાલડી.	૧૫૩	૧૪૬	૨૯૯
૬૨	નાંદરખ.	૫૭	૫૦	૧૦૭	૯૧	તડ.	૨૪૩	૨૪૯	૪૬૨

૯૨	ભાડાસી.	૨૯	૧૭	૪૬	૧૨૨	ખીલાવડ.	૧૫૫	૧૪૯	૩૦૪
૯૩	ભીંગરડ.	૬૦	૬૬	૧૨૬	૧૨૩	વડવીયાળા.	૧૮૬	૧૫૯	૩૪૫
૯૪	ભોજ	૩૩૬	૩૮૩	૭૧૯	૧૨૪	જરગલી	૧૫૦	૧૧૫	૨૬૫
૯૫	ચીખલી.	૬૬	૭૯	૧૪૫	૧૨૫	ધોકડવા.	૨૨૨	૨૨૯	૪૫૧
૯૬	નાથલ.	૭૩	૮૩	૧૫૬	૧૨૬	મહોબ્બતપરા.	૭૫	૬૬	૧૪૧
૯૭	સીસોજ.	૩૮	૪૨	૮૦	૧૨૭	નગડીયા.	૧૪	૬	૨૦
૯૮	ડેસર કોલીનું.	૧૦૮	૧૧૫	૨૨૩	૧૨૮	ઉગલા.	૭૧	૬૮	૧૩૯
૯૯	ડેસર સાહનું.	૪૪	૫૯	૧૦૩	૧૨૯	સણોસરી.	૫૦	૪૬	૯૬
૧૦૦	લામધાર.	૩૬	૨૭	૬૩	૧૩૦	અંબાળા.	૧૨૨	૧૦૧	૨૨૩
૧૦૧	સીમાસી.	૫૨	૩૬	૮૮	૧૩૧	વાજડી (કૃતેપુર.)	૫૮	૪૧	૯૯
૧૦૨	કાણુકયા.	૧૧૩	૧૧૧	૨૨૪	૧૩૨	ગુંદાળા.	૪૮	૫૪	૧૦૨
૧૦૩	કણેરી	૬૪	૬૪	૧૨૮	૧૩૩	સરાકડયા.	૦	૦	૦
૧૦૪	બોડીદર.	૧૫૮	૧૫૭	૩૧૫	૧૩૪	ભીમચાસ.	૩૮	૨૨	૬૦
૧૦૫	ભયાળ.	૧૭	૧૯	૩૬	૧૩૫	જસાધાર.	૧૦	૧૭	૨૭
૧૦૬	ઝાંઝરીયા.	૩૮	૨૯	૬૭	૧૩૬	આહેરના છેલા.	૦	૦	૦
૧૦૭	વેલાકોટ.	૨૧	૧૫	૩૬	૧૩૭	ચીકલકુબા.	૦	૦	૦
૧૦૮	સનવાવ.	૨૧૭	૨૨૦	૪૩૭	૧૩૮	વડલી.	૧૮	૨૩	૪૧
૧૦૯	આંકોલાલી	૬૦	૭૩	૬૩	૧૩૯	નીતલી.	૯	૧૧	૨૦
૧૧૦	પાંડેરી.	૪૨	૪૭	૮૯	૧૪૦	સોનારખ.	૧૭	૮	૨૫
૧૧૧	ગઢડા.	૪૨૩	૪૫૪	૮૭૭	૧૪૧	હામાપોર.	૩૭	૨૯	૬૬
૧૧૨	ફરેડા.	૪૪	૩૩	૭૭	૧૪૨	બોડીયા.	૪૮	૩૮	૮૬
૧૧૩	આબરીયા.	૧૩	૧૫	૨૮	૧૪૩	બરવાળા.	૦	૦	૦
૧૧૪	થોરડી.	૩૭	૪૬	૮૩	૧૪૪	આથમણુપડા.	૬૦	૬૩	૧૨૩
૧૧૫	ઝાંખીયા.	૯	૮	૧૭	૧૪૫	કાંધી.	૨૯૬	૩૧૫	૬૧૧
૧૧૬	દોણુ.	૧૬૯	૨૦૩	૩૭૨	૧૪૬	ઉમેજ.	૧૭૨	૧૬૫	૩૩૭
૧૧૭	રસુલપુર.	૨૯	૨૭	૫૬	૧૪૭	પાતાપોર.	૨૯	૩૧	૬૦
૧૧૮	કોદીયા.	૭૨	૬૧	૧૩૩	૧૪૮	ઉગમણુપડા.	૭૯	૭૧	૧૫૦
૧૧૯	ગીર માંડવી.	૨૪	૧૯	૪૩			૧૬૨૭૪	૧૮૯૩૦	૩૮૨૦૪
૧૨૦	ધંટવાયા.	૧૫૯	૧૪૭	૩૦૬					
૧૨૧	ફાટસર.	૧૯૦	૧૬૫	૩૫૫					

નોટ:-આ ૧૪૮ ગામો ઉપરાંત આ મહાલનાં આમુંદરાલી, ખજુરી, ધોડાવડી, જાંબુડી, અને સતિધાર ઉજડ હોવાથી તે આ લીસ્ટમાં દાખલ કર્યા નથી.

	સુત્રાપાડા.			
૧	સુત્રાપાડા (વાવ-સાથે.)	૧૫૩૨	૧૫૨૪	૩૦૫૬
૨	વડોદરા.	૪૯૦	૫૩૦	૧૦૨૦
૩	વાવડી.	૨૭૮	૨૨૭	૫૦૫
૪	વસનાવડા.	૬૫૯	૫૫૫	૧૨૧૪
૫	ખાક્ષેજ.	૫	૩	૮
૬	ભોઢવા.	૬૭૫	૬૭૩	૧૩૪૮
૭	બરેવલા.	૨૫	૨૫	૫૦
૮	સીંગસર.	૩૬૨	૩૬૨	૭૨૪
૯	થોરડી.	૭૩	૬૨	૧૩૫
૧૦	ધામળેજ	૪૬૯	૪૧૨	૮૮૧
૧૧	કણુંગોતર.	૭૬	૭૯	૧૫૫
૧૨	રાખેજ.	૧૭૮	૧૫૦	૩૨૮
૧૩	મટાણુ.	૬૪	૭૮	૧૪૨
૧૪	મોરડીયા.	૯૦	૭૦	૧૬૦
૧૫	સીકોજ.	૯૧	૭૫	૧૬૬
૧૬	વીરોદર.	૭૦	૫૫	૧૨૫
૧૭	ધંટીયા.	૭૮	૬૬	૧૪૪
૧૮	આલીદરા.	૨૪	૨૭	૫૧
૧૯	થરેલી	૭૭	૮૪	૧૬૧
૨૦	પાદરકા.	૬૪	૫૪	૧૧૮
૨૧	બરલા.	૧૦૩	૯૧	૧૯૪
૨૨	વાસાવડ.	૧૧૩	૧૧૦	૨૨૩
૨૩	પ્રાચીનો મઠ	૪૮	૧૯	૬૭
૨૪	મોહોબતપુરા.	૬૨	૬૩	૧૨૫
૨૫	દવાણુનો નેસ તથા હડકીયાનો નેસ.	૧૧૧	૭૨	૧૮૩
૨૬	પીપોદર.	૮૭	૧૦૦	૧૮૭
૨૭	સેમળીયા.	૩૮	૨૩	૬૧
૨૮	રાયડી.	૨૬	૨૯	૫૫
૨૯	જાબાલપરા.	૨૧	૨૩	૪૯
૩૦	બાબરવાડા.	૨	૦	૨
૩૧	વડાળા.	૫૪	૪૧	૯૫
૩૨	ખંઢેરી.	૧૭	૨૦	૩૭
૩૩	પીપલવા.	૯૩	૯૦	૧૮૩
૩૪	ગંગેથા.	૯	૪	૧૩
૩૫	ભુવાટીંબી.	૧૦૮	૧૧૬	૨૨૪
૩૬	કરસલા.	૨૦	૧૫	૩૫
૩૭	પ્રાંસલી.	૧૮૭	૧૭૪	૩૬૧
૩૮	ખેરા. *	૩૭	૪૮	૮૫
		૬૫૨૧	૬૧૪૯	૧૨૬૭૦
	પાટણ.			
૧	પાટણ.	૪૧૮૫	૪૧૫૬	૮૩૪૧
૨	લાટી.	૫૨૪	૫૩૭	૧૦૬૧
૩	કદવાર.	૨૦૪	૧૮૫	૩૮૯
૪	હરણાસા.	૧૬૧	૧૬૬	૩૨૭
૫	બીજ.	૨૨૯	૨૩૨	૪૬૧
૬	આજોઠા.	૨૨૩	૧૯૭	૪૨૦
૭	મીઠાપોર.	૮૧	૫૮	૧૩૯
૮	સોનારીયા	૨૦૩	૧૯૪	૩૯૭
૯	બાદલપરા.	૧૪૭	૧૨૭	૨૭૪
૧૦	કાજલી.	૨૧૮	૧૯૦	૪૦૮
૧૧	ઈશ્વરીયા.	૫૧	૬૦	૧૧૧
૧૨	ઇંદ્રોઇ.	૧૩૨	૧૧૯	૨૫૧
૧૩	નાવદ્રા.	૩૬૬	૩૪૯	૭૧૫
૧૪	મેઘપોર.	૧૯૨	૧૯૦	૩૮૨
૧૫	પંડવા.	૫૧	૫૩	૧૦૪
૧૬	કોડીદરા.	૧૦૨	૧૧૪	૨૧૬
૧૭	માથાસુળીયા.	૬૬	૭૩	૧૩૯

નોંધ:—*આ ૩૮ ગામો ઉપરાંત આ મહાલના ગામો ગુંદાળા, ધરમપુરા, ભુવાવાડા ને સરાડ ઉર્ફે સખળ તેના ગામો આ લીસ્ટમાં લખ્યાં નથી. વાવનો સમાસ સુત્રાપાડામાં કરતાં તે આ લીસ્ટમાં જુદું દર્શાવેલ નથી.

૧૮	લાખાપરા.	૫૩	૩૪	૮૭	૪૭	ધ્રામણવા.	૧૦૧	૭૨	૧૭૩
૧૯	ટોબરા.	૪૩	૩૭	૮૦	૪૮	સવની કનાલ દંગા સહીત.	૨૧૬	૧૯૮	૪૬૪
૨૦	ખાંભા.	૧૦૬	૧૦૭	૨૧૩	૪૯	મડોર.	૨૧	૧૭	૩૮
૨૧	અમરાપોર.	૬૪	૬૦	૧૮૪	૫૦	ભેરાળા.	૭૬	૭૪	૧૫૦
૨૨	ગોરખમઢી	૧૬૩	૧૮૫	૩૭૮	૫૧	માલ ઝીંઝવા.	૧૫૧	૧૫૫	૩૦૬
૨૩	નવાગામ.	૬૬	૬૩	૧૨૯	૫૨	ભાલપરા.	૨૩૫	૨૧૯	૪૫૪
૨૪	બોસન.	૬૮	૬૯	૧૩૭	૫૩	ગોવિંદપરા દંગા-સહીત.	૨૨૧	૧૬૭	૩૮૮
૨૫	ચગીયા.	૬૨	૭૪	૧૬૬	૫૪	ધણાજ.	૧૦૯	૧૦૨	૨૧૧
૨૬	મોરાસા.	૧૦૭	૮૭	૧૯૪	૫૫	મોરાજ.	૫૧	૪૮	૯૯
૨૭	ઉંબરી.	૧૯૫	૧૭૯	૩૭૪	૫૬	ઉમરેઠી.	૧૬૭	૧૬૫	૩૩૨
૨૮	સુંદરપરા.	૮	૮	૧૬	૫૭	ખીરધાર.	૧૨૦	૧૦૭	૨૨૭
૨૯	નાખેડા.	૬૫	૬૬	૧૩૧	૫૮	ધણેજ.	૩૦૩	૨૭૧	૫૭૪
૩૦	રામપરા.	૧૧૧	૧૧૯	૨૩૦	૫૯	સમરવાવ.	૨૧૩	૨૨૨	૪૩૫
૩૧	કુકરાસ.	૧૨૧	૯૯	૨૨૦			૧૨૮૩૭	૧૨૦૪૫	૨૪૮૮૨
૩૨	બોલાસ.	૧૫૭	૧૮૬	૩૪૩					
૩૩	ભેટાલી.	૪૬	૩૪	૮૦		**વેરાવળ.**			
૩૪	અકાળા.	૬૧	૬૯	૧૬૦	૧	વેરાવળ.	૮૩૪૬	૮૪૨૯	૧૬૭૭૫
૩૫	લાછડી.	૮૬	૮૨	૧૬૮	૨	ડારી.	૫૦૩	૫૧૪	૧૦૧૭
૩૬	ધ્રાબાવડ.	૬૮	૧૦૦	૧૬૮	૩	નવાપરા.	૨૫૨	૨૩૧	૪૮૩
૩૭	જંગર.	૧૧૩	૬૧	૨૦૪	૪	સીડોકર.	૨૬૫	૨૫૫	૫૨૦
૩૮	ખઢેરી	૧૩૫	૧૨૧	૨૫૬	૫	આદરી.	૫૬૪	૫૬૧	૧૧૨૫
૩૯	અણીણા.	૮૦	૭૫	૧૫૫	૬	વડોદરા.	૫૬૨	૫૮૮	૧૧૫૦
૪૦	જસાધાર દંગો કેનાલ સહીત.	૩૦૮	૨૧૧	૫૧૬	૭	સીમાર.	૨૦૮	૨૦૬	૪૧૪
૪૧	આંબલાસ.	૩૪૪	૨૬૮	૬૪૨	૮	કીંદરવા.	૮૬	૭૨	૧૬૧
૪૨	લુંભા.	૫૬	૬૧	૧૨૦	૯	સુપાસી.	૧૨૦	૮૬	૨૦૬
૪૩	પીપલવા.	૧૩૧	૧૦૭	૨૩૮	૧૦	ચાંદુવાવ.	૮૫	૭૮	૧૬૩
૪૪	ગલીયાવડ.	૧૪૧	૧૧૪	૨૫૫	૧૧	છાત્રોડા.	૧૦૩	૧૦૫	૨૦૮
૪૫	ધોસીયા.	૩૩૫	૨૬૦	૫૯૫	૧૨	સારસવા.	૬૦	૪૮	૧૦૮
૪૬	ગાભા.	૨૨૨	૨૦૨	૪૨૪	૧૩	દાણાઉેરી.	૧૧૬	૯૧	૨૦૭

૧૪	આળીદ્રા.	૧૭૨	૧૬૫	૩૩૭
૧૫	છાપરી.	૧૧૫	૧૦૫	૨૨૦
૧૬	હસ્નાવદર.	૮૩	૬૪	૧૪૭
૧૭	ઉકડવા.	૧૪૭	૧૪૪	૨૯૧
૧૮	ઉમરાળા.	૧૧૬	૮૫	૨૦૧
૧૯	ખેરાળી.	૧૨૭	૯૬	૨૨૩
૨૦	ઉભા.	૧૨૨	૧૩૪	૨૫૬
૨૧	આંબલયાળા.	૧૦૩	૧૨૯	૨૩૨
૨૨	તાંતીવેલા.	૩૪	૩૩	૬૭
૨૩	ડાભોર.	૧૫૯	૧૪૬	૩૦૫
૨૪	વાવડી.	૧૭૯	૧૫૪	૩૩૩
૨૫	ચંબોડા.	૧૪૯	૧૬૩	૩૧૨
૨૬	મલોઢા.	૧૨૩	૧૦૪	૨૨૭
૨૭	દેદા.	૧૩૭	૧૪૫	૨૮૨
		૧૩૦૩૯	૧૨૬૩૧	૨૫૬૭૦

ચોરવાડ.

૧	ચોરવાડ.	૧૫૪૪	૧૪૬૭	૩૦૧૧
૨	ખંભાલીયા.	૧૭૨	૧૬૧	૩૩૩
૩	મુંઝારપોર.	૧૨૦	૧૦૨	૨૨૨
૪	કુકસવાડા.	૪૩૪	૪૬૨	૮૯૬
૫	લાંગોદરા.	૫૩	૪૦	૯૩
૬	ખુબેચા.	૧૧૨	૧૧૩	૨૨૫
૭	ગોતાણા.	૧૩૬	૧૨૫	૨૬૧
૮	ધુમલી.	૬૦	૬૭	૧૫૭
૯	ખેરા.	૧૬૭	૧૪૫	૩૧૨
૧૦	કાણેક.	૧૦૭	૧૦૧	૨૦૮
૧૧	ભંડુરી	૪૭૯	૪૭૪	૯૫૩
૧૨	મોટી ધણેજ.	૧૪૧	૧૪૧	૨૮૨
૧૩	નાની ધણેજ.	૮૮	૬૫	૧૫૩

૧૪	સભઢીયાળા	૭૬	૬૨	૧૩૮
૧૫	કડાયા.	૧૯૧	૧૫૭	૩૪૮
૧૬	ઇટાળી.	૯૭	૯૪	૧૯૧
૧૭	બાબરા.	૧૫૪	૧૪૭	૩૦૧
૧૮	લાડુડી.	૧૬૨	૧૩૩	૨૯૫
૧૯	માલાવળાનો નેસ.	૧૫	૭	૨૨
૨૦	પીપલવા.	૫૬	૪૬	૧૦૨
૨૧	ચુલડી.	૧૦૮	૧૨૩	૨૩૧
૨૨	પાણકુવા.	૫૧	૬૫	૧૧૬
૨૩	બરલા.	૧૬૩	૧૪૪	૩૦૭
૨૪	પાટલા.	૧૨૮	૧૧૩	૨૪૧
૨૫	ખેરાસા.	૬૨૧	૫૮૫	૧૨૦૬
૨૬	સુખપોર.	૧૬૧	૧૪૮	૩૦૯
૨૭	જાનુડા.	૬૨	૬૦	૧૨૨
૨૮	મોહોબ્બતપરા.	૪૧	૨૯	૭૦
૨૯	વીસણવેલ	૩૩૧	૩૦૬	૬૩૭
૩૦	ગડુ	૧૦૭	૭૭	૧૮૪
૩૧	ઝડકા.	૪૨	૫૦	૯૨
		૬૨૦૬	૫૮૦૬	૧૨૦૧૮

માળીયા.

૧	માળીયા.	૧૫૭૯	૧૫૫૮	૩૧૩૭
૨	આંબેચા.	૧૪૭	૧૩૪	૨૮૧
૩	ધુંધટી.	૧૧૨	૯૩	૨૦૫
૪	જાનડી.	૫૧	૫૪	૧૦૫
૫	વડીયા.	૧૭૩	૧૫૭	૩૩૦
૬	વીરડી.	૧૦૫	૮૮	૧૯૩
૭	ખાતરવાણીયા.	૨૪૮	૨૦૬	૪૫૪
૮	ભાંખરવાડ.	૯૬	૮૨	૧૭૮
૯	વડાળા.	૧૬૧	૧૭૦	૩૩૧

નોંધ:-વેરાવળ મહાલનાં ખડેરી અને વાવડી ગામો ઉજડ થતાં આ લીસ્ટમાં દર્શાવેલ નથી.

૧૦	અવાણીયા.	૩૧૧	૨૮૫	૫૯૬
૧૧	ગંજેચા.	૧૭૦	૧૩૭	૩૦૭
૧૨	રંગપોર.	૨૬૩	૨૫૩	૫૧૬
૧૩	અમરાપોર.	૨૬૫	૨૧૪	૪૭૯
૧૪	કાતરાસા.	૬૬	૬૯	૧૩૫
૧૫	આંબલગઢ.	૧૦૯	૮૪	૧૯૩
૧૬	બોડી.	૮૦	૮૨	૧૬૨
૧૭	તરસીંગડા.	૧૧૮	૧૨૭	૨૪૫
૧૮	ઢાંઢાવાડા.	૧૦૨	૧૦૧	૨૦૩
૧૯	નોંઝણુઆવ.	૮૪	૭૯	૧૬૩
૨૦	પ્રાંસલી.	૧૦૦	૬૯	૧૬૯
૨૧	કચ્છેરી.	૨૫૪	૨૪૯	૫૦૩
૨૨	શેરગઢ.	૫૧૯	૪૮૯	૧૦૦૮
૨૩	અજાપ્ર.	૬૦૬	૮૬૪	૧૭૭૦
૨૪	અકાળા.	૭૯	૮૨	૧૬૧
૨૫	કાલીબિડા.	૭૫	૫૧	૧૨૬
૨૬	કેરાળા	૧૧૯	૧૨૦	૨૩૯
૨૭	સરકડીયા.	૧૨૨	૧૦૯	૨૩૧
૨૮	દુધાળા.	૧૨૨	૧૨૨	૨૪૪
૨૯	વાંદરવડ.	૧૨૬	૧૧૬	૨૪૨
૩૦	જુથલ.	૫૬૪	૫૬૭	૧૧૩૧
૩૧	સકરાણા.	૧૧૩	૧૦૯	૨૨૨
૩૨	મલોદર.	૨૮૮	૨૫૨	૫૪૦
૩૩	પાણીધરા.	૭૪	૬૭	૧૪૧
૩૪	ગેલાણુ.	૧૭૩	૧૩૧	૩૦૪
૩૫	રેવદરા.	૭૪	૭૩	૧૪૭
૩૬	પાણખાણુ,	૨૫૪	૨૪૭	૫૦૧
૩૭	એકલેરા.	૮૫	૮૫	૧૭૦
		૮૨૮૭	૭૭૭૫	૧૬૦૬૨

	કેસોદ.			
૧	કેશોદ.	૧૬૨૮	૧૬૨૫	૩૨૫૩
૨	બડોદર.	૩૬૨	૩૩૦	૬૯૨
૩	માણેકવાડા.	૩૪૭	૩૧૫	૬૬૨
૪	હાંડલા.	૨૨૪	૨૧૬	૪૪૦
૫	પસવાલીયા.	૬૦	૪૮	૧૦૮
૬	મઢડા.	૯૯	૯૮	૧૯૭
૭	મુળીયાસા.	૧૩૧	૯૬	૨૨૭
૮	પાડોદર.	૨૫૬	૨૩૦	૪૮૬
૯	ધસરા.	૧૩૦	૧૩૯	૨૬૯
૧૦	ટીટોડી.	૧૦૨	૧૦૯	૨૧૧
૧૧	નાની ધસારી.	૧૪૪	૧૩૩	૨૭૭
૧૨	મોટી ધશારી.	૨૭૫	૨૭૩	૫૪૮
૧૩	કેવદ્રા.	૪૭૧	૪૩૬	૯૦૭
૧૪	કોયલાણા.	૧૬૮	૧૨૫	૨૯૩
૧૫	મેસવાણુ.	૬૦૧	૫૭૪	૧૧૭૫
૧૬	સોંદરડા.	૩૧૭	૨૭૮	૫૯૫
૧૭	રાણીગપરા.	૬૮	૬૩	૧૩૧
૧૮	ફાગળી.	૧૩૮	૧૨૪	૨૬૨
૧૯	ચીત્રી.	૫૧	૫૨	૧૦૩
૨૦	મવાણુા.	૨૬૨	૨૩૬	૪૯૮
૨૧	ચાંદીગળ.	૧૪૪	૧૩૭	૨૮૧
		૫૬૭૮	૫૬૩૭	૧૧૬૧૫
	માંગરોળ.			
૧	માંગરોલ.	૭૪૫૯	૭૫૫૭	૧૫૦૧૬
૨	લોહેજ.	૬૧૨	૫૮૭	૧૧૯૯
૩	રહીજ.	૩૮૪	૪૧૭	૮૦૧
૪	માનખેતરા.	૨૦૫	૧૮૭	૩૯૨
૫	રૂદલપોર.	૧૨૬	૧૩૭	૨૬૩

નોટ:-*આ એકવીશ ગામો ઉપસંત અમતરાય, જોનપુર, ડેરવાણુ, પીપળા, મંગળપુર અને સાંગરસોલા એ ૭ ગામો આ મહાલ તાબાનાં છે તે શાહપુર ડીવીઝનમાં ગણ્યાં છે.

૬	ગોરજ.	૧૫૦	૧૫૬	૩૦૬	૯	બામણવાડા.	૨૨૭	૧૮૪	૪૧૧
૭	કાલેજ.	૩૫૮	૩૦૨	૬૬૦	૧૦	સામરડા.	૨૪૭	૨૨૭	૪૭૪
૮	સુલતાનપોર.	૯૬	૧૦૫	૨૦૧	૧૧	ધોડાદર.	૨૨૧	૨૦૦	૪૨૧
૯	ભાટગામ.	૬૯	૮૪	૧૫૩	૧૨	બગસરા-ગેડ.	૬૪૧	૬૬૦	૧૩૦૨
૧૦	વીરપુર.	૭૧	૬૮	૧૩૯	૧૩	ભાથરોટ.	૯૫	૧૧૧	૨૦૬
૧૧	ઢેલાણા કામનાથ સહીત.	૨૪૪	૧૯૦	૪૩૪	૧૪	હંટરપોર.	૨૭	૨૭	૫૪
					૧૫	ચાંખવા.	૧૧૪	૧૧૦	૨૨૪
૧૨	કોટડા.	૮૯	૭૪	૧૬૩	૧૬	વીરોલ.	૮૧	૯૨	૧૭૩
૧૩	સેખપુર.	૬૮	૫૦	૧૧૮	૧૭	થલી.	૯૮	૯૬	૧૯૪
૧૪	હુસેનાબાદ.	૧૦૧	૯૭	૧૯૮	૧૮	સરસાલી.	૪૫	૪૩	૮૮
૧૫	સેવા.	૧૧૩	૧૧૦	૨૨૩	૧૯	કંકાણા.	૫૬	૫૧	૧૦૭
૧૬	સેરીયાખાણ.	૨૨૨	૨૦૩	૪૨૫	૨૦	દેવરાણા.	૧૭૯	૧૬૩	૩૪૨
૧૭	જાંબવાળી.	૧૮૬	૧૩૮	૩૨૬	૨૧	ચાંગોદરા.	૨૦	૧૩	૩૩
૧૮	કાલવાણી.	૨૬૦	૨૩૫	૪૯૫	૨૨	નુનારડા.	૬૩	૫૪	૧૧૭
૧૯	લાઠોદરા.	૨૮૫	૨૮૩	૫૬૮	૨૩	ચરાડીયાણુયા.	૧૯૬	૧૮૩	૩૭૯
૨૦	શેરીયાજ.	૨૬૪	૨૪૭	૫૧૧	૨૪	દરસાલી.	૧૩૮	૧૨૦	૨૫૮
૨૧	શાહપુર,	૧૮૬	૧૬૪	૩૫૦	૨૫	બ્રહ્મણની સીમરોલી.	૧૧૮	૮૯	૨૦૭
૨૨	આરેણા.	૧૫૪	૧૪૭	૩૦૧					
૨૩	ખોડાદા નેસ સહીત).	૯૩	૭૮	૧૭૧	૨૬	બાવાની સીમરોલી.	૧૩૫	૧૨૯	૨૬૪
		૧૧૭૯૭	૧૧૬૧૬	૨૩૪૧૩	૨૭	સીલોદર.	૧૫૯	૧૪૩	૩૦૨
	સીલ.				૨૮	મીખોર.	૨૦૨	૧૮૪	૩૮૬
૧	શીલ.	૫૯૮	૬૬૭	૧૨૫૮	૨૯	લંબોરા-કલીતપોર.	૬૮	૬૯	૧૩૬
૨	ઝરીયાવાડા.	૩૦૩	૩૩૪	૬૩૭	૩૦	ચીંગરયા.	૨૮	૨૯	૫૭
૩	સાંગાવાડા.	૯૧	૯૨	૧૮૩	૩૧	કરમદી.	૩૩	૩૯	૭૨
૪	દીવાસા	૧૬૦	૧૫૮	૩૪૮	૩૨	નગીચાણા.	૨૮૩	૨૯૫	૫૭૮
૫	આંતરોલી નેસ સહીત.	૨૬૧	૨૪૭	૫૦૮	૩૩	ચંદવાણા.	૨૬૦	૨૫૨	૫૧૨
					૩૪	મેણજ.	૧૪૪	૧૪૦	૨૮૪
૬	આજક.	૨૫૦	૧૮૧	૪૩૧	૩૫	મખતુમપોર.	૩૪૦	૩૧૧	૬૫૧
૭	મેખડી.	૩૨૬	૩૨૦	૬૪૬	૩૬	કંકાસા.	૧૬૮	૧૭૪	૩૪૨
૮	વાડલા.	૧૨૯	૧૨૨	૨૫૧	૩૭	તલોદરા.	૧૨૪	૧૪૪	૨૬૮

૩૮	ફરંગટા.	૯૪	૧૦૪	૧૯૮
૩૯	નાંદરખી *	૧૭૨	૧૫૮	૩૩૦
		૬૯૨૫	૬૭૦૭	૧૩૬૩૨
	બાલાગામ.			
૧	બાલાબામ.	૧૪૮૫	૧૪૮૭	૨૯૭૨
૨	પાદરડી.	૧૦૪	૧૦૧	૨૦૫
૩	ધંદરાણા.	૮૦	૭૬	૧૫૬
૪	આંબલીયા.	૧૫૫	૧૪૬	૩૦૧
૫	મટીયાણા.	૩૫૮	૩૨૬	૬૮૭
૬	કોયલાણા.	૪૫૬	૩૬૪	૮૫૩
૭	બામણાસા.	૧૦૮૬	૧૧૦૬	૨૧૬૮
૮	સરોડ.	૧૦૬	૯૭	૨૦૩
૯	અખોદડ.	૧૬૫	૨૦૨	૩૬૭
૧૦	ખમીધાણા.	૨૮૬	૨૬૬	૫૫૨
૧૧	પંચાળા.	૧૮૨	૧૬૧	૩૭૩
૧૨	સુત્રેજ.	૬૬	૬૨	૧૮૮
૧૩	સાંઢા.	૧૬૧	૧૬૫	૩૮૬
૧૪	સરમા.	૨૬૩	૨૫૭	૫૨૦
૧૫	અમીપોર.	૧૩૫	૧૩૬	૨૭૧
૧૬	કડેગી	૧૪૪	૧૬૩	૩૦૭
૧૭	બીતાણા.	૧૦૬	૧૦૩	૨૦૯
૧૮	લાંગડ. +	૬૪	૬૮	૧૩૨
		૫૪૬૮	૫૪૧૫	૧૦૬૧૩
	કુતિયાણા.			
૧	કુતિયાણા.	૪૬૬૫	૫૬૨૨	૧૦૨૮૭
૨	કાજી થેપડા.	૧૧૫	૧૦૭	૨૨૨
૩	કંટોલ.	૧૫૩	૧૩૩	૨૮૬
૪	સરાડીયા.	૯૩	૮૬	૧૭૯
૫	માંડવા.	૪૭૯	૫૧૫	૯૯૪
૬	કટવાણા.	૬૨	૪૫	૧૦૭
૭	પસવાળી.	૪૨૬	૪૬૩	૮૮૯
૮	સેગરસ.	૩૫૪	૩૩૫	૬૮૯
૯	કાસાવડ.	૧૬૪	૧૮૭	૩૮૧
૧૦	મોડદર.	૨૫૮	૨૨૭	૪૮૫
૧૧	કવલકા.	૨૫૨	૨૩૭	૪૮૬
૧૨	ગઢવાણા.	૮૭	૭૪	૧૬૧
૧૩	રેવદરા.	૬૩	૮૮	૧૮૧
૧૪	ભોગસર.	૧૩૭	૧૨૧	૨૫૮
૧૫	છત્રાવા.	૩૦૭	૩૧૩	૬૨૦
૧૬	જમલા.	૨૪૫	૨૩૫	૪૮૦
૧૭	મૈયારી.	૬૦૧	૫૪૦	૧૧૪૧
૧૮	તરખાઈ.	૧૪૯	૧૪૩	૨૯૨
૧૯	બડુલા.	૧૭૪	૧૫૮	૩૩૨
૨૦	જુણેજ.	૬૫	૫૦	૧૧૫
૨૧	ફરેર.	૧૪૦	૧૧૪	૨૫૪
૨૨	ધરસણ	૧૬૪	૧૩૮	૩૦૨
૨૩	ભોડદર.	૨૪૧	૨૪૫	૪૮૬
૨૪	મહીરા.	૮૭	૫૬	૧૪૩
૨૫	જાંબુ.	૧૬૪	૧૩૫	૨૯૬
૨૬	નેઢાણા.	૭૬	૬૦	૧૬૬
૨૭	કોટડા.	૩૧૫	૨૭૪	૫૮૯
૨૮	જુની બાલેચ.	૩૫	૩૪	૬૯
૨૯	નવી બાલેચ.	૧૦૮	૧૦૨	૨૧૦
૩૦	ઠોયાણા.	૪૮૫	૫૧૧	૯૯૬
૩૧	અમર.	૨૪૬	૨૧૧	૪૫૭
૩૨	મોહબતપરા.	૧૪૬	૧૧૪	૨૬૦
૩૩	બાવલાવદર.	૭૦	૫૮	૧૨૮
૩૪	માલ.	૧૨૭	૧૧૭	૨૪૪
૩૫	ચોલીયાણા.	૫૨	૫૫	૧૦૭

*આ ૩૯ ગામો ઉપરાંત આ મહાલના ખીરસરા ગામની ગણના શાહપોર ડિવિઝનમાં થઇ છે. નવલખોઘેડ ઉજડ હોવાથી આ લીસ્ટમાં દર્શાવેલ નથી.

નોંધ:—+આ ૧૮ ગામો ઉપરાંત આ મહાલ તાબાનાં ગામો ઓસા અને કુલરામાની ગણના શાહપોર ડિવિઝનમાં થઇછે

૩૬	દેવડા.	૫૭૭	૬૦૫	૧૧૮૨	૧૨	આખા.	૪૪૪	૪૧૭	૮૬૧
૩૭	ઇશ્વરીયા.	૩૧૪	૩૨૧	૬૩૫	૧૩	ટીકર.	૨૧૪	૧૯૮	૪૧૨
૩૮	ખાગેશરી.	૪૬૦	૪૭૨	૯૩૨	૧૪	પાદરડી.	૩૩	૩૯	૭૨
૩૯	માલણુકા.	૧૨૦	૧૧૩	૨૩૩	૧૫	બાલોટ.	૨૪૫	૨૨૩	૪૬૮
૪૦	સોદાણા.	૧૫૭	૧૬૪	૩૨૧	૧૬	નવલખી.	૧૫૯	૧૫૮	૩૧૭
૪૧	ખુનપોર.	૫૪	૪૭	૧૦૧	૧૭	બરવાળા.	૧૫૧	૧૫૫	૩૦૬
૪૨	ચોકરણ.	૮૬	૭૫	૧૬૧	૧૮	રવની.	૩૦૬	૩૦૮	૬૧૪
૪૩	ટેરી.	૨૯	૨૭	૫૬	૧૯	કોયલી.	૪૪૧	૪૫૨	૮૯૩
૪૪	હામદપરા.	૧૦૯	૧૧૧	૨૨૦	૨૦	મદ.	૧૫૧	૪૩	૧૯૪
૪૫	ધ્રુવાલા.	૧૦૯	૯૬	૨૦૫	૨૧	નાંદરખી.	૧૨૮	૧૧૩	૨૪૧
૪૬	હેલાબેલી.	૪૨	૪૬	૮૮	૨૨	ઉમટવાડા.	૮૮	૯૧	૧૭૯
૪૭	વડાળા.	૨૩૨	૨૧૦	૪૪૨	૨૩	ધંધુસર.	૮૬૪	૮૧૫	૧૬૭૯
૪૮	બીલડી.	૧૦૭	૭૯	૧૮૬	૨૪	ઝાંઝરડા.	૧૭૨	૧૫૬	૩૨૮
૪૯	રોઘડા.	૧૬૭	૧૫૨	૩૧૯	૨૫	ચોબારી.	૬૭	૭૫	૧૪૨
૫૦	ડાડુકા.	૧૫૬	૧૨૫	૨૮૧	૨૬	ટીંબાવાડી.	૨૬૬	૨૮૨	૫૪૮
૫૧	લીલાખા.	૫૪૯	૫૨૮	૧૦૭૭	૨૭	વીજપોર.	૨૯૮	૨૮૦	૫૭૮
					૨૮	સોડવદર.	૧૨૩	૧૦૮	૨૩૧
		૧૪૬૩૩	૧૫૧૦૪	૨૯૭૩૭	૨૯	સેલરા.	૬૨	૬૨	૧૨૪
	વંથળી.				૩૦	ગાંડીલા.	૭૪	૬૫	૧૩૯
૧	વંથળી.	૩૬૬૯	૪૦૫૭	૭૭૨૬	૩૧	મોહબ્બતપરા.	૪૨૯	૪૪૦	૮૬૯
૨	સાંતલપોર.	૨૬૧	૩૨૮	૬૧૯	૩૨	રાયપુર.	૬૧	૮૮	૧૭૯
૩	નાવડા.	૩૪૫	૩૪૭	૬૬૨	૩૩	બંધડા.	૧૨૦	૧૦૫	૨૨૫
૪	મેધપોર.	૧૮૦	૧૫૭	૩૩૭	૩૪	બોડકા.	૧૧૮	૧૩૫	૨૫૩
૫	નરેડી.	૧૫૫	૧૪૬	૩૦૧	૩૫	ભાટીયા.	૧૬૬	૧૬૬	૩૩૨
૬	ઝાંપોદડ.	૨૭૧	૨૪૧	૬૧૨	૩૬	વસપડા.	૧૨૪	૧૧૩	૨૩૭
૭	હુંગરી.	૧૨૭	૧૪૦	૨૬૭	૩૭	નગડયા.	૧૧૫	૧૨૪	૨૩૯
૮	કણુઝા.	૫૬૪	૫૮૮	૧૧૮૨	૩૮	મોટા ઝાંજળીયાળા.	૨૦૨	૧૭૧	૩૭૩
૯	ગાદોધ.	૧૪૮	૧૪૫	૨૯૩	૩૯	કણુઝડી.	૨૧૧	૨૦૮	૪૧૯
૧૦	ટીણુમસ.	૪૧૧	૩૪૮	૭૫૯	૪૦	બોખરડા.	૧૩૮	૧૨૬	૨૬૪
૧૧	સેંદરડા.	૯૮	૯૩	૧૯૧					

નોટ:—*આ ૫૧ ગામો ઉપરાંત આ મહાલના મીતી ગામની ગણના શાહાપુર ડીવીઝનમાં થઇ છે.

૪૧	ખુંભડી.	૧૭૨	૧૬૬	૭૩૮
૪૨	મધરવાડા.	૧૯૪	૧૭૭	૩૭૧
		૧૨૬૫૫	૧૨૬૪૯	૨૫૩૦૪
	શાહપુર (ડીવીઝન).			
૧	શાહપુર.	૧૨૨૫	૧૧૪૬	૨૩૭૧
૨	નાના કાજળીયાળા.	૧૮૦	૧૭૯	૩૫૯
૩	પળાસવા	૨૯૬	૨૫૨	૫૪૮
૪	સોનારડી.	૧૪૬	૧૫૧	૨૯૭
૫	તળીયાધર.	૧૮૩	૧૮૦	૩૬૩
૬	લુશાળા.	૩૯૨	૩૬૦	૭૫૨
૭	થાણાપીપળી.	૬૯૮	૬૪૦	૧૩૩૮
૮	સીમાસી	૨૭૫	૨૬૩	૫૩૮
૯	ખોરાસા.	૪૫૧	૪૩૩	૮૮૪
૧૦	અણીયાળા.	૩૦૫	૩૬૨	૬૬૭
૧૧	સાંગરસોલા.	૬૨	૭૪	૧૬૬
૧૨	ડેરવાણુ.	૧૮૩	૧૫૬	૩૩૯
૧૩	અગતરાય	૬૧૪	૬૨૯	૧૨૪૩
૧૪	મંગળપોર.	૧૮૨	૧૭૪	૩૫૬
૧૫	જોનપુર.	૧૯૧	૧૯૧	૩૮૨
૧૬	પીપળી.	૨૪૫	૨૩૭	૪૮૨
૧૭	મીતી.	૨૮૬	૨૭૯	૫૬૫
૧૮	પ્રભરામા.	૧૮૨	૧૫૪	૩૩૬
૧૯	ઓસા.	૨૪૩	૨૧૭	૪૬૦
૨૦	ખીરસરા.	૨૯૬	૩૧૧	૬૧૦
		૬૬૬૮	૬૩૮૮	૧૩૦૫૬
	વડાળ.			
૧	વડાળ.	૧૪૫૩	૧૪૨૦	૨૮૭૩
૨	વીરપોર.	૪૬	૪૭	૯૩
૩	ગળીયાવાડા.	૨૭૨	૨૪૨	૫૧૪
૪	ખલીલપોર	૧૮૦	૧૮૭	૩૬૭
૫	ખામધ્રોળ.	૨૬૮	૨૬૧	૫૨૯
૬	વધાવી.	૩૭૮	૩૩૫	૭૧૩
૭	પન્નાપસર.	૨૩૧	૧૯૬	૪૨૭
૮	આંબલીયા.	૨૨૨	૨૧૪	૪૩૬
૯	રૂપાવટી.	૧૦૫	૯૪	૧૯૯
૧૦	વેલારીયા	૫૪	૩૨	૮૬
૧૧	મજેવડી.	૧૨૭૨	૧૧૭૩	૨૪૪૫
૧૨	ગોળાધર.	૨૮૬	૨૯૨	૫૭૮
૧૩	વાળાસીમડી.	૧૨૯	૧૧૬	૨૪૫
૧૪	વાળંદીયા.	૪૩	૪૨	૮૫
૧૫	ડેરવાણુ.	૭૩	૭૨	૧૪૫
૧૬	બામણગામ.	૬૯	૭૨	૧૪૧
૧૭	સુખપોર.	૧૭૦	૧૬૩	૩૩૩
૧૮	સાબલપોર.	૫૦	૫૨	૧૦૨
૧૯	સરગવાળા.	૨૦૧	૧૮૦	૩૮૧
૨૦	જોશીપરા.	૩૦૦	૩૨૧	૬૨૧
૨૧	કાથરોટા.	૩૮૬	૩૫૬	૭૪૨
૨૨	ધસાપોર.	૧૦૮	૧૦૮	૨૧૬
૨૩	ટીંબડો.	૩૭૧	૩૭૯	૭૫૦
૨૪	પીપળીયા.	૧૬૮	૧૫૫	૩૨૩
૨૫	હડમતીયા.	૩૩૮	૩૧૭	૬૫૫
૨૬	મેંદપરા.	૨૯૪	૨૯૬	૫૯૦
૨૭	દુધાળા.	૬૦	૪૨	૧૦૨
૨૮	પસવાળા.	૫૭	૪૪	૧૦૧
૨૯	પાટલા.	૭૨	૭૩	૧૪૫
૩૦	બળીયાવડ.	૧૯૧	૧૬૮	૩૫૯
૩૧	ચોકલી.	૧૪૭	૧૨૯	૨૭૬
૩૨	ચોકી.	૩૭૮	૩૭૩	૭૫૧
૩૩	ભયાળ.	૨૧૨	૧૭૪	૩૮૬

નોટ:-*આ ૪૨ ગામ ઉપરાંત આ મહાલના અણીયાળા, ખોરાસા, થાણા-પીપળી, લુસાળા, સોનારડી ને શાહપોર ની ગણના શાહપુર ડીવીઝનમાં થઈ છે.

૩૪	કેરાળા.	૨૧૬	૨૫૫	૪૭૧
		૮૮૦૦	૮૩૮૦	૧૭૧૮૦

ભેસાણ.

૧	ભેસાણ.	૮૧૩	૭૫૯	૧૫૭૨
૨	વાંદરવડ.	૧૧૪	૧૨૪	૨૩૮
૩	નવા વાઘણીયા.	૧૫	૬	૨૧
૪	મોટા ગુજરીયા.	૧૩૩	૧૧૮	૨૫૧
૫	નાના ગુજરીયા.	૭૪	૭૯	૧૫૩
૬	ખંભાળીયા.	૨૯૫	૨૯૦	૫૮૫
૭	ખારચયા.	૩૬૯	૪૧૪	૮૧૩
૮	માંડવા.	૧૦૪	૧૦૦	૨૦૪
૯	મઠચ.	૩૬૦	૩૬૭	૭૨૭
૧૦	વાવડી.	૩૯૧	૩૭૬	૭૬૭
૧૧	ખજુરી હડમતીયા	૨૦૪	૧૯૮	૪૦૨
૧૨	સાંકરેલા.	૧૯૪	૧૯૦	૩૮૪
૧૩	બરવાળા.	૩૫૯	૩૭૯	૭૩૮
૧૪	ચારણીયા.	૪૨૩	૩૮૮	૮૧૧
૧૫	સમઢીયાળા.	૨૯૪	૨૬૨	૫૫૬
૧૬	મોરવાડા.	૧૮૭	૧૭૪	૩૬૧
૧૭	ખાખરાવાળા હડમતીયા.	૨૨૧	૨૧૫	૪૩૬
૧૮	સરદારપોર.	૧૦૨	૧૦૧	૨૦૩
૧૯	ડમરાળા.	૭૮	૭૦	૧૪૮
૨૦	હળીયાદ.	૩૪૩	૩૩૦	૬૭૩
૨૧	ગોરવીયાળી.	૧૦૫	૯૪	૧૯૯
૨૨	ધારીગુંદાળી.	૮૭	૮૩	૧૭૦
૨૩	નવા પીપરીયા.	૫૧	૫૮	૧૦૯
૨૪	આદપોર.	૬૧	૫૦	૧૧૧
૨૫	ઝાંઝરીયા.	૮૧	૬૯	૧૫૦
૨૬	તોરી.	૬૫૯	૬૫૭	૧૩૧૬
૨૭	ખીજડીયા.	૧૪૯	૧૫૧	૩૦૦
૨૮	અરજણસુખ.	૩૨૯	૨૬૫	૫૬૪
૨૯	ખાખરીયા.	૧૧૫	૧૧૯	૨૩૪
૩૦	તાલાળી.	૧૦૫	૯૯	૨૦૪
૩૧	કેશવાળા.	૪૦૩	૪૨૬	૮૨૯
૩૨	સાજડયાળી.	૬૯	૫૬	૧૨૫
૩૩	બાહાદરપોર.	૨૧૬	૨૦૩	૪૧૯
૩૪	ચારણની પીપળી.	૧૨૯	૧૩૨	૨૬૧
૩૫	અમરાપોર.	૭૩૮	૬૬૦	૧૩૯૮
૩૬	લાખાપાદર.	૧૯૯	૨૨૫	૪૨૪
૩૭	બામણીયા.	૨૬૮	૨૬૧	૫૨૯
૩૮	દેવગામ.	૬૫૭	૬૪૫	૧૩૦૨
૩૯	સારંગપોર.	૧૬૦	૧૬૪	૩૨૪
૪૦	રાણપોર.	૧૩૨૪	૧૩૨૧	૨૬૪૫
૪૧	ભેડા પીપળીયા.	૮૫	૭૩	૧૫૮
૪૨	બામણગામ.	૧૮૬	૧૭૨	૩૫૮
૪૩	ભાટગામ.	૯૭	૭૯	૧૭૬
૪૪	સુખપોર.	૬૧	૫૭	૧૧૮
૪૫	કરીયા.	૧૧૩	૧૧૨	૨૨૫
૪૬	સામતપુરા.	૫૮	૪૭	૧૦૫
		૧૧૬૦૮	૧૧૨૦૮	૨૨૮૧૬

નવાગઢ.

૧	નવાગઢ.	૫૪૬	૫૮૪	૧૧૩૦
૨	પાંચપીપળા.	૩૬૭	૩૬૨	૭૨૯
૩	લુણાગીરી.	૧૩	૧૪	૨૭
૪	પેઢલા.	૩૨૪	૩૫૩	૬૭૭
૫	મંડલીકપોર	૨૧૭	૨૧૫	૪૩૨
૬	મોટા ગુંદાળા.	૪૦૬	૩૭૦	૭૭૬
૭	માખીયાળા.	૫૦૧	૪૬૮	૯૬૯

* આ ૩૪ ગામો ઉપરાંત આ મહાલના ગામ તલીયાધરની ગણના શાહપોર ડિવીઝનમાં થઈ છે.

૮	ઝાલણુસર.	૨૩૭	૧૯૭	૪૩૪	૨૧	બરવાળા.	૧૯૭	૨૪૭	૪૪૪
૯	ખજુરી ગુંદાળા.	૩૧૧	૩૦૮	૬૧૯	૨૨	સુખપેા.ર.	૧૪૦	૧૩૬	૨૭૬
૧૦	વાવડી.	૨૯૯	૨૪૬	૫૪૫	૨૩	ખીમપા.દર.	૨૧૭	૧૯૬	૪૧૩
૧૧	વાડાસાડા.	૩૩૬	૩૪૨	૬૭૮	૨૪	ખડીયા	૫૩૫	૫૧૧	૧૦૪૬
૧૨	મેાણપેાર.	૧૦૩	૧૦૦	૨૦૩	૨૫	મેવાસા.	૭૦	૬૭	૧૩૭
૧૩	રબારીકા.	૩૪૪	૩૩૫	૬૭૯	૨૬	ધણકુલીયા.	૩૫૧	૩૧૩	૬૬૪
૧૪	સેલુકા.	૧૨૯	૧૨૭	૨૫૬	૨૭	વાડલા.	૧૨૮	૧૧૪	૨૪૨
		૪૧૩૩	૪૦૨૧	૮૧૫૪	૨૮	તેારણીયા.	૬૫	૬૩	૧૨૮
					૨૯	પાતાપેાર.	૯૩	૭૦	૧૬૩
	બગડુ.				૩૦	વડાળા. *	૧૯૭	૨૩૪	૪૩૧
૧	બગડુ.	૫૨૯	૪૮૩	૧૦૧૨					
૨	ઝામકા.	૩૬૧	૩૬૮	૭૨૯			૬૧૧૨	૫૯૯૩	૧૨૧૦૫
૩	ખેાડીયાર.	૧૦૮	૯૮	૨૦૬		**ગીર.**			
૪	ઈટાળી.	૭૩	૭૪	૧૪૭	૧	કેારાંભા તથા ચાર નેસ.			
૫	લીમધરા.	૧૩૫	૧૨૭	૨૬૨		૧ ચાવંડીવીડી ૨ આલાવાણું ૩ જાંબુથાળા ૪ વાગદ્રા	૪૫	૧૯	૬૪
૬	સેમરાળા.	૧૧૭	૧૧૯	૨૩૬					
૭	ઝાંમાળા.	૧૫૧	૧૪૯	૩૦૦	૨	લીલાપાણી તથા ત્રણ નેસ.			
૮	લીલીયા.	૭૭	૮૧	૧૫૮		૧ રામપરી. ૨ આંબલથાળી ૩ સાપનેસ.	૫૨	૧૫	૬૭
૯	બરડીયા.	૩૦૩	૩૨૭	૬૩૦					
૧૦	સેાભાવડલા.	૧૫૩	૧૫૭	૩૧૦	૩	કરડાપાણુ તથા છેાડવડીનેસ સહીત.	૬૭	૪૫	૧૧૨
૧૧	સાંખડાવદર.	૩૨૪	૩૫૬	૬૮૦					
૧૨	બેલા.	૧૨૬	૧૦૫	૨૩૧	૪	હડાળા તથા ચાર નેસ.			
૧૩	બાહાદરપેાર.	૧૬૦	૧૪૭	૩૦૭		૧ રાજથળી ૨ ટીંબરવા ૩ મીઢા ૪ તુળશીશ્યામ	૬૧	૫૦	૧૧૧
૧૪	નાગડી.	૩૮૬	૪૧૦	૭૯૬					
૧૫	આણંદપેાર.	૧૪૦	૧૦૬	૨૪૬	૫	ભાખાનેા નેસ તથા મેાટેા ચેારવડેા.	૧૯	૧૬	૩૫
૧૬	સલાથા.	૬૩	૫૧	૧૧૪					
૧૭	ઈટાળા.	૫૫	૫૭	૧૧૨	૬	ડાભાડા તથા ત્રણ નેસ. ૧ ખેાડીયાર ૨ ભાચાધાર. ૩ જાંબવાળી.	૧૦૧	૬૩	૧૬૪
૧૮	ધુડવદર.	૭૮	૬૪	૧૪૨					
૧૯	લુવારસાલ.	૬૫	૬૮	૧૩૩					
૨૦	દાત્રાણા.	૭૧૫	૬૯૫	૧૪૧૦					

નેાંધ:-*આ ૩૦ ગામેા ઉપરાંત આ મહાલનાં ગામેા પળાસવા ને સીમાસીની ગણના શાહપેાર ડિવીઝનમાં થઈ છે.

૭	કંસારીયા ચાર નેસ.				૧૮	ધાવા.	૪૪૫	૩૧૯	૭૬૪
	૧ જાવંત્રી ૨ ખટુંબી ૩ મંડારણા ૪ બામણાસા	૨૫	૨૩	૪૮	૧૯	આંકોલવાડી નેસ તથા વાડલા.	૩૧૨	૨૬૩	૫૭૫
					૨૦	મોરકા તથા વલોણા નેસ.	૩૧૬	૨૭૮	૫૯૪
૮	હડમતીયા તથા બે નેસ. ૧ ચકરગઢ. ૨ ફલકુનેસ.	૨૪૧	૨૦૩	૪૪૪	૨૧	રસુલપોર.	૧૨૨	૮૧	૨૦૩
							૩૭૬૮	૩૦૫૬	૬૮૨૪
૯	પીરપોર તથા ત્રણ નેસ. ૧ તાલાળી ૨ સાંગાવાડી ૩ રેમલેચી	૨૧૮	૧૭૦	૩૯૮		**વિસાવદર.**			
					૧	વિસાવદર.	૫૪૫	૫૩૨	૧૦૭૭
					૨	કાલસારી.	૪૨૩	૪૦૬	૮૨૯
૧૦	ગુંદરણ.	૧૬૭	૧૫૦	૩૧૭	૩	કાળાવડ.	૨૦૯	૧૭૩	૩૮૨
૧૧	ચીત્રાવડ તથા બે નેસ. ૧ ગીગનીયા ૨ ગીદડીયા	૫૬૧	૫૪	૧૦૬૫	૪	જેતલસર.	૨૬૫	૨૩૫	૫૦૦
					૫	કુતેહપુર.	૯૬	૯૪	૧૯૩
૧૨	જલોદર તથા ત્રણ નેસ. ૧ આંબલીયા ૨ દેવળીયા ૩ સાંઢબેડા.	૩૮	૨૫	૬૩	૬	આંબાળા	૭૪	૬૫	૧૩૯
					૭	ધોહાસારણ.	૧૩૭	૧૩૨	૨૬૯
					૮	કાકસયાળા.	૭૯	૭૮	૧૫૭
૧૩	હરીપોર તથા એક નેસ. ૧ સાંબુડી	૧૩૬	૧૩૩	૨૬૯	૯	ઝાંઝેસર.	૧૧૩	૭૫	૧૮૮
					૧૦	જાંબુડી.	૨૧૮	૧૯૩	૪૧૧
૧૪	સાસણ તથા છ નેસ. ૧ મોજદે. ૨ લીલીપાટ ૩ ધકુડી ૪ કપુરીઓ ૫ ખોખરો. ૬ વાંકડો.	૩૪૪	૨૫૩	૫૯૭	૧૧	મુંડીયા.	૦	૦	૦
					૧૨	મેવાસા.	૧૦	૫	૧૫
					૧૩	બોરડી.	૧૩૪	૧૪૬	૨૮૦
					૧૪	માલસીકા.	૧૭૯	૧૬૫	૩૪૪
					૧૫	કોઠારાળા પીપળીયા.	૨૨૭	૨૧૩	૪૪૦
૧૫	સીરવાણ તથા ચાર નેસ. ૧ ડુંકો ૨ લુણાદર ૩ લુશાળા ૪ બોરવાવ	૧૧૫	૮૯	૨૦૪	૧૬	કાગદડી.	૯૯	૯૦	૧૮૯
					૧૭	સુડાવડ.	૧૯૪	૧૬૦	૩૫૪
					૧૮	વાવડી.	૫૩	૪૦	૯૩
૧૬	સુરવા.	૧૯૨	૧૪૮	૩૪૦	૧૯	છેલણુકા.	૯૯	૭૫	૧૭૪
૧૭	જાંબુડી તથા બે નેસ. ૧ સાદરડી ૨ દુધાળા પડધારી	૧૯૧	૧૬૯	૩૬૦	૨૦	મહુડા.	૬૬	૫૭	૧૨૩
					૨૧	મહુડી.	૪૯	૪૨	૯૧
					૨૨	ઢેબર.	૧૦૦	૮૨	૧૮૨

૨૩	ભુતડી.	૧૬૪	૧૬૪	૩૫૮	૪૫	ગીર ઇશ્વરીયા	૨૦૧	૧૭૯	૩૮૦
૨૪	નાની પીંડાખાઈ.	૬૯	૭૧	૧૪૦	૪૬	મોણપરી.	૫૨૦	૪૫૮	૯૭૮
૨૫	માણેકવાડા.	૦	૦	૦	૪૭	ખાંભા.	૧૧૩	૮૯	૨૦૨
૨૬	કાનાવડલા.	૯૪	૮૨	૧૭૬	૪૮	હરીપોર.	૭૭	૬૯	૧૪૬
૨૭	હાજાણી પીપળીયા	૧૩૫	૧૩૮	૨૭૩	૪૯	પીયાવા.	૬૧	૭૪	૧૩૫
૨૮	મોટી પીંડાખાઇ.	૧૨૭	૧૦૯	૨૩૬	૫૦	જાવલડી.	૨૭	૧૭	૪૪
૨૯	નાના હડમતીયા.	૭૪	૮૬	૧૬૦	૫૧	જાંબુડી.	૩૮	૧૯	૫૭
૩૦	રબારીકા.	૧૫૬	૧૪૦	૨૯૬	૫૨	પ્રેમપરા.	૨૩૧	૨૧૨	૪૪૩
૩૧	વડાળા કેશાર્દ.	૫૨	૬૮	૧૨૦	૫૩	બાલાપર.	૧૬	૮	૨૪
૩૨	સુખપોર.	૧૨૩	૯૨	૨૧૫	૫૪	માણંદીયા.	૩૪	૨૭	૬૧
૩૩	છાલડા.	૧૨૯	૧૧૭	૨૪૬	૫૫	રાજપરા.	૯	૯	૧૬
૩૪	નાના કોટડા.	૧૬૪	૧૭૨	૩૩૬	૫૬	દુધાળા.	૨૪	૨૦	૪૪
૩૫	સીરવાણીયા.	૪૪	૪૫	૮૯	૫૭	માંડાવડ.	૩૦૬	૩૩૮	૬૪૪
૩૬	બાવાની પીપળી.	૧૦૬	૬૪	૨૦૦	૫૮	રાવણી.	૧૭૩	૧૭૪	૩૪૭
૩૭	રૂપાવટી.	૬૭	૬૫	૧૯૨	૫૯	ઇશ્વરીયા.	૧૫૮	૧૬૦	૩૧૮
૩૮	ઢેરીયા.	૨૫૬	૨૩૦	૪૮૬	૬૦	ખંભાળીયા.	૧૦૩	૯૬	૧૯૯
૩૯	મોણીયા.	૩૬૫	૪૧૪	૭૭૯	૬૧	નવી ચાવંડ.	૨૬૪	૨૫૬	૫૫૦
૪૦	જુની ચાવંડ.	૧૨૦	૧૦૬	૨૨૬			૮૬૫૦	૮૩૫૬	૧૭૩૦૬
૪૧	વીરપોર.	૨૭૯	૨૬૬	૫૪૮					
૪૨	મોટા હડમતીયા.	૩૦૮	૩૨૭	૬૩૫					
૪૩	વડાળા સેત્રજ.	૨૧૩	૨૦૨	૪૧૫	૮૧૮	કુલ...	૨૦૧૭૨૪	૧૯૩૭૦૪	૩૯૫૪૨૮
૪૪	મયાવડલા.	૮૯	૭૬	૧૬૫					

તારીખ ૯-૭-૧૯૦૧.

ભાણુલાલ કેશવલાલ

સેન્સસ કમિશનર જુનાગઢ.

Appendix $\frac{B}{1}$

સને ૧૮૯૧ અને સને ૧૯૦૧ ની દરમ્યાન જે ગામની વધઘટ થઇ તે હકિકત બતાવનારૂં પત્રક.

આકડા નંબર.	મહાલનું નામ.	સને ૧૯૦૧ના સેન્સસ વખતે નવાં વસેલાં અગર ગયા સેન્સસ વખતે બીજાં ગામની સાથે ગણત્રીમાં આવેલ પરંતુ હાલ જેના ઉપર જુદો નંબર ચઢયો હોય તેવાં અગર બીજા મહાલમાંથી આવેલાં ગામનાં નામ.	સન ૧૮૯૧ ના સેન્સસ વખતે જે મહાલ નીચે આસન ત્રીજામાં લખેલ ગામો હતાં તે મહાલનું નામ.	જે ગામો સન ૧૮૯૧ ના સેન્સસ વખતે એક મહાલ નીચે હતા પરંતુ સન ૧૯૦૧ ના સેન્સસ વખતે બીજા મહાલ નીચે ગણત્રીમાં આવેલ છે તેથી જે ગામોનો બીજા ગામોમાં સમાવેશ કરી તેમની સ્વતંત્ર ગણના કરી નથી તેવાં ગામો.	આસન ૫ માંમાં લખેલાં ગામો જે મહાલ નીચે સન ૧૯૦૧ માં ગણત્રીમાં આવ્યા તે મહાલનું નામ.	દરેક મહાલમાં ગામની સંખ્યા.		સન ૧૯૦૧ ના સેન્સસ વખતે ગામની વધઘટ.		અન વધારો અગર ઘટારો.	રિમાર્ક.
						સન ૧૮૯૧	સન ૧૯૦૧	વધારો	ઘટાડો		
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૧	જુનાગઢ.	૦	૦	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૦	
૨	બાગાત.	૦	૦	૧ બ્રેશીપરા. ૨ બાગાત. ૩ રૂપાવટી (વીડી)	વડાળ. } જુનાગઢ.	૩	૦	૦	૩	—૩	બાગાત તથા રૂપાવટીની વસ્તી જુનાગઢ તળપદની વસ્તીમાં ભેળવી દીધીછે.
૩	ગાધકડા.	૦	૦	૦	૦	૧	૧	૦	૦	૦	
૪	બાબરીઆવાડ.	૦	૦	૦	૦	૫૦	૫૦	૦	૦	૦	

૫	ઉના.	૧ ધોળીવાવ ૨ એમડપોર-માંડવી ૩ ઝાંખીયા ૪ રસુલપોર ૫ પાતાપોર ૬ આહેરના છેલા (ઉજડ) ૭ બરવાળા ૮ ડંડી	ઉના નવાં વસ્યાં ગીર ઉના (ગયા સેન્સસવખતે નીતલીની સાથે ગણવામાં આવેલ. ઉના (ગયા સેન્સસ વખતે રાજપરાની સાથે ગણવામાં આવેલ.	૧ મીઢા નેસ ૨ સતીધાર ૩ ધોડાવળી ૪ આમુંદરાળી	ગીર ઉના ઉજડ થયા	૧૪૪	૧૪૮	૮	૪	+૪	તુલસીસ્યામને સન ૧૮૯૧ ના સેન્સસ વખતે ઉનામાં ભીમચાસ સાથે ગણવામાં આવ્યું હતું પરંતુ સન ૧૯૦૧ ની સાલમાં ગીરમાં હડાળા નીચે ગણવામાં આવ્યું છે. ઉના તાબે કરંજડી તથા જાંખુડી ઉજડ હોવાથી ગણત્રીમાં લેવામાં આવ્યાં નથી.
૬	સુત્રાપાડા.	૧ ખાલેજ ૨ દવાણુનો નેસ અને હડકોયાનો નેસ ૩ વડાળા * બાવાની વાવ	સુત્રાપાડા નવાં વસ્યાં પાટણ	૧ ધરમપરા ૨ ગુંદાળા ૩ ભુવાવાડા	સુત્રાપાડા ઉજડ થયાં	૩૮	૩૮	૩	૩	૦	સુત્રાપાડા તાબે સરાહ ઉજડ સબબ ગણત્રીમાં લેવામાં આવ્યું નથી. * વાવ (બાવાની) જે ગયા સેન્સસ વખતે પાટણ મહાલ નીચે જુદો નંબર ચઢી ગણવામાં આવેલ તે આ સેન્સસ વખતે મહાલ સુત્રાપાડા તાબે સુત્રાપાડા તળપદમાં ભેળની દીધેલ છે.
૭	પાટણ.	૧ ટોબરા	પાટણ (ગયા સેન્સસ વખતે લાખાપરા સાથે ગણ-	૧ ધામસીયાનો નેસ ૨ લીલવડ ૩ તાજપોર	પાટણ ઉજડ થયાં	૫૯	૫૯	૪	૪	૦	

			વામાં આવેલ છે	૪ આવાની વાત	સુત્રાપાડા	×					
		૨ સુંદરપરા ૩ જસાધાર ૪ મંડોર	પાટણ નવાં વસ્યાં								
૮	વેરાવળ.	૧ સારસવા	વેરાવળ (ગયા સેન્સસવખતે કીંદરવા સાથે ગણવામાં આવેલ)	૦	૦	૨૬	૨૭	૧	૦	+૧	ગયા સેન્સસ વખતે ખંઢેરી જે છાપરી સાથે અને પાદડી જે દાણુ ડેરી સાથે ગણવામાં આવ્યાં હતાં તે ઉજડ હોવાથી આ વખતે ગણવામાં આવ્યાં નથી.
૯	ચોરવાડ.	૧ ભાલાવાળા નેસ	ચોરવાડ નવું વસ્યું	૦	૦	૩૦	૩૧	૧	૦	+૧	
૧૦	ભાળીયા.	૦	૦	૧ રાણુઝીઝવા	ભાળીયા ઉજડ થયું	૩૮	૩૭	૦	૧	−૧	
૧૧	કેશોદ.	૦	૦	૦	૦	૨૧	૨૧	૦	૦	૦	
૧૨	માંગરોળ.	૦	૦	૦	૦	૨૩	૨૩	૦	૦	૦	
૧૩	શીલ.	૦	૦	૧ સરમા ૨ સાંઢા ૩ સુત્રેજ ૪ ખમીધાણુ ૫ પંચાળા	ખાલામાંમ	૪૪	૩૯	૦	૫	−૫	
૧૪	ખાલાગામ.	૧ સરમા. ૨. સાંઢા. ૩ સુત્રેજ. ૪ ખમીધાણુા. ૫ પંચાળા.	શીલ	૦	૦	૮	૧૮	૧૦	૦	+૧૦	

		૬ અમીપોર ૭ ફડેગી ૮ ભીતાણા ૯ લાંગડ	કુતીઆણા							
		૧૦ અખોદડ	શાહપોર ડીવીઝન							
૧૫	કુતીઆણા	૧ ફરેર	કુતીઆણા ગયા સેન્સસ વખતે જુણેજ સાથે ગણવામાં આવેલ	૧ ફડેગી ૨ અમીપોર ૩ લાંગણ ૪ ભીતાણા	બાલાગામ	૫૨	૫૧	૩	૪	−૧
		૨ માલ	,, મહાબતપરા સાથે ગણવામાં આવેલ							
		૩ ટેરી	,,ગોકરણ સાથે ગણવામાં આવેલ							
૧૬	વંથળી.	૧ મઠ	વંથળી ગયા સેન્સસ વખતે કોયલી સાથે ગણવામાં આવેલ	૧ સોનારડી ૨ નાના કાજળીયાળા ૩ પળાંસવા	શાહપોર ડીવીઝન	૪૨	૪૨	૩	૩	૦
		૨ પાદરડી	,, ટીકર સાથે ગણવામાં આવેલ							
		૩ કણઝા	બગડુ (ખડીયા ચાર્જમાં)							
૧૭	શાહપોર ડીવીઝન	૧ નાના કાજળીયાળા ૨ પળાંસવા ૩ સોનારડી	વંથળી	૧ અખોદડ	બાલાગામ	૧૭	૨૦	૪	૧	+૩

		૪ તળીયાધર	વડાળ								
૧૮	વડાળ	૧ ભેશીપરા	બાગાત	૧ તળીયાધર	શાહપોર ડીવીઝન	૩૪	૩૪	૧	૧	૦	
૧૯	ભેસાણ.	૧ નવા વાઘણીયા	ભેસાણ * નવું વસ્યું	૦	૦	૪૫	૪૬	૧	૦	+૧	* નવા વાઘણીયા ગયા સેન્સસ વખતે ગણત્રીમાં લેવામાં આવ્યું નહોતું આ વખતે તે નવું વસ્યું છે.
૨૦	નવાગઢ	૦	૦	૦	૦	૧૪	૧૪	૦	૦	૦	
૨૧	બગડુ.	૧ બહાદરપોર	બગડુ નવું વસ્યું	૧ તરંગડી ૨ કણુઝા	બગડુ (ઉજડ) વંથળી	૩૧	૩૦	૧	૨	−૧	તરંગડીની જમીન બહાદરપોરમાં ભેળવવામાં આવી છે.
૨૨	હુંગર.	૦	૦	૧ હુંગર	હુંગર	૭	૬	૦	૧	−૧	હુંગર તળપદના ભાગ પાડી દરેક ભાગ હુંગર ચાર્જ નીચે ના લાગતાં વળગતાં છ ગામોની સાથે મેળવી દેવામાં આવેલ છે.
૨૩	ગીર.	૧ વીરપોર ૨ સુરવા ૩ જલંધર	} ગીર (નવાં વસ્યાં)	૨૫ નેસો	ગીર	૪૩	૨૧	૩	૨૫	−૨૨	આ સેન્સસ વખતે પુલકાનું નામ હડમતીયા, ફાલુખડનું નામ રસુલપોર અને જમલીનું નામ હરિપોર પાડવામાં આવ્યું છે. નેસો કાયમી નથી અને તેથી તેઓની વસ્તી આસપાસના ગામોની વસ્તી સાથે ભેળવી દેવામાં આવેલ છે. તુલસીશ્યામને માટે ઉપર ઉનાના રિમાર્કમાં જુવો.
૨૪	વીસાવદર.	૧ ફતેપોર ૨ માણેકવાડા	} વીસાવદર નવાં વસ્યાં	૧ ગીર સુખપોર ૨ ખોડીયારડી	ગીર (ઉજડ) વીસાવદર	૬૧	૬૧	૨	૨	૦	
						૮૩૨	૮૧૮	+૪૫	−૫૯	−૧૪	

Appendix C.

સેન્સસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને પ્રાથમિક કાર્ય કરવા પ્રસંગીની સૂચના.

૧. વસ્તી ગણત્રીનું કામ ઘણું જરૂરનું તથા પૂરી કાળજીથી કરવાનું છે.

૨. વસ્તી ગણત્રીના કામ માટે આખા જુનાગઢ સ્ટેટના નીચે પ્રમાણે ૨૪ ચાર્જ મુકરર કરવામાં આવ્યા છે.

૧ જુનાગઢ, ૨ ડુંગર, ૩ બાગાત, ૪ ગાધકડા, ૫ બામરીઆવાડ, ૬ ઉના, ૭ સુત્રાપાડા ૮ પાટણ, ૯ વેરાવળ, ૧૦ ચોરવાડ, ૧૧ માળીઆ, ૧૨ કેસોદ, ૧૩ માંગરોળ ૧૪ શીલ, ૧૫ બાલાગમ, ૧૬ કુતીઆણા, ૧૭ વંથળી, ૧૮ શાહાપોરડીવીઝન, ૧૯ પડાળ, ૨૦ ભેસાણ, ૨૧ નવાગઢ, ૨૨ બગડુ, ૨૩ ગીર, ૨૪ વીસાવદર.

નોટ–પ્રથમદૃષ્ટિએ આ યોજના સુગમ જણાય છે, પરન્તુ અનુભવે તેમાં સુધારા વધારાની જરૂર જણાશે તો તે પ્રમાણે ફરી ખબર દેવામાં આવશે.

૩. દરેક ચાર્જમાં અમુક સરકલો અને દરેક સરકલમાં અમુક બ્લોકો પાડવા. આ વિભાગો સગવડ અને મુકરર કરેલા વખતમાં કામ પૂરૂં થઈ શકે તેવી ગોઠવણથી પાડવાના છે. તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાતના આશરે સાત બજ્યાથી મધ્યરાત્રી વચે ગણત્રી કરનાર છેલ્લી ગણત્રી યોગ્ય રીતે પૂરી કરી શકે તેટલાં ઘરો એક બ્લોકમાં ગોઠવવાં. સામાન્ય રીતે તેમાં નીચેનું ધોરણ રાખવું અનુકૂળ પડશે.

(અ) ઓછામાં ઓછાં ૫૦ અને વધારેમાં વધારે ૧૦૦ ઘરનો એક બ્લોક.

(બ) ઓછામાં ઓછાં ૧૦ અને વધારેમાં વધારે ૧૫ તેવા બ્લોકોનું એક સરકલ.

નોટ–ઘરો બહુજ પાસે પાસે હોય તો તેવાં ઘણાં ઘરોની અને તેમાં રહેનારાઓની ગણત્રી કરવામાં વખત થોડો લાગે માટે એક બ્લોકમાં વિશેષ ઘરનો સમાવેશ કરવાનું સુગમ પડે; પરન્તુ જો ઘર છુટાં-છવાયાં હોય તો બ્લોકમાં ઘરની સંખ્યા ઓછી રાખવી જોઇએ, તે પ્રમાણેજ સરકલની ગોઠવણમાં પણ સગવડ જોવી.

૪. દરેક ચાર્જનાં સરકલો પાડી સરકલોની હદ બાંધી આ સાથે રાખેલ છે તે પ્રમાણે દરેક સરકલ પાડી તે દરેક સરકલમાં કેટલાં કેટલાં ઘરો છે તેની ગણત્રી કરાવવી. એક આખા સરકલમાં આવેલાં ઘરોનો અનુક્રમ નંબર ચાલતો રાખવો અને દરેક સરકલના પહેલા ઘર ઉપર ઘ. નં. ૧ થી શરૂ કરવું. આ પ્રમાણે દરેક ચાર્જના તમામ ઘરની સરકલવાર ગણત્રી કરવી.

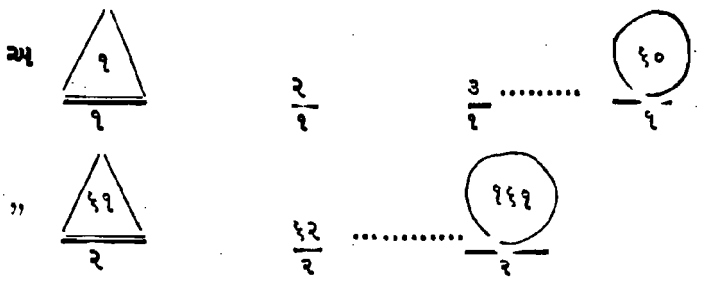
નોટ–સરકલની સૂચવેલી હદમાં સુધારો-વધારો કરવા જરૂર જણાય તો તે પ્રમાણે ફરી ખબર આપવા.

૫. દરેક સરકલમાં આવેલ ઘરપર ઘર નંબર પાડવામાં આવે તેમાં એટલી વાત ખાસ રીતે ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે, ઘર ઉપર અનુક્રમ નંબર એવી રીતે આવવા જોઇએ કે ૫૦ થી ૧૦૦ ઘર સુધીના જથ્થાનો તેમાંથી એક બ્લોક પાડતી વખતે અનુક્રમમાં ખલેલ ન પડે પણ બ્લોકમાં પણ તેજ અનુક્રમ નંબર જળવાઈ રહે.

૬. ૫૦ થી ૧૦૦ સુધી ઘરની સંખ્યામાંથી ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સગવડ પડતી સંખ્યાની એક જથ્થા ટુકડી પાડવી અને તેને એક બ્લોક ગણી દરેક સરકલમાં તેવા પડી શકે તેટલા બ્લોકો પાડવા. બ્લોકનો અનુક્રમ નંબર દરેક સરકલવાર રાખવો. દરેક સરકલના પહેલા બ્લોક ઉપર ૧ નંબર આવવો જોઇએ.

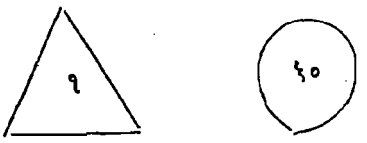
નોટ–ધર્મશાળા કે દેવાલય કે કોઈ બીજું સ્થળ શહેરથી કે ગામથી દૂર હોય, તેવાં બે ચાર સાથે હોય કે માત્ર એકજ હોય તો પણ તેટલાનેજ એક બ્લોક ગણવા હરકત નથી.

૭. ઘર ઉપર સરકલનું નામ, બ્લોક નંબર, અને ઘર નંબર ચુના તથા ગેરૂ વડે નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે પાડવા.

નોટ–ઉપરનો ઘર નંબર અને નીચેનો બ્લોક નંબર સમજવો. 'અ' સરકલનું નામ છે.

નોટ–દરેક બ્લોકમાં પહેલા ઘર ઉપર અને તેજ બ્લોકમાં છેલ્લા ઘર ઉપરના નંબર બ્લોકના પ્રારંભ અને અંત બતાવે તેવી સંજ્ઞા માટે આ પ્રમાણે લખવા.

(પ્રારંભનો) (અંતનો)

૮. ઉપરની કલમોમાં સમાવેલ સૂચના પ્રમાણે સરકલવાર ઘરની ગણત્રી કરી તેના સગવડ પડે તેમ બ્લોક પાડી દરેક ઘર પર સરકલનું નામ, બ્લોક નંબર તથા ઘર નંબર લગાવી સાથેનું (અ) (બ) ફોર્મ ભરી તેની એકેક નકલ દરેક ચાર્જના દફ્તરમાં રાખી અસલ તારીખ ૧૦ મી ઓક્ટોબર સુધીમાં આહીં અમોને અચુક પહોંચે તેમ કરવું.

નોટ–પત્રક (અ) શહેર માટેનું છે. પત્રક (બ) ગામડાંઓ માટેનું છે. શહેરના બ્લોકોની હદ લખવાની છે માટે (અ) પત્રકમાં આસન ૬ છોડ્યું તે માટે રાખેલું છે. વસ્તી પત્રકના કામ માટે નીચે પ્રમાણે શહેર ગણવામાં આવે છે.

૧ જુનાગઢ, ૨ ઉના, ૩ દેલવાડા, ૪ ગાંધકડા, ૫ સુત્રાપાડા, ૬ પાટણ, ૭ વેરાવળ, ૮ ચોરવાડ, ૯ શીલ, ૧૦ બાલાગામ, ૧૧ નવાગઢ, ૧૨ રાણપુર, ૧૩ બેસાણ, ૧૪ વિસાવદર, ૧૫ માળીયા, ૧૬ કુતીયાણા, ૧૭ કેસોદ, ૧૮ વંથળી, ૧૯ વડાળ.

નોટ—(અ) ને (બ) પત્રકો કેમ ભરવાં તેની સમજ પૂરેપૂરી પડે તેટલા માટે નમુનામાં આસનો ભર્યા છે.

૯. હાલ તો ઉપર પ્રમાણે ઘરની ગણત્રી કરી નંબર પાડવામાં દરેક માહાલ–ચાર્જ–માટે જરૂર જેતા ગણત્રી કરનાર કારકુન તથા તે બરાબર ગણત્રી કરે છે તે જોવા તપાસવા માટે દેખરેખ રાખનારોને ગોઠવવા. ગામના ભણેલ પોલીસ પટેલો, પસાયતા, રેવન્યુ પટેલો, તલાટીઓ, ચોવટીયાઓ, ઉપરાંત જરૂર જણાયા પ્રમાણે વહીવટી, ન્યાય, પોલીસ, વૈદક, કેળવણી વગેરે ખાતાઓમાંથી તે તે ખાતાના કામોને અગવડ ન આવે તેવી રીતે એકેક બબે માણસો આ કામપર લગાડવાં. આમ થવાથી નવાં માણસો રાખવાની જરૂર નહિ પડે, છતાં કયાંઈ ખાસ કારણથી તેવી જરૂર જણાય તો તે સંબંધી રિપોર્ટ કરી આંહીંથી મંજુરી મેળવી લેવી. આ કામમાં જોઇતી મદદ આપવાને તમામ ખાતાઓ તરફ લખવામાં આવ્યું છે.

૧૦. ઘરપર નંબર પાડવામાં જરૂરીઆત પ્રમાણે ચુનો ગેરૂ વિગેરે ખરીદ કરી લેવાં અને તેનો તોલ તથા કિંમત આહીં લખી મોકલવાં એટલે તપાસી પાકી મંજુરી મોકલવામાં આવશે.

૧૧. ઘરપર નંબર પાડવામાં મજુરોની જરૂર પડે તો યોગ્ય રોજ આપી રાખી લેવા તથા કેટલા શું રોજથી રાખ્યા છે તે આહીં જાહેર કરી તુરત મંજુરી મેળવી લેવી.

૧૨. દરેક મહિનાની ત્રીજી અને પંદરમી તારીખે તે તે પખવાડીઆમાં વસ્તી-પત્રક સંબંધી કેટલું કામ કરવામાં આવ્યું તેનો " પ્રોગ્રેસ રિપોર્ટ " નામદાર એજન્સીમાં મોકલવાનો છે માટે ઉપર બતાવેલી તારીખો અંદર જે જે કામ થયું હોય તે વિગતવાર દર્શાવી દર મહિનાની તારીખ ૧ લી અને ૧૨ મીએ અમોને અચુક પહોંચે એમ મોકલતા રહેવું.

૧૩. સેન્સસ સંબંધીની સૂચનાઓ વખતો વખત દસ્તુરલ અમલમાં પ્રસિદ્ધ થશે માટે દરેક દસ્તુરલ અમલનો તે ભાગ ખાસ ધ્યાનપૂર્વક વાંચવા ભલામણ કરવામાં આવે છે.

૧૪. ઘર, છુટાં-છવાયાં સ્થળ, મકાનો, ઝૂંપડાં, નેસ વિગેરે જે જે હાલ વસતાં હોય અથવા હાલ ખાલી હોય તોપણ તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાતે વસતાં થવા સંભવ હોય તેવાં સર્વ ઉપર નંબર પાડવાના છે.

૧૫. ખાસ કાળજી રાખવી જોઇએ કે, કલમ ૧૪ માં બ્યાન કરેલા કોઈ ચાર્જનું કોઇપણ ઘર, ઝૂંપડું, નેસ, છુટી છવાઈ જગ્યા, ધર્મશાળા, એસ્ટ કિનારે આવવાની જગ્યા, મુકામો કરવાની જગ્યા, જથુ માણસ રહેતાં હોય તેવા બાગાત, બગીચા, દેવળો સંત બાવા-સાધુની જગ્યા, વીડી, આંબાવાડીઆં, મછી મારવાની જગ્યા, ચોકીની ઓરડીઓ વિગેરેમાંથી કોઇપણ સરકલમાં સમાવેશ થયા વિનાના અને નંબર ચડાવ્યા વિનાના સર્વથા રહી જાય નહિ.

૧૬. એક ઘરને એકથી વધારે બાર હોય તો એક મુખ્ય બાર ઉપર નંબર પાડી બીજાં બારો ઉપર ૦ શૂન્ય લખવું.

૧૭ એક મુખ્ય ઘર નીચે નાની નાની ઓરડીઓ હાલ વસ્તી અથવા આગળ ઉપર વસ્તી થવા સંભવવાળી હોય અથવા એક ઘરના અમુક ભાગમાં તે ઘરનો માલિક રહેતો હોય અને તેજ ઘરના બીજા ભાગમાં ભાડુત રહેતાં હોય તો દરેક ઉપર જુદો જુદો નંબર પાડવો.

૧૮. ઓઝલ-પડદા વિગેરેના રીવાજવાળા ભાગમાં તથા દેવાલય, મસિદ વિગેરે સ્થેળે તે તે વર્ગના અને રીત રીવાજ જાણી સુલેહ શાંતિથી અને સમજથી કામ લે તેવા માણસોને ગણત્રી તથા દેખરેખના કામપર બની શક્યા પ્રમાણે ગોઠવવા.

૧૯. સેન્સસ સંબંધી જે જે ખર્ચ આંહીની મંજુરીથી થાય તેનું માસિક બીજા મહિનાની પાંચમી તારીખ સુધી આહીં પહોંચે તેમ મોકલતા રહેવું જેથી સેન્સસ ખાતાનો માસવાર એકંદર ખર્ચનો હિસાબ રખાતો જાય.

૨૦. એક ગામ એક માહાલના રેવન્યુ જ્યુરિસ્ડીક્શનમાં હોય અને તેજ ગામ બીજા માહાલના જ્યુડીસ્યલ જ્યુરીસ્ડીક્શનમાં હોય તો વસ્તી ગણત્રીના કામ માટે જે મહાલના રેવન્યુ જ્યુરીસ્ડીક્શનમાં તે ગામ હોય તે માહાલ–ચાર્જનું–તે ગામ ગણવું. પરંતુ જે ગામ ઉપર આપણી રેવન્યુ હકુમત ન હોય પણ હકુમતિ હકુમત હોય તો તે ગામ જે માહાલની હકુમતિ હકુમતમાં હોય તે માહાલ–ચાર્જ–માં ગણવું.

૨૧. સેન્સસ સંબંધી જે જે હકિકત માગવામાં આવે તે વગર વિલંબે પૂરી પાડવી.

તારીખ ૨ જી સપ્ટેંબર ૧૯૦૦, સંવત ૧૯૫૬ ના ભાદ્રપદ શુદિ ૮ વાર રવિ.

મણિલાલ કેશવલાલ

સેન્સસ કમિસ્નર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

રેલવે લાઇનપર આવેલા જે ભાગની વસ્તી ગણત્રીનું કામ જેની હદમાં તે ભાગ આવેલો હોય તે ચાર્જના રા. રા. સેન્સસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટે કરવાનું છે તે સંબંધી સમજુતી.

૧. 'રેલવે હદ' એટલે રેલવે સ્ટેશનની બન્ને બાજુએ દૂરના બન્ને હાથ (સીગનલ) ની અંદર જે જે ભાગ આવેલા હોય તેની વસ્તી ગણત્રીનું કામ રેલવે ખાતા તરફથી થશે ; પરંતુ સ્ટેશનની બન્ને બાજુએ દૂરના બન્ને હાથ (સીગનલ) ની બહારની હદમાં જે જે રેલવેપરનાં મજુરોનાં

ઝુંપડાં, ઝાંપાવાળાની ઝુંપડીઓ અને તેવાં બીજાં અંતરીયાળ છુટાં છવાયાં મકાનો, આવ્યાં હશે તેની વસ્તી ગણુત્રીનું કામ જે મહાલની હદમાં તે આવેલ હશે તે મહાલના રા. રા. સેન્સસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટે પોતા હથુના ચાર્જ સાથે કરવાનું છે. માટે તે હદ જાતે નક્કી કરી તેની અંદરના ઝુંપડાં વિગેરેનો સમવડ પડે તે પ્રમાણે સરકલ બ્લોકમાં સમાવેશ કરી તેની વસ્તી ગણુત્રી કરવાનું કામ તેમણે કરવાનું ધ્યાનમાં રાખવું.

૨. રેલવેના નોકરો કે બીજા જે, દિવસે કે રાત્રે રેલવેની હદમાં કામ કરતા હોય પરંતુ જેઓ કામ પૂરૂ થએ ઉપર દર્શાવેલી રેલવે હદ બહાર હમેસાં તેમને ઘેર પાછા આવતા હોય તેમની ગણુત્રી જેની હદમાં તેમના ઘર આવ્યાં હોય તે ચાર્જના રા. રા. સેન્સસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટે કરવાની છે.

૩. રેલવેના જથાબંધ મજુરો જે રેલવેના કામ ઉપર તેઓ લાગેલા હોય તે કામની પાસે સુતા હોય અને તે ભાગ, ઉપર દર્શાવેલી રેલવે હદની બહાર હોય તો પણ તે મજુરોની ગણુત્રી સંબંધે મહાલના રા. રા. સેન્સસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટોએ કાંઈ કરવાનું નથી.

સંવત ૧૯૫૬ ના ભાદ્રપદ વદિ ૧૪ વાર શનિ, તારીખ ૨૨ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૦૦. મુ. જુનાગઢ.

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમિશનર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

રા. રા. સેન્સસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટોને પ્રથમ આપેલી સૂચનાના અનુસંધાનમાં વિશેષ સૂચના.

૧. સરકલોના નામ સંબંધે તમામ ચાર્જમાં એક સામાન્ય ધોરણ રહે તે માટે તે પ્રસંગે નીચે પ્રમાણે ધોરણ રાખવું.—

(અ) પેહેલા સરકલનું નામ क થી શરૂ કરી તે પછીના સરકલોના નામ ચાલતા અનુક્રમમાં क ख ग.....એમ લખવાં.

(બ) 'क થી ज्ञ' સુધીના અક્ષરો પૂરા થઈ જાય તો "अ" "आ" "ई" એ અક્ષરોથી સરકલોમાં નામ પાડવાં.

(ક.) 'क થી ज्ञ' સુધી સરકલોના નામ પાડવામાં ङ. અને ञ અક્ષરો મેલી દેવા એટલે घ પછી તુરત च લેવો અને ञ્ઞ પછી તુરત ट લેવો.

૨. દરેક ચાર્જમાં ઘર ઉપર નંબર પાડવામાં આવે તેનો તે ચાર્જના રા. રા. સુપરિન્ટેન્ડેન્ટોએ તથા સરકલ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટોએ વખતો વખત નિમતાનો લેવો અને કઈ કઈ તારીખે ક્યા ક્યા ઘર ઉપર નંબર વિગેરે નિમતાના તરીકે તેમણે તપાસ્યા તેની તારીખવાર બરાબર (ડાયરીરૂપે) નોંધ રાખવી.

૩. વાંસની ટટ્ટીના બનાવેલાં ઝુંપડાં હોય ત્યાં એક નાની જગા ઉપર માટીથી લીંપી તે ઉપર ધોળીને નંબરો ગેરૂથી પાડવા, પરંતુ ઝુંપડાંઓ પાદડાથી ગુંથી બનાવેલા હોય તેના ઉપર આ પ્રમાણે નંબરો પાડી શકાય નહીં ત્યાં લાકડાના કે ટીનના કટકા, નળીયાં, માટીના વાસણો અથવા ઝાટકવાના પંખાઓ જે છાજ ઉપર લટકાવી શકાય તે ઉપર નંબર પાડવા. કાગળની ટીકીટ વાપરવી નહીં.

૪. ઘર ઉપર નંબર પાડવા સંબંધે ગેરસમજ થતી હોય એમ જણાય છે જે થતી અટકે તે માટે નીચેની સુચના પર લક્ષ ખેંચવામાં આવેછે.

(એ) જે ઘર હાલ ખાલી (જેમાં માણસ વસ્તાં ન હોય) હોય પરંતુ તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત સુધી અથવા તેમાં રાત્રીએ વસ્તાં થવા સંભવ હોય તે ઘર ઉપર હાલ ખાલી હોવા છતાં નંબર પાડવો.

(નોટ) ખાલી ઘર એટલે જેમાં માણસ વસતાં ન હોય તે. જે ઘરમાં દાણા ભર્યા હોય ઢોર બંધાતા હોય પણ તેમાં માણસ વસ્તાં ન હોય તો તે ખાલી ગણવું.

(બી) કોઠાર, લાકડા ભરવાની ઓરડી, ઢોર બાંધવાની જગા વગેરે સંબંધે ભવિષ્યમાં માણસો વસવાની સંભવતા અસંભવતા માટે પરપુછ કરતાં સંભવ લાગે તો તે પર અવશ્ય નંબર પાડવો. પણ જો સંભવ ન જણાય તો તે પર નંબર પાડવાનો નથી ;

(સી) ઘરમાં રેનાર જે ઘરનો માલેક હોય, ભાડુત હોય, ગીરવીદાર હોય, તોપણ તે ઘરમાં રહેતો હોય તો તેનું નામ ઘરના કબજેદારના આસનમાં લખવું.

(ડી) એક ડેલી કે ડેલામાં એકથી વધારે ઘર હોય તો તે તમામ ઘર ઉપર જુદા જુદા નંબર પાડી મુખ્ય બાહારના બાર ઉપર પેહેલો અને છેલો નંબર લખવો. દાખલા તરીકે એક ડેલીમાં ચાર ઘર હોય અને જેના પહેલા ઘર ઉપર પાંચમા નંબરથી શરૂ કરી ક $\frac{૫}{૮}$ ક $\frac{૬}{૮}$ ક $\frac{૭}{૮}$ ક $\frac{૮}{૮}$ એમ છેલા ઘર ઉપર ૮ આઠમો નંબર પાડયો હોય તો મુખ્ય બાર ઉપર ક $\frac{૫ થી ૮}{૧}$ એમ લખવું.

(૪) એક ઘરનાં જોતરાં ભીડી બે ભાઇઓ જુદા રેહેતા હોય તો બંને પર જુદા જુદા નંબર પાડવા.

(એફ) જે ઘર ઉપર નંબર પાડવો જોઇએ તે ઘર પર કદી ભૂલથી નંબર પાડવો રહી ગયો હોય અથવા નંબર પાડયા પછી નવું જ ઘર બંધાઈ વસ્તું થાય તો પડી ગએલા નંબરોની છેક ભુશ કર્યા વિના આ ઘરના પાસેના ઘર ઉપર જે નંબર હોય તેનો પેટા નંબર તે ઉપર પાડવો જેમકે ૩૫ મા નંબરના ઘર પછી અને ૩૬ માની પેહેલાં એટલે એ બંનેની વચમાં એક કે તેથી વિશેષ ઘર નવાં બંધાયાથી નંબરની જરૂર જણાય તો તેપર ૩૫ અ, ૩૫ બ, ૩૫ ક, એ ક્રમથી પેટા નંબર પાડવા પણ આ પ્રસંગ બનતાં સુધી કવચિતજ આવે તેમ કરવાનું ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

૫. તારીખ ૨૬ મી સપ્ટેંબર સને ૧૯૦૦ ના દસ્તુરલ અમલ પુસ્તક ૩૪ અંક ૨ ના પૃષ્ઠ ૧૨ મે રા. રા. સેન્સસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટોને પ્રાથમિક કાર્ય કરવાની સુચનાની કલમ ૮ ની નોટમાં જે ૧૬ ગામો શહેર તરીકે ગણવામાં આવ્યાં છે તેમાંથી માત્ર વસ્તી પત્રકના કામ માટે (૧) જુનાગઢ, ૨ ઉના, (૩) પાટણ, (૪) વેરાવળ, (૫) વંથળી, (૬) કુતીયાણાનેજ શહેર તરીકે ગણી બાકીના ને (શહેર તરીકે ન ગણતાં) ગામ ગણવાં. સદરહુ કલમમાં માંગરોળનું નામ શહેર તરીકે લખવું રહી ગયું છે તેથી ઉપરના ૬ છ શહેરો ઉપરાંત સાતમા માંગરોળને પણ શહેર તરીકે ગણવામાં આવે છે એટલે (૧) જુનાગઢ, (૨) માંગરોળ, (૩) ઉના, (૪) પાટણ, (૫) વેરાવળ, (૬) વંથળી અને (૭) કુતીયાણા એ સાતને શહેર તરીકે ગણવામાં આવે છે.

સંવત ૧૯૫૬ ના આશ્વિન વદિ ૬ વાર રવિ, તારીખ ૨૪ મી ઓકટોબર સને ૧૯૦૦. જુનાગઢ.

મણિલાલ કેશવલાલ

સેન્સસ કમીશ્નર જુનાગઢ સ્ટેટ.

Appendix F.

સેન્સસ ઓફીસ માટે સરકારી છાપખાનામાં થએલ કાગળ-ખર્ચ તથા છપામણી-ખર્ચ બતાવનારૂં પત્રક સને ૧૯૦૧.

અનુક્રમ નંબર.	છાપેલ નમુનાઓનાં નામ.	પ્રતોની સંખ્યા.	ખર્ચ.		પરચુરણ ખર્ચ.	કુલ ખર્ચ.	
			છપામણી કોરી	કાગળ. કોરી		કોરી	
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૧	વસ્તીગણત્રીની જાહેરખબર	૧૦૦	૬॥	૦॥ ⅝॥	૦	૭) ⅝॥	
૨	પ્રાથમિક ગણત્રીની સૂચના	૧૦૦	૧૯॥	૩॥॥⅝॥	૦	૨૩ ⅝॥	
૩	શહેરમાં ચોડવાની જાહેરખબર	૧૦૦	૬॥	૧॥॥⅝	૦	૮। ⅝	
૪	ગામડાઓમાં ચોડવાની જાહેરખબર	૧૦૦	૬॥	૧॥॥⅝	૦	૮। ⅝	
૫	જાહેરખબર.	૫૦૦	૭।	૧॥॥	૦	૮।	
૬	દિવાન દફતરના ઠરાવની જાહેરખબર	૭૦૦	૮	૪	૦	૧૨	
૭	સમજુતીની ચોપડી	૩૦૦૦	૧૨૧	૨૦૦) ⅝	૦	૩૨૧) ⅝	
૮	બ્લૉક પત્રક.	૭૦૦૦	૩૬॥॥	૬૦॥।	૦	૯૭॥	
૯	સામાન્ય ગણત્રીનાં ઈંગ્રેજી ફોર્મ	૧૦૦	૨૬	૨	૦	૨૮	
૧૦	ખાનગી ફોર્મ વસ્તી ગણત્રીનાં ઈંગ્રેજી	૧૦૦	૩૦	૧) ⅝	૦	૩૧⅝	
૧૧	સામન્ય ગણત્રીના ખાનગી ગૃહસ્થને આપવાના	૭૫૦૦૦ ૬૫૦૦	૨૪૨॥॥	૭૭૫॥॥⅝		૧૦૧૮॥⅝	
૧૨	ટાઈટલ પેજ	૫૦૦૦	૬૪	૪૭॥ ०।	૦	૧૧૧॥ ०।	
૧૩	ગણત્રીદારની હકીકત બતાવનારી ટીકટ	૨૦૦૦	૨૨॥	૭॥॥⅝॥	૦	૩०। ⅝॥	
૧૪	છેવટની ગણત્રી વખતે દેવાની ટીકીટ	૨૦૦૦	૬॥॥	०। ⅝॥।	૦	૭) ⅝॥॥	
૧૫	ખાનગી ગૃહસ્થને દેવાના ફોર્મ	૩૦૦	૭	૩। ⅝	૦	૧०। ⅝	
૧૬	એબ્સ્ટ્રેકશનના ધારા તથા પત્રક.	૧૫૦	૧૦૬॥॥	૪०। ⅝॥	૦	૧૪૭) ⅝॥	
૧૭	મથાળાની સ્લીપો	૫૦૦૦	૧૮॥॥	૧०॥ ⅝॥	૦	૨૯ ⅝॥	
૧૮	કામ કરવા બાબતની હકીકતના છ જાતના ફોર્મ	૧૧૦૦	૧૩૮।	૪૪॥॥⅝	૧૪॥॥०।	૧૯૭॥॥⅝	
૧૯	ઉધરાણીના ફોર્મ	૨૦૦	૬॥॥	૧) ⅝॥	૦	૭॥॥⅝॥	
૨૦	દસ્તુરલઅમલ		૮			૮	
૨૧	બ્રૂફ-પેપર ગાંસડી ૬				૨૫) ⅝	૨૫) ⅝	વેરાવળથી જુનાગઢ સુધીના રેલવે ભાડાના
૨૨	બ્રાઉન રેપલ-પેપર ગાંસડી ૧				૨૪) ⅝	૨૪) ⅝	
૨૩	મુંબઈથી કાગળો મંગાવ્યા તે			૮०॥॥⅝॥		૮०॥॥⅝॥	
૨૪	મુંબઈથી સ્લીપો માટે રંગીન કાગળ મંગાવ્યા તે.		૩૬૯॥	૧૦૮॥		૫૦૬।	
		કુલ...	૧૨૮૯॥	૧૪૦૦॥⅝	૬૪) ⅝	૨૭૫૩॥⅝॥	

Appendix G.

બ્લાક પત્રક.

ગામ અથવા વાડનું નામ ગામ અથવા વાડનો નંબર સર્કલનો નંબર બ્લાકનો નંબર

પેટાભાગ, દાખલા તરીકે ગામડું, ખોલ્લો, રસ્તો વિગેરે.	ઘરો.		દરેક ઘરમાંના કુટુંબ.		રોજો.
	અનુક્રમ નંબર.	પ્રકાર, દાખલા તરીકે, રહેવાનું ઘર, દુકાન, સરાઈ વિગેરે.	અનુક્રમ નંબર.	દરેક કુટુંબના મુખ્ય માણસનું નામ.	
૧	૨	૩	૪	૫	૬
કાળવા દરવાજેથી રાણાવાવ.	૧	ઘર	૧	હરજી ધનજી	
	૨	ઘર	૧	રામજી રવજી	
	૩	દુકાન	૧	ધારશી દેવજી	
	૪	ચાલી	૧	ધના પીતામ્બર	
			૨	કરસન ગોવા	
			૩	રામજી મૂળજી	
	૫	ઘર	+		ખાલી.

કોઈ ગૃહસ્થને ખાનગી ગણત્રી પત્રક આપવું પડે તો ગણત્રીકારે (એન્યુમરેટરે) બ્લોક પત્રકમાં તે ઘરનાં નંબરની સામે રીમાર્કના ખાનામાં ગૃહસ્થની સહી લેવી.

Appendix H.

જુનાગઢ સેન્સસ ડીપાર્ટમેન્ટ.

પ્રકરણ ૧ લું.

ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટોને સૂચના.

નોટ—આ ચોપડીનાં આ સિવાય તમામ બીજાં પ્રકરણોમાં સમાયેલી સૂચના ફરીથી આ પ્રકરણમાં લખી નથી, પરંતુ તે તમામ ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટોએ વાંચી અને બરાબર સમજી જેનો પૂરતો અમલ કરવા કરાવવાની જવાબદારી તેમનાપર પૂરી રીતે રહેલી છે.

(૧) પ્રથમની ગણત્રી વખતની સૂચના.

(૧) આ આખા રાજ્યમાં પ્રાથમિક (માણસોની) ગણત્રી તા. ૧૫ મી જાનેવારી સને ૧૯૦૧ વાર મંગળથી શરૂ કરી તા. ૧૦ મી ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૦૧ વાર રવિ સુધીમાં પૂરી કરવી.

(૨) દરેક બ્લોક દીઠ એક એક બ્લોક કારકુન તથા દરેક સરકલ દીઠ એક એક સરકલ સુપરવાઇઝર કામે લગાડવા. પ્રથમની ગણત્રી વખ્તે ઓછા ચાલશે.

(૩) માહાલોમાં કેટલાક બ્લોક કારકુનો જોઇએ તેવા કેળવાયેલા ન હોય અને તેથી સામાન્ય ગણત્રી પત્રક તેઓ સમજીને બરાબર ભરી ન શકે માટે છાપેલાં ફોર્મો ભર્યા પહેલાં ધોળા સાદા હલકા કાગળોના સામાન્ય ગણત્રી પત્રકના નમુના પ્રમાણે કાચી ગણત્રીનાં પત્રકો તૈયાર કરાવવાં અને તમો તે તપાસી મંજુર કરો ત્યારેજ તે ઉપરથી અસલ છાપેલાં સામાન્ય ગણત્રીનાં પત્રકો ભરાય તેવી યોજના વિશેષ સરલતાવાળી થશે.

(૪) પ્રથમની ગણત્રી પ્રસંગે છાપેલાં સામાન્ય ગણત્રી પત્રકો ભરવામાં **કાળી શાહી** તમામ સ્થળે વાપરવાની છે તે ખાસ લક્ષમાં રાખવું. સીસાપેન કે કાળી શાહી સિવાયની બીજી કોઈ જાતની શાહી એ છાપેલાં સામાન્ય પત્રક ભરવામાં વપરાય નહિ તેવો ખાસ બંદોબસ્ત કરવો.

(૫) દરેક બ્લોક કારકુનને પ્રથમની ગણત્રી વખતે એક કાળી શાહી ભરેલ બોટો–કલમ–ગણત્રીની ચોપડી ઉપરાંત છુટાં ફોર્મો વગેરે જરૂર જોતાં તમામ સાધનો બરાબર પૂરાં પડે છે તેની તમારે ખાસ તકેદારી રાખવી.

(૬) દરેક ઓફીસના ચાલતા કામને અડચણ ન આવે તેવી રીતે સાંજ-સવાર તથા તેવા અનુકૂળ વખતે પ્રથમની ગણત્રીનું કામ લેવાનું ધ્યાનમાં રાખવું.

(૭) સામાન્ય ગણત્રી પત્રકનું દરેક આસન કેવી રીતે ભરવાનું છે તેની સૂચના આ સાથે પ્રકરણ ચોથામાં છાપેલી છે તે તમોએ બરાબર લક્ષ પૂર્વક વાંચી સમજવી, અને તેમાં શંકા ઉત્પન્ન થાય તો તેનો ખુલાસો આંહીથી તુર્ત મેળવી લેવો, અને ત્યાર બાદ સુપરવાઇઝરોને તથા ગણત્રી કરનારાઓને તમારી રૂબરૂ બોલાવી તમામ સૂચના બરાબર તેમને સમજાવવી, અને તેઓ બરાબર સમજ્યા છે કે નહિ તે જાણવા માટે તેમને તે સંબંધે સવાલો પૂછી તથા એક કલ્પિત નામનો નમુનો તેમની પાસે સ્વતંત્ર રીતે ભરાવી ખાત્રી કરવી.

(૮) સુપરવાઇઝરો તથા ગણત્રી કરનારા પોતપોતાનું કામ બરાબર નિયમસર તથા ધોરણસર કરે છે કે કેમ ? તેનો તમારે જાતે તપાસ રાખવો જોઇએ.

(૯) તારીખ ૧૫મી જાનેવારી સને ૧૯૦૧ પહેલાં તમામ બ્લોક કારકુનોને ગણત્રીની ચોપડી તથા જરૂર જોતાં છુટાં ફોર્મો તથા બીજાં સાધનો મળી જવાં જોઇએ.

નોટ:—સરકલ સુપરવાઇઝરોને જેટલી જેટલી ચોપડીઓ તથા તેમાં જેટલાં જેટલાં બ્લોક પત્રકો,

સામાન્ય ગણુત્રીનાં પત્રકો, તથા ખાનગી ગૃહસ્થોને આપવાનાં પત્રકો આપો તેનો આશામી-વાર પત્રકવાર નોંધ રાખવો તથા તેની પાવતી સુપરવાઇઝરો પાસેથી લેવી.

(૧૦) ગણુત્રીની ચોપડી જ્યારે એક પાસેથી બીજા પાસે જાય ત્યારે તે ગમે તેટલા થોડા વખતને માટે હોય તોપણ પાવતી આપવા લેવાનો ચોકસ વહીવટ રાખવો જોઇએ.

(૧૧) પ્રાથમિક ગણુત્રી શરૂ થાય ત્યારથી પૂરી થઈ તેની તપાસણી અને નીમતાનો લેવાય તે તમામનો નોંધ સાથેના (અ) પત્રક પ્રમાણે રાખવો.

(૧૨) પ્રાથમીક ગણુત્રીનું કામ ચાલતું હોય ત્યારે તમામ સ્થળે જાતે ફરી કામ બરાબર થાયછે તેનો તપાસ તમોએ રાખવો, અને ભૂલ કે ગેરસમજ થતી જાતે તપાસ કરી અટકાવવી.

(૧૩) ગણુત્રીની બુકો પ્રાથમિક ગણુત્રી થયા પછી સરકલ સુપરવાઇઝરો પાસેથી મોડામાં મોડી તા. ૧૫-૨-૧૯૦૧ સુધીમાં તમારી પાસે આવી જવી જોઇયે. તે બુકો તમોએ પોતે જાતે તપાસી વગર ભુલની માલુમ પડેથી તા. ૧લી માર્ચની છેવટની ગણુત્રી માટે તા. ૨૫મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૦૧ સુધીમાં બ્લોક કારકુનોને દેવા માટે સુપરવાઇઝરોને પાવતી લઇ સોંપી દેવી. આ તારીખોનો નોંધ પત્રક (અ) માં રાખવાનો છે.

(૧૪) જે ગૃહસ્થને ' ખાનગી ગૃહસ્થને ભરવાનાં ફોર્મો, આપ્યાં હોય તેમની તથા તેમના ઘરનાં માણસોની તથા રખડતા ભીખારીઓની પ્રાથમિક ગણુત્રી કરવાની નથી તે વાત બ્લોક કારકુનો તથા સુપરવાઇઝરોના મન પર સારી રીતે ઠસાવવી.

નોટ—જે ગૃહસ્થો ઉચ્ચ સ્થિતિના હોવાથી તેમની તથા તેમના માણસોની ગણુત્રી સાધારણ માણસો મારફત કરવી સગવડ વાળી ન થાય તેવા ગૃહસ્થોને તે પોતેજ ભરે તેટલા માટે " ખાનગી ગૃહસ્થોને ભરવાનાં પત્રકો " આપવાનાં છે. તમારા ચાર્જમાં આવા ગૃહસ્થો કેટલા અને કોણ છે તેનો નિર્ણય તમોએ કરી તે બાબતની સમજ સુપરવાઇઝરોને તથા બ્લોક કારકુનને પૂરેપૂરી પાડી જેટલાં " ખાનગી ગૃહસ્થોને ભરવાનાં ફોર્મો " દરેક બ્લોક કારકુનને સુપરવાઇઝર મારફત દેવા જરૂર જણાય તેટલાં દેવા બંદોબસ્ત કરવો, અને સુપરવાઇઝરની પહોંચ તમારે લેવી.

(૧૫) કોઈ શેડ્યુલ કે બ્લોક લીસ્ટ બગડે અથવા અજમાયશ ખાતર ભરવાં પડે માટે જરૂર જોઇએ તે કરતાં શેડ્યુલ–બ્લોક લીસ્ટ વગેરે થોડાં વધારે અપાવવા બંદોબસ્ત કરવો.

(૧૬) પ્રાથમિક ગણુત્રીની બુક સાથે રાખી તમોએ જાતે ઘણેખરે ઘેર જઇ પ્રાથમિક ગણુત્રીનો નીમતાનો લેવો, અને જે બ્લોકમાં વિશેષ ભૂલ જણાય તે બ્લોક આખો જાતે તમોએ તપાસી સુધારો કરવો જોઇએ.

છેવટની ગણુત્રી વખતની સૂચના.

(૧૭) છેવટની ગણુત્રી તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાતના સાત બજ્યાથી શરૂ કરી બનતાં સુધી રાત્રીના બાર બજા સુધીમાં પૂરી કરવાની છે.

(૧૮) તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની સાંજના છ બજા સુધીમાં દરેક બ્લોક કારકુનને એક **રાતી શાહી**નો ભરેલ બોટો કલમ તથા દીવા-બતીની સગવડ કરી આપવી.

(૧૯) ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે છેવટની ગણુત્રી વખતે " **રાતી શાહી** " સિવાય બીજી કોઈ પણ શાહી કે સીસાપેન વાપરવાનાં નથી.

(૨૦) તમારે એવા સ્થળે રહેવું કે જ્યાંથી તમારા ચાર્જનો ઘણો ભાગ તમો નીમતાના તરીકે તપાસી શકો.

(૨૧) તા. ૨ જી માર્ચ ૧૯૦૧ ની સાંજ સુધીમાં દરેક બ્લોક કારકુન તેના સરકલના સુપરવાઇઝરની દેખરેખ નીચે પોતાના બ્લોકનાં સ્ત્રી પુરૂષોનો (એટલે આસન પાંચમાનો) તથા વસ્તીયાણુ ઘરનો સરવાળો કરી સાથેનું (ઇ) ફોર્મ ભરી સુપરવાઇઝરને પહોંચાડી દે એવી

ખાસ ગેાઠવણ તમારે જાતે તકેદારીથી રખાવવી. આ સરવાળા તમારી પાસે આવે ત્યારે તમારે દરેક બ્લેાક બુક સાથે મેળવી તપાસી લેવા અને તમારા હથુના આખા ચાર્જ સંબંધે (ब तથા क) ફેારમની હકીકત તા. ૩ જી માર્ચની સાંજ સુધીમાં નક્કી થઈ આસનેામાં ભરાઈ જવી જોઇએ. આ એકંદર ચાર્જનેા કામ ચલાઉ સરવાળેા (ब તથા क) ફેારમની હકીકત તથા તે ચાર્જના દરેક સરકલ અને બ્લેાકવારની હકીકતની તારીજ વિગેરે મેાડામાં મેાડી તા. ૪–૩–૧૯૦૧ ની ટપાલમાં અમારા તરફ વગર વિલંબે રજીસ્ટર કરી માથે સીલ મારી કેાઇ રીતે ગેરવલ્લે ન જાય તેવી તજવીજથી અચૂક રવાના કરવા ખાસ કાળજી રાખવી. આ બાબતમાં ગફલત થશે તે કેાઈ રીતે દરગુજર થાય તેવી નથી તે ઉપર તમારૂં ખાસ ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે.

નેાટ—સ્ત્રી અને પુરૂષની સંખ્યા માગી છે તેમાં છેાકરાં આવી જાય છે તે તરફ ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે. એમ ન સમજવું કે સ્ત્રી અને પુરૂષની સંખ્યા માગી એટલે છેાકરાં ન ગણવાં. પરંતુ દરેક છેાકરાં સંબંધે પાંચમા આસનમાં તે સ્ત્રી છે કે પુરૂષ છે એ લખવાનું છે જેથી પાંચમા આસનમાં કેટલી સ્ત્રી લખાઇ છે અને કેટલા પુરૂષ લખાયા છે તે સંખ્યાના સરવાળામાં મરદ, ઔરત, અને છેાકરાં તમામનેા સમાવેશ થઇ જાય છે.

(૨૨) તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત્રે સાત બજ્યા પહેલાં ગામમાં રખડતાં ઘરબાર વિનાનાં તમામ ભીખારી વિગેરેને એક સ્થળે રાખી તેમની ગણુત્રી કરવી જોઇએ.

(૨૩) એકની એક હકીકત ફરીથી લખવાની હેાય તેા તે પૂરેપૂરી ફરીથી અક્ષરે અક્ષર લખાય તેમ બંદેાબસ્ત કરવેા, પણ 'સદર' કે સદર સૂચક તેવા બીજા કેાઈ શબ્દેા કે નિશાની સર્વથા કરવા દેવી નહિ.

(૨૪) ગણુત્રીની ચેાપડીપર બન્ને પુઠાપર જે હકીકત તમારે ભરવાની છે તે બરાબર ભરવી અને સુપરવાઇઝરે ભરવાની છે તે બરાબર તેમની પાસે ભરાવવી.

(૨૫) દરેક ગામ અને શહેરની બહાર રસ્તાપરના મુસાફરેાની ગણુત્રી કરવામાં સાવધાની રાખવાની છે. રસ્તા ઉપર અમુક સગવડ પડે તે સ્થળે માણસેા રાખી જે મુસાફરેા ' છેવટની ગણુત્રી થઈ ગયાની હકીકત બતાવનારી ટીકીટ ' બતાવી શકે નહિ તે તમામની ગણુત્રી કરાવવી.

(૨૬) જે માણુસની છેવટની ગણુત્રી થઈ ગઈ હેાય તે માણુસને છેવટની ગણુત્રી ચાલતાં દરમિયાન કાંઈ ખાસ કારણથી ઘરની બહાર કે બીજે ગામ જવા જરૂર જણાય તેા તેને તમને આંહીથી છેવટની મેાકલાયલી, ગણુત્રી થઈ ગયાની હકીકત બતાવનારી ટીકીટ આપવાની છે અને તેવી ટીકીટ જે બતાવે તેની ગણુત્રી ફરીથી કરવાની નથી એમ સુપરવાઇઝરેાને તથા બ્લેાક કારકુનેાને સમજ આપવી.

(૨૭) તમારા હથુના ચાર્જમાં કુલ વસ્તીયાણુ ઘર કેટલાં, વસ્તી કેટલી. એટલે કુલ સ્ત્રી કેટલી અને કુલ પુરૂષ કેટલા તે તારીખ ત્રીજી માર્ચ ૧૯૦૧ ની સાંજસુધી તારથી અમેાને અચુક જણાવવું. અને જે ચાર્જમાં તાર ઓફીસ ન હેાય તે ચાર્જના રા. રા. સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટે નજીકની તાર ઓફીસથી તાર મેાકલવેા અને કેાઇ રીતે તારની સગવડ જેને ન હેાય તેણે ખસુસન માણસદ્વારા તા. ૩ જી થી ૪ ની સાંજસુધી લખાણુથી હકીકત ખસુસ જણાવવી.

જુનાગઢ તા. ૨૦–૧૨–૧૯૦૧

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમિશ્નર જુનાગઢ.

———:o:———

કેદીની ગણત્રી કરવાની સૂચના.

ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ તરફ—

સામાન્ય ગણત્રીનાં ફોર્મો ભરવા સંબંધીની સૂચનાના અનુસંધાનમાં જણાવવાનું કે,

૧. જે કેદીઓ તા. ૨ જી માર્ચ પહેલાં છુટવાના હોય તેમને કાચી ગણત્રી વખતે જેલમાં લખવા નહિ.

૨. ધંધાના ૯ નવમા આસનમાં કેદીઓના સંબંધમાં નીચે પ્રમાણે લખવું :—

(અ) જે કેદીને સજા થઇ ગઈ હોય તેમને "સજા ભોગવતા કેદી".

(બ) જેના સંબંધે કામ ચાલતું હોય તેમને "ચાલતા કામે કેદી".

(ક) જેઓ સિવીલ જેલમાં હોય તેમને "સિવીલ કેદી".

પરંતુ તેમનો કેદખાનામાં આવ્યા પહેલાંનો ધંધો લખવો નહિ.

૩. માની સાથે છોકરાં કેદખાનામાં હોય તેવાં છોકરાં માટે ૯–૧૦ મા આસનમાં કાંઇ ન લખતાં ૧૧ અગીઆરમા આસનમાં જે તેમની મા માટે ૯–૧૦ મા આસનમાં લખ્યું હોય તેજ લખવું.

નોંધ—જેલમાં જે સ્થાઈ રહેતાં હોય તેમનાંજ નામ જેલના મકાનમાં લખવાં. ચોકી કરનાર પહેરેગીરો વિગેરે તેમને ઘેર લખાશે માટે તેમનાં નામ જેલમાં લખવાં નહિ.

૪. સેન્સસના કામમાં રોકાયેલા ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટો, બ્લોક કારકુનો, સુપરવાઇઝરો, સિપાઇઓ, મજુરો વિગેરેનું માર્ચની ૧ લી તારીખે જે ગામમાં જે બ્લોકમાં તેમનું મુકામ હોય તે બ્લોકમાં તેમની ગણત્રી કરવી.

તારીખ ૧૨–૧–૧૯૦૧.

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમિશ્નર.

:o:

સે. જા. નં. ૧૪૫૯.

ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને છેવટની ગણત્રી સંબંધી પુર્વણી સૂચના.

૧. તારીખ ૧લી માર્ચની રાત્રે દરેક બ્લોક દીઠ ૧ એક કારકુન જોશે. તા. ૧લી તથા બીજી માર્ચને દિવસ વસ્તીપત્રકના કામમાં તમામ સરકારી નોકરો સ્વતંત્ર રીતે રોકાઇ શકે માટે તે બને દિવસ તમામ ઓફીસનાં કામ બંધ રાખવા નામદાર ખસુસિયત દસ્તગાહા મુખ્ય દિવાનજી સાહેબનું ફરમાન દસ્તુરલ અમલમાં છપાવવા ગયેલછે. જેના ખબર આપને પડશે માટે દરેક ખાતાના તમામ માણસો એકપણ અપવાદ સિવાય તે બને દિવસ તો સ્વતંત્ર રીતે સેન્સસના કામમાં લગાડશો. અને તે તમામ માણસો લગાડયા છતાં બ્લોક દીઠ એકની ગણત્રીયે જેટલાં માણસો ઓછાં થાય તેટલાં દરેક કોરી ૧ ના રોજથી તા. ૧લી તથા ૨જી માર્ચ એ બે દિવસને માટે રાખી લેવા આ હુકમથી આપને મંજુરી આપવામાં આવેછે.

૨. રાતી શાહી કરવા માટે રંગની બુકી કોરી ૪૦ ચાલીસ ભાર મોકલી છે તે સંભાળી પોંચ લખશો અને દરેક બ્લોક કારકુનના ખોટા તા. ૧લી માર્ચની ગણત્રી વખ્તે રાતી શાહીના ભરી તેને સોંપી દેશો. દરેક ખોટામાં ૧૦ પા કોરી અથવા ૩ ત્રણ વાલ વધારેમાં વધારે બુકી જોશે એવું પ્રમાણ આહિ કાઢવામાં આવ્યું છે. તે હીસાબે ગણત્રી કરી કાંઇક વધારે બુકી મોકલી છે જેથી જોઇએ તે કરતાં વિશેષ થશે. પણ ઓછી તો થશેજ નહીં.

૩. દરેક બ્લોક કારકુન દીઠ ૧ દીવો તથા તે ઉપાડવા ૧ મજુર તથા દરેક સરકલ સુપરવાઇઝર દીઠ

૧ દીવો તથા તે ઉપાડવા ૧ મજુર જોશે માટે દરેક બ્લોક દીઠ ૩પીઆ ૧૦ દશ બાર સુધી ગ્યાસલેટ તેલ ખરીદ કરી ઉપયોગમાં લેવા આ હુકમથી મંજુરી આપવામાં આવેછે અને ગામડાઓમાં પસાયતા ઉભડ વિગેરે લોકોને દીવા ઉપાડવામાં ઉપયોગમાં લેવાથી બસ થશે પરંતુ તળપદમાં તેવા લોકોને કામે લગાડયા છતાં અપૂર્ણતા જણાય તો તેટલા મજુરો ફીકાયત પડતું રોજ આપી તારીખ ૧ લી માર્ચની રાત્રે રાખી લેવા પણ આ હુકમથી મંજુરી આપવામાં આવે છે ડબા, ફાનસની સગવડ ત્યાંથીજ કરી લેશો. કારણ કે આહીંથી તે પૂરાં પાડવાનું બની શકશે નહીંજ દરેક બ્લોક દીઠ ૧ એકેકો મોટો જોશે ખુટતા મોટા વેચાતા લઇ લેવા આથી મંજુરી આપવામાં આવે છે. કદી આપને ત્યાં ન મળી શકે તો તુર્ત આહીં સંખ્યા લખશો. એટલે અહીંથી મોકલી દેવામાં આવશે.

૪. તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ને દિવસ પ્રાતઃકાળમાં (લોકો બહાર નીકળી ન જાય તે અરસામાં) નીચે પ્રમાણે તમામ લોકો સમજે તે પ્રમાણે ઢંઢેરો પીટાવવો.

" આજે રાતના સાત બજેથી પાકી વસ્તીગણત્રી કરવાની છે માટે આજે રાતના સાત બજે-
" થી તે આખી રાત કોઈએ પોતાના ઘર છોડી બહાર નીકળવું નહિ. અને રાતના સાત બ-
" જ્યાથી તે ગણત્રી કરનાર ગણત્રી કરી જાય ત્યાંસુધી તમામ લોકોએ દીવો રાખી પોતપો-
" તાનાં ઘરમાં જાગતા રહેવું અને ગણત્રી કરનાર જે હકીકત પુછે તે તુર્ત ઉજર વિના કહેવી.

૫. ગીર, જંગલ, ધાર, કે એવા જે જે ભાગોમાં રાત્રે ગણત્રી કરવાનું બની ન શકે તેવા ભાગોમાં માણસોની ગણત્રી તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ના બપોરના બારબજેથી સાંજના પાંચ બજા સુધીમાં કરી લેવી, અને જે માણસોની આવી રીતે ગણત્રી થઈ હોય તેમને જ્યાં ગણત્રી થવી બાકી હોય તે ગામોમાં જવા દેવા નહિ. અને કોઇને ખાસ કારણથી જવું પડે તો તેમને છેવટની ગણત્રી થયાની ટીકટ આપી જવા દેવાં.

૬. રાત્રે કામ કરવામાં દરેક રીતે સુલેહ જળવાય માટે પોલીસ, પસાયતાનો બંદોબસ્ત પૂરેપૂરો રાખવો.

૭. છપેલ સુચનામાં કહ્યા પ્રમાણે તા. ૩ જી ને દીવસ તાર મોકલવામાં થતો ખર્ચ કરવા મંજુરી સમજશો.

૮. તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત્રીએ સુલેહથી બરાબર પાકી ગણત્રી દરેક ચાર્જમાં થઈ ગયાનો રીપોર્ટ તા. ૨ જી માર્ચની ટપાલમાં અચુક અમારા તરફ રવાના કરવો. અને જ્યાં હડતાની ટપાલ હોય ત્યાં પાસેની ટપાલ ઓફીસે રિપોર્ટ મોકલી દેવો, અને તેમ પણ ન બને તો ઇંગ્રેજી ટપાલમાં રિપોર્ટ મોકલવો.

તારીખ ૩૧-૧-૧૯૦૧.

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમિશનર જુનાગઢ.

——:o:——

પત્રક (અ).

ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટે ભરવાનું ફોર્મ.

સરકલનો નંબર.	બ્લોકનો નંબર.	પ્રાથમિક ગણત્રી શરૂ કર્યાની તારીખ.	પ્રાથમિક ગણત્રી પૂરી કર્યાની તારીખ.	બ્લોક પોતે તપાસ્યાની તારીખ.	તપાસવામાં માલુમ પડેલી ભૂલનો પ્રકાર.	જે ભૂલ થયેલ હોય તેનો.	ગણત્રી બ્લુક પોતે તપાસ્યાની તારીખ.	ગણત્રી બ્લુક પાછી આવ્યાની તારીખ.	ગણત્રી બ્લુક પોતે તપાસ્યાની તારીખ.
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦

ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ.

પત્રક (બ)

ચાર્જની તારીજ.

મહાલ ચાર્જ

સરકલનો અક્ષર.	ગણુત્રી બુકની સંખ્યા	વસ્તીવાળાં ઘરોની સંખ્યા.	વસ્તી.			
			કુલ.	પુરૂષ.	સ્ત્રી.	
૧	૨	૩	૪	૫	૬	
ચાર્જનો કુલ.						

તારીખ

ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ.

પત્રક (ક)

મહાલની તારીજ.

મહાલ

ચાર્જનું નામ અને સંખ્યા.	સરકલોની સંખ્યા.	વસ્તીવાળાં ઘરોની સંખ્યા.	વસ્તી.			
			કુલ.	પુરૂષ.	સ્ત્રી.	
૧	૨	૩	૪	૫	૬	
મહાલનો કુલ.						

તારીખ

ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ.

———:o:———

પ્રકરણ ૨ જું.

સુપરવાઈઝરોને સૂચના.

પ્રાથમિક (કાચી) ગણુત્રી વખતની.

૧. તા. ૧૫ મી જનેવારી સને ૧૯૦૧ ના દિવસથી પ્રાથમિક ગણુત્રી (માણુસોની) શરૂ કરવાની છે અને ફેબ્રુઆરી તા. ૧૦ મીની સાંજ સુધીમાં તે પૂરી કરવાની છે.

૨. પ્રાથમિક ગણુત્રી વખતે ગણુત્રી ફોર્મ કેવી રીતે ભરવાં તથા બીજું શું શું કરવાનું છે તે તમામ સમજુતી આ બુકમાં ગણુત્રી કરનારાને સમજુતીમાં તથા ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટોને આપેલી સૂચના ૧ અને ૩–૪ પ્રકરણમાં સવિસ્તર બતાવેલી છે એટલે ફરીથી લખવા જરૂર નથી. તે સમજુતી તથા સૂચના તમારે તમામ લક્ષ પૂર્વક વાંચી તેનું મનન કરવું અને તે પ્રમાણે તમામ યોજના અને ગોઠવણ થાય છે તે તમારે બરાબર જોવું અને કાંઈ ખામી દેખાય તો તે પુરી પાડવા તમારી ખાસ ફરજ છે એમ સમજી તુર્ત પુરી પાડવા યોગ્ય રીતે તજવીજ કરવી.

૩. તમારા સરકલમાં જેટલા બ્લોક હોય તે તમામની હદ તમારે જાતે જઈ જોઈ આવવી અને બ્લોક માટે પૂરતા કારકુન છે તેની તપાસ કરી ખાત્રી કરવી તથા તેમને પણ તેમની દરેકની બ્લોકની હદ બરાબર બતાવવી.

૪. ગણુત્રીનાં પત્રકો ફેમ ભરવાં વગેરે સમજુતી બરાબર તમારે સમજી લેવી અને તે તમારા સરકલના તમામ ગણુત્રી કરનાર કારકુનો બરાબર સમજ્યા છે તેની ખાત્રી કરવી.

૫. તા. ૧૪ મી જાનેવારી સુધીમાં ગણુત્રી બુકો, છુટાં સામાન્ય ગણુત્રી પત્રકો તથા 'ખાનગી ગૃહસ્થોએ ભરવાનાં પત્રકો' તમારે ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ પાસેથી લઈ ગણુત્રી કરનારાઓને પાવતી લઈ આપી દેવાં. અને ત્યારબાદ છેવટની ગણુત્રી સુધીમાં જ્યારે જ્યારે ગણુત્રીની ચોપડીની તમારી અને ગણુત્રી કારકુન વચ્ચે આપ લે થાય અગર ગણુત્રીની ચોપડી ઉપરાંત છુટાં પત્રકો ગણુત્રી કરનારને આપવા જરૂર પડે ત્યારે પરસ્પર પાવતી લેવા દેવાનો ચોકસ વહીવટ રાખવો.

૬. ગણુત્રીની ચોપડીના પુંઠા ઉપર જે જે હકિકત તમારે ભરવાની છે તે ભરવી અને ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટે જે હકિકત ભરવાની છે તે, તે ભરશે. પ્રથમની ગણુત્રી શરૂ થયા પહેલાં તમારા સરકલ આખામાં ફરી તમારે તપાસ કરવો કે કોઈ પણ ઘર, કે બીજાં સ્થળ નંબર વીનાનાં રહી જતાં નથી. કોઈ નવાં ઘર થવામાં હોય તો તે દાખલ કરવાં.

૭. પ્રથમની ગણુત્રી શરૂ થયા પહેલાં ગણુત્રી કરનારને શાહી બોટો વગેરે તમામ સાહિત્યો તથા ગણુત્રી બુક વગેરે મળી ગયાં છે તેનો તપાસ તમારે કરવો અને ખામી લાગે તે તમારે તુર્ત દૂર કરવી.

૮. પ્રથમની ગણુત્રી વખતે ગણુત્રી ફોર્મ ભરવામાં કાળી શાહી વાપરવાની છે તે સિવાય બીજી કોઈ જાતની શાહી કે સીસાપેન વાપરવાનાં નથી. તે બાબત ખાસ ધ્યાનમાં રાખી તે પ્રમાણે અમલ કરાવવાની તકેદારી રાખવી.

૯. કેટલાક ગૃહસ્થોનાં માણસોની ગણુત્રી સાધારણ રીતે કરવી તે અગવડવાળું જણાય તેવા ગૃહસ્થોને તેમને ઘેર પોતાથી ભરવાનાં ફોર્મો આપવાનાં છે તે કોને કોને આપવાનાં છે, તેનું લીસ્ટ ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ તમને પૂરું પાડશે જેથી તેમની પાસેથી તમારે મેળવી લેવું, તથા ઓટલાંજ ખાનગી ગૃહસ્થોને ભરવાનાં પત્રકો ચાર્જ સુપરિટેન્ડેન્ટ પાસેથી પહોંચ દઇ તમારે લેવાં અને તેની બ્લોક કારકુનોને બરાબર સમજ પાડી તેમને દરેકને ઘેર પહોંચ લઇ આપી આવવા તેમને સૂચના સાથે દેવાં. તા. ૨૭મી ફેબ્રુઆરીની સાંજ સુધી તે ફોર્મ જેનાં તેને અપાઇ જાય, અને તા. ૨જી માર્ચના સવાર સુધીમાં તે તમામ પાછાં લેવાઇ જાય તેવી બરાબર તમારે તકેદારી રખાવવી.

૧૦. પ્રાથમિક ગણુત્રી શરૂ થાય કે તમારા સરકલમાં તમારે ફરતા રહેવું અને ગણુત્રી કરનારા કારકુનો બરાબર કામ કરેછે તેનો પૂરતો તપાસ તમોએ રાખવો.

૧૧. નીચેના પ્રકારના માણસોની પ્રથમની ગણુત્રી કરવાની નથી તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખી તે પ્રમાણે બ્લોક કારકુનોને સમજ પાડવી.

(૧) જેમને " ખાનગી ગૃહસ્થોને ભરવાનાં પત્રકો " પોતાની મેળે ભરવા આપ્યાં હોય તેની.

(૨) ધર્મશાળા, સીરાઈ મસીદ, મંદિર, વટેમાર્ગુને વિશ્રામ લેવાની જગા વગેરે સ્થળે જે લોકો જુજ વખતને માટે મુકામ કરે તેની.

(૩) રસ્તામાં રખડતા (ઘરવાળા નહીં) ભીખારીઓની.

૧૨. જેમ જેમ ગણુત્રીની ચોપડીઓ ભરાઇ પૂરી થતી જાય તેમ તેમ તમારે તે તપાસતાં જવું, અને ભૂલ, ખામી કે કાંઇ સંશય વાળી હકિકત માલુમ પડે તો જાતે તપાસ કરી સુધારો કરવો.

૧૩. તમારે ભૂલ કે ખામી સુધારવાની છે પરંતુ ઘર ધણીએ કહેલા મજકુરથી તમારો અભિપ્રાય જુદો પડતો હોય તો તેટલાજ કારણથી તમારે સુધારો કરવાનો નથી.

૧૪. તમને કે ગણત્રી કરનારને એમ લાગે કે જે હકિકત ઘર ધણી કહે છે તે ખોટી છે તો તેને તે બરાબર સમજાવવી. સમજાવ્યા છતાં પણ ખોટી હકિકત કહે તો તેને સમજાવવો કે ખોટી હકિકત કહ્યાથી તે ગુન્હેગાર થાય છે અને તેમ છતાં પણ તે તેનો આગ્રહ જારી રાખે તો જે હકિકત કહે તે તમારે લખી લેવી અને તે સંબંધી ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને તમારે રીપોર્ટ કરવો.

૧૫. જ્યારે જ્યારે ગણત્રી કરનારની ચોપડી તમે તપાસો ત્યારે ત્યારે તેને પુંઠે તપાસ્યાની તારીખ નાંખી તમારી સહી તમારે કરવા રીવાજ રાખવો.

૧૬. પ્રાથમિક ગણત્રી તા. ૧૦ મી ફેબ્રુઆરીએ પૂરી થાય કે તમામ બુકો તપાસી તમારે તા. ૧૫–૨–૧૯૦૧ ની સાંજ સુધી ચાર્જ સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટને પહોંચાડી દેવી. તેમાં જરા પણ વિલંબ કરવો નહીં. ગણત્રીનું કામ બહુજ સુલેહથી તથા સમજુતીથી કરવાનું છે તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

છેવટની ગણત્રી વખતની સૂચના.

૧૭. તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ શુક્રવારની રાતના સાત બજ્યાથી છેવટની ગણત્રી કરવાની છે તે બનતાં સુધી મધ્ય રાત્રીએ પૂરી કરવાની છે,

૧૮. તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની સાંજના છ બજ્યા સુધીમાં દરેક બ્લોક દીઠ એકેક કારકુન હાજર થઈ જાય તેવો બંદોબસ્ત રાખવો, અને તમામને **રાતી શાહી**ના બોટા તથા જેમાં પ્રથમની ગણત્રી કરી છે તે ગણત્રીની ચોપડી તથા કલમ, દીવાબતી વિગેરે જરૂર જોતાં સાધનો મળી જાય તેવી ખાસ તજવીજ રાખવી.

૧૯. છેવટની ગણત્રી વખતે માત્ર **રાતી શાહી** વાપરવાની છે તે સિવાય કોઈ જાતની શાહી કે સીસાપેન વાપરવાની નથી.

૨૦. છેવટની ગણત્રી શરૂ થાય ત્યાંથી તે પૂરી થાય ત્યાંસુધી તમારે તમારા સરકલમાં ફરવું અને ગણત્રી કરનારા કામ બરાબર સમજીને કરે છે તેનો પૂરતો તપાસ રાખવો અને ભૂલ કે ગેરસમજ થતી હોય અથવા બીજી કાંઇ અપુર્ણતા રહેતી હોય તે દૂર કરવી.

નોંધ–૧ છેવટની ગણત્રી ફેમ કરવી વિગેરે સૂચના ગણત્રી કરનારાઓને આપેલી સૂચના પ્રકરણ ૩–૪ માં જુવો. આહીં તે ફરી લખી જગા રોકવામાં આવતી નથી.

નોંધ–૨ કોઈ પણ માણસ ગણત્રીમાં આવ્યા વિના રહી જાય નહીં તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

૨૧. તા. ૨ જી માર્ચના સવાર સુધીમાં બાનગી ગૃહસ્થોને ભરવા આપેલાં ફોર્મ સહિત ગણત્રીની ચોપડી તમારે લઈ લેવી અને તપાસી વગર ભૂલની માલુમ પડે તે બાબતનો લેખિત દાખલો બ્લોક કારકુનને આપવો અને ત્યારબાદ પ્રકરણ ત્રીજામાં બતાવેલા પત્રક (ઈ) પ્રમાણે બ્લોક-વાર હકિકત તમારી દેખરેખ નીચે બ્લોક કારકુનો પાસે ભરાવી તમારા આખા સર્કલની "ડ" ફોર્મ પ્રમાણે એકંદર હકિકતનું પત્રક (દરેક બ્લોકની હકિકતના પેટા પત્રકો સાથે) તથા ગણત્રીની ચોપડી, તા. ૨ જી માર્ચ ૧૯૦૧ ની સાંજ સુધી ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને સોંપી, સોંપ્યાનો તથા તેની બરાબરનો લેખિત દાખલો તેમની પાસેથી મેળવી લેવો.

૨૨. કોઈ ગણત્રી કરનાર બીમારી કે તેવા કોઇ કારણથી છેવટની ગણત્રી વખતે હાજર થઇ શક્યો ન હોય તો જો તેની પ્રથમની ગણત્રીની ચોપડી મળી શકે તેમ હોય તો તે ઉપરથી છેવટની ગણત્રી પાસેના બ્લોકના કારકુન પાસે કરાવી લેવી અને પ્રથમની ગણત્રીની ચોપડી પણ મળી શકે તેમ ન હોય તો નવી ચોપડીમાં નવેસરથી આ બ્લોકની ગણત્રી કરાવવી. અને તે હકિકત તા. ૨ જી માર્ચની સવારે ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને રીપોર્ટથી જાહેર કરવી.

૨૩. જેમની છેવટની ગણત્રી થઈ ગઇ હોય અને ગણત્રી ચાલતી હોય તે દરમિયાન જો તેને બાહાર

ગામ જવા જરૂર જણાય તો તેને ગણત્રી થઇ ગયાની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ, દેવા (રા. રા. ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને મોકલી છે માટે તેમની પાસેથી મેળવી સમજ સાથે) બ્લોક કારકુનોને દેવી અને તેમને સમજ આપવા કહેવું ' કે કોઈ તેમની ગણત્રી ફરીથી કરવાનું કરે તો તે ટીકીટ તેને બતાવવી.

૨૪. છેવટની ગણત્રી ચાલતી હોય તે દરમિયાન બહાર ગામથી આવનાર મુસાફરો પાસે ગણત્રી થઈ ગયાની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ માગવી અને જો તેમની પાસે ન હોય તો તેઓ જ્યાં ઉતરવાના હોય ત્યાં તેમની ગણત્રી તમારે કરાવવી.

૨૫. રસ્તે ચાલતા મુસાફરો ગણત્રી થયા વિના રહી જાય નહીં માટે આસપાસ સીપાઇઓનાં થાણાં બેસારીને ટીકીટ ન બતાવી શકે તેમની ગણત્રી કરાવવી.

૨૬. રસ્તે રખડતા ભીખારીઓને તા. ૧ લી માર્ચ ૧૯૦૧ રાતના સાત બજે એક સ્થળમાં ભેળાં કરી ત્યાં તેમની ગણત્રી કરી લેવા બંદોબસ્ત કરવો.

૨૮. તા. ૨ જી માર્ચ ૧૯૦૧ ને દિવસે ડ ફોર્મમાં માગેલી હકીકત ભરવા વસ્તીઆણુ ઘરનો તથા સ્ત્રી પુરૂષનો સરવાળો કરો તેની જુદા જુદા માણસો પાસે (ઓછામાં ઓછા ત્રણ માણસો પાસે) બરાઈ કરાવવી અને જ્યારે બરાબર જણાય ત્યારેજ ફોર્મમાં હકિકત ભરવી.

જુનાગઢ, તા. ૨૦–૧૨–૧૯૦૦.

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમિશ્નર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

પત્રક (૬)

સરકલની તારીજ.

ચાર્જ

સરકલ

વિલેજ રજીસ્ટરનો નંબર.	ગામનું નામ.	બ્લોકની સંખ્યા.	વસ્તિયાણુ ઘરોની સંખ્યા.	વસ્તી.		
				કુલ.	પુરૂષ.	સ્ત્રી.
સરકલનું કુલ.						

સને ૧૯૦૧ ના માર્ચ મહિનાની તારીખ ને રોજ રા. રા. ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટની પાસે રજુ કરી.

સુપરવાઇઝર.

———:o:———

પ્રકરણ ૩ જું.

ગણત્રી કરનારને સામાન્ય સૂચના.

(અ) પ્રાથમિક ગણત્રી વખતની.

નોટ—પ્રાથમિક ગણત્રી એટલે સામાન્ય ગણત્રી પત્રકનાં તમામ આસનો દરેક ઘરનાં માણસોનાં નામ સહિત તેમના સંબંધમાં ભરવાં તે.

૧. આ પ્રાથમિક ગણુત્રી તા. ૧૫ મી જનેવારી સને ૧૯૦૧ થી શરૂ કરવાની છે. તમારે તમારા ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ તથા સુપરવાઈઝરો પાસેથી તે તારીખ પહેલાં સામાન્ય ગણુત્રી પત્રક ભરવાની સૂચના બરાબર સમજી ગણુત્રીની બુક તથા શાહી-બોટો કલમ વગેરે સાધનો મેળવી રાખવાં.

૨. તમારે તમારા બ્લોકમાંના જે જે ઘરનો જુદો નંબર આપ્યો હોય તે તે દરેક ઘેર તમારી ગણુત્રી બુકના બ્લોક પત્રકમાં એવાં ઘર જે અનુક્રમે દાખલ કર્યાં હોય તે અનુક્રમ પ્રમાણે જવું અને તેમાં રહેનારા દરેક શખ્સની હકીકત પ્રકરણ ૪ થામાં આપેલી સૂચના પ્રમાણે ભરવી.

૩. આ પ્રાથમિક ગણુત્રી કરતી વખતે તમારે **કાળી શાહી** વાપરવાની છે તે સિવાય કોઈ જાતની શાહી કે સીસાપેન વાપરવાની નથી તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

૪. સામાન્ય ગણુત્રી પત્રકોમાં તમામ હકીકત ગુજરાતી ભાષામાં સ્પષ્ટ રીતે લખવી.

૫. કેટલાક ગૃહસ્થો એવા હશે કે જેનાં ઘરનાં માણુસની ગણુત્રી સાધારણ માણુસોની માફક થાય તે અગવડ પડે તેવા ગૃહસ્થોને તેમને હાથે ભરવાનાં ફોર્મ આપવાનાં છે. તેવા કોણ ગૃહસ્થો અને કોને તેવાં ફોર્મ આપવાં તે તમારા સુપરવાઈઝર તમને બતાવશે તે પ્રમાણે તમારે પહોંચ લઈ તા. ૨૭ મી ફેબ્રુઆરી સુધીમાં તેમને આપવાં.

૬. ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે આવાં ફોર્મ જેને આપવાનાં હોય તેની પ્રાથમિક ગણુત્રી કરવાની નથી.

૭. રસ્તે રખડતા ભીખારીઓની પણ પ્રાથમિક ગણુત્રી કરવાની નથી.

૮. સામાન્ય ગણુત્રી પત્રકો સાફ અક્ષરથી ડાઘાડુધી વિના ભરવાં.

૯ સામાન્ય ગણુત્રી પત્રકો બગડે નહીં માટે પ્રથમ તમામ હકીકત સાદા કાગળની ચોપડીમાં લખી લઈ તે ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને બતાવી તે પાસ કરે ત્યારે સામાન્ય ગણુત્રી પત્રકો ભરવાં એમ કરવું ઠીક પડે તો તેમ કરવા અડચણ નથી.

૧૦. એકની એક હકીકત ફરીથી લખવાની હોય તો તે પૂરેપૂરી ફરીથી લખવી પણ 'સદર' 'એજન' કે એવા બીજા કોઇ શબ્દો કે નિશાની લખવા સાફ મના કરવામાં આવે છે.

૧૧. તમારા બ્લોકમાંના સર્વ ઘરો સંબંધી ભરવાની હકીકત સને ૧૯૦૧ ના ફેબ્રુઆરી માસની ૧૦ મી તારીખ સુધીમાં પૂરી કરવી જોઇયે.

૧૨. આ કામ બહુજ જરૂરનું છે માટે તમારી આ કામ સંબંધે કોઈ પણ રીતે ગફલત કે કસુર થશે તો તે કોઈ રીતે દરગુજર કરી શકાશે નહીં.

૧૩. જે નોંધ વિષે તમને શક લાગે તેનો તમારા સુપરવાઈઝરથી તુર્ત ખુલાસો લઇ લેવો.

છેવટની ગણુત્રી વખતની સૂચના.

નોટ—છેવટની ગણુત્રી એટલે પ્રાથમિક (કાચી) ગણુત્રી પ્રમાણે દરેક ઘરની હકીકત મેળવી જવી અને તેમાં સુધારો વધારો કરવા જરૂર જણાય તે કરવો તે.

૧૪. સને ૧૯૦૧ ના માર્ચ મહીનાની પહેલી તારીખ વાર શુક્રની રાત્રે સાત બજેથી છેવટની ગણુત્રી શરૂ કરી તેજ રાત્રે બાર બજે પૂરી કરવાની છે.

૧૫. તા. ૧ લી માર્ચની સાંજના છ બજ્યા સુધીમાં દીવા-બતી, શાહી-બોટા, કલમ વગેરે તમામ સાહિત્યો તથા પ્રાથમિક ગણુત્રી વખતે ભરી રાખેલી ગણુત્રી બુક સહિત તમારે તૈયાર થઇ રહેવું અને બરાબર સાત બજે ફેરી શરૂ કરવી.

નોટ—તમે તમારી ફેરીમાં જાઓ તે પહેલાં જે ઘરમાં તમે રહેતા હો તે ઘરમાં તમારી પોતાની ગણુત્રી તમારા ઘરના બીજા માણુસો સાથે થાય એવી ગોઠવણ કરતા જવું. તમે પોતે ગણુત્રીમાં આવ્યા વિના રહી ન જાઓ તેની ખાસ કાળજી રાખવી.

૧૬. આ છેવટની ગણુત્રી વખ્તે તમારે માત્ર **રાતી શાહી** વાપરવાની છે. રાતી શાહી સિવાય બીજી કોઇ જાતની શાહી કે સીસાપેન વાપરવા સાફ મના સમજવી.

૧૭. તા. ૧ લી માર્ચ ૧૯૦૧ ની રાતના સાત બજે તમારે તમારી ગણુત્રી બુકમાં જે અનુક્રમે ઘર લખ્યાં હોય તે અનુક્રમે દરેક ઘેર જવું. ત્યાં જઇ દરેક ઘરના મુખ્ય માણસને બોલાવવો અને તેના ઘરનાં માણસો સંબંધે જે હકિકત તે ઘરનાં ગણુત્રી ફોર્મમાં તમે પ્રાથમિક ગણુત્રી વખ્તે લખી હોય તે તેને વાંચી સંભળાવવી. દરેક માણુસની હકીકત વાંચતાં ખાસ પૂછવું કે તે માણુસ ઘરમાં હાજર છે કે નહીં, જો હાજર ન હોય તો રાતી શાહીથી તેની નોંધ છેકી નાખવી અને તે રાતી લીટી માત્ર ત્રીજા આસનમાં તેનાં નામ ઉપરજ ન દોરવી પણ તેના સંબંધીનાં તમામ આસન ઉપર સળંગ દોરવી.

ખાસ રીતે પૂછવું કે–પ્રથમની ફેરી પછી કોઈ નવા બાળકનો જન્મ થયેલ છે કે કોઇ નવા માણસો તે વખતે ઘરમાં હાજર છે. જો નવા બાળકનો જન્મ થયેલ હોય અથવા નવા પરોણા કે બીજાં નવાં માણસો (જે પ્રથમ ફેરી વખતે ઘરમાં હાજર ન હોય તે) આ છેવટની ગણુત્રી વખતે ઘરમાં હાજર હોય તો રાતી શાહીથી દરેક તેવા બાળક અને શખ્સની હકિકત સામાન્ય ગણુત્રીના પત્રકમાં તે ઘરની હકિકત સાથે દાખલ કરી લેવી અને તે પાનામાં મારગ ન હોય તો તે ઘરનો નંબર બીજા પાનામાં લખી તેની નીચે (ચાલુ) એમ કાંઉસમાં લખી આ બાળક અને નવા માણસની હકિકત લખી લેવી અને પછી તે પાનું ગણુત્રીની ચોપડીમાં છેવટ બાંધી લેવું.

નોટ–૧ જે શખ્સો ઘરમાં ખાતા પીતા હોય પણ તેમાંના કોઈ છેવટની ગણુત્રીની રાત્રે પોતાને ખેતરે, કે સીમમાં કે બજારે કે કોઇ કામે બહાર ગયેલ હોય તેમને ઘરમાં હાજરજ ગણવા, પણ જે લોકો છેવટની ગણુત્રી વખતે બહાર ગામ ગયેલા હોય તેમને ગેરહાજર ગણવા.

નોટ–૨ દુકાને જે માણસો સુવા ગયા હોય અને તેમની ગણુત્રી દુકાને થવાની હોય તો તેમને, તેમને ઘેર ગેરહાજર ગણવા.

૧૮. છેવટની ગણુત્રી વખતે ગેરહાજરીને લીધે રાતી લીટીથી ગેરહાજર માણુસની તમામ હકિકત **રાતી શાહીથી** તમે છેકી નાખો તે સિવાય કોઈ પ્રસંગે કોઈ પણ કારણસર તમારી પાસેની ગણુત્રી બુકમાં કોઈ જાતની છેક ભુંસા કે ફેરફાર કરવાની તમને સાફ મના કરવામાં આવે છે.

૧૯. પ્રાથમિક ગણુત્રી વખતે તમારી ગણુત્રી બુકમાં જે ઘરના નંબર નીચે 'ખાલી' એમ લખ્યું હોય તે તમામ ઘેર છેવટની ગણુત્રીની રાત્રે તમારે જવું અને જો તેમાંના કોઈ ઘરમાં કોઈ રહેતું માલુમ પડે તો એક નવું પાનું લેવું તેમાં આ ઘરનો નંબર લખવો અને તેમાં રહેતા તમામ માણુસોની હકિકત લાલ શાહીથી ભરવી અને આ પાનું તમારી બુકમાં છેવટ દાખલ કરવું અને આ ઘરના નંબર નીચે (ખાલી) લખ્યું હોય તે નંબર ત્યાંથી રાતી શાહીએ ચેરવો અને સામે રિમાર્કમાં (વસ્તીવાળું) એમ રાતી શાહીએ લખવું.

૨૦. તમારા બ્લોકનાં દરેક ઘરની હકિકતની બરાબર મેળવણી કરી તેમાં જરૂર જોતો સુધારો વધારો કર્યા પછી તમારે તમારા બ્લોકમાં ધર્મશાળા, મંદિર, મસ્જીદ, છાવણીની જગ્યા, ગાડાં છુટવાની જગ્યા, વટેમાર્ગુને મુકામ કરવાની જગ્યા, જાત્રાળુને ઉતરવાની જગ્યા, વહાણુ ઉપરનાં ઉતારૂઓને ઉતરવાની જગ્યા, ખલાસીને મુકામ કરવાની જગ્યા વગેરે જે હોય ત્યાં જવું અને ત્યાં જેટલાં માણુસો માલુમ પડે તે તમામની હકિકત તમારે નવાં ગણુત્રી ફોર્મમાં દાખલ કરવી. જ્યાંઈ માણુસોનો જથ્થો ભેળો થયેલો જણાય ત્યાં જઈ અને તેમની હકિકત પણ ગણુત્રી ફોર્મમાં લખી લેવી.

૨૧. તમારા બ્લોકમાં જેને પોતાને હાથે ભરવાનાં ગણુત્રી ફોર્મ આપ્યાં હોય તે તા. ૧ લી માર્ચની રાત્રે કે તા. ૨ જી માર્ચના સવારમાં તમારે તેમની પાસેથી પાછાં લઇ ભેળાં કરી લેવાં અને તે બરાબર નિયમ પ્રમાણે ભર્યા છે તે તપાસી છેવટે ગણુત્રી બુકમાં બાંધી દેવાં.

૨૨. કોઈ સ્ત્રી ઓઝલ કે એવા બીજા કારણસર તમારી રૂબરૂ હાજર ન થાય તો તેને તેમ કરવા તમારે ફરજ પાડવી નહીં.

૨૩. તા. ૨ જી માર્ચે તમારી ગણત્રી બુક સુપરવાઇઝર તપાસે અને પાસ કરે ત્યાર બાદ નીચે છાપેલ નમુના (ઈ) પ્રમાણે હકિકત તૈયાર કરી પત્રકમાં ભરી સુપરવાઇઝર પાસ કરે ત્યારે તમારી ગણત્રીબુક તથા આ પત્રક ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને આપવા માટે સુપરવાઇઝરને તા. ૨ જી માર્ચના સવારમાં તમારે આપી દેવાં અને તમારી ગણત્રી બુક તથા પત્રક ખરાં છે તેનો લેખિત દાખલો તમારે સુપરવાઇઝર પાસેથી મેળવી લેવા ભૂલવું નહીં.

૨૪. ગણત્રીનાં પત્રક ભરવા જરૂર જેતી હકિકત તમામ લોકો પુરી પાડવાને બંધાયલાં છે અને આ તેમની ફરજ તા. ૨૭-૮-૧૯૦૦ ના જાહેરનામાથી તેમને સ્પષ્ટ સૂચવેલી છે. પરંતુ વસ્તી પત્રકના કામ માટે જરૂર જેતી હકિકત સિવાય બીજી કોઇ પણ જાતની હકિકત પુછવા તમને સખ્ત મના કરવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે એક માણસની આવક કેટલી છે તે તમે પુછીજ શકો નહીં. કોઈ પણ ગણત્રી કરનાર ગણત્રીના કામને વગર જરૂરની હકિકત પૂછી માણસોને નકામો રંજ આપશે કે ગણત્રીના કામનું બહાનું બતાવી જબરીનથી પૈસા કઢાવશે અથવા તેવી કોઈ પણ જાતની બદફેલી કે ગેરવર્તણુક ચલાવશે તો તે ધારામાં ફરમાવ્યા પ્રમાણે ફોજદારી રીતે શિક્ષાને પાત્ર થશે.

૨૫. જે માણસોની ગણત્રી થઈ ગઇ હોય તેમને ગણત્રી ચાલતી હોય તે દરમ્યાન બહાર કે બહાર ગામ જવા ખાસ જરૂર જણાય તો તેમને " ગણત્રી થઈ ગયાની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ " તેમાં તેમનું નામ લખી તમારી સહી કરી આપવી અને તેમને સુચના આપવી કે કોઈ તેમની પાછી ગણત્રી કરવાનું કરે તો તે ટીકીટ તેને બતાવવી.

૨૬. ગણત્રીની હકિકત બતાનારી ટીકીટ તમને કોઈ માણસો બતાવે તો તેની ગણત્રી તમારે પાછી કરવાની નથી તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

જુનાગઢ, તારીખ ૨૦-૧૨ ૧૯૦૦.

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમિશનર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

પત્રક (ઈ).

બ્લોકની તારીજ.

ચાર્જ સરકલ

ગામનું નામ.	બ્લોક નંબર.	વસ્તિયાણુ ઘરોની સંખ્યા.	વસ્તી.			
			કુલ.	પુરૂષ.	સ્ત્રી.	

સને ૧૯૦૧ ના માર્ચ મહિનાની તારીખ ને રોજ રા. રા. સુપરવાઇઝર પાસે રજુ કરી.

બ્લોક કારકુન.

પ્રકરણ ૪ થું.

ગણત્રી કરનારાઓને સામાન્ય વસ્તી ગણત્રીપત્રક ભરવા સંબંધેની સૂચના.

નોટ—જ્યારે એકની એક હકિકત બીજી વખત લખવાની આવે ત્યારે "સદર" કે સદર સૂચક કોઈ નિશાની સર્વથા લખવી નહીં, પરંતુ તે હકિકત ગમે તેટલી વખત લખવી પડે તો પણ પૂરેપૂરી શબ્દમાં લખવી.

આસન પહેલું:—

૧. આ આસનમાં ઘર ઉપર ગેરથી જે નંબર મારવામાં આવેલ છે તે નંબર લખવાનો છે. જે ઘર ખાલી હોય તેના નંબર નીચે 'ખાલી' એમ લખી તેનાં બીજાં આસન ખાલી રાખવાં.

આસન બીજું:—

૧ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે, આ આસન તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત્રે પાકી ગણત્રી થઈ જાય ત્યાં સુધી ભરવાનું નથી, પરંતુ પાકી ગણત્રી થયા પછી માણસોની સંખ્યા મુકરર થયે ભરવાનું છે. આ અનુક્રમ નંબર આસન ત્રીજામાં લખેલા માણસોનો છે અને તે ઘરવાર માણસોનો નથી પણ આખા બ્લોકમાં જેટલાં માણસો હોય તેનો તમામનો અનુક્રમ નંબર ચાલતો રાખવાનો છે. દાખલા તરીકે નંબર ૧ ના ઘરમાં ચાર માણસો હોય અને નંબર ૨ ના ઘરમાં ચાર માણસો હોય તો નંબર ૨ ના પહેલા માણસ ઉપર અનુક્રમ નંબર એકથી શરૂ કરવાનો નથી, પરંતુ આગલા ઘરમાં છેલ્લો ચોથો નંબર આવ્યો એટલે તે પછીના ઘરમાં પાંચમે નંબરથી શરૂ કરવાનું છે. આ પ્રમાણે આખા બ્લોકમાં રાખે જવાનો છે.

આસન ત્રીજું:—

૧ આ આસન 'નામ' માટેનું છે. ઘરમાં દરેક રહેનારનું 'નામ' તથા બાપનું નામ લખવાનું છે. પ્રથમ ઘરનાં મુખ્ય માણસનું (પુરૂષ હોય કે સ્ત્રી હોય) નામ લખી તે નીચે ઘરનાં બીજાં માણસોનાં નામ લખવાં.

૨ ઘરના જે નોકરોનું ઘર તે ગામમાં ન હોય અને નોકરી કરવા ઉપરાંત તેઓની તમામ રહેણાક પણ તેમના શેઠના ઘરમાંજ હોય તેવા નોકરોનાં નામ તેમના શેઠના ઘરના માણસો સાથેજ લખવાં, પરંતુ જે નોકરોનાં ઘર ગામમાંજ હોય તેવા નોકરોની ગણત્રી તેમને ઘેર થશે માટે તેમના શેઠના ઘરમાં તેમની ગણત્રી કરવી નહીં.

૩ આ આસનમાં ઘરમાં જેટલાં માણસો ખાતાં પીતાં અને રહેતાં હોય તે તમામનાં નામ લખવાં તેમાં મુખ્ય આ નિયમ ધ્યાનમાં રાખવો કે, પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે ઘરમાં જે માણસ હાજર હોય પરંતુ છેવટની ગણત્રી વખતે એટલે તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત્રે તેઓ જો તે ઘરમાં હાજર રહેવાના ન હોય તો તેમનાં નામ પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે લખવાંજ નહીં, પરંતુ (તેથી ઉલટું) જે માણસ પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે ઘરમાં હાજર ન હોય પરંતુ માર્ચની ૧ લી તારીખની રાત્રે તે ઘરમાં હાજર રહેવાનો હોય તેનું નામ તે પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે હાજર ન હોય તોપણ લખવું. દાખલા તરીકે જે પરોણા પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે ઘરમાં હાજર હોય પરતું ૧૯૦૧ ના માર્ચની ૧ લી તારીખ સુધી તેઓ તે ઘરમાં રહેવાના ન હોય તો તેમનાં નામ પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે તે ઘરનાં માણસો સાથે આસન ત્રીજામાં દાખલ કરવાનાં નથી, પરંતુ જે પરોણા તા. ૧ લી માર્ચ સુધી તે ઘરમાં રહેવાના હોય તેમનાં નામ પણ તે માણસો સાથે લખવાં.

૪ ધર્મશાળા, સિરાઈ, મંદિર, મસજીદ કે તેવી કોઈ મુસાફરોને વિશ્રામ લેવાની જગ્યાઓમાં પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે જે લોકો સ્થાયી (હમેશાં) રહેતા હોય તેમનાંજ નામ આ આસનમાં લખવાં, પરંતુ જે મુસાફરો કે તેવા કોઈ અમુક વખત રહી માર્ચની ૧ લી તારીખ પહેલાં ત્યાંથી ચાલ્યા જવાના હોય તેવાનાં નામ લખવાનાં નથી.

૫ કોઈ સ્ત્રી પોતાનું નામ લેવામાં વાંધો લે તો તેને પરાણે નામ લેવા ફરજ પાડવી નહીં, પરંતુ તેણીના નામની જગ્યાએ "સ્ત્રી" એમ લખવું અને ઘરમાંના બીજા કોઈ પણ માણસ સાથે તેને શું સંબંધ છે તે પણ જણાવવો. નામ સિવાયનાં બીજાં આસનો તો તેણીના સંબંધમાં બીજાઓની પેઠે પૂરેપૂરાં ભરવાં. કોઈ સ્ત્રી પોતાનું કે પોતાના ધણીનું નામ ન લે તો તેમ કરવા તેને ફરજ પાડવી નહીં, પણ ઘરનાં બીજાં માણસો કે આડોસી પાડોસીને પૂછી બને તો નામ લખવું.

કોઈ બાળકનું નામ પાડયું ન હોય તો આ આસનમાં 'બાળક' એટલુંજ માત્ર લખવું.

નોટ:—એક ઘરનાં માણસોનાં નામ તથા બીજી હકિકત લખાઈ રહ્યા પછી એક લીટી ખાલી મૂકી તેનાતેજ પાનામાં બીજા ઘરની હકિકત લખવી. જો કોઈ ઘર ખાલી હોય તો તેનો નંબર પહેલા આસનમાં લખી તે નીચે 'ખાલી' એવા શબ્દ લખી તે સામેનાં તમામ આસન ખાલી રાખી તથા તે નીચે એક લીટી ખાલી રાખી તેજ પાના ઉપર બીજા ઘરની હકિકત લખવી શરૂ કરવી. એકજ ઘરમાં નવથી વધારે માણસો હોય તો એવા વધારે માણસો સંબંધી હકિકત બીજા પાના ઉપર લખવી. માત્ર તે પાનાને મથાળે સદરહુ ઘરનો નંબર લખવો તથા તેની આગળ "ચાલુ" એવા શબ્દ કાંઉંસમાં મૂકવા.

આસન ચોથું:—

૧ આ આસન 'ધર્મ' અને 'પંથ' માટેનું છે. જે માણસ જે પોતાનો 'ધર્મ' તથા 'પંથ' કહે તે લખી લેવાં. ધર્મ તથા પંથ સંબંધે સવાલ પુછતાં કોઈ માણસ સવાલનો અર્થ ન સમજે તો તેને બરાબર સમજ પાડવી જોઇએ.

(અ) **ધર્મ:—**

સામાન્ય રીતે ધર્મના પ્રકાર નીચે પ્રમાણે માલુમ પડશે.

(૧) હીન્દુ, (૨) મુસલમાન, (૩) પારસી, (૪) ખ્રિસ્તી, (૫) અનાર્ય, (૬) શીખ, (૭) બૌધ, (૮) યાહુદી, (૯) જૈન.

કોઇ બ્રહ્મસમાજ કે આર્યસમાજ કે તેવી કોઇ બીજી સમાજના માનનારા હોય તો તેમના સંબંધમાં તે પ્રમાણે લખવું.

જંગલી લોકો જે પોતે હિન્દુ નથી એમ કહે પણ તેમનો 'ધર્મ' શું તે કહી શકે નહીં તો તેમને અનાર્ય (animistic) લખવા અને તેમની જાતનું નામ લખવું.

મોમનાં, શેખ અને મોલસલામનો ધર્મ "મુસલમાન" ગણવો.

(બ) **પંથ:—**

ધર્મ નીચે કાઉંસમાં "પંથ" લખવો. દાખલા તરીકે હિન્દુ (વૈષ્ણવ વલ્લભાચાર્ય) મુસલમાન (શિયા) જૈન (શ્વેતાંબરી) પારસી (સેનશાઇ). પંથ સંબંધે ધ્યાનમાં રાખવું કે મુખ્ય 'પંથ' લખવાનો છે. સામાન્ય રીતે પંથના નીચેના પ્રકાર માલુમ પડશે.

(અ) હિન્દુ ધર્મ માટે

(૧) શૈવ, (૨) વૈષ્ણવ, (૩) શાક્ત અથવા દેવી ઉપાસક.

નોટ—જુદી જુદી શાખાઓવાળા પંથના લોકના સંબંધમાં તેઓ તે પંથની કહી શાખાના માનનારા છે તે બતાવવું, દાખલા તરીકે વૈષ્ણવ પંથ મુખ્ય અને વલ્લભાચાર્યના પંથના, રામાનુજના પંથના, સ્વામીનારાયણના પંથના એ જુદી જુદી વૈષ્ણવ પંથની શાખા છે, તો એક માણસ વૈષ્ણવ પોતાનો પંથ કહે તો તે વલ્લભાચાર્યના પંથનો છે કે રામાનુજના પંથનો છે કે સ્વામીનારાયણના પંથનો છે એ પણ પુછી વૈષ્ણવ વલ્લભાચાર્ય, વૈષ્ણવ સ્વામીનારાયણ વગેરે જે હોય તે લખવું.

(બ) મુસલમાન ધર્મ માટે.

(૧) શિયા. (૨) સુની.

(ક) જૈન ધર્મ માટે.

(૧) શ્વેતામ્બરી. (૨) દીગમ્બરી અગર ઢુંઢિયા.

(૩) પારસીઓ માટે.

(૧) શહેનશાઈ. (૨) કદમી.

(૪) ખ્રિસ્તી માટે તેઓ બતાવે તે.

(એ૬) શિખલોકો માટે તેઓ બતાવે તે.

(જ્યારે સ્ત્રી કે છોકરાં કે ચેલા કોઇ પોતાનો પંથ બતાવી શકે નહિ ત્યારે) સ્ત્રીના સંબંધમાં તેમના ધણીનો જે પંથ હોય તેજ તેમની સ્ત્રીનો પંથ ગણવો અને મા બાપનો પંથ તેજ તેમના છોકરાંનો 'પંથ' ગણવો. ગુરૂનો જે પંથ તેજ તેમના ચેલાનો પંથ ગણવો.

જે ખ્રિસ્તીને લખતાં વાંચતાં આવડતું હોય તેનો પંથ બને તો ઇંગ્રેજીમાં તેને હાથેજ લખાવવો.

નોટ—કોઈ માણસ પોતાનો પંથ ન બતાવી શકે અથવા પંથ ન હોય તો કાંઈ લખવા જરૂર નથી.

આસન પાંચમું:—

આ આસન પુરૂષ સ્ત્રી વિગેરેનો ભેદ બતાવવા માટેનું છે. પુરૂષ કે સ્ત્રી જે હોય તે લખવું. કોઈ સ્ત્રીએ પોતાનું નામ ન કહ્યાથી ત્રીજા આસનમાં "સ્ત્રી" એમ લખ્યું હોય તો પણ આ આસનમાં "સ્ત્રી" એમ લખવું.

હિજડા (નપુંસક) ને પુરૂષમાં ગણી તેમને માટે આ આસનમાં 'પુરૂષ' એમ લખવું. ત્રીજા આસનમાં 'બાળક' એમ લખ્યું હોય તેનો પણ ભેદ બતાવવા માટે આ આસનમાં 'પુરૂષ' કે 'સ્ત્રી' જે હોય તે લખવું. આ ભેદ બતાવવામાં છોકરો, છોકરી, બાળક એ શબ્દો વાપરવા નહીં પણ 'પુરૂષ' અને 'સ્ત્રી' એ શબ્દો વાપરવા.

આસન છઠું:—

આ આસન પરણેલાં, વગર પરણેલાં (કુંવારાં) કે રાંડેલ (વિધવા કે વિધુર) તે હકિકત માટેનું છે સ્ત્રી, પુરૂષ, અને બાળક તમામના સંબંધમાં આ હકિકત બતાવવાની છે.

જે પુરૂષ અને સ્ત્રી વચ્ચે છેડાછુટકો થયો હોય કે તલાક થએલ હોય અને જે સ્ત્રી પુરૂષ ત્યાર બાદ બીજે ઠેકાણે પરણેલ ન હોય તો તેમને રાંડેલ તરીકે ગણવાં.

જેમનાં લગ્ન થયેલ હોય તેમને પરણેલ ગણવાં.

જે સ્ત્રી, પુરૂષો પરણવાની પૂરેપૂરી ક્રિયા કર્યા વિના રીવાજથી પરણેલાં મનાતાં હોય તો તેને પરણેલાં ગણવાં.

જેમનો વિવાહ મળ્યો હોય કે સગાઈજ માત્ર થઈ હોય તેમને વગર પરણેલાં (કુંવારાં) ગણવાં. પરણવાની ક્રિયા પૂરેપૂરી કર્યા વિના કોઈ સ્ત્રી, પુરૂષ પોતાને પરણેલાં માનતાં હોય પરંતુ રીવાજથી તે કબુલ રખાતું ન હોય તો તેમને કુંવારાં ગણવાં.

કોઈ સ્ત્રી કુંવારી છતાં તેને છોકરાં હોય તોપણ તેને વગર પરણેલી ગણવી. હિજડા તથા વેશ્યાને વગર પરણેલામાં ગણવાં.

આસન સાતમું:—

આ આસન ઉંમર માટેનું છે. જેટલાં વર્ષ પૂરાં થયાં હોય તેટલાં લખવાનાં છે. ચાલતું વર્ષ લખવાનું નથી. માર્ચની ૧ લી તારીખે જેટલાં વર્ષ પૂરાં થતાં હોય તેટલાં લખવાનાં છે. વર્ષ ઉપર માસ કે દિવસ લખવાના નથી.

એક વર્ષથી નાની ઉંમરના બાળકના સંબંધમાં આ ઉમરના આસનમાં " બાળક " એટલું લખવું. તેની ઉમ્મરના માસ કે દિવસ લખવાના નથી. જે કોઇ પોતાની ઉંમર કેટલી છે તે કહી શકે નહીં તેમને કોઈ પ્રસિદ્ધ બનાવ યાદ આપી તેનાથી આગળ પાછળ અમુક વર્ષ એ પ્રમાણે બને તો તેના જન્મની સાલ તેનાથી નક્કી કરવી. દાખલા તરીકે પાંત્રીશા પછી કેટલાં વર્ષે જન્મ થયો વગેરે.

કોઇ પણ રીતે કોઈ પણ માણસની ઉમ્મર જાણી શકાયજ નહીં તો પછી તેની ઉમ્મર તેને જોવાથી જે દેખાતી હોય તે લખવી.

આસન આઠમું:—

આ આસનમાં હિન્દુની તથા જૈનની જ્ઞાતિ લખવી. જેઓમાં જ્ઞાતિ નથી તેમની જાત લખવી. ખ્રિસ્તીઓ તથા બૌદ્ધ લોકોનો વર્ગ લખવો. ખ્રિસ્તી, યુરોપીઅન, યુરેઝીયન, કે નેટીવ ક્રિશ્ચન છે તે બતાવવું. આઠમું આસન બહુજ સાવધાનીથી ભરવાનું છે. હિન્દુ અને જૈનના સંબંધમાં તેમની મૂખ્ય જ્ઞાતિ અથવા જાતિ નામ આઠમા આસનમાં લખવું. દાખલા તરીકે કોળી, લુહાર, ભીલ, કુંભાર, તેલી આવા લોકોની જાતિ નામના પેટા વિભાગો લખવા નહિ. એટલે કે કોળી કે ભીલના સંબંધમાં તેમનું મૂખ્ય જાતિ નામ ' કોળી ' કે ' ભીલ ' છે તેના પેટા વિભાગ જેવા કે ચુંવાળીયા કોળી, પટેલીયા ભીલ લખવાના નથી.

નોટ—મૂખ્ય જ્ઞાતિના પેટા વિભાગ માત્ર બ્રાહ્મણ, વાણીયા, લીંગાયત અને મરાઠાના સંબંધમાંજ લખવાના છે. બ્રાહ્મણ, વાણીયા, લીંગાયત અને મરાઠાના સંબંધમાં તેઓ જે પેટા જ્ઞાતિમાંજ માત્ર પરણી શકે તે તેમની પેટા જ્ઞાતિ લખવી અને બ્રાહ્મણ, વાણીયા, લીંગાયત, મરાઠા તે મૂખ્ય જ્ઞાતિ લખવી.

દાખલા તરીકે એક માણસ પોતાની મૂખ્ય જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણની કહે તો તેની મૂખ્ય જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણની લખવી અને તે બ્રાહ્મણની જે પેટા જ્ઞાતિમાંજ માત્ર પરણી શકે તે તેની ' પેટા જ્ઞાતિ ' તરીકે લખવી; જેમકે એક માણસની મૂખ્ય જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ હોય અને તે નાગરમાંજ પરણી શકે તો તેની પેટા જ્ઞાતિ ' નાગર ' લખવી, ઔદિચ્યમાંજ પરણી શકે તો તેની પેટા જ્ઞાતિ ઔદિચ્ય લખવી; પોકરણામાંજ પરણી શકે તો તેની પેટા જ્ઞાતિ પોકરણા લખવી; શેનવી, હાવીક, અગરવાલ કે કોકનસ્થમાંજ પરણી શકે તો તેની પેટા જ્ઞાતિ શેનવી, હાવીક, અગરવાલ, કે કોકનસ્થ (પ્રસંગ પ્રમાણે) લખવી.

વાણીયા એ મૂખ્ય જ્ઞાતિ છે જેથી જે પોતાને વાણીયો કહે તેની મૂખ્ય જ્ઞાતિ વાણીયાની લખવી અને તે વાણીયાની જે પેટા જ્ઞાતિમાં પરણી શકે તે તેની પેટા જ્ઞાતિ તરીકે લખવી. જે વાણીયો દેશવાલ, અગરવાલ, નાગર કે ઓસવાલમાંજ પરણી શકે તેની પેટા જ્ઞાતિ દેશવાલ, અગરવાલ, નાગર કે ઓસવાલ (પ્રસંગ પ્રમાણે) લખવી.

તેજ પ્રમાણે લીંગાયતની પેટા જ્ઞાતિ વાનીજગર, શીલવંત, જનગામ, ધુલપવર, દેવાંગ વગેરે તથા મરાઠાની પેટા જ્ઞાતિ કોકની મરાઠા અથવા કુનબી મરાઠા જે હોય તે લખવી, પેટા જ્ઞાતિ નીચે પ્રમાણે લખવી.

બ્રાહ્મણ–દેશસ્થ; વાણીયા–ઓસવાળ; લીંગાયત–દેવાંગ; મરાઠા–કોકની વગેરે (પ્રસંગ પ્રમાણે) આ જ્ઞાતિ સંબંધી આસનમાં ધર્મ ઉપરથી થયેલા કે કોઇ શાળા ઉપરથી થયેલા ભેદો બતાવવા નહીં, દાખલા તરીકે વૈષ્ણવ, સ્માર્ત, આપસ્તમ્બ, ઋગવેદી વગેરે.

નોટ—જો ધર્મ કે શાળાના વિભાગ તેજ જે પેટા વિભાગમાંજ પરણી શકાય તે પેટા વિભાગ હોય તો તે બતાવવામાં હરકત નથી.

જે નામો માત્ર નિવાસસ્થાન (રહેણાકની જગ્યા) બતાવે છે અને તેથી તે નામમાં તે જગ્યામાં રહેનારા જુદી જુદી જ્ઞાતિના માણસોનો સમાવેશ થાય છે તેવાં નામ આ જ્ઞાતિ વિભાગ બતાવવાના આસનમાં દાખલ કરવાં નહિ; દાખલા તરીકે એક માણસ પોતાને બ્રાહ્મણ કહે અને પેટા જ્ઞાતિ પૂછતાં ' ગુજરાતી ' ' હિન્દુસ્થાની ' કે ' પરદેશી ' કહે તો ' ગુજરાતિ '

હિન્દુસ્થાની કે પરદેશી પેટા વિભાગ તરીકે લખવાં નહિ; કારણ કે ગુજરાતિ એટલે ગુજરાતમાં રહેનારા; બ્રાહ્મણો સિવાય હજારો જાતીઓનાં માણસો ગુજરાતમાં રહે છે જેથી તે શબ્દો કાંઈ જરૂરની હકીકત બતાવતા નથી. ગુજરાતિ, હિન્દુસ્થાની, પરદેશી કાંઇ જ્ઞાતિ વિભાગ નથી માટે તેવા વિભાગ મુખ્ય જ્ઞાતિમાં કે પેટા જ્ઞાતિમાં સર્વથા લખવા નહીં.

મુસલમાન જાતિના સંબંધમાં કુટુમ્બના મુખ્ય માણસનો જે જાતિ વિભાગ હોય તે સંબંધે પૂરતો તપાસ કરી તે જાતિ વિભાગ લખવો. દાખલા તરીકે કોઈ પોતાને બ્લોચ, બ્રાહુઈ, કે સુમરા કહે તો માત્ર બ્લોચ, બ્રાહુઇ કે સુમરા લખવું નહીં પણ બ્લોચ–રીંડ; બ્રાહુ–અહમદ-ઝાઈ; કે સુમરા–તુમરીઓ એ પ્રમાણે પ્રસંગ અનુસાર લખવું. જે લોકો ખ્રીસ્તી થઇ ગયા હોય તેમને તેમની મૂળ જ્ઞાતિ કહેવા ફરજ પાડવી નહીં. પરન્તુ જો કહેવામાં તેમને હરકત ન હોય તો તે પૂછી આઠમા આસનમાં દાખલ કરવી.

આસન નવમું તથા દશમું:—

આ આસન નવમું જાતે કામ કરનારાઓનો મુખ્ય ધંધો બતાવવા માટેનું છે અને આસન દશમું તેમનો પેટા ધંધો અથવા એકથી વિશેષ પેટા ધંધા હોય તો તેમાંના જે પેટા ધંધા ઉપર તે વધારે વખત ગાળતાં હોય તે પેટા ધંધો બતાવવાનું છે.

નોટ:—એક માણસને એકથી વિશેષ પેટા ધંધા હોય તો તે તમામ આસન દશમામાં લખવાનાં નથી, પરંતુ તે તમામ પેટા ધંધાઓમાંથી જેના ઉપર તે તેનો વધારે વખત ગાળતો હોય તેજ પેટા ધંધો માત્ર લખવાનો છે.

દાખલા તરીકે એક માણસ કપડાનો વ્યાપાર કરેછે અને તેની સાથે સગવડે વ્યાજ વટાવનો ધંધો કરેછે તો તેના સંબંધમાં ૯ નવમા આસનમાં "કપડાનો વ્યાપાર" એમ લખવું અને દશમા આસનમાં "વ્યાજ વટાવનો ધંધો" એમ લખવું.

નોટ:—કોઈ માણસ બે ચાર ધંધા કરતો હોય અને તેમાંથી મુખ્ય ધંધો કયો? તે, તે કહી શકે નહીં તો જે ધંધા ઉપર તે વિશેષ વખત ગાળેછે એમ કહે તે ધંધો મુખ્ય ગણવો.

નોકરીનો, દુકાનદારીનો, મજુરીનો અને લખવાનો ધંધો એ એવા બહોળા અર્થના શબ્દો છે કે માત્ર નોકરી, દુકાનદારી, લખવું કે મજુરી એ બોગમ શબ્દ લખવાથી બસ ન માનવું પણ તેના નીચે પ્રમાણે પ્રકાર જણાવવા.

(અ) નોકરી:—

કોઇ પણ માણસ પોતાનો ધંધો "નોકરી" નો કહે ત્યારે નીચે બતાવેલા પ્રકારમાં કઈ-જાતની નોકરી એ બતાવવું.

(૧) સરકારી નોકરી
  (અ) આ રાજ્યની નોકરી.
  (બ) બીજા દેશી સંસ્થાનની નોકરી.
  (ક) અંગ્રેજ સરકારની નોકરી.

(૨) રેલવે ખાતાની નોકરી.

(૩) સુધારાઈ ખાતાની નોકરી.

(૪) ગામ નોકરી.

(૫) ઘરની ખાનગી નોકરી.

ઉપરના નોકરીના પ્રકાર સાથે જે ખાતામાં જે દરજ્જાની તે નોકરી કરતો હોય તે દરજ્જો તથા તેના કામનું સ્વરૂપ બતાવવું.

જે માણસનો ધંધો ઉપરના (૫) મા પ્રકારનો ઘરની ખાનગી નોકરીનો હોય તેના સંબંધમાં તે જે જાતની નોકરી કરતો હોય તે જાત બરાબર બતાવવી અને તેની સાથે

જેની તે નોકરી કરતો હોય તેનો ધંધો પણ બતાવવો. દાખલા તરીકે જમીનદારનો રસોયો, મુનસફનો હમાલ.

(બ) દુકાનદારી:—

કોઇ માણસ પોતાનો ધંધો દુકાનદારીનો કહે તો તેની સાથે બતાવવું જોઇએ કે તે કપડનો ધંધો કરેછે કે ગંધીઆણાનો ધંધો કરેછે કે સ્ટેશનરી વેચવાનો ધંધો કરેછે વિગેરે. માત્ર "દુકાનદારી" ચાલે નહીં.

(ક) મજુરી:—

કોઈ માણસ પોતાનો ધંધો "મજુરી" નો કહે તો માત્ર "મજુરી" લખવું બસ નથી પણ તેનો પ્રકાર બતાવવો જોઇએ.

ખેતરની મજુરી સંબંધે નીચે (ઇ) (૩) માં પ્રકાર બતાવવામાં આવશે. માટે તે શિવાયની મજુરી સંબંધે પ્રકાર બતાવવા. દાખલા તરીકે માટી ખોદનાર, ખાણમાં મજુરી કરનાર, મીલ, જીન કે તેવા કોઈ કારખાનામાં મજુરી કરનાર.

નોટ:—આવે પ્રસંગે તે ખાણ, મીલ, જીન વિગેરેમાં જે જાતનું કામ થાતું હોય તે તથા જે જાતની મજુરી તેઓ કરતા હોય તે બતાવવું.

(ડ) ખેડુત:—

કોઈ માણસ પોતાનો ધંધો ખેડુતનો કહે તેના સંબંધમાં નીચે પ્રમાણે પ્રકાર બતાવવા:—

(૧) સાંથ લેનારા (ઉઘડ રકમ ખેડવાણુ જમીનના ભાડા તરીકે લેનારા).

(૨) જાતે ખેતી કરનારા અગર તેના ભાગીયા.

(૩) ખેતરમાં મજુરી કરનારા.

(અ) રોજંદી મજુરી લઈ કામ કરનાર.

(બ) ઉઘડ ઠરાવી મજુરી કરનાર.

(ઇ) બાગવાન:—

કોઇ માણસ બાગવાનનું અથવા બાગનાં ઝાડ વગેરે સમારી રાખવા વગેરેનું બાગાત કામ કરતો હોય અગર એલચી, સોપારી, મરી, પાન વગેરે એવી કોઈ ખાસ ચીજો ઉત્પન્ન કરવાનો ધંધો કરતો હોય તો તે પ્રકાર બતાવવો.

(એફ) પેન્શન ખાનાર:—

પેન્શન ખાનારાઓની બાબતમાં તેઓ લશ્કરી ખાતાનું પેન્શન ખાયછે કે મુલકી ખાતાનુ, (લશ્કરી શિવાયનું) પેન્શન ખાયછે તે બતાવવું.

(જી) ગુમાસ્તો:—

કોઈ માણસ પોતાનો ધંધો ગુમાસ્તાનો કહે તો તે જેનો ગુમાસ્તો હોય તેનો ધંધો બતાવવો અને તે ગુમાસ્તા તરીકે શું કામ કરેછે તે બતાવવું. દાખલા તરીકે કપડ વેચનારનો નામું માંડનાર ગુમાસ્તો.

(એચ) વ્યાપારી:—

વ્યાપારીના સંબંધમાં જે પ્રકારનો તેઓ વ્યાપાર કરતા હોય તે બતાવવું અને જે માલનો તેઓ વેપાર કરેછે તે માલ બનાવતા પણ પોતેજ હોય તો તે માલ "બનાવનાર અને વેચનાર" એમ પણ બતાવવું.

(આઇ) કારીગર:—

કારીગરના સંબંધમાં તેની કારીગીરીનો પ્રકાર બતાવવો. દાખલા તરીકે વણકર હોય

તો તે રૂ વણેછે કે રેશમ વણેછે કે શેતરંજી વણેછે વગેરે બતાવવું. બંગડી બનાવનાર હોય તો તે કાચની બંગડી બનાવેછે કે લાખની વગેરે બતાવવું.

નોટઃ—(૧) શહેરમાં જમીન અથવા મકાનના ભાડા ઉપર પોતાનું જે ગુજરાન ચલાવનાર હોય તેમને "જમીનદાર" લખવા.

(૨) જે લોકો વ્યાજ કે ખત ખાતાં કે શેર લોન અગર તેવી બાબતની જમીનગીરી ઉપર નાણા ધીરી ગુજરાન ચલાવતા હોય તેમને થાપણવાળા લખવા. (ગીરોદારનો સમાવેશ આમાં કરવો. ભાડાં ખાનાર માફક ઉપરના નં. ૧ પ્રમાણે તેમને "જમીનદાર" ગણવાના નથી.) બૈરાં, છોકરાં કોઇ પણ જાતનો ધંધો કરતાં હોય તો તે ધંધાથી તેઓ પૈસા કમાતાં હોય કે નહીં, તો પણ તેમના સંબંધમાં પણ આસન નવમામાં ધંધાની હકિકત બતાવવી.

નોટઃ—ખેડુના ઘરનાં જેટલાં માણસો તેમના પોતાના ખેતરમાં કામ કરતાં હોય તે તમામ જો કે ખુલ્લી રીતે પૈસો ન કમાતાં હોય તો પણ તેઓ ખેતરની ઉત્પન્નમાં સાધનભૂત હોઇને તમામને ખરેખર કામ કરનારાં ગણી નવમા આસનમાં દાખલ કરવાં અને તેથી તેઓ આશ્રિત ન ગણાતાં અગીઆરમા આસનમાં દાખલ નહીં થાય.

બાવા, જોગી, સન્યાસી, ભીખારીના સંબંધમાં તે કોઈ સ્થળધારી છે કે રખડી પોતાનું ગુજરાન ચલાવેછે કે કોઈ ચોકસ સ્થળેથી નિયમીત રીતે તેના ગુજરાન માટે બંદોબસ્ત થએલો છે વગેરે હકિકત લખવી.

નોટઃ—જો કોઇને પેટા ધંધો ન હોય તો તેના સંબંધમાં ૧૦ દશમા આસનમાં "નથી" એમ લખવું.

નોટઃ—પેટા ધંધો એટલે એક મુખ્ય ધંધા સાથે બીજો વધારાનો ધંધો કરવામાં આવતો હોય તે.

આસન અગીઆરમુઃ—

આ આસન જાતે કામ કરનારા ઉપર પોતાના ગુજરાનનો આધાર રાખનાર આશ્રિતોના ગુજરાનનું સાધન બતાવવાનું છે.

"આશ્રિતો" કોને કહેવા તે બરાબર સમજવાનું છે. જે માણસો જાતે કે નોકર મારફત કોઇ પણ જાતનો ધંધો કરી પોતાનું ગુજરાન ચલવતાં ન હોય પરંતુ તેમના ગુજરાનનો તમામ આધાર બીજા માણસ ઉપર હોય તેવાં માણસો જેની ઉપર તેમના ગુજરાનનો આધાર હોય તેનાં "આશ્રિત" કહેવાય, દાખલા તરીકે ન કમાતાં હોય તેવાં છોકરાં, સ્ત્રી વગેરે..

નોટઃ—ઘરમાં કામ કરનાર નોકરનો "આશ્રિત" માં સમાવેશ થાય નહીં, કારણ કે તે નોકરી કરી પગાર મેળવી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે જેથી તે જાતે કામ કરનાર ગણાય.

"આશ્રિતો" ના ગુજરાનના સાધન તરીકે કુટુંબના મુખ્ય માણસનો અથવા જે તેમનું ગુજરાન ચલાવતો હોય તેનો મુખ્ય ધંધો આ આસન ૧૧ અગીયારમામાં લખવો.

કોઈ અવિભક્ત કુટુંબમાં ઘણા માણસો કમાતા હોય ત્યારે તેમાં જે વડીલ હોય કે મુખી માણસ હોય તેનો ધંધો કુટુંબના તે આશ્રિતોના ગુજરાનના સાધન તરીકે અગીયારમા આસનમાં લખવો.

આસન બારમુઃ—

આ આસન "જન્મભૂમિ" બતાવવાનું છે આ રાજ્યના ગમે તે શેહેર, ગામ, કે મહાલમાં કોઈ માણસ જન્મ્યો હોય તોપણ તેની "જન્મભૂમિ" તરીક તે શહેર, મહાલ કે ગામનું નામ ન લખતાં માત્ર બારમા આસનમાં "જુનાગઢ" એટલું જ લખવું. જો કોઈ માણસ આ રાજ્યની બહાર જન્મ્યો હોય તો જે પ્રાંત કે રાજ્યમાં તે જન્મ્યો હોય તે પ્રાંત કે રાજ્યનું નામ બતાવવું.

જો કોઈ માણસ મુંબઇ ઇલાકા બહાર જન્મ્યો હોય તો જે પ્રાંતમાં તે જન્મ્યો હોય તે પ્રાંતનું અને તેની સાથે તે પ્રાંત જે ઇલાકામાં આવ્યો હોય તે ઇલાકાનું નામ લખવું.

જો કોઈ માણસ હિન્દુસ્થાનની બહાર જન્મ્યો હોય તો જે દેશમાં તે જન્મ્યો હોય તે દેશનું નામ બતાવવું, જેમકે ચીન, અફગાનીસ્થાન, સીલોન.

નોટ—જન્મભૂમિમાં કોઈ સ્થળે ગામડા કે તાલુકાનું નામ લખવાનું નથી,

આસન તેરમું:—

દરેક માણસ સાધારણ રીતે હમેશાં પોતાના ઘરમાં જે ભાષા બોલતો હોય તે ભાષા તે માણસની સાધારણ ભાષા તરીકે આ તેરમા આસનમાં લખવી.

આસન ચૌદમું:—

આ આસન "ભણેલ" કે "અભણ" બતાવવાનું છે.

જે માણસને હરકોઈ ભાષા લખતાં અને વાંચતાં બન્ને આવડતું હોય તેને "ભણેલ" ગણવો.

જેને કોઈ એક પણ ભાષા લખતાં અને વાંચતાં ન આવડતી હોય તે "અભણ" ગણવો.

"ભણેલ" ના સંબંધમાં તેને જે ભાષા કે ભાષાઓ લખતાં અને વાંચતાં બન્ને આવડતી હોય તે તમામ ભાષાનાં નામ લખવાં. તેમાં જે ભાષા તેને સૌથી સરસ આવડતી હોય તે પહેલી લખવી અને બાકીની તે પછી લખવી.

આસન પંદરમું:—

આ આસન ચૌદમા આસનમાં જે "ભણેલા" લખ્યા હશે તેમને માટેજ ભરવાનું છે, અને જે ભણેલા પૈકી પણ જેમને અંગ્રેજી લખતાં વાંચતાં બન્ને આવડતું હશે તેના સંબંધમાંજ આ આસન ભરવાનું છે. ભણેલા પૈકીના જેમને અંગ્રેજી લખતાં વાંચતાં આવડતું નથી તથા જેઓ "અભણ" છે તેમના સંબંધમાં આ પંદરમું આસન કોરું રાખવાનું છે.

આસન સોળમું:—

જે માણસો બન્ને આંખે આંધળાં હોય અથવા જે જન્મથી બહેરાં અને મુંગાં હોય, અથવા જે ગાંડાં હોય, અથવા જેઓ રક્તપિત્તના રોગવાળાં હોય તેમના સંબંધમાં આ આસનમાં તેમની આ "બોડ" લખવી.

પરંતુ જે કોણે હોય, જન્મ્યા પછી મુંગા અને બહેરા થએલ હોય, અગર જેને સફેદ કોઢ હોય તેમને માટે આ સોળમા આસનમાં કાંઇ લખવું નહીં.

નોટ:—ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે મુંગાં અને બહેરાં જન્મથી હોય તેમની બોડ આસન ૧૬ મામાં લખવાની છે, બન્ને આંખે આંધળાં તથા ગાંડાં જન્મથી હોવા જરૂર નથી. જન્મ પછી થએલ હોય તો પણ તેમની બોડ આસન ૧૬ સોળમાં લખવી.

જુનાગઢ,
તારીખ ૨૦-૧૨-૧૯૦૦.

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમિશ્નર જુનાગઢ સ્ટેટ.

પ્રકરણ ૫ મું.

વહાણ, સ્ટીમર વગેરેનાં માણસોની ગણત્રી કરવા સંબંધે ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટોને તથા તરી દફ્તરી તથા કારકુનોને તથા વહાણના કેપ્ટનને સૂચના.

વહાણના પ્રકાર—(વસ્તીગણત્રી માટે).

(૧) બ્રીટીશ ઇંડિયા અથવા દેશી સંસ્થાનોનાં અને પર રાજ્યનાં અથવા નામદાર અંગ્રેજ સરકારના મુલકનાં બંદરો વચ્ચે આવજાવ કરતાં વહાણો.

નોટ—આ પ્રકારનાં વહાણો તા. ૧ લી માર્ચ ૧૯૦૧ ની રાત્રે આપણા બંદરમાં હોય તોજ આ વહાણના માણસોની ગણત્રી કરવાની છે; નહીં તો નહીં.

ગામ જવા જરૂર જણાય તો તેને ગણુત્રી થઇ ગયાની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ, દેવા (રા. રા. ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને મોકલી છે માટે તેમની પાસેથી મેળવી સમજ સાથે) બ્લોક કારકુનોને દેવી અને તેમને સમજ આપવા કહેવું' કે કોઈ તેમની ગણુત્રી ફરીથી કરવાનું કરે તો તે ટીકીટ તેને બતાવવી.

૨૪. છેવટની ગણુત્રી ચાલતી હોય તે દરમિયાન બહાર ગામથી આવનાર મુસાફરો પાસે ગણુત્રી થઈ ગયાની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ માગવી અને જો તેમની પાસે ન હોય તો તેઓ જ્યાં ઉતરવાના હોય ત્યાં તેમની ગણુત્રી તમારે કરાવવી.

૨૫. રસ્તે ચાલતા મુસાફરો ગણુત્રી થયા વિના રહી જાય નહીં માટે આસપાસ સીપાઇઓનાં થાણાં બેસારીને ટીકીટ ન બતાવી શકે તેમની ગણુત્રી કરાવવી.

૨૬. રસ્તે રખડતા ભીખારીઓને તા. ૧ લી માર્ચ ૧૯૦૧ રાતના સાત બજે એક સ્થળમાં ભેળાં કરી ત્યાં તેમની ગણુત્રી કરી લેવા બંદોબસ્ત કરવો.

૨૮. તા. ૨ જી માર્ચ ૧૯૦૧ ને દિવસે ડ ફોર્મમાં આગેલી હકીકત ભરવા વસ્તીઆણુ ઘરનો તથા સ્ત્રી પુરૂષનો સરવાળો કરો તેની જુદા જુદા માણસો પાસે (ઓછામાં ઓછા ત્રણ માણસો પાસે) ખરાઈ કરાવવી અને જ્યારે બરાબર જણાય ત્યારેજ ફોર્મમાં હકિકત ભરવી.

જુનાગઢ, તા. ૨૦–૧૨–૧૯૦૦.

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમિશ્નર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

પત્રક (૬)

સરકલની તારીજ.

ચાર્જ સરકલ

વિલેજ રજીસ્ટરનો નંબર.	ગામનું નામ.	બ્લોકની સંખ્યા.	વસ્તિયાણુ ઘરોની સંખ્યા.	વસ્તી.		
				કુલ.	પુરૂષ.	સ્ત્રી.
સરકલનું કુલ.						

સને ૧૯૦૧ ના માર્ચ મહિનાની તારીખ ને રોજ રા. રા. ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટની પાસે રજુ કરી.

સુપરવાઇઝર.

———:o:———

પ્રકરણ ૩ જું.

ગણુત્રી કરનારને સામાન્ય સૂચના.

(અ) પ્રાથમિક ગણુત્રી વખતની.

નોટ—પ્રાથમિક ગણુત્રી એટલે સામાન્ય ગણુત્રી પત્રકનાં તમામ આસનો દરેક ઘરનાં માણસોનાં નામ સહિત તેમના સંબંધમાં ભરવાં તે.

૧. આ પ્રાથમિક ગણુત્રી તા. ૧૫ મી જાનેવારી સને ૧૯૦૧ થી શરૂ કરવાની છે. તમારે તમારા ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ તથા સુપરવાઈઝરો પાસેથી તે તારીખ પહેલાં સામાન્ય ગણુત્રી પત્રક ભરવાની સૂચના બરાબર સમજી ગણુત્રીની બુક તથા શાહી-બોટો કલમ વગેરે સાધનો મેળવી રાખવાં.

૨. તમારે તમારા બ્લોકમાંના જે જે ઘરનો જુદો નંબર આપ્યો હોય તે તે દરેક ઘેર તમારી ગણુત્રી બુકના બ્લોક પત્રકમાં એવાં ઘર જે અનુક્રમે દાખલ કર્યાં હોય તે અનુક્રમ પ્રમાણે જવું અને તેમાં રહેનારા દરેક શખ્સની હકીકત પ્રકરણ ૪ થામાં આપેલી સૂચના પ્રમાણે ભરવી.

૩. આ પ્રાથમિક ગણુત્રી કરતી વખતે તમારે **કાળી શાહી** વાપરવાની છે તે સિવાય કોઈ જાતની શાહી કે સીસાપેન વાપરવાની નથી તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

૪. સામાન્ય ગણુત્રી પત્રકોમાં તમામ હકીકત ગુજરાતી ભાષામાં સ્પષ્ટ રીતે લખવી.

૫. કેટલાક ગૃહસ્થો એવા હશે કે જેનાં ઘરનાં માણસની ગણુત્રી સાધારણ માણસોની માફક થાય તે અગવડ પડે તેવા ગૃહસ્થોને તેમને હાથે ભરવાનાં ફોર્મ આપવાનાં છે. તેવા કોણ ગૃહસ્થો અને કોને તેવાં ફોર્મ આપવાં તે તમારા સુપરવાઈઝર તમને બતાવશે તે પ્રમાણે તમારે પહોંચ લઈ તા. ૨૭ મી ફેબ્રુઆરી સુધીમાં તેમને આપવાં.

૬. ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે આવાં ફોર્મ જેને આપવાનાં હોય તેની પ્રાથમિક ગણુત્રી કરવાની નથી.

૭. રસ્તે રખડતા ભીખારીઓની પણ પ્રાથમિક ગણુત્રી કરવાની નથી.

૮. સામાન્ય ગણુત્રી પત્રકો સાફ અક્ષરથી ડાઘાડુધી વિના ભરવાં.

૯ સામાન્ય ગણુત્રી પત્રકો બગડે નહીં માટે પ્રથમ તમામ હકીકત સાદા કાગળની ચોપડીમાં લખી લઇ તે ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને બતાવી તે પાસ કરે ત્યારે સામાન્ય ગણુત્રી પત્રકો ભરવાં એમ કરવું ઠીક પડે તો તેમ કરવા અડચણ નથી.

૧૦. એકની એક હકીકત ફરીથી લખવાની હોય તો તે પૂરેપૂરી ફરીથી લખવી પણ 'સદર' 'એજન' કે એવા બીજા કોઇ શબ્દો કે નિશાની લખવા સાફ મના કરવામાં આવે છે.

૧૧. તમારા બ્લોકમાંના સર્વ ઘરો સંબંધી ભરવાની હકીકત સને ૧૯૦૧ ના ફેબ્રુઆરી માસની ૧૦ મી તારીખ સુધીમાં પૂરી કરવીજ જોઇયે.

૧૨. આ કામ બહુજ જરૂરનું છે માટે તમારી આ કામ સંબંધે કોઈ પણ રીતે ગફલત કે કસુર થશે તો તે કોઈ રીતે દરગુજર કરી શકાશે નહીં.

૧૩. જે નોંધ વિષે તમને શક લાગે તેનો તમારા સુપરવાઈઝરથી તુર્ત ખુલાસો લઇ લેવો.

છેવટની ગણુત્રી વખતની સૂચના.

નોટ—છેવટની ગણુત્રી એટલે પ્રાથમિક (કાચી) ગણુત્રી પ્રમાણે દરેક ઘરની હકીકત મેળવી જાવી અને તેમાં સુધારો વધારો કરવા જરૂર જણાય તે કરવો તે.

૧૪. સને ૧૯૦૧ ના માર્ચ મહીનાની પહેલી તારીખ વાર શુક્રની રાત્રે સાત બજેથી છેવટની ગણુત્રી શરૂ કરી તેજ રાત્રે બાર બજે પૂરી કરવાની છે.

૧૫. તા. ૧ લી માર્ચની સાંજના છ બજ્યા સુધીમાં દીવા-બતી, શાહી-બોટા, કલમ વગેરે તમામ સાહિત્યો તથા પ્રાથમિક ગણુત્રી વખ્તે ભરી રાખેલી ગણુત્રી બુક સહિત તમારે તૈયાર થઇ રહેવું અને બરાબર સાત બજે ફેરી શરૂ કરવી.

નોટ—તમે તમારી ફેરીમાં જાઓ તે પહેલાં જે ઘરમાં તમે રહેતા હો તે ઘરમાં તમારી પોતાની ગણુત્રી તમારા ઘરના બીજા માણસો સાથે થાય એવી ગોઠવણ કરતા જવું. તમે પોતે ગણુત્રીમાં આવ્યા વિના રહી ન જાઓ તેની ખાસ કાળજી રાખવી.

૧૬. આ છેવટની ગણત્રી વખ્તે તમારે માત્ર **રાતી શાહી** વાપરવાની છે. રાતી શાહી સિવાય બીજી કોઇ જાતની શાહી કે સીસાપેન વાપરવા સાફ મના સમજવી.

૧૭. તા. ૧ લી માર્ચ ૧૯૦૧ ની રાતના સાત બજે તમારે તમારી ગણત્રી બુકમાં જે અનુક્રમે ઘર લખ્યાં હોય તે અનુક્રમે દરેક ઘેર જવું. ત્યાં જઇ દરેક ઘરના મુખ્ય માણસને બોલાવવો અને તેના ઘરનાં માણસો સંબંધે જે હકિકત તે ઘરનાં ગણત્રી ફોર્મમાં તમે પ્રાથમિક ગણત્રી વખ્તે લખી હોય તે તેને વાંચી સંભળાવવી. દરેક માણસની હકીકત વાંચતાં ખાસ પૂછવું કે તે માણસ ઘરમાં હાજર છે કે નહીં, જો હાજર ન હોય તો રાતી શાહીથી તેની નોંધ છેકી નાખવી અને તે રાતી લીટી માત્ર ત્રીજા આસનમાં તેનાં નામ ઉપરજ ન દોરવી પણ તેના સંબંધીનાં તમામ આસન ઉપર સળંગ દોરવી.

ખાસ રીતે પૂછવું કે–પ્રથમની ફેરી પછી કોઈ નવા બાળકનો જન્મ થયેલ છે કે કોઇ નવા માણસો તે વખતે ઘરમાં હાજર છે. જો નવા બાળકનો જન્મ થયેલ હોય અથવા નવા પરોણા કે બીજાં નવાં માણસો (જે પ્રથમ ફેરી વખતે ઘરમાં હાજર ન હોય તે) આ છેવટની ગણત્રી વખતે ઘરમાં હાજર હોય તો રાતી શાહીથી દરેક તેવા બાળક અને શખ્સની હકિકત સામાન્ય ગણત્રીના પત્રકમાં તે ઘરની હકિકત સાથે દાખલ કરી લેવી અને તે પાનામાં મારગ ન હોય તો તે ઘરનો નંબર બીજા પાનામાં લખી તેની નીચે (ચાલુ) એમ કાંઉસમાં લખી આ બાળક અને નવા માણસની હકિકત લખી લેવી અને પછી તે પાનું ગણત્રીની ચોપડીમાં છેવટ બાંધી લેવું.

નોટ–૧ જે શખ્સો ઘરમાં ખાતા પીતા હોય પણ તેમાંના કોઈ છેવટની ગણત્રીની રાત્રે પોતાને ખેતરે, કે સીમમાં કે બજારે કે કોઇ કામે બહાર ગયેલ હોય તેમને ઘરમાં હાજરજ ગણવા, પણ જે લોકો છેવટની ગણત્રી વખતે બહાર ગામ ગયેલા હોય તેમને ગેરહાજર ગણવા.

નોટ–૨ દુકાને જે માણસો સુવા ગયા હોય અને તેમની ગણત્રી દુકાને થવાની હોય તો તેમને, તેમને ઘેર ગેરહાજર ગણવા.

૧૮. છેવટની ગણત્રી વખતે ગેરહાજરીને લીધે રાતી લીંટીથી ગેરહાજર માણસની તમામ હકિકત **રાતી શાહીથી** તમે છેકી નાખો તે સિવાય કોઈ પ્રસંગે કોઈ પણ કારણસર તમારી પાસેની ગણત્રી બુકમાં કોઈ જાતની છેક ભુંસ કે ફેરફાર કરવાની તમને સાફ મના કરવામાં આવે છે.

૧૯. પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે તમારી ગણત્રી બુકમાં જે ઘરના નંબર નીચે 'ખાલી' એમ લખ્યું હોય તે તમામ ઘેર છેવટની ગણત્રીની રાત્રે તમારે જવું અને જો તેમાંના કોઈ ઘરમાં કોઈ રહેતું માલુમ પડે તો એક નવું પાનું લેવું તેમાં આ ઘરનો નંબર લખવો અને તેમાં રહેતા તમામ માણસોની હકિકત લાલ શાહીથી ભરવી અને આ પાનું તમારી બુકમાં છેવટ દાખલ કરવું અને આ ઘરના નંબર નીચે (ખાલી) લખ્યું હોય તે નંબર ત્યાંથી રાતી શાહીએ ચેરવો અને સામે રિમાર્કમાં (વસ્તીવાળું) એમ રાતી શાહીએ લખવું.

૨૦. તમારા બ્લોકનાં દરેક ઘરની હકિકતની બરાબર મેળવણી કરી તેમાં જરૂર જેતો સુધારો વધારો કર્યા પછી તમારે તમારા બ્લોકમાં ધર્મશાળા, મંદિર, મસ્જીદ, છાવણીની જગ્યા, ગાડાં છુટવાની જગ્યા, વટેમાર્ગુને મુકામ કરવાની જગ્યા, જાત્રાળુને ઉતરવાની જગ્યા, વહાણ ઉપરનાં ઉતારૂઓને ઉતરવાની જગ્યા, ખલાસીને મુકામ કરવાની જગ્યા વગેરે જે હોય ત્યાં જવું અને ત્યાં જેટલાં માણસો માલુમ પડે તે તમામની હકિકત તમારે નવાં ગણત્રી ફોર્મમાં દાખલ કરવી. ક્યાંઈ માણસોનો જથ્થો ભેળો થયેલો જણાય ત્યાં જઈ અને તેમની હકિકત પણ ગણત્રી ફોર્મમાં લખી લેવી.

૨૧. તમારા બ્લોકમાં જેને પોતાને હાથે ભરવાનાં ગણત્રી ફોર્મ આપ્યાં હોય તે તા. ૧ લી માર્ચની રાત્રે કે તા. ૨ જી માર્ચના સવારમાં તમારે તેમની પાસેથી પાછાં લઇ ભેળાં કરી લેવાં અને તે બરાબર નિયમ પ્રમાણે ભર્યા છે તે તપાસી છેવટે ગણત્રી બુકમાં બાંધી દેવાં.

૨૨. કોઈ સ્ત્રી ઓઝલ કે એવા બીજા કારણસર તમારી રૂબરૂ હાજર ન થાય તો તેને તેમ કરવા તમારે ફરજ પાડવી નહીં.

૨૩. તા. ૨ જી માર્ચે તમારી ગણુત્રી બુક સુપરવાઇઝર તપાસે અને પાસ કરે ત્યાર બાદ નીચે છાપેલ નમુના (ઈ) પ્રમાણે હકિકત તૈયાર કરી પત્રકમાં ભરી સુપરવાઇઝર પાસ કરે ત્યારે તમારી ગણુત્રીબુક તથા આ પત્રક ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને આપવા માટે સુપરવાઇઝરને તા. ૨ જી માર્ચના સવારમાં તમારે આપી દેવાં અને તમારી ગણુત્રી બુક તથા પત્રક ખરાં છે તેનો લેખિત દાખલો તમારે સુપરવાઇઝર પાસેથી મેળવી લેવા ભૂલવું નહીં.

૨૪. ગણુત્રીનાં પત્રક ભરવા જરૂર જેતી હકિકત તમામ લોકો પુરી પાડવાને બંધાયલાં છે અને આ તેમની ફરજ તા. ૨૭–૮–૧૯૦૦ ના જાહેરનામાથી તેમને સ્પષ્ટ સૂચવેલી છે. પરંતુ વસ્તી પત્રકના કામ માટે જરૂર જેતી હકિકત સિવાય બીજી કોઇ પણ જાતની હકિકત પુછવા તમને સખ્ત મના કરવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે એક માણસની આવક કેટલી છે તે તમે પુછીજ શકો નહીં. કોઈ પણ ગણુત્રી કરનાર ગણુત્રીના કામને વગર જરૂરની હકિકત પૂછી માણસોને નકામો રંજ આપશે કે ગણુત્રીના કામનું બહાનું બતાવી જબરીનથી પૈસા કઢાવશે અથવા તેવી કોઈ પણ જાતની બદફેલી કે ગેરવર્તણુક ચલાવશે તો તે ધારામાં ફરમાવ્યા પ્રમાણે ફોજદારી રીતે શિક્ષાને પાત્ર થશે.

૨૫. જે માણસોની ગણુત્રી થઈ ગઇ હોય તેમને ગણુત્રી ચાલતી હોય તે દરમ્યાન બહાર કે બહાર ગામ જવા ખાસ જરૂર જણાય તો તેમને " ગણુત્રી થઈ ગયાની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ " તેમાં તેમનું નામ લખી તમારી સહી કરી આપવી અને તેમને સુચના આપવી કે કોઈ તેમની પાછી ગણુત્રી કરવાનું કરે તો તે ટીકીટ તેને બતાવવી.

૨૬. ગણુત્રીની હકિકત બતાનારી ટીકીટ તમને કોઈ માણસો બતાવે તો તેની ગણુત્રી તમારે પાછી કરવાની નથી તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું.

જુનાગઢ, તારીખ ૨૦–૧૨ ૧૯૦૦,

મણિલાલ કેશવલાલ

સેન્સસ કમિશનર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

પત્રક (ઈ).

બ્લોકની તારીજ.

ચાર્જ સરકલ

ગામનું નામ.	બ્લોક નંબર.	વસ્તિયાણુ ઘરોની સંખ્યા.	વસ્તી.			
			કુલ.	પુરૂષ.	સ્ત્રી.	

સને ૧૯૦૧ ના માર્ચ મહિનાની તારીખ ને રોજ રા. રા. સુપરવાઇઝર પાસે રજુ કરી.

બ્લોક કારકુન.

પ્રકરણ ૪ થું.

ગણત્રી કરનારાઓને સામાન્ય વસ્તી ગણત્રીપત્રક ભરવા સંબંધેની સૂચના.

નોટ—જ્યારે એકની એક હકિકત બીજી વખત લખવાની આવે ત્યારે "સદર" કે સદર સૂચક ટૂંકી નિશાની સર્વથા લખવી નહીં, પરંતુ તે હકિકત ગમે તેટલી વખત લખવી પડે તો પણ પૂરેપૂરી શબ્દમાં લખવી.

આસન પહેલું:—

૧. આ આસનમાં ઘર ઉપર ગેરથી જે નંબર મારવામાં આવેલ છે તે નંબર લખવાનો છે. જે ઘર ખાલી હોય તેના નંબર નીચે 'ખાલી' એમ લખી તેનાં બીજાં આસન ખાલી રાખવાં.

આસન બીજું:—

૧ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે, આ આસન તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત્રે પાકી ગણત્રી થઈ જાય ત્યાં સુધી ભરવાનું નથી, પરંતુ પાકી ગણત્રી થયા પછી માણસોની સંખ્યા મુકરર થયે ભરવાનું છે. આ અનુક્રમ નંબર આસન ત્રીજામાં લખેલા માણસોનો છે અને તે ઘરવાર માણસોનો નથી પણ આખા બ્લોકમાં જેટલાં માણસો હોય તેનો તમામનો અનુક્રમ નંબર ચાલતો રાખવાનો છે. દાખલા તરીકે નંબર ૧ ના ઘરમાં ચાર માણસો હોય અને નંબર ૨ ના ઘરમાં ચાર માણસો હોય તો નંબર ૨ ના પહેલા માણસ ઉપર અનુક્રમ નંબર એકથી શરૂ કરવાનો નથી, પરંતુ આગલા ઘરમાં છેલ્લો ચોથો નંબર આવ્યો એટલે તે પછીના ઘરમાં પાંચમે નંબરથી શરૂ કરવાનું છે. આ પ્રમાણે આખા બ્લોકમાં રાખે જવાનો છે.

આસન ત્રીજું:—

૧ આ આસન 'નામ' માટેનું છે. ઘરમાં દરેક રહેનારનું 'નામ' તથા બાપનું નામ લખવાનું છે. પ્રથમ ઘરનાં મુખ્ય માણસનું (પુરૂષ હોય કે સ્ત્રી હોય) નામ લખી તે નીચે ઘરનાં બીજાં માણસોનાં નામ લખવાં.

૨ ઘરના જે નોકરોનું ઘર તે ગામમાં ન હોય અને નોકરી કરવા ઉપરાંત તેઓની તમામ રહેણાક પણ તેમના શેઠના ઘરમાંજ હોય તેવા નોકરોનાં નામ તેમના શેઠના ઘરના માણસો સાથેજ લખવાં, પરંતુ જે નોકરોનાં ઘર ગામમાંજ હોય તેવા નોકરોની ગણત્રી તેમને ઘેર થશે માટે તેમના શેઠના ઘરમાં તેમની ગણત્રી કરવી નહીં.

૩ આ આસનમાં ઘરમાં જેટલાં માણસો ખાતાં પીતાં અને રહેતાં હોય તે તમામનાં નામ લખવાં તેમાં મુખ્ય આ નિયમ ધ્યાનમાં રાખવો કે, પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે ઘરમાં જે માણસ હાજર હોય પરંતુ છેવટની ગણત્રી વખતે એટલે તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત્રે તેઓ જો તે ઘરમાં હાજર રહેવાના ન હોય તો તેમનાં નામ પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે લખવાંજ નહીં, પરંતુ (તેથી ઉલટું) જે માણસ પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે ઘરમાં હાજર ન હોય પરંતુ માર્ચની ૧ લી તારીખની રાત્રે તે ઘરમાં હાજર રહેવાનો હોય તેનું નામ તે પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે હાજર ન હોય તોપણ લખવું. દાખલા તરીકે જે પરોણા પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે ઘરમાં હાજર હોય પરતું ૧૯૦૧ ના માર્ચની ૧ લી તારીખ સુધી તેઓ તે ઘરમાં રહેવાના ન હોય તો તેમનાં નામ પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે તે ઘરનાં માણસો સાથે આસન ત્રીજામાં દાખલ કરવાનાં નથી, પરંતુ જે પરોણા તા. ૧ લી માર્ચ સુધી તે ઘરમાં રહેવાના હોય તેમનાં નામ પણ તે માણસો સાથે લખવાં.

૪ ધર્મશાળા, સિરાઈ, મંદિર, મસજીદ કે તેવી કોઈ મુસાફરોને વિશ્રામ લેવાની જગ્યાઓમાં પ્રાથમિક ગણત્રી વખતે જે લોકો સ્થાયી (હમેશાં) રહેતા હોય તેમનાંજ નામ આ આસનમાં લખવાં, પરંતુ જે મુસાફરો કે તેવા કોઈ અમુક વખત રહી માર્ચની ૧ લી તારીખ પહેલાં ત્યાંથી ચાલ્યા જવાના હોય તેવાનાં નામ લખવાનાં નથી.

૫ કોઈ સ્ત્રી પોતાનું નામ લેવામાં વાંધો લે તો તેને પરાણે નામ લેવા ફરજ પાડવી નહીં, પરંતુ તેણીના નામની જગ્યાએ "સ્ત્રી" એમ લખવું અને ઘરમાંના બીજા કોઈ પણ માણસ સાથે તેને શું સંબંધ છે તે પણ જણાવવો. નામ સિવાયનાં બીજાં આસનો તો તેણીના સંબંધમાં બીજાઓની પેઠે પૂરેપૂરાં ભરવાં. કોઈ સ્ત્રી પોતાનું કે પોતાના ધણીનું નામ ન લે તો તેમ કરવા તેને ફરજ પાડવી નહીં, પણ ઘરનાં બીજાં માણસો કે આડોસી પાડોસીને પૂછી બને તો નામ લખવું.

૬ કોઈ બાળકનું નામ પાડયું ન હોય તો આ આસનમાં 'બાળક' એટલુંજ માત્ર લખવું.

નોટ:—એક ઘરનાં માણસોનાં નામ તથા બીજી હકિકત લખાઈ રહ્યા પછી એક લીટી ખાલી મૂકી તેનાતેજ પાનામાં બીજા ઘરની હકિકત લખવી. જો કોઈ ઘર ખાલી હોય તો તેનો નંબર પહેલા આસનમાં લખી તે નીચે 'ખાલી' એવા શબ્દ લખી તે સામેનાં તમામ આસન ખાલી રાખી તથા તે નીચે એક લીટી ખાલી રાખી તેજ પાના ઉપર બીજા ઘરની હકિકત લખવી શરૂ કરવી. એકજ ઘરમાં નવથી વધારે માણસો હોય તો એવા વધારે માણસો સંબંધી હકિકત બીજા પાના ઉપર લખવી. માત્ર તે પાનાને મથાળે સદરહુ ઘરનો નંબર લખવો તથા તેની આગળ "ચાલુ" એવા શબ્દ કાંઉંસમાં મૂકવા.

આસન ચોથું:—

૧ આ આસન 'ધર્મ' અને 'પંથ' માટેનું છે. જે માણસ જે પોતાનો 'ધર્મ તથા 'પંથ' કહે તે લખી લેવાં. ધર્મ તથા પંથ સંબંધે સવાલ પુછતાં કોઈ માણસ સવાલનો અર્થ ન સમજે તો તેને બરાબર સમજ પાડવી જોઇએ.

(અ) ધર્મ:—

સામાન્ય રીતે ધર્મના પ્રકાર નીચે પ્રમાણે માલુમ પડશે.

(૧) હીન્દુ, (૨) મુસલમાન, (૩) પારસી, (૪) ખ્રિસ્તી, (૫) અનાર્ય, (૬) શીખ, (૭) બૌધ, (૮) યાહુદી, (૯) જૈન.

કોઇ બ્રહ્મસમાજ કે આર્યસમાજ કે તેવી કોઇ બીજી સમાજના માનનારા હોય તો તેમના સંબંધમાં તે પ્રમાણે લખવું.

જંગલી લોકો જે પોતે હિન્દુ નથી એમ કહે પણ તેમનો 'ધર્મ' શું તે કહી શકે નહીં તો તેમને અનાર્ય (animistic) લખવા અને તેમની જાતનું નામ લખવું.

મોમનાં, શેખ અને મોલસલામનો ધર્મ "મુસલમાન" ગણવો.

(બ) પંથ:—

ધર્મ નીચે કાઉંસમાં "પંથ" લખવો. દાખલા તરીકે હિન્દુ (વૈષ્ણુવ વલ્લભાચાર્ય) મુસલમાન (શિયા) જૈન (શ્વેતાંબરી) પારસી (સેનશાઇ). પંથ સંબંધે ધ્યાનમાં રાખવું કે મુખ્ય 'પંથ' લખવાનો છે. સામાન્ય રીતે પંથના નીચેના પ્રકાર માલુમ પડશે.

(અ) હિન્દુ ધર્મ માટે

(૧) શૈવ, (૨) વૈષ્ણુવ, (૩) શાકત અથવા દેવી ઉપાસક.

નોટ—જુદી જુદી શાખાઓવાળા પંથના લોકના સંબંધમાં તેઓ તે પંથની કઇ શાખાના માનનારા છે તે બતાવવું, દાખલા તરીકે વૈષ્ણુવ પંથ મુખ્ય અને વલ્લભાચાર્યના પંથના, રામાનુજના પંથના, સ્વામીનારાયણના પંથના એ જુદી જુદી વૈષ્ણુવ પંથની શાખા છે, તો એક માણસ વૈષ્ણુવ પોતાનો પંથ કહે તો તે વલ્લભાચાર્યના પંથનો છે કે રામાનુજના પંથનો છે કે સ્વામીનારાયણના પંથનો છે એ પણ પુછી વૈષ્ણુવ વલ્લભાચાર્ય, વૈષ્ણુવ સ્વામીનારાયણ વગેરે જે હોય તે લખવું.

એક વર્ષથી નાની ઉંમરના બાળકના સંબંધમાં આ ઉમરના આસનમાં " બાળક " એટલું લખવું. તેની ઉમ્મરના માસ કે દિવસ લખવાના નથી. જે કોઇ પોતાની ઉંમર કેટલી છે તે કહી શકે નહીં તેમને કોઈ પ્રસિદ્ધ બનાવ યાદ આપી તેનાથી આગળ પાછળ અમુક વર્ષ એ પ્રમાણે બને તો તેના જન્મની સાલ તેનાથી નક્કી કરવી. દાખલા તરીકે પાંત્રીશા પછી કેટલાં વર્ષે જન્મ થયો વગેરે.

કોઇ પણ રીતે કોઈ પણ માણસની ઉમ્મર જાણી શકાયજ નહીં તો પછી તેની ઉમ્મર તેને જોવાથી જે દેખાતી હોય તે લખવી.

આસન આઠમું:—

આ આસનમાં હિન્દુની તથા જૈનની જ્ઞાતિ લખવી. જેઓમાં જ્ઞાતિ નથી તેમની જાત લખવી. ખ્રિસ્તીઓ તથા બૌદ્ધ લોકોનો વર્ગ લખવો. ખ્રિસ્તી, યુરોપીઅન, યુરેઝીયન, કે નેટીવ ક્રિશ્ચન છે તે બતાવવું. આઠમું આસન બહુજ સાવધાનીથી ભરવાનું છે. હિન્દુ અને જૈનના સંબંધમાં તેમની મૂખ્ય જ્ઞાતિ અથવા જાતિ નામ આઠમા આસનમાં લખવું. દાખલા તરીકે કોળી, લુહાર, ભીલ, કુંભાર, તેલી આવા લોકોની જાતિ નામના પેટા વિભાગો લખવા નહિ. એટલે કે કોળી કે ભીલના સંબંધમાં તેમનું મૂખ્ય જાતિ નામ ' કોળી ' કે ' ભીલ ' છે તેના પેટા વિભાગ જોવા કે ચુંવાળીયા કોળી, પટેલીયા ભીલ લખવાના નથી.

નોટ—મૂખ્ય જ્ઞાતિના પેટા વિભાગ માત્ર બ્રાહ્મણ, વાણીયા, લીંગાયત અને મરાઠાના સંબંધમાંજ લખવાના છે. બ્રાહ્મણ, વાણીયા, લીંગાયત અને મરાઠાના સંબંધમાં તેઓ જે પેટા જ્ઞાતિમાંજ માત્ર પરણી શકે તે તેમની પેટા જ્ઞાતિ લખવી અને બ્રાહ્મણ, વાણીયા, લીંગાયત, મરાઠા તે મૂખ્ય જ્ઞાતિ લખવી.

દાખલા તરીકે એક માણસ પોતાની મૂખ્ય જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણની કહે તો તેની મૂખ્ય જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણની લખવી અને તે બ્રાહ્મણની જે પેટા જ્ઞાતિમાંજ માત્ર પરણી શકે તે તેની ' પેટા જ્ઞાતિ ' તરીકે લખવી; જેમકે એક માણસની મૂખ્ય જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ હોય અને તે નાગરમાંજ પરણી શકે તો તેની પેટા જ્ઞાતિ ' નાગર ' લખવી, ઔદિચ્યમાંજ પરણી શકે તો તેની પેટા જ્ઞાતિ ઔદિચ્ય લખવી; પોકરણામાંજ પરણી શકે તો તેની પેટા જ્ઞાતિ પોકરણા લખવી; શેનવી, હાવીક, અગરવાલ કે કોંકનસ્થમાંજ પરણી શકે તો તેની પેટા જ્ઞાતિ શેનવી, હાવીક, અગરવાલ, કે કોંકનસ્થ (પ્રસંગ પ્રમાણે) લખવી.

વાણીયા એ મૂખ્ય જ્ઞાતિ છે જેથી જે પોતાને વાણીયો કહે તેની મૂખ્ય જ્ઞાતિ વાણીયાની લખવી અને તે વાણીયાની જે પેટા જ્ઞાતિમાં પરણી શકે તે તેની પેટા જ્ઞાતિ તરીકે લખવી. જે વાણીયો દેશવાલ, અગરવાલ, નાગર કે ઓસવાલમાંજ પરણી શકે તેની પેટા જ્ઞાતિ દેશવાલ, અગરવાલ, નાગર કે ઓસવાલ (પ્રસંગ પ્રમાણે) લખવી.

તેજ પ્રમાણે લીંગાયતની પેટા જ્ઞાતિ વાનીજગર, શીલવંત, જનગામ, પુલ્પવડ, દેવાંગ વગેરે તથા મરાઠાની પેટા જ્ઞાતિ કોંકની મરાઠા અથવા કુનબી મરાઠા જે હોય તે લખવી, પેટા જ્ઞાતિ નીચે પ્રમાણે લખવી.

બ્રાહ્મણ–દેશસ્થ; વાણીયા–ઓસવાળ; લીંગાયત–દેવાંગ; મરાઠા–કોંકની વગેરે (પ્રસંગ પ્રમાણે)
આ જ્ઞાતિ સંબંધી આસનમાં ધર્મ ઉપરથી થયેલા કે કોઇ શાળા ઉપરથી થયેલા ભેદો બતાવવા નહીં, દાખલા તરીકે વૈષ્ણવ, સ્માર્ત, આપસ્તમ્બ, ઋગવેદી વગેરે.

નોટ—જે ધર્મ કે શાળાના વિભાગ તેજ જે પેટા વિભાગમાંજ પરણી શકાય તે પેટા વિભાગ હોય તો તે બતાવવામાં હરકત નથી.

જે નામો માત્ર નિવાસસ્થાન (રહેણાકની જગ્યા) બતાવે છે અને તેથી તે નામમાં તે જગ્યામાં રહેનારા જુદી જુદી જ્ઞાતિના માણસોનો સમાવેશ થાય છે તેવાં નામ આ જ્ઞાતિ વિભાગ બતાવવાના આસનમાં દાખલ કરવાં નહિ; દાખલા તરીકે એક માણસ પોતાને બ્રાહ્મણ કહે અને પેટા જ્ઞાતિ પૂછતાં ' ગુજરાતી ' ' હિન્દુસ્થાની ' કે ' પરદેશી ' કહે તો ' ગુજરાતિ '

(૨) કોસ્ટ પોર્ટસ વચ્ચે આવજાવ કરતાં વહાણો, એટલે ફ્રેન્ચ અથવા પોર્ટુગીઝનાં બંદરો સિવાયનાં બ્રીટીશ ઈંડિયાનાં કે દેશી સંસ્થાનનાં બંદરો વચ્ચે આવજાવ કરતાં વહાણો.

(૩) એકજ બંદરની હદમાં આવજાવ કરતાં વહાણો, જેવાં કે ભાર લઇ જવા લાવવા માટેના મછવા, પેસેન્જર, બોટસ વગેરે.

જે ચાર્જમાં જે બંદર આવેલ હોય તે ચાર્જના રા. રા. ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટે તે બંદરની સાથે સંબંધ ધરાવનારાં ઉપર પ્રકારનાં વહાણોનાં માણસોની ગણત્રીની યોજના કરવી. ઉના અને બાબરીઆવાડમાં આવેલાં બંદરો સંબંધી ત્યાંના તરી દફ્તરીએ રા. રા. ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટની દેખરેખ નીચે તમામ કામ કરવું.

ઉપર કહેલા પ્રકારમાંથી બીજા પ્રકારનાં (કોસ્ટ પોર્ટસ) વહાણો, સ્ટીમરો સંબંધે નીચેની સ્થિતિ હોઈ શકે.

(૧) છેવટની ગણત્રીની રાતે તેમાનાં કેટલાંક વહાણો બંદર ઉપર નાંગર નાંખી પડેલાં હશે.

(૨) છેવટની ગણત્રીની રાત પહેલાં થોડા વખતે કોસ્ટ પોર્ટ તરફ જવા માટે કેટલાંક વહાણો નીકળેલાં હશે અને–

(૩) છેવટની ગણત્રીની રાત પછે કેટલાંક વહાણો કોસ્ટ પોર્ટથી આવેલાં હશે અને–

(૪) છેવટની ગણત્રીની રાત્રે કેટલીક કોસ્ટીંગ સ્ટીમરો બધે બંદરે રોકાતી જતી હશે.

વહાણનો કપ્તાન તેના વહાણમાં જેટલાં માણસ હોય તેની ગણત્રી માટે જવાબદાર છે. વહાણના કપ્તાનને જે બંદરમાં તેનું વહાણ નાંગરેલું હોય તે બંદરના રા. રા. ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટે જરૂરનાં ફોર્મો તથા તેની ભરવાની સમજુતી છેવટની ગણત્રીની રાત પહેલાં આપી રાખવા ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું અને તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત્રે તેના વહાણપરનાં તમામ ઉતારૂઓ, ખલાસીઓ તથા બીજાં માણસો તથા કપ્તાન પોતા સંબધી ગણત્રી પત્રકમાં માગેલી તમામ હકિકત તેણે ભરવી એમ તેને સૂચના રા. રા. ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટે આપવી.

(અ) જે વહાણ બંદરમાં નાંગરેલું હોય અને તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત વ્યતીત થાય ત્યાં સુધી તેજ સ્થળે રોકાવવાનું હોય તો તારીખ ૨૬ મી ફેબ્રવારી ૧૯૦૧ ની સાંજ સુધીમાં વહાણના કપ્તાનને ગણત્રીનાં ફોર્મ વગેરે આપી દેવાં અને તે બરાબર ભરવાની તથા તારીખ ૧ લી માર્ચની રાત્રે અથવા ૨ જી માર્ચ સવારે ગણત્રી કરનાર લેવા આવે ત્યારે તુર્ત આપી દેવાની તેમને સૂચના આપવી.

તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાતના સાતથી તે સવારના ૭ બજ્યા સુધીમાં તેના વહાણના કોઈ ખલાસી વગેરેને વહાણ છોડી જવા ન દેવા તથા કોઇને ખાસ કારણથી જવા જરૂર જણાય તો ગણત્રી થયાની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ આપીને જવા દેવા વહાણના કપ્તાનને સૂચના દેવી.

તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત્રે અથવા તારીખ ૨ જી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ના સવારે તે સ્થળ સાથે સંબધ ધરાવનાર ગણત્રી કરનારાઓએ જઈ વહાણના કપ્તાન પાસેથી તેણે ભરેલાં ફોર્મો ભેળાં કરી લેવાં અને તે ધોરણસર ભરાયાં છે કે કેમ તે તપાસવું અને ન ભરાયાં હોય તો ત્યાંજ વહાણના કપ્તાનની રૂબરૂ સુધારો કરાવી લેવો તથા જો કપ્તાન અભણ હોય તો બ્લોક કારકુને પોતે જઇ તેના વહાણના માણસો વિગેરે સંબધે હકિકત ભરી દેવા બ્લોક કારકુનોને ખાસ સૂચના દેવી.

(બ) જો કોઇ વહાણ તારીખ ૧૫ મી ફેબ્રુવારી અને તારીખ ૧ લી માર્ચની રાતની વચ્ચે ગમે તે વખતે એક કોસ્ટ બંદરથી રવાના થઇ બીજા કોસ્ટ બંદરે જવા નીકળે અને તે તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત પહેલાં કે તે રાત્રે તે બંદરે પહોંચવા સંભવ ન હોય તો તે વહાણ જે બંદરેથી રવાના થાય તે બંદરના ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટે તે વહાણના કપ્તાનને ગણત્રીનાં ફોર્મ વિગેરે રવાના થયા પહેલાં આપવાં અને તેને ખાસ સૂચના કરવી કે તારીખ ૨ જી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ના સવારના છ બજ્યા પછી જે પહેલે બંદરે તેનું વહાણ રોકે તે બંદરના સેન્સસ ઓફીસરને તેના વહાણના માણસો વિગેરે હકિકત જે ફોર્મમાં ભરી હોય તે ફોર્મ તેની સહી કરી આપી દેવું.

નોટ—તા. ૨ જી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ના સવારના ૭ બજ્યા પછી જે પહેલે બંદરે વહાણ રોકવા સંભવ હોય તે બંદરનું નામ આગળથી વહાણના કપ્તાન સાથે વાતચીતથી જાણી શકાય તો વિશેષ સગવડતા વાળું થાશે.

(ક) જો કોઈ વહાણ કોઈ કોસ્ટ પોર્ટથી રવાના થઈ તા. ૨ જી માર્ચના સવારના ૭ બજ્યાથી તે તા. ૧૫ મી માર્ચ સુધીમાં આપણે બંદરે આવે તો તે વહાણના કપ્તાન પાસેથી ગણત્રી ફોર્મ માગવું અને તે ન હોય તો ગણત્રી થયાની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ માગવી અને તે બેમાંનું કાંઈ પણ પૂરું પાડી શકે નહીં તો વહાણપરના માણસોને ભેળા કરી કપ્તાનની મદદથી તે તમામની ગણત્રી તે સ્થળ સાથે સંબંધ ધરાવનારા બ્લોક કારકુન પાસે કરાવી લેવા ખાસ તકેદારી રખાવવી.

આપણે બંદરેથી ગણત્રી થયા પછી કોઈ વહાણ તા. ૧૫ મી માર્ચ પહેલાં કોઇ કોસ્ટપોર્ટ તરફ રવાના થાય તો તેમના પેસેંજરો વિગેરેને ગણત્રીની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ આપવી અને જ્યાં પુછવામાં આવે ત્યાં તે બતાવવા સૂચના આપવી અને આ ટીકીટ તા. ૨૫ માર્ચ સુધી જાળવી રાખવા તમામને સૂચના કરવી.

નોટ—કોસ્ટીંગ સ્ટીમરના પેસેંજરો વિગેરેની ગણત્રી સ્ટીમરના માલીકે કરવાની છે.

(ડ) જે વહાણો આપણા એકજ બંદરે ભાર લઇ આવવા જવા વિગેરે માટે રહેતાં હોય તે વહાણના માણસોની ગણત્રી (તેઓ છેવટની ગણત્રીની એકજ રાત્રે ગેરહાજર હોય તોપણ) ગામમાં તેમને ઘેર કરવા ખાસ તકેદારી રાખવી. માછી મારવા માટેના મછવાના ખલાસી વિગેરેની ગણત્રી પણ ગામમાં તેમને ઘેર થાય તેવો બંદોબસ્ત કરવો. તા. ૨૦ ફેબ્રુઆરી અને તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ વચ્ચે આવા વહાણના માણસો સંબંધે પત્રકો ભરાય તેવી ગોઠવણ કરી અને તેમને ગણત્રી થયાની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ આપવી.

તારીખ ૧ લી માર્ચ પહેલાં બંદરના કીનારાનો એક અથવા જરૂર જણાય તેટલા બ્લોક પાડી બ્લોકદીઠ બ્લોક કારકુન નીમવા અને મછવામાં બેસી દરિયામાં ફરી વહાણ, મછવા વિગેરેનાં માણસોની ગણત્રી કરાવવી.

જુનાગઢ,
તારીખ ૨૦-૧૨-૧૯૦૦.

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમીશ્નર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

———:o:———

છાપેલી સુચના પ્રકરણ ૫ માંનાં બંદર સંબંધી આવેલી સુચનાના અનુસંધાનમાં પુર્વણી સુચના.

૧. દરેક બંદરને જુદો ચાર્જ ગણવો અને તરી દફતરીને તેના ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ નિમવામાં આવે છે જેથી તે બંદરની હદમાં તમામ વહાણના માણસોની ગણત્રીની જવાબદારી તેમના ઉપર રાખવામાં આવેછે.

નોટ—જરૂર જણાય તો બંદરના ચાર્જના બ્લોકમાં વિભાગ કરવા અને તેમ કરવું પડે તો જુદા જુદા સુપરવાઇઝરો બ્લોક કારકુનો નિમવા.

બીજી નોટ—બંદરવાળા મહાલમાં આ ગોઠવણીથી બે ચાર્જ થશે. એક મહાલનો ચાર્જ અને એક બંદરનો ચાર્જ.

૨. વહાણપરના માણસોની ગણત્રી છુટા ગણત્રીપત્રકમાં કરવી તે માટે સામાન્ય ગણત્રીપત્રકના હેડીંગમાં જરૂર જોઇએ તો ફેરફાર કરી ફોર્મો અહીંથી આ સાથે મોકલવામાં આવેછે.

૩. તારીખ ૨૬ મી ફેબ્રુઆરી પહેલાં કે જે તારીખે જેટલાં વહાણો બંદરમાં હોય તેમના સંબંધમાં તેવાં તમામ વહાણો તારીખ ૨૬ મી ફેબ્રુઆરીના સૂર્યાસ્ત વખતે ખરેખર બંદરમાં છે અને તેમને રવાનગીની ચીઠી મળી નથી તે હકિકત બતાવનારૂં સાથેના "અ" નમુના પ્રમાણે એક રજીસ્ટર રાખવું.

નોટ—એકજ બંદરપર રહેતા મછવા (જેવા કે મછી મારવા માટેના ભાર લઈજવા લાવવા માટેના વિગેરે) ઉપરના "અ" રજીસ્ટરમાં દાખલ કરવા નહીં પરંતુ જો તેના ઘણી અગર કોઈ બીજા લોકો તે મછવામાં હમેશાં ખાતા પીતા તથા સુતા હોય તો તે મછવાઓ ઉપરના રજીસ્ટરમાં દાખલ કરવા.

૪. તા. ૨૬–૨૭–૨૮ ફેબ્રુઆરી અને તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ના દિવસોમાં જે વહાણના સંબંધમાં રવાનગી ચીઠી મેળવવામાં આવે તેમની પાસે ગણત્રીપત્રક છે તેવી ખાત્રી કરી તે ગણત્રીપત્રક બીજે જે બંદરે તે પહોંચે તે બંદરે બતાવવા તેને સૂચના આપવી અને આ હકિકતની નોંધ રવાનગી ચીઠીમાં કરવી તથા બંદરના બ્લોક પત્રક "અ" ના રિમાર્કના છઠ્ઠા આસનમાં તે હકિકત લખવી.

૫. તા. ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત્રે ભરેલ ગણત્રી ફાર્મ વહાણના કપ્તાનની પાસેથી પાછા લેવામાં આવે ત્યારે સાથેના "બ" ફોર્મ પ્રમાણે તેની પહોંચ તેને દેવી અને તે પહોંચ તા. ૨૫ મી સુધી જાળવી રાખવા વહાણના કપ્તાનને સૂચના દેવી.

૬. ફ્રેન્ચ કે પોર્ટુગીઝના બંદરમાં જે વહાણો તા. ૧ માર્ચની રાત્રે હોય અથવા તે બંદરેથી તે રાત્રે રવાના થાય અને ત્યારબાદ આપણા બંદરોમાં આવે તો તેમના સંબંધમાં પણ છાપેલી સૂચનાના પ્રકરણ ૫ માની કલમ "ક" માં પાને ત્રીજે જે પ્રમાણે કરવા કહેવામાં આવ્યું છે તે પ્રમાણે કરવું.

૭. તા. ૧ લી માર્ચ રાતના આઠ બજ્યાથી તે તારીખ ૨ જી માર્ચ સવારના છ બજ્યા સુધીમાં જે લોકો સ્ટીમરમાં બેસવા જાય તેમને છેવટની ગણત્રી કર્યાની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ આપવી અને જેઓ તે અરસામાં સ્ટીમરમાંથી ઉતરીને આવે અને છેવટની ગણત્રી થયાની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ માગતાં આપી શકે નહી તો તેમની ગણત્રી કરી લેવી. દરેક વહાણના કપ્તાનને જેટલા ગણત્રી પત્રકો આપો તેની નોંધ બંદરના બ્લોકપત્રકના રિમાર્કના છઠ્ઠા આસનમાં રાખવી.

તારીખ ૧૭ મી જાન્યુઆરી સને ૧૯૦૧.

મણિલાલ કેશવલાલ,
સેન્સસ કમિસ્નર. જુનાગઢ સ્ટેટ.

"અ" **બંદરનું બ્લોકપત્રક.**

બંદર.			બ્લોક.		
અનુક્રમ નંબર.	રજીસ્ટ્રેશન.		વહાણ ને વહાણના કપ્તાનનું નામ.	વહાણનો પ્રકાર.	રિમાર્ક.
	નંબર	બંદર			
૧	૨	૩	૪	૫	૬

"બ"

બંદરનું નામ _____

વહાણનું નામ _____

વહાણના કપ્તાનનું નામ _____

જે બંદરેથી તે વહાણ ચાલ્યું હોય તેનું નામ. _____

(સહી)

તા.

ખાત્રીથી કહેવામાં આવે છે કે (અહીં વહાણના કપ્તાનનું નામ લખવું) તરફથી (અહીં વહાણનું નામ લખવું), સંબંધી ગણત્રી પત્રક (અહીં બંદરનું નામ લખવું) મળ્યું છે જેની આ પહોંચ લખી આપવામાં આવે છે.

Appendix I.

સે. ક. ઓ. જા. નં. ૩૮૫.
૫૬

મુશક્કક મેહેરબાન માનવંતા ખ. દ. મુખ્ય દિવાનજી સાહેબની સેવામાં.

માનપુરસ:૨ વિજ્ઞપ્તિ કે—વસ્તીપત્રક પ્રસંગી કામની શરૂવાત તમામ મહાલોમાં થઇ ગઈ છે તે પ્રસંગે કાગળ, શાહી, સીસાપેન, બોટા વગેરેની માગણી ઉપરા ઉપર રા. રા. સેન્સસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટો તરફથી આવેછે, તેમને તેમના મહાલના અંગતુંજ આ કામ સમજી મહાલની મંજુરીમાં મેળવી લેવા લખવામાં આવ્યું તેના ઉત્તરમાં તેઓ એમ જણાવેછે કે, દુષ્કાળ સબબ કાગળ વિગેરેની વપરાશ એટલી બધી થએલ છે કે હવે બીલકુલ કાગળો નથી. આ તેમની માગણી મને ધ્યાન દેવા યોગ્ય લાગેછે કારણ કે સેન્સસના કામમાં ઘણા કાગળ, શાહી, બોટા વિગેરેની જરૂર પડશે, માટે ચાલતી સાલના નવેમ્બર માસની પેહેલી તારીખ સુધીમાં દરેક ચાર્જ માટે આ સંબંધી સગવડ કરી દેવાની જરૂર ધારી તરદી આપુંછઉં કે :—

દરેક મહાલ માટે ૨ રીમ ચીનાઈ કાગળ, અર્ધ રીમ પુલ્સકેપ કાગળ તથા દશ દશ કોરી બીજો કંટીજન્ટ ખર્ચ સેન્સસ ખાતે મંજુર કરવા મેહેરબાની કરશો. ઉના મહાલ માટે આથી બમણી મંજુરીની જરૂર પડશે તે હકિકત ધ્યાનપર મેલું છઉં.

બે ચાર અથવા પાંચ સાત ગામોનું એક સરકલ પાડવામાં આવેલ છે અને તે ઉપર એકેકો સુપરવાઇઝર દરેક ખાતામાંથી સગવડ પ્રમાણે ગોઠવવામાં આવેલ છે.

આ સુપરવાઇઝરોને તેમના સરકલમાં જવા આવવા વખતે વાહનખર્ચ તથા ભત્તા માટે સેન્સસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટો માગણી કરેછે તે સંબંધેની હકિકત આપના મુબારક લક્ષમાં લઈ આ સંબંધે યોગ્ય ફરમાવવા વિજ્ઞપ્તિછે. સં. ૧૯૫૬ ના ભાદ્રવા વદિ ૫ વાર ગુરૂ તારીખ ૧૩ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૦૦.

(સહી) વિ. **મણિલાલ કેશવલાલ**
સેન્સસ કમિશ્નર.

દિ. દ. આ. નં. ૩૨૨. બ.
૫૭.

જવાબ.

મહાલવાર જોઇતા કાગળ અને બીજા પરચુરણ ખર્ચ માટે રકમ લખી જણાવોછો તે અમને વધારે લાગેછે. કાગળ, શાહી, બોટા અને બીજાં સાહિત્ય મળીને એકંદરે કોરી ૨૫૦ થી ૩૦૦ સુધી (અઢી સો કોરીથી તે ત્રણ સો કોરી સુધી) ની તમને યોગ્ય જણાય તે પ્રમાણે મહાલદારોને આ હુકમને આધારે મંજુરી આપવી. મહાલની ચાલતી સ્ટેશનરીથી આ બાબત અલગ રાખવાની સમજથી ઉપર મુજબ મંજુરી આપવામાં આવેછે.

મહાલના કાયમી માણસો સેન્સસના કામમાં લગાડો તેને દસ્તુર મુજબ ભથ્થું સેન્સસ ખાતે ચાર્જ કરવા જણાવવું. હંગામી માણસો રાખવામાં આવે તેનો ભથ્થા સહિત પગાર મુકરર કરવો.

વાહનને માટે એક કરતાં વધારે ગામડાં એક માણસના તાબામાં મુકેલાં હોય તો તે ગામડાંના ઘોડાંથી પોતાનું કામ ચલાવી શકશે એટલે તેને માટે નવીન ખર્ચ કરવાની મંજુરી આપવાનું કારણ રહેતું નથી. સં. ૧૯૫૬ ના ભાદ્રવા વદિ ૧૪ શનિવાર, તા. ૨૨ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૦૦.

રજુ—દુર્ગાપ્રસાદ લક્ષ્મીદાસ
મેનેજર, ગુજરાતી ઓફીસ.

ચુનીલાલ સારાભાઇ
મુખ્ય દિવાન, જુનાગઢ.

સે. ક. ઓ. જા. નં. ૫૧૫.
૫૬

મુશફ્ફક મેહેરબાન માનવંતા ખા. ઢ. મુખ્ય દિવાનજી સાહેબની સેવામાં.

માનપુરસ:૨ વિજ્ઞપ્તિ કે—સેન્સસ સંબંધી માહાલોમાં કન્ટીજન્ટ ખર્ચ તથા ભાડા ભત્તા ખર્ચ સંબંધે યથેચ્છ હુકમ થઇ આવવા આપની સેવામાં જાવક નંબર ૩૮૫ (૧૩-૯-૧૯૦૦) થી વિજ્ઞપ્તિ કરી છે તેના અનુસંધાનમાં નિવેદન કરવાનું કે:—

માહાલોમાં કેટલાએક ગૃહસ્થોને સરકલ સુપરવાઇઝરો તથા બ્લોક કારકુનો તરીકે માહાલોના રા. રા. સેન્સસ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટે યોજના કરી છે. તેમને જ્યારે જ્યારે બાહારગામ સરકલોમાં જવું પડે ત્યારે ભત્તું દેવું જોશે, તેમને પગાર ન હોવાથી તેઓને માટે ભત્તા સંબંધે ખાસ નિયમ થઈ આવવા વિજ્ઞપ્તિ છે. વાહન ખર્ચ માટે તો જે નિયમ સરકારી નોકરો માટે આપ તરફથી થઇ આવશે તે તેમના સંબંધે લાગુ કરવામાં અડચણ નહીં આવે; જેથી તે સંબંધી જુદા નિયમની જરૂર રહેતી નથી.

સંવત ૧૯૫૬ ના આસુ શુદિ ૨ વાર મંગળ, તારીખ ૨૫ સપ્ટેમ્બર સને ૧૯૦૦. જુનાગઢ.

(સહી) વિ. મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમિશનર જુનાગઢ.

દિ. દ. આ. નં. ૫૦૭.
૫૭

જવાબ.

તમારા રિપોર્ટ જા. નં. ૩૮૫ નો જવાબ દિ. દ. આ. નં. ૩૨૨ બ (૨૨-૯-૧૯૦૦) મે લખી મોકલવામાં આવ્યો છે તે તેમને મળી ગયો હશે.

માહાલોમાં કેટલાક ખાનગી ગૃહસ્થોને સરકલ સુપરવાઇઝર તથા બ્લોક કારકુન તરીકે ટેવેલા છે તેમને ભથ્થું, ભથ્થું આકારવા જેવી નોકરી ઉપર ચડવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે, તેમની યોગ્યતા પ્રમાણે સેન્સસ ખાતે અપાવવું. પરંતુ તે ભથ્થું દરરોજની કોરી દોઢથી વધારે હોવું ના જોઇએ, એ વાત લક્ષમાં રાખવી.

તારીખ ૬ ઠી ઓકટોબર સને ૧૯૦૦.

રજુ-દુર્ગાપ્રસાદ લક્ષ્મીદાસ
મેનેજર, ગુજરાતી ઓફીસ.

ચુનીલાલ સારાભાઈ
મુખ્ય દિવાન.

——:o:——

Appendix J.

દિ. દ. આ. નં. ૧૪૭૭ બ.

ખાનગી ગૃહસ્થોને ભરવા આપવાનાં ફૉર્મ કોને આપવાં તે બાબત હુકમ.

જવાબ.

તમારા ઉપરના રીપોર્ટ તથા તે સાથે ટાંકેલ ઇંગ્રેજી નકલ અમે વાંચી નીચે પ્રમાણે ફરાવપર આવીએ છીએ માટે તે પ્રમાણે અમલ કરશો. આ હુકમથી તમને જણાશે કે અમે તમારી વિવેકબુદ્ધિ વાપરવા બધી છુટ રાખેલી છે.

૧ આલીજાહા ખુ. દો. હજુરશ્રીના મેહેલમાં વસ્તા માણસોનાં નામ વિગેરે નોંધવાનું ફાર્મ મે. રા. રા. છોટાલાલ મથુરાંદાસ હજુર સેક્રેટરીને આપવું.

૨ ખુદાવંદ વલીએહદ શાહજાદા સાહેબના મેહેલમાં વસ્તા માણસોનાં નામ વિગેરે નોંધવા તેમના ખાનગી સેક્રેટરી રા. રા. વૈકુંઠરાય છોટાલાલને આપવું.

૩ મદારૂલ મહામ વઝીર સાહેબ શેખ મહાવદીનભાઈ સી. આઈ. ઇ. ના મેહેલમાં વસ્તા માણસોના નામ વિગેરે નોંધવાનું ફાર્મ રા. નથુ કૃપારામને મોકલવું.

૪ હજુરશ્રીના મેહેલના બીજા ભાગોમાં બીબીઓના કુટુંબમાં રહેનારાની નોંધ કરવા મે. રા. રા. અમરજી ખાનગી કારભારી તરફ ફાર્મ મોકલવાં.

૫ મૂળગરાસીઆ ભાયાત તથા ઇનામદાર વિગેરે બારખલાં ખાનારમાં જે કુટુંબના મુખ્ય ગૃહસ્થના કબજા વહીવટમાં એક આખું ગામ અથવા એકથી વધારે ગામો હોય તેવા દરેક કુટુંબના મુખ્ય તરફ ફાર્મ આપવું.

૬ શ્રી સોરઠ સરકારની નોકરીમાં જે નોકરોને દરમાહ ચારસો કોરીનો કે એકસો રૂપીઆ કે તેથી વધારે પગાર મળતો હોય અથવા તેથી અરધી રકમનું માસિક પેનશન મળતું હોય તેવા દરેક ગૃહસ્થને ફાર્મ આપવાં.

૭ ઉપર કહેલી કલમ પાંચ તથા છમાં જે ગૃહસ્થોનો સમાવેશ થતો નહીં હોય પણ તેઓ ફાર્મ પોતાને હાથે ભરીને વસ્તી ગણત્રીની માહિતી પૂરી પાડવાની ખાએશ તમને બતાવે તો તેઓ બરાબર ફાર્મ ભરી શકશે એવી ખાત્રી તમારી હોય તો તેમને પણ આપવા વિવેકબુદ્ધિપર રાખવામાં આવે છે.

૮ તેમજ કોઈ ગૃહસ્થ ફાર્મ પોતે ભરી નહીં આપતાં રીતસર ઇન્યુમરેટરો તે ભરી જાય એવી ખાએશ રાખી ફાર્મ નહીં લેવા ચાહતા હોય તો તેમને ફાર્મ આપવાની જરૂર નથી એમ સમજશો.

ઉપરની સૂચના પ્રમાણે અમલ કરશો તો સરલતા થશે એમ ધારવામાં આવે છે.

સં. ૧૯૫૭ ના પોષ શુદિ ૯ રવિવાર, તા. ૩૦ મી ડીસેમ્બર સને ૧૯૦૦.

રજુ—પુરૂષોત્તમરાય રામજી
હ. અ. શિ.

ચુનીલાલ સારાભાઇ
મુખ્ય દિવાન.

———:o:———

Appendix K.

ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ તરફ સૂચના.

ઘણા ખરા ચાર્જમાં પ્રાથમિક ગણત્રીનું કામ અમોએ જાતે જઈ તપાસ્યું, જે ઉપરથી આસન ૪-૮-૯-૧૦-૧૧-૧૪ સંબંધે નીચે પ્રમાણે સામાન્ય ભુલો થતી માલુમ પડી છે, જેથી તે ઉપર તમામ ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટોનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે અને પોત પોતાના ચાર્જમાં તેવી ભુલો થતી અટકાવવા ખાસ સૂચના આપવામાં આવે છે

૧ આસન ચોથામાં ધર્મ લખ્યો છે અને પંથ નથી લખ્યો અને કેટલે સ્થળે પંથ લખ્યો છે અને ધર્મ નથી લખ્યો, માટે ધર્મ અને પંથ બન્ને લખવાં જોઇએ. જૈન લોકોનો ધર્મ હિંદુ ન લખતાં જૈન લખવો જોઇએ.

૨ આઠમા આસનમાં પેટા જાત માત્ર બ્રાહ્મણ અને વાણીયાની લખવાની છે, છતાં બીજાની પણ લખી છે તે ન ચાલે અને બ્રાહ્મણ, વાણીયાની પેટા જાતમાં પેટા જાતનો નાનામાં નાનો સમુદાય લખવો જોઇએ. જેમકે બ્રાહ્મણ–વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણ, ઔદિચ્ય ઝાલાવાડી; વાણીયા–દશા, સે.રહીયા.

૩ નવ, દશ અને અગીઆરમા આસનમાં સામાન્ય રીતે ઘણે સ્થળે ભુલ થએલી છે. ધંધામાં વેપાર, નોકરી, મજુરી એ મોગમ શબ્દો ન લખવા સૂચના છતાં લખ્યા છે માટે તેમ ન કરતાં સ્પષ્ટ રીતે જાત બતાવવી જોઇએ; જેમકે કપડાનો વેપાર, ઘાસ પુળાની મજુરી, જુનાગઢ સ્ટેટમાં વિલેજ પોલીસનો સીપાઈ વિગેરે. નવમા આસનમાં મુખ્ય ધંધો અને દશમા આસનમાં પેટા ધંધો લખવાનો છે અને ૧૧ મા આસનમાં આશ્રિતોના ગુજરાનનું સાધન લખવાનું છે. કેટલેક સ્થળે અગીઆરમા આસનમાં આશ્રિત એમ લખ્યું છે અને કેટલેક સ્થળે વેપારીનો આશ્રિત એમ લખ્યું છે આ તમામ તદ્દન ખોટું છે. અગીઆરમા આસનમાં જે માણસ જેનો આશ્રિત હોય તેને માટે નવમા આસનમાં જે શબ્દ લખ્યા હોય તેનાતેજ શબ્દ લખવા તે નીચે પ્રમાણે.

		૭	૯	૧૦	૧૧
રામજી	હરજી	૪૦	કપડાનો વેપાર	થાપણવાળા	
સંતોક	કરશન	૩૦			કપડાનો વેપારી
રાજી	હરજી	૨			કપડાનો વેપારી

આશ્રિતો માટે તેના પોષણ કરનાર માટે દશમા આસનમાં જે લખાયું હોય તે લખવું નહીં, ચૌદમા આસનમાં ભણેલ હોય તેને જેટલી ભાષા આવડતી હોય તે તમામનાં નામ લખવાં જોઇએ. ખેડુતોના ધંધા સંબંધમાં કેટલીએક જગ્યાએ બરોબર લખાએલ જોવામાં આવેલ નથી. ખેડુ જાતે ખેડનાર અગર ભાગીઆથી ખેડાવનાર વિગેરે લખવું જોઇએ. ખેતરમાં મજુરી કરનાર માટે પણ રોજંદી મજુરી અગર ઉંધડ લઈ મજુરી કરનાર લખવું જોઇએ.

સાર્વજનિક જે જે ભુલો તપાસને અંતે અમોને જણાઈ તે નીચે પ્રમાણે.

૧ આસન ચોથામાં ધર્મ અને પંથ ઉપરાંત કેટલાક બ્લોક કારકુનો જાત લખેછે તે ન લખવી જોઇએ. રામદેવ પીર પંથ અને મોટા (માર્ગી) પંથ એકજ છે એમ અમે તપાસથી નક્કી કર્યું છે અને તે પંથ માતાજીનો સર્વાંશે પંથ નથી માટે રામદેવ પીરનો પંથ એટલે મારગી પંથ જુદો લખવો. દેવી ઉપાસનામાં તેને ભેળવી દેવો નહીં.

૨ આઠમા આસનમાં મુખ્ય જાત લખવામાં ભુલ થતી જોવામાં આવેછે. જેઓ ધંધા ઉપરથી ઓળખાય છે તેઓના ધંધાનાં નામ તેઓ કેટલીકવાર અજ્ઞાનતાથી જાત તરીકે ગણીનેજ તેમની જાત

તરીકે કહેછે, પણ અમોને તપાસ કરતાં નીચે પ્રમાણે માલુમ પડયું છે; જે સર્વેની માહેતી અને પ્રસંગ પ્રમાણે ઉપયોગ લેવાને માટે જણાવવામાં આવેછે.

સુતારની જાતીઓ નીચે પ્રમાણે જણાવેછે.

૧ મેવાડા.	૨ ગુજર (સોરઠીયા અને ગઢીયા).
૩ વૈશ.	૪ પંચોળી.

આ ઉપરાંત સર્વ લોકો જે સુતારનો માત્ર ધંધો કરે છે પણ જાતે સુતાર નથી પણ સુથાર કોમના છે તેની જાત નીચે પ્રમાણે.

૧ વાંઝા.	૨ સોરઠીયા.
૩ ગુજરાતી મજોગઢીયા	૪ મજોગઢીયા.

દરજીની જાત નીચે પ્રમાણે માલુમ પડી છે.

૧ વાંઝા.	૨ સોરઠીયા.
૩ ગુજરાતી મજોગઢીયા	૪ મજોગઢીયા.

લુવારની જાત નીચે પ્રમાણે માલુમ પડી છે.

૧ સોરઠીયા.	૨ મજોગઢીયા.

નોટ—લુવાર સુતાર કહેવાય છે તે જાત નથી પણ માત્ર ધંધો સુતારનો કરે છે માટે લુવાર સુતાર કહેવાય છે.

કડીયા ઘણાખરા જાતે કુંભાર હોય છે. કડીયાની સ્વતંત્ર જાત નથી, પણ જુદી જુદી જાતનાં માણસો કડીયાનો ધંધો કરે છે, માટે કડીયા તરીકે તેઓ ઓળખાય છે જેથી કડીયાની જાત શોધી પુછી લખવી.

સરાણીયા એ જાત છે અને તે હિંદુની જાત છે, જે મુસલમાન પોતાની જાત સરાણીયાની કહે તેની વાસ્તવિક જાત વાઠા અથવા સિંધી સરાણીયાઓ છે (હિન્દુ) સરાણીયાની જાત નીચે પ્રમાણે છે.

૧ સોરઠીઆ.	૨ સાંગાણી.

નોટ—ધસડીયા સરાણીયા કહેવાય છે તે કોઈ જાત નથી, પરંતુ માત્ર ઘેર ઘેર જઈ ધરસણથી ઓજાર સજે છે માટે તેઓ તે પ્રમાણે કહેવાય છે.

અમોએ જે તપાસ કર્યો છે તેપરથી ઉપર પ્રમાણે હકિકત માલુમ પડી છે, માટે સુપરવાઇઝરોએ પણ આ સંબંધે તપાસ કરતા રહેવું અને જેટલી તપાસને પરિણામે ખરી હકિકત માલુમ પડતી આવે તેટલી હકિકત બતાવેલી હદની અંદર રહી દાખલ કરવી.

મુસલમાનની ભાષા ઉરદુ લખવી.

ચૌદમા આસનમાં ભણેલા લખ્યા છે તેને જે જે ભાષા આવડતી હોય તેના નામ ઘણા કારકુનો લખતા નથી માટે તેપર ખાસ લક્ષ ખેંચવામાં આવે છે.

ધંધામાં કેટલાએક કારકુનો વેપાર, મજુરી કે નોકરીનો પ્રકાર બતાવતા નથી તેમ જે રાજ્યની નોકરી હોય તે રાજ્યનું નામ લખતા નથી તેમ ખાનગી નોકરના સંબંધમાં તે જે કામ કરતો હોય તે તથા તેના શેઠનો ધંધો બતાવતા નથી માટે તે પ્રમાણે ન થાય તે માટે રા. સુપરવાઈઝરોનું ખાસ ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે.

તારીખ ૧૯–૨–૧૯૦૧.

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમિશ્નર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

Appendix L.

ખાનગી ફોર્મ ભરનારને સૂચના.

(૧) આપની, આપના ઘરના તમામ માણસોની તથા આપના ઘરમાં સ્થાઇ રહેતા નોકરો સંબંધીની હકિકત ભરવા માટે આપે જાતે ભરવાનું છાપેલ ફોર્મ આપને આપવામાં આવે તે પોતાંચ દઇ આપે લેવું.

(૨) તે ફોર્મમાં છાપેલી સૂચના પ્રમાણે તેમાંનાં તમામ આસનો કાળી શાહીથી વગર ભૂલનાં આપે જાતે ભરવાં અને તેમાં આપને કાંઈ શંકા રહે તો રા. રા. ચાર્જ સુપારેન્ટેન્ડેન્ટને અગર સરકલ સુપરવાઇઝરને પૂછી તેનું સમાધાન કરી લેવું.

(૩) ખાસ ધ્યાનમાં રાખશો કે માગેલી હકિકત ખરેખરી અને ધોરણ પ્રમાણે ભરવાની તમામ જવાબદારી આપના ઉપર રહે છે માટે તમામ આસનો ભરવામાં ખાસ કાળજી રાખશો.

(૪) આ ફોર્મમાં તારીખ ૧ લી માર્ચ રાતની સ્થિતિ દર્શાવવાની છે માટે તે પ્રમાણે તે સમયની સ્થિતિ અનુસાર હકિકત ભરી તેજ રાતે (તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાતે) જ્યારે બ્લોક કારકુન લેવા આવે ત્યારે તમામ ભરેલ ફોર્મો તેને પોતાંચ લઇ સોંપી દેશો તેમાં જરા પણ વિલંબ ન થાય તે ધ્યાનમાં રાખશો.

(૫) તારીખ ૨૬ મી ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૦૧ અને તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ દરમિયાન આપને મકાને આપની પાસે આવવા આપનું મકાન જે સરકલમાં છે તે સરકલના સુપરવાઇઝરોને સૂચના આપવામાં આવી છે માટે ફોર્મમાં હકિકત કેવી રીતે ભરવી તે સંબંધે કાંઇ પુછવું હોય તો તેમને પુછી ખુલાસો લઈ લેશો.

(૬) સેન્સસ સંબંધી માગેલી હકિકતનું ફોર્મ ભરી તેમાં આપે આપની સહી કરવાની છે.

(૭) સેન્સસ સંબંધી વાસ્તવિક હકિકત ભરવાને, તથા તે ભરી આપની તેમાં સહી કરવાને, અને તારીખ ૧ લી માર્ચ ૧૯૦૧ ની રાતે બ્લોક કારકુન તે માગે ત્યારે તે ફોર્મ ભરી તેને આપવાને સેન્સસના ધારા ધોરણ પ્રમાણે આપ ઉપર કાયદેસર ફરજ રહેલી છે તે ઉપર આપનું ખાસ ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે.

જુનાગઢ, તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૦૧ વાર બુધ.

મણિલાલ કેશવલાલ

સેન્સસ કમિશ્નર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

૫૨	જેસુખરાય પ્રભુલાલ	હંગામી	૦	૩૫	સ્ટોરકીપર	સ્ટોરકીપર
૫૩	મહાદેવ હીરજી	,,	૦	૩૫	'એ' સ્લીપ લખનાર	સોરટર
૫૪	ભાણજી જેચંદ	,,	૦	૩૫	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૫૫	રતીલાલ મણિશંકર	,,	૦	૩૫	૦	૧૩ મા ટેબલના ઇન્સપેક્ટર
૫૬	મણીલાલ વજેશંકર	,,	૦	૩૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	સોરટર
૫૭	દોલતરામ લલુભાઈ	,,	૦	૩૦	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૫૮	હરખલાલ દોલતરામ	,,	૦	૩૦	,,	,,
૫૯	ચંદુલાલ માનશંકર	,,	૭	૩૦	૦	,,
૬૦	છગનરામ જન્મશંકર	,,	૦	૨૫	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૧	દોલતખાં હુસેનખાં	,,	૦	૨૫	,,	,,
૬૨	પરમાણંદ તુળશી	,,	૦	૨૫	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૩	ગુલાબરાય અમરજી	,,	૦	૨૫	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૪	છોટાલાલ મંગળજી	,,	૦	૨૫	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૫	લજ્જશંકર ગોકળદાસ	,,	૦	૨૫	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૬	ગવરીશંકર દામોદર	,,	૦	૨૫	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૭	દામોદર ઓધવજી	,,	૦	૨૫	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૮	હરખચંદ કાળીદાસ	,,	૦	૨૫	,,	,,
૬૯	બજીભાઇ મૂળશંકર	,,	૦	૨૫	,,	,,
૭૦	હીરજી રણછોડ	,,	૦	૨૫	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,

Appendix L.

ખાનગી ફોર્મ ભરનારને સૂચના.

(૧) આપની, આપના ઘરના તમામ માણસોની તથા આપના ઘરમાં સ્થાઇ રહેતા નોકરો સંબંધીની હકિકત ભરવા માટે આપે જાતે ભરવાનું છાપેલ ફોર્મ આપને આપવામાં આવે તે પોહોંચ દઇ આપે લેવું.

(૨) તે ફોર્મમાં છાપેલી સૂચના પ્રમાણે તેમાંનાં તમામ આસનો કાળી શાહીથી વગર ભૂલનાં આપે જાતે ભરવાં અને તેમાં આપને કાંઈ શંકા રહે તો રા. રા. ચાર્જ સુપારેન્ટેન્ડેન્ટને અગર સરકલ સુપરવાઇઝરને પૂછી તેનું સમાધાન કરી લેવું.

(૩) ખાસ ધ્યાનમાં રાખશો કે માગેલી હકિકત ખરેખરી અને ધોરણ પ્રમાણે ભરવાની તમામ જવાબદારી આપના ઉપર રહે છે માટે તમામ આસનો ભરવામાં ખાસ કાળજી રાખશો.

(૪) આ ફોર્મમાં તારીખ ૧ લી માર્ચ રાતની સ્થિતિ દર્શાવવાની છે માટે તે પ્રમાણે તે સમયની સ્થિતિ અનુસાર હકિકત ભરી તેજ રાતે (તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાતે) જ્યારે બ્લોક કારકુન લેવા આવે ત્યારે તમામ ભરેલ ફોર્મો તેને પોહોંચ લઇ સોંપી દેશો તેમાં જરા પણ વિલંબ ન થાય તે ધ્યાનમાં રાખશો.

(૫) તારીખ ૨૬ મી ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૦૧ અને તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ દરમિયાન આપને મકાને આપની પાસે આવવા આપનું મકાન જે સરકલમાં છે તે સરકલના સુપરવાઇઝરોને સૂચના આપવામાં આવી છે માટે ફોર્મમાં હકિકત કેવી રીતે ભરવી તે સંબંધે કાંઇ પુછવું હોય તો તેમને પુછી ખુલાસો લઇ લેશો.

(૬) સેન્સસ સંબંધી માગેલી હકિકતનું ફોર્મ ભરી તેમાં આપે આપની સહી કરવાની છે.

(૭) સેન્સસ સંબંધી વાસ્તવિક હકિકત ભરવાને, તથા તે ભરી આપની તેમાં સહી કરવાને, અને તારીખ ૧ લી માર્ચ ૧૯૦૧ ની રાતે બ્લોક કારકુન તે માગે ત્યારે તે ફોર્મ ભરી તેને આપવાને સેન્સસના ધારા ધોરણ પ્રમાણે આપ ઉપર કાયદેસર ફરજ રહેલી છે તે ઉપર આપનું ખાસ ધ્યાન ખેંચવામાં આવે છે.

જુનાગઢ, તા. ૨૦ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૦૧ વાર બુધ.

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમિશનર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

Appendix M.

તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત્રીએ છેવટની વસ્તી ગણત્રી થઈ તે વખતે નિમાએલા વૉર્ડસુપરિન્ટેન્ડેન્ટોનું પત્રક.

નંબર.	વૉર્ડ નંબર.	વૉર્ડમાં આવેલ સરકલનો નંબર.	વૉર્ડ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટોનાં નામ.	વૉર્ડ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટોનો હુદ્દો.
૧	૨	૩	૪	૫
૧	"એ"	"ક" અને "ગ"	રા. રા જટાશંકર જીવણલાલ. રા. રા. નૃસિંહપ્રસાદ કલ્યાનદાસ	વકીલ. વકીલ.
૨	"બી"	"ખ" અને "ધ"	રા. રા. જયપ્રસાદ હરિપ્રસાદ રા રા. છગનલાલ ગુલાબદાસ	નાની દિવાની કોર્ટ મુનસફ. લેપર હોસ્પીટલના ડાક્ટર.
૩	"સી"	"ધ" "ત" તથા "ણ"	રા. રા. ત્રિભુવનરાય દુલેરાય રા. રા. મોતીલાલ જીવણલાલ	સરકારી વકીલ. ન્યાયખાતાના જુના દફ્તરના અધિકારી.
૪	"ડી"	"ચ" અને "ફ"	રા. રા. પોપટ અંબાશંકરની વતી મૂળશંકર વાસુદેવ રા. રા. મેહબુબમીયાં ઇબ્રાહીમબક્ષ	આસીસ્ટંટ એન્જીનિયર. મહોબત મદ્રેસાના હેડ-માસ્તર.
૫	"ઈ"	"છ" "જ" "ભ"	મુ. જમાદાર મહમદ પીરમહમદની વતી ઉમર વલદ મહમદ	સુધારાના સેક્રેટરી.
૬	"એફ"	"ઝ" અને "ઞ"	કમાન્ડીંગ ગુલામ રસુલખાન	લેન્સર્સના કમાન્ડીંગ.
૭	"જી"	"ટ" અને "ઠ"	રા. રા. ડાક્ટર મૂળચંદ કેશવલાલ મદદમાં રા. ઝવેરીલાલ દુર્ગાશંકર	પેડાક ઉપરી ડાક્ટર. પોલીસ ફોજદારના સીરસ્તેદાર.
૮	"એચ"	"ડ" અને "ઢ"	રા. રા. મણીપ્રસાદ દુર્ગાપ્રસાદ રા. રા. નાનાલાલ પુલથંકર	વસુલાતી અધિકારી. સદરઅદાલતના સીરસ્તેદાર.
૯	"આઈ"	"દ" અને "થ"	રા રા મણેકલાલ ધારણજી રા. રા. જીવણલાલ રવિશંકર	મોટી દિવાની કોર્ટ મુનસફ. ફોજદારી મુનસફ.
૧૦	"જે"	"ન" અને "પ"	રા. રા. સુંદરજી મૂળજી રા. રા. જેઠાલાલ ગુલાબચંદ	એન્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. રેવીન્યુ સર્વે દફ્તરના અધિકારી.

સં. ૧૯૦૧ ની માર્ચની તારીખ ૧ લી ને રોજ પાકી ગણત્રી કરવામાં આવી તે વખતે જુનાગઢ તળપદમાં સુપરવાઇઝરો નિમવામાં આવ્યા તેનું લીસ્ટ.

સરકલ	સુપરવાઇઝર	સરકલ	સુપરવાઇઝર
૧	૨	૧	૨
क	*હેમતલાલ માણેકલાલ, *કચરા રૂદરજી	ख	*તુળજાશંકર વલભજી, *જીવનલાલ કાળીદાસ
ग	વનમાળી સુંદરજી, વિશ્નુલાલ નટવરલાલ	घ	*ઘેલાભાઈ હરકીસનદાસ
च	*અબ્દુલ્લા સુલેમાન	छ	મુસ્તફામીયા શાશામીયા, *ગીરજાશંકર લક્ષ્મીદાસ
ज	મુસ્તફામીયાં (મુખત્યાર), કરસનજી રામજી	झ	તજમુલખાં અમીરૂદીન
ट	*પુરૂષોત્તમ કહાનજી, મુન્સી ગુલામ અલી, *દોલતરાય ભુગવદરામ	ठ	સૈયદમીયાં મુબારકમીયાં, ભવાન જગજીવન મહેતાજી
ड	*શેખ મોબત યાકુબ, ભુપતરાય બળવંતરાય	ढ	*મહાદેવ આત્મારામ, સુદર્શન ગણેશ
ण	*માનશંકર હરિદાસ, મહાસુખરાય આણંદજી	त	મણીશંકર સદાશંકર, *છેલશંકર શિવપ્રસાદ
थ	*ગણપતરાય મહાશંકર, *સુખદેવ દયાળજી	द	*વિઠ્ઠલરાય જેઠાભાઈ, શંભુપ્રસાદ નૃસિંહપ્રસાદ
ध	ગૌરીશંકર આદિતરામ, અંબાશંકર ભગવાનજી	न	*ત્રીભોવનદાસ જગજીવનદાસ, મયાશંકર ગોવિંદરામ
प	જયાશંકર જટાશંકર, ચુનીલાલ વસંતરામ	फ	ગુલામ મહમદ અહમદભાઈ
ब	દેશાઈ કહાનદાસ મયાશંકર	भ	*મામદ જુસબ ડાંગરા, *મોલવી હામદ મામદ-અલી

Appendix N.

રા. રા. જુનાગઢ વોર્ડ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને વિજ્ઞપ્તિ.

૧ તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ વાર શુક્રની રાતના સાત બજ્યાથી છેવટની પાકી ગણત્રી શરૂ કરી તેજ રાતના બાર બજ્યા દરમીયાન બનતાં સુધી પૂરી કરવાની છે.

૨ આપના વોર્ડમાં જે જે સરકલો છે તથા બ્લોકે છે તેના સરકલ સુપરવાઇઝરો તથા બ્લોક કારકુનોના નામનું લીસ્ટ આ સંયુક્ત રાખવામાં આવ્યું છે, તેમને આપની રૂબરૂ આપે તુરત બોલાવવા અને તારીખ ૧ લી માર્ચે આપના વોર્ડમાં ગોઠવણ કરવા માટે તથા તે સંબંધે સૂચના દેવા માટે તથા બીજે જે પ્રસંગે તેમને ભેળા કરવા જરૂર જણાય તે માટે આપ સર્વેએ ભેળા થવાનું એક ચોકસ સ્થળ મુકરર કરી તેના ખબર તેમને આપવા તથા ભેળા મળવાનો અને તેમને જે જે ખુલાસા વખ્તો વખ્ત લેવા પડે તે માટે રૂબરૂ આવવાનો સમય તેમને બતાવી રાખશો અને ખુલાસાઓ જ્યારે જ્યારે તેઓ લેવા આવે ત્યારે ત્યારે તુરત કરી દેશો.

૩ તારીખ ૧ લી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ની રાત્રે ૭ બજ્યા પહેલાં આપના વોર્ડના તમામ કારકુનોને રાતી શાહી ભરેલ બોટા, કલમ, ગણત્રીની ચોપડી, દીવાબતી વિગેરે તમામ સાધન મળી ગયાં છે કે કેમ તેનો તપાસ કરવો અને અપૂર્ણતા હોય તે તુરત દૂર કરી દેવી.

૪ તારીખ ૧ લી માર્ચ સાંજના સાડાછ બજ્યાએ તમામ બ્લોક કારકુનો પોત પોતના બ્લોકના પહેલા ઘર પાસે તમામ તૈયારીથી હાજર રહે તેવો બંદોબસ્ત કરશો. અને સુપરવાઇઝરો પણ પોત પોતાના સરકલમાં તે સમયે આવી જવા જોઇએ.

૫ બ્લોક કારકુનો તથા સુપરવાઇઝરો માટે અકેક ફાનસ તથા બોટા અને કલમની ગણત્રીએ જરૂર જોતાં ફાનસ, બોટા અને કલમો તારીખ ૨૮ ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૦૧ ના બપોર સુધી આપને પહોંચાડી દેવાના છે માટે તે તારીખ સુધીમાં આપે તે આંહીથી મંગાવી લેવા, દરેક બ્લોક કારકુનને. બોટો તથા ફાનસ તથા દરેક સુપરવાઇઝરનું ફાનસ ઉપાડવા દરેકને આપના પટાવાળાઓમાંથી એક એક પટાવાળો આપશો અને આપના તાબાના તમામ પટાવાળાઓ આ કામમાં આવી ગયા ઉપરાંત જેટલા માણસોની અપૂર્ણતા જણાય તેમની સંખ્યા બતાવી તારીખ ૨૮ મી ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૦૧ ના સવારના બાર બજ્યા સુધીમાં આંહી જણાવશો એટલે તે માટે બંદોબસ્ત કરવામાં આવશે.

૬ આપના વોર્ડ માટે જરૂર જોતાં ફાનસો, બોટા, કલમ આપવા તથા આપના તમામ પટાવાળા કામે લગાડયા છતાં અપૂર્ણ રહેતા માણસોની ગોઠવણ કરવા સિવાયનો છેવટની ગણત્રી પ્રસંગે આપના વોર્ડ સંબંધે તમામ બંદોબસ્ત કરવાની ફરજ આપના ઉપર રહેલી છે તેપર આપનું ખાસ લક્ષ ખેંચવામાં આવે છે.

૭ આપના ઉપર વોર્ડ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ તરીકે જે ફરજો છે તે નીચે દર્શાવવામાં આવે છે.

૧ તમામ બ્લોકદીઠ નીમેલ કારકુન તથા સરકલ સુપરવાઇઝરોને બરાબર વખ્તસર હાજર રાખવાની.

૨ તેમને તમામ સાધનો વખ્તસર પૂરાં પાડવાની.

૩ તેમને તેમના કામમાં જે જે મુસીબતો આવતી હોય તે તત્કાળ દુર કરવાની.

૪ તેમને જે જે ખુલાસા જોતા હોય તે એકદમ પૂરા પાડવાની.

૫ આપના વોર્ડમાં કોઈ પણ માણસ ગણત્રીમાં આવ્યા વિના રહી જાય નહીં તેની.

૬ બ્લોક કારકુનો તથા સુપરવાઇઝરો ધોરણસર બરાબર કાળજીપૂર્વક કામ કરે છે તે વખ્તો વખ્ત નિમતાનો લઈ ખાત્રી કરવાની.

૭ આપના વોર્ડની હદ આપે બરાબર આપના સુપરવાઇઝરોથી જાણી લેવાની.

૮ આપના વોર્ડની છેવટની ગણત્રી પૂરી થાય તે સંબંધે રાત્રે ને રાત્રે અમારી ઓફીસે રિપોર્ટ મોકલવાની.

૯ આપના વાર્ડમાં એકંદર માણસો (સ્ત્રી પુરૂષના ભેદ સિવાય) કેટલાં તેનો આંકડો તારીખ ૧ લી માર્ચની રાત્રે વરધી રીપોર્ટ સાથે અમારી તરફ મોકલવાની.

૧૦ તારીખ ૩ જી માર્ચ સને ૧૯૦૧ ના બપોર સુધીમાં આપના વોર્ડમાં બ્લોકવાર વસ્તીઆણ ઘરની સંખ્યા તથા તેમાં સ્ત્રી પુરૂષની સંખ્યા કેટલી તે સંબંધી તથા તે ઉપરથી સરકલવાર વસ્તીયાણ ઘર તથા તેમાં સ્ત્રી પુરૂષની સંખ્યા કટલી તે સંબંધેના પેટા પત્રકો સાથે આપના વાર્ડમાં એકંદર વસ્તીઆણ ઘર તથા તેમાં સ્ત્રી પુરૂષની સંખ્યા કેટલી તેનો એકંદર તારીજો અમોને અચુક પહોંચે તેવો ખાસ બંદોબસ્ત કરવાની.

"નોટ"—(લીંગદર્શક શબ્દો) સ્ત્રી પુરૂષમાં છોકરા છોકરીનો સમાવેશ થઈ જાય છે તે પર આપનું લક્ષ ખેંચવામાં આવેછે.

૮ છેવટની ગણત્રી કેવી રીતે કરવી તથા તે પ્રસંગે શું બંદોબસ્ત કરવો તે સંબંધી છાપેલ સૂચનાની પ્રત ૨ આ સાથે મોકલવામાં આવેછે તે તમામ આપ લક્ષમાં લેશો અને તેમાંથી ચાર્જ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટને આપેલી સૂચના આપને લગે અંશે લાગુ થાયછે તે માટે તે ફરીથી આંહી લખવા જરૂર ધારવામાં આવતી નથી.

૯ છેવટની ગણત્રી થયા પછી કાંઈ ખાસ કારણસર લક્ષને ગણત્રી ચાલતી હોય તે દરમિયાન કોઈને બાહાર કે પરગામ જવા જરૂર પડે તો તેમને છેવટની ગણત્રી થઈ ગયાની હકિકત બતાવનારી ટીકીટ આપવાની છે તે ૨૦ વીશ ટીકીટ આ સાથે મોકલવામાં આવેછે જે જરૂર જણાયા પ્રમાણે આપના બ્લોક કારકુનો તથા સુપરવાઇઝરોને યોગ્ય સૂચના સાથે વહેંચી દેશો.

૧૦ પોલીસખાતાની મદદ મળે તે માટે તે ખાતા તરફનો યોગ્ય રીતે બંદોબસ્ત કરવામાં આવ્યો છે જેથી જરૂર જણાયા પ્રમાણે તેમની મદદ લઈ શકાશે. છેવટની ગણત્રીની રાત્રે લોકોએ કેવી રીતે વર્તવું તે સંબંધે થએલા નામદાર દિવાન દફતરના ઠરાવની છાપેલી પ્રત ૨ બે આપની જાણ માટે આપના તરફ મોકલવામાં આવેછે.

૧૧ આપની કામગીરી પ્રસંગે જે જે ખુલાસા આપને લેવા જરૂર જણાય તે રૂબરૂમાં આવીને તથા લખાણથી પૂછીને આહીંથી મંગાવી લેશો.

તારીખ ૨૫ મી ફેબ્રુઆરી સને ૧૯૦૧.

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમીશ્નર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

———:o:———

Appendix O.

એસસ્ટ્રેકશન, સોરર્ટીંગ અને ટેપ્યુલેશન વખતે કામ કરનાર સ્ટાફની હકીકત બતાવનારૂં પત્રક.

અનુક્રમ નંબર.	નામ.	જે દફ્તરેથી આવ્યા હોય તે દફ્તરનું નામ.	પગાર.		જે વખતે સ્લીપ લખવાનું (પોસ્ટીંગ) કામ ચાલતું હતું તે વખતનો હુદ્દો.	સોર્ટીંગનું કામ ચાલતી વખતનો હુદ્દો.	ટેપ્યુલેશનનું કામ ચાલતી વખતનો હુદ્દો.
			વાર્ષિક.	માસિક.			
૧	મોતીલાલ શિવપ્રસાદ	મુલકી દફ્તર	કોરી ૨૦૦૦	૦	આસિસ્ટંટ	આસિસ્ટંટ	આસિસ્ટંટ
૨	વલ્લભરાય જદવરાય	સેન્સસ ઓફીસનું કાયમી સ્ટાફ	રૂ. ૪૮૦	૦	શિરસ્તેદાર	શિરસ્તેદાર	શિરસ્તેદાર
૩	છગનરાય ભૂપતરાય	,,	,, ૪૮૦	૦	કોરેસપોન્ડન્સ ક્લાર્ક.	કોરેસપોન્ડન્સ ક્લાર્ક	કોરેસપોન્ડેન્સ ક્લાર્ક
૪	આણંદરાય બાપુભાઇ	,,	,, ૩૦૦	૦	'એ' સ્લીપ લખનારના ઇન્સપેક્ટર.	૧૩મા તથા ૧૫મા ટેબલના ઇન્સપેક્ટર	
૫	વલ્લભજી ગોરધન	,,	,, ૩૦૦	૦	'બી' સ્લીપ લખનારાઓના ઇન્સપેક્ટર		ટેપ્યુલેટર
૬	અબ્દુલકાદર બાવામીયાં મુનશી	,,	,, ૨૪૦	૦	ચેકર	૫મા તથા ૬ઠ્ઠા ટેબલના ઇન્સપેક્ટર	
૭	પ્રાણજીવન હરિદત્ત	,,	કોરી ૯૦૦	૦	રેકર્ડકીપર	રેકર્ડકીપર	રેકર્ડકીપર
૮	શુભશંકર દુર્ગાશંકર	,,	,, ૭૨૦	૦	આવક કારકુન	આવક કારકુન	આવક કારકુન
૯	આમદ અલાણ	,,	,, ૭૨૦	૦	એકઝામીનર		ટેપ્યુલેટર
૧૦	ગોકળદાસ મનજી	,,	,, ૬૦૦	૦	હીસાબી કારકુન	હીસાબી કારકુન	હીસાબી કારકુન
૧૧	પ્રાણલાલ હરિશંકર	,,	,, ૬૦૦	૦	હીસાબી કારકુનની મદદમાં	હીસાબી કારકુનની મદદમાં	હીસાબી કારકુનની મદદમાં
૧૨	બળવંતરાય જીવા	,,	,, ૬૦૦	૦	જાવક કારકુન	જાવક કારકુન	જાવક કારકુન
૧૩	છગનલાલ કાળીદાસ	કેળવણી દફ્તર	,, ૧૨૦૦	૦	ચેકર		ટેપ્યુલેટર
૧૪	દોલતરામ જુગતરામ	હીસાબી દફ્તર	,, ૧૨૦૦	૦	,,		,,

૧૫	પ્રભાશંકર શિવશંકર	રાજ્યપ્રકરણી કોર્ટ	રૂ. ૨૪૦	૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	સોરઠર
૧૬	હીરાલાલ ત્રીકમજી	દફ્તરી દફ્તર	કોરી ૯૦૦	૦	'બી' સ્લીપ લખનાર	૧૫મા ટેબલના ઇન્સપેકટર
૧૭	નવરંગલાલ કૃષ્ણલાલ	ઇંગ્રેજી દફ્તર	,, ૮૪૦	૦	એકઝામીનર	સોરઠર
૧૮	સુંદરલાલ નાનાલાલ	હજુર ખાસ દફ્તર	,, ૮૦૦	૦	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૧૯	દુલેરાય ગવરીશંકર	હજુર અદાલત	,, ૭૨૦	૦	ચેકર	૯-૧૨ 'એ' અને ૧૪મા ટેબલના ઇન્સપેકટર
૨૦	જેપ્રસાદ જાદવરાય	મોટી દિવાની અદાલત	,, ૭૨૦	૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	સોરઠર
૨૧	તારાચંદ જેચંદ	વસુલાતી દફ્તર	,, ૭૨૦	૦	,,	,,
૨૨	વૃંદાવન મંગળજી	દફ્તરખાના	,, ૭૨૦	૦	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૨૩	જશવંતરાય સાકરલાલ	ફર્સ્ટ ક્લાસ મુનસફ અદાલત	,, ૭૨૦	૦		,,
૨૪	વેણીશંકર ઉમેદરામ	રેવન્યુ સરવૈ દફ્તર	રૂ. ૧૯૨	૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,
૨૫	વેણીલાલ ત્રીકમલાલ	,,	,, ૧૮૦	૦	એકઝામીનર	,,
૨૬	ચંદુલાલ જન્મશંકર	આબકારી દફ્તર	કોરી ૬૦૦	૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,
૨૭	ગવરીશંકર ગંગાધર	,,	,, ૬૦૦	૦	,,	,,
૨૮	જાદવરાય લીલાધરદાસ	સરકારી વકીલ દફ્તર	,, ૬૦૦	૦	'બી' સ્લીપ લખનાર	૭મા અને ૧૨ મા ટેબલના ઇન્સપેકટર
૨૯	કાસમ મહમદ હાસમ	સદર અદાલત	,, ૬૦૦	૦	એકઝામીનર	૧૧મા ટેબલના ઇન્સ્પેકટર
૩૦	છગન વીઠ્ઠલજી	મુલકી દફ્તર	,, ૬૦૦	૦	'બી' સ્લીપ લખનાર	સોરઠર
૩૧	બાવામીયાં સરીમીયાં	હીસાબી દફ્તર	,, ૬૦૦	૦	,,	,,
૩૨	પૂલચંદ જગજીવન	જમી દફ્તર	,, ૬૦૦	૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,

૩૩	રણછોડ વાલજી	પોલીસ સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ દફ્તર	કોરી ૬૦૦	૦	'બી' સ્લીપ લખનાર	સોરટર
૩૪	લક્ષ્મણ માધવજી	શેહેર રજીસ્ટર દફ્તર	,, ૬૦૦	૦	,,	,,
૩૫	રવીશંકર સદાશંકર	ઓડીટ ઓફીસ	,, ૬૦૦	૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,
૩૬	લાલજી નરભેરામ	બારખલી બજાવણી દફ્તર	,, ૬૦૦	૦	હીસાબી કામમાં મદદ	હીસાબી કામમાં મદદ
૩૭	જેઠાલાલ ખુશાલ	પર્સનલ આસિસ્ટંટ ટુ ધી દિવાન સાહેબનું દફ્તર	,, ૬૦૦	૦	'બી' સ્લીપ લખનાર	૦
૩૮	નર્મદાશંકર મંગળજી	ન્યાયખાતાનું જુનું દફ્તર	,, ૬૦૦	૦	,,	૦
૩૯	અબ્દરહીમ બાવામીયાં	નાની દીવાની અદાલત	,, ૫૪૦	૦	,,	સોરટર
૪૦	મણીશંકર લક્ષ્મીરામ	દફ્તરખાતું	,, ૫૪૦	૦	,,	,,
૪૧	નાથા જગજીવન	સ્ટાંમ્પ દફ્તર	,, ૫૪૦	૦	,,	૦
૪૨	ગોવિંદ સદલીંગ	જરીફ દફ્તર	૩. ૧૪૪	૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	૦
૪૩	કાળીદાસ ધનજી	સુધારા ઓફીસ	કોરી ૩૬૦	૦	,,	૦
૪૪	સુંદરલાલ કેવળરામ	માંગરોળ તરફથી			,,	૦
૪૫	કાદરમીયાં દાદામીયાં	,,			'બી' સ્લીપ લખનાર	૦
૪૬	મહમુદમીયાં દાદામીયાં	,,			,,	સોરટર
૪૭	વલભદાસ ઓધવજી	,,			'એ' સ્લીપ લખનાર	,,
૪૮	આણંદલાલ વાલજી	હંગામી	૦	૫૦	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૪૯	પરમાણંદ દેવચંદ	,,	૦	૫૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,
૫૦	બળવંતરાય શંભુશંકર	,,	૦	૪૦	'બી' સ્લીપ લખનાર	૧૨ મા ટેબલના ઇન્સપેક્ટર
૫૧	વીઠલદાસ ત્રિભુવનદાસ	,,	૦	૪૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	૮ મા ટેબલના ઇન્સપેક્ટર

૫૨	જેસુખરાય પ્રભુલાલ	હંગામી	૦	૩૫	સ્ટોરકીપર	સ્ટોરકીપર
૫૩	મહાદેવ હીરજી	,,	૦	૩૫	'એ' સ્લીપ લખનાર	સોરટર
૫૪	ભાણજી જેચંદ	,,	૦	૩૫	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૫૫	રતીલાલ મણિશંકર	,,	૦	૩૫	૦	૧૩ મા ટેબલના ઇન્સપેક્ટર
૫૬	મણીલાલ વજેશંકર	,,	૦	૩૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	સોરટર
૫૭	દોલતરામ લલુભાઈ	,,	૦	૩૦	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૫૮	હરખલાલ દોલતરામ	,,	૦	૩૦	,,	,,
૫૯	ચંદુલાલ ખાનશંકર	,,	૦	૩૦	૦	,,
૬૦	છગનરાય જન્મશંકર	,,	૦	૨૫	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૧	દોલતખાં હુસેનખાં	,,	૦	૨૫	,,	,,
૬૨	પરમાણુંદ તુળશી	,,	૦	૨૫	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૩	ગુલાબરાય અમરજી	,,	૦	૨૫	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૪	છોટાલાલ મંગળજી	,,	૦	૨૫	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૫	લજ્જાશંકર ગોકળદાસ	,,	૦	૨૫	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૬	ગજરીશંકર દામોદર	,,	૦	૨૫	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૭	દામોદર ઓધવજી	,,	૦	૨૫	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૬૮	હરખચંદ કાળીદાસ	,,	૦	૨૫	,,	,,
૬૯	બજીભાઇ મૂળશંકર	,,	૦	૨૫	,,	,,
૭૦	હીરજી રણછોડ	,,	૦	૨૫	'એ' સ્લીપ લખનાર	,,

૭૧	છગન ગોરધન.	હગામી	૦	૨૫	'એ' સ્લીપ લખનાર	સોરટર
૭૨	ગોવિંદરાય બળવંતરાય	,,	૦	૨૫	,,	,,
૭૩	પોપટલાલ વ્રજલાલ	,,	૦	૨૫	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૭૪	વીઠલજી મોનજી	,,	૦	૨૦	,,	,,
૭૫	કહાનદાસ ઝીણા	,,	૦	૨૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	
૭૬	છગનલાલ લક્ષ્મીદાસ	,,	૦	૨૦	સ્લીપ ગણુનાર	સ્લીપ ગણુનાર
૭૭	રવજી વલભજી	,,	૦	૨૦	'એ' સ્લીપ લખનાર	સોરટર
૭૮	મગનલાલ શંભુશંકર	,,	૦	૨૦	'બી' સ્લીપ લખનાર	,,
૭૯	અનતજી લીલાધર	,,	૦	૧૫	,,	,,

—:o:—

Appendix P.

જુનાગઢ સ્ટેટ.

એબસ્ટ્રેકશન ઓફીસમાં કામ કરવાના ધોરણ સંબંધી સૂચના.

(તમામ કામ કરનારાઓની માહિતી તથા તેમના તરફથી અમલ થવા માટે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.)

૧. નીચે સહી કરનારની ખાસ દેખરેખ નીચે આ ઓફીસે કામ કરવાનું છે.

૨. નીચે સહી કરનારના તાબામાં એક આસિસ્ટન્ટ સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ નિમવામાં આવેલ છે.

૩. આ ઓફીસ માટે નીચે પ્રમાણે સ્ટાફ ગોઠવવામાં આવે છે.

(ક) કોરેસ્પોન્ડન્સ ક્લાર્ક.
(ખ) ઇન્સ્પેક્ટરો (ચાલતા કામની દેખરેખ રાખનાર.)
(ગ) ચેકરો (સ્લીપની ખરાઈ સંબંધે નિમતાનો લેનાર.)
(ઘ) એકઝામીનરો (બ્લોક ખુકો તપાસનાર.)
(ચ) રેકર્ડ કીપર.
(છ) "એ" સ્લીપ લખનાર.
(જ) "બી" સ્લીપ લખનાર.

નોટ:—જરૂરીયાત પ્રમાણે પટાવાળાની ગોઠવણ કરવામાં આવશે.

નોટ:—વર્ગવારી કરનાર (Sorters) સ્લીપ લખાઈ રહ્યા પછી તે લખનારામાંથીજ પસંદ કરી લેવામાં આવશે.

૪. મદ્રાસ ૧૬ થી ૬ બજ્યા સુધીનો ઓફીસનો સમય મુકરર કરવામાં આવે છે. વચમાં મદ્રાસ બેથી અઢી સુધી રજા (રિસેસ) પાડવામાં આવશે. અરધી કલાકના રજાના સમય સિવાય કોઇ પણ કામ કરનારાઓએ રા. રા. આસિસ્ટન્ટની ખાસ પરવાનગી વગર પોતાનું ટેબલ છોડી બ્હાંએ જવું નહીં.

૫. ઓફીસમાં આવી કામ શરૂ કર્યા પહેલાં તમામ કામ કરનારાઓએ ઓફીસમાં રાખેલા હાજરી પત્રકમાં આવ્યાના વખત સહિત પોતાની હાજરી પૂરવી.

૬. રા. રા. આસિસ્ટન્ટ, કોરસ્પોન્ડન્સ ક્લાર્ક, રેકર્ડકીપર તથા ઇન્સ્પેક્ટર સિવાય તમામ કામ કરનારાઓએ આંક ૧ $\frac{૧}{એ}$ $\frac{૧}{બી}$ ના પત્રક (જે દરેકને પૂરાં પાડવામાં આવશે) પ્રમાણે રોજન્દી કામની ડાયરી રાખવી. અને હમેશાં ઓફીસ છોડયાં પહેલાં સાંજે તે રા. રા. આસિસ્ટંટને આપવી.

૭. નીચે પ્રમાણે જણાવેલી સૂચનાના બોધ માટે નીચે પ્રમાણે ઘંટ વગાડવામાં આવશે.

૧ ઓફીસનો વખત થયો છે તે સૂચના માટે સવારના મદ્રાસ ૧૧ માં પાંચ મિનિટ કમે.
૨ કામ શરૂ કરી દેવાની સૂચના માટે બરાબર ૧૧ બજે બે ટકોરા વાગશે.
૩ અરધી કલાકની રજાની શરૂઆતની સૂચના માટે મદ્રાસ બે બજે.
૪ અરધી કલાકની રજાની સમાપ્તિસૂચક મદ્રાસ અઢી બજે.
૫ કામ બંધ કરવાની સૂચના માટે સાંજના મદ્રાસ પોણા છ બજે.
૬ ઓફીસ છોડવાની પરવાનગીસૂચક બરાબર છ બજે.

૮. રા. રા. આસિસ્ટન્ટની કામગીરી.

"એ" અને "બી" બન્ને વિભાગપર રા. રા. આસિસ્ટન્ટે દેખરેખ રાખવાની છે અને વર્ગવારીનું (સોર્ટીંગનું) કામ શરૂ થયે, તે વિભાગપર પણ તેમણેજ દેખરેખ રાખવાની છે. સ્લીપો તમામને બરોબર વખતસર મળે, બીજાં આવશ્યક સાધનો બરાબર પૂરાં પડે

અને કામના યંત્રમાં કોઈ રીતની અડચણ ન આવે તે પ્રકારનો બંદોબસ્ત રા. રા. આસિસ્ટન્ટે કરવાનો છે. તેમણે આંક ૨ જાના નમુનાનું દરેક વિભાગના માણસો સંબંધીનું રજીસ્ટર રાખવું અને તે હમેશાં નીચે સહી કરનારને ધ્યાનમાં રહેવાને રજુ કરવું. રા. રા. આસિસ્ટન્ટને જે જે ખુલાસા વખતો વખત લેવા જરૂર જણાય તે તત્કાળ નીચે સહી કરનાર પાસેથી મેળવી લેવા. ટુંકામાં ઓફીસની તમામ વ્યવસ્થા કરવાનું કામ રા. રા. આસિસ્ટન્ટનું છે.

૯. કોરસ્પોન્ડન્સ ક્લાર્કની કામગીરી.

કોરસ્પોન્ડન્સ ક્લાર્કે નકલીયાત તથા ઓફીસનું લખવાનું બીજું કામ જે તેને બતાવવામાં આવે તે કરવાનું છે.

૧૦. રેકર્ડકીપરની કામગીરી.

આખા સ્ટેટના દરેક ચાર્જમાં જેટલા બ્લોકો (બંદર સહિત છે) તે તમામનું લીસ્ટ રેકર્ડ કીપરને આપવામાં આવશે, જે ઉપરથી તેની પાસે કુલ કેટલી બ્લોક બુકો આવવી જોઇએ તે જાણી શકશે. જેમ જેમ બ્લોક બુકો તેની પાસે આવતી જાય, તેમ તેમ આ લીસ્ટ સાથે તેણે મેળવણી કરતા જવું. અને મળી રહે તેની સામેની લીટીમાં "મળી" એમ લખતા જવું. મેળવણી કરતાં કોઈ બ્લોક બુક ઘટે તો તુર્ત રા. રા. આસિસ્ટન્ટને તે હકીકત જાહેર કરવી. આ પ્રમાણે તમામ બુકોની મેળવણી થઈ રહે ત્યાર બાદ રેકર્ડકીપરે તમામ બુક ઉપર અનુક્રમ નંબર ચડાવવો. આ અનુક્રમ નંબર આખા સ્ટેટ માટે ચાલુ રાખવાનો છે. અને આમ કર્યા પછી તે સંબંધીના આંક ૩ જાના રજીસ્ટરમાં આ બુકોનો નોંધ લેવો. ત્યાર બાદ તે રજીસ્ટરનાં પહેલાં પાંચ આસનો ભરવાં અને ત્યાર પછી યોગ્ય વ્યવસ્થાથી તમામ બુકો ગોઠવવી.

૧૧. જ્યારે તેની પાસેથી બ્લોક બુક માગવામાં આવે ત્યારે તે બુકના અનુક્રમ નંબર સામે રજીસ્ટરમાં તે બ્લોક બુક આપ્યાની નોંધ લેવી. જ્યારે બ્લોક બુક તેને પાછી સોંપવામાં આવે ત્યારે તે સંબંધી નોંધ રજીસ્ટરમાં લેવી અને બુકને યોગ્ય સ્થળે મેલવી.

૧૨. "એ" સ્લીપના લખનારે "એ" સ્લીપના બંડલ સાથે બ્લોક બુક પાછી સોંપી હોય ત્યારે તેની તે બુક "બી" સ્લીપ લખનાર લઈ જાય અને "બી" સ્લીપના બંડલ સાથે તે બુક પાછી આપી જાય ત્યાં સુધી તે બુક અને સ્લીપનાં બંડલ જુદે સ્થળે રાખવાં. જ્યારે "એ" અને "બી" સ્લીપ લખાઈ રહે ત્યારે બન્ને પ્રકારની સ્લીપનાં બંડલ તેની બ્લોક બુકમાં વીંટી રાખવાં અને જ્યારે ચેકરો તે માગે ત્યારે આપવાં. તમામ બુકો પહેલી એકઝામીનરોને આપવાની છે અને ત્યાર બાદ "એ" સ્લીપના લખનારને, અને ત્યાર બાદ "બી" સ્લીપના લખનારને અને ત્યાર બાદ ચેકરોને વિગેરે વિગેરેને આપવાની છે. પણ એટલું રેકર્ડકીપરે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે–બુકોની આપ લે રા. રા. આસિસ્ટન્ટ અને ઈન્સ્પેક્ટરદ્વારા શિવાય સીધી રીતે બીજા કોઈની સાથે કરવાની નથી.

૧૩. એકઝામીનરોની કામગીરી.

એકઝામીનરોને બ્લોક બુકો જોતી હોય ત્યારે તેમણે તે માટે ઈન્સ્પેક્ટર પાસે માગણી કરવી (સીધી રીતે રેકર્ડકીપર પાસે માગી લેવી નહીં) અને માત્ર ઈન્સ્પેક્ટર રેકર્ડકીપર પાસેથી બ્લોક બુકો જેને જોતી હશે તેને પૂરી પાડશે. રોજંદી ડાયરી પત્રકનું પહેલું તથા બીજું આસન બ્લોક બુકો રેકર્ડકીપર પાસેથી મળે કે તુર્ત એકઝામીનરોએ ભરી લેવાં.

૧૪. એકઝામીનરોને જોવી બ્લોક બુક મળે કે તુર્ત ઘર નંબર તથા અનુક્રમ નંબર તેમણે તપાસી લેવા અને દરેક બુકનો છેલ્લો નંબર, કવર ઉપર તારીખમાં તે બુકની કુલ વસ્તી ની સંખ્યા લખી હોય તેની સાથે મેળવી તેની ખરાઇ કરી લેવી.

૧૫. બ્લોક બુકો ભરવાના ધોરણ પ્રમાણે તમામ આસનો દરેક બુકમાં ભરાયાં છે કે કેમ

તે એકઝામીનરોએ તપાસી લેવું અને કાંઈ અપૂર્ણતા જણાય તો તે તેણે (એકઝામીનરે) એકદમ પોતાથી ન સુધારતાં તે હકીકત રા. રા, આસિસ્ટન્ટને જાહેર કરવી જે પોતાથી બનશે તો ખુલાસો કરી અપૂર્ણતા દૂર કરશે અથવા જરૂર જણાશે તો નીચે સહી કરનારને તે હકીકત જાહેર કરી નિર્ણય મેળવી લેશે.

૧૬. એકઝામીનરે દરેક ચોપડી ઉપરના પુંઠા ઉપરના તારીખ અને ચોથા અને પાંચમા આસનના આંકડા તપાસી તેની ખરાઇ કરી લેવી અને તે પ્રમાણે દરેક બુક તપાસી દરેક ગામ અને શહેરવાર પુઠાપરના તારીખના ચોથા અને પાંચમા આસનનો સરવાળો કરવો, અને રા. રા. આસિસ્ટન્ટે રાખેલા આંક ૪ થાના પત્રકમાં તે ભરવો અને ત્યાર બાદ બ્લોક બુકો તથા ધોરણસર ભરેલ રજીસ્ટર રા. રા. આસિસ્ટન્ટને આપવાં. બ્લોક બુકો આપતી

તપાસી અને ખરી માલુમ પડી એકઝામીનર નંબર તારીખ ૧૯૦૧

વખતે માર્જીનમાં બતાવ્યા પ્રમાણે તે ઉપર એકઝામીનરે શેરો કરવો. આંક ૪ થાનું આસિસ્ટન્ટનું રજીસ્ટર આસિસ્ટન્ટને પાછું સોપી દેવું, કે જેથી આસિસ્ટન્ટ એકઝામીનરો પાસેથી મળેલ ચોપડી સાથે સરખામણી કરી શકે.

૧૭. ઇન્સ્પેકટરોની કામગીરી.

ઇન્સ્પેકટરોએ સ્લીપ લખવાનું કામ ચાલતું હોય, ત્યાં બન્ને વિભાગમાં (અને વર્ગવારી નું કામ શરૂ થયે તે વિભાગમાં) વારંવાર ફરતા રહેવું, અને કામનો વખતોવખત નિમતાનો લેવો તથા ભૂલો શોધી રા. રા. આસીસ્ટન્ટના ધ્યાનપર મેલવી. ઇન્સ્પેકટરોએ હમેશાં ઓફીસ ટાઇમની શરૂઆતમાં રેકર્ડકીપર પાસેથી બ્લોક બુકો તથા સ્લીપો લઈ એકઝામીનરોને સ્લીપ લખનારાઓને (અને વર્ગવારીનું કામ શરૂ થાય ત્યારે વર્ગવારી કરનારાઓને) તથા ચેકરોને પૂરી પાડવી. ઇન્સ્પેકટરો જ્યારે રેકર્ડકીપર પાસેથી બ્લોક બુકો તથા સ્લીપ લે, ત્યારે રેકર્ડકીપરના રજીસ્ટરમાં તે બુકના નંબરોની સામે તથા સ્લીપના નોંધના રજીસ્ટરમાં તેમણે સહી કરવી, જેથી કરી તમામ બુકો તથા સ્લીપોની વ્યવસ્થા રેકર્ડ ઉપરથી જણાઇ શકે. રેકર્ડકીપર પાસેથી રોજ જેટલી બ્લોક બુકો તથા સ્લીપ ઇન્સ્પેક્ટર લે, તે તમામની શું વ્યવસ્થા તેઓએ કરી તે હકીકતનો નોંધ ઇન્સ્પેકટરોએ રેકર્ડકીપરને હમેશ પૂરો પાડવો.

૧૮. ટેબલો ભરવા માટે સ્લીપની વર્ગવારી કરવાની જૂદી જૂદી યોજનાપર પણ તેઓએ તે વિભાગનું કામ શરૂ થયે દેખરેખ રાખવી.

૧૯. "એ" સ્લીપ લખનારની કામગીરી.

"એ" સ્લીપ લખનારાએ બ્લોક બુકો માટે ઇન્સ્પેકટર પાસે માગણી કરવી, (સીધી રીતે રેકર્ડકીપર પાસે માગણી કરવી નહિ.) જેવી બ્લોક બુક તેમને મળે કે તુરતજ રોજંદી ડાયરીનું પહેલું અને બીજું આસન ભરી લેવું. ધર્મ, લીંગ અને સાંસારિક સ્થિતિ (પરણેલ, વગર પરણેલ, વિધુર કે વિધવા) દર્શાવનાર જુદા જુદા રંગ અને આકારની સ્લીપો સ્લીપ લખનારને પૂરી પાડવામાં આવશે. (રંગ તથા આકૃતિ માટે જુઓ આંક ૬ની સમજ) જે માણસ સંબંધે સ્લીપ લખવાની હોય તે માણસના ધર્મ, લીંગ અને સંસાર સ્થિતિ (જે બ્લોક બુકમાં શેડયુઅલના ચોથા, પાંચમા અને છઠ્ઠા આસનમાં લખેલ હોય તે) ને અનુકૂળ સ્લીપ તેણે તેની પાસેની સ્લીપની પેટીમાંથી પસંદ કરવી; ત્યારબાદ તેણે (આ "એ" સ્લીપ ઉપર) ગુજરાતી ભાષામાં સાફ વંચાય તેવા અક્ષરથી બ્લોક બુક નંબર અને આસન ૨-૪ (આ ચોથા આસનમાંથી માત્ર પંથ લખવો; કારણ કે રંગથી ધર્મ સૂચવાઈ ગયો છે) ૭-૮-૧૪-૧૫-૧૬ મા આસનની હકિકત માર્જીનમાં બતાવ્યા પ્રમાણે લખવી. આ સંબંધે નીચેની સૂચના* ખાસ

---

* (૧) સ્લીપ લખવામાં પરણેલ, વગર પરણેલ, વિધુર કે વિધવા આદિ સંસાર સ્થિતિ સૂચક આકૃતિ

૧૫૭ વૈ ૩૫ આ. ખેડાવાડ ગુ. સં. ઈ. —

ધ્યાનમાં રાખવી. પ્રસંગોચિત સંક્ષિપ્ત ચિન્હ (ટુંકાક્ષર પદ્ધતિ) નું લીસ્ટ દરેક સ્લીપ લખનારને પૂરું પાડવામાં આવશે. (જુઓ આંક ૭) ગણત્રી પત્રકમાં જે પ્રમાણે હકિકત લખી હોય તેમાં મુદ્દલ ફેરફાર કર્યા વિના સ્લીપ ભરવી.

જ્યારે એક સ્લીપ લખાઈ રહે ત્યારે લખનારે તે સ્લીપ તેના ટેબલ ઉપર ચત્તી (લખેલ બાજુ ઉપર આવે તેમ) મેલવી, અને બીજી સ્લીપ લખાઇ રહે ત્યાંસુધી તેમની તેમ રહેવા દેવી. બીજી સ્લીપ લખાઇ રહે ત્યારે પહેલી સ્લીપ ટેબલ ઉપર જરેલા વાળામાં લખેલ બાજુ નીચે આવે તેમ નાખવી. આ પ્રમાણે તમામ સ્લીપો સંબંધે ઉત્તરોત્તર કરતા જવું. જ્યારે દરેક બ્લોક બુકમાં જેટલા માણસ હોય તે સંબંધેની તમામ સ્લીપ ભરાઈ જાય ત્યારે તે સ્લીપ લખનારાએ, એ તમામ સ્લીપ વાળામાંથી કાઢી ગણી લેવી ને તે સંખ્યા ચોપડીની કુલ વસ્તીની સંખ્યાની સાથે મેળવી જોવી, અને મળી રહે ત્યારે દરેક બ્લોક બુકની તમામ સ્લીપનું એક બંડલ દોરાવતી બાંધવા પટાવાળાને દેવું. તે બંડલ ઉપર "ટાઈટલ સ્લીપ" (મથાળે મેલવાની સ્લીપ) મારજીનમાં બતાવ્યા પ્રમાણે તેપર હકિકત ભરી બાંધવી. સ્લીપની

ટાઇટલ સ્લીપ
મહાલ
ગામ
બુક નં.
સ્લીપની સંખ્યા
સહી

"એ" સ્લીપો— લખી.
નં.
તા. ૧૯૦૧

સંખ્યા અને દરેક બુકમાં પુંઠા ઉપર તારીખમાં લખેલી વસ્તીની સંખ્યા મેળવી જોવી અને મળી રહે પછી રોજંદી હાજરીનું ત્રીજું આસન તેણે ભરવું, અને બ્લોક બુક ઉપર મારજીનમાં બતાવ્યા પ્રમાણે નોંધ લેવી. આટલી વિધિ કરી બ્લોક બુક, તેની સ્લીપો અને રજીસ્ટર સાથે રા. રા. આસિસ્ટન્ટને આપવી જે તેની પહોંચ આપી રજીસ્ટર સ્લીપ લખનારને પાછું આપી દેશે. રા. રા. આસિસ્ટન્ટ રજીસ્ટરની હકિકત સાથે બ્લોક બુકની હકિકત સરખાવી તે બદલ રજીસ્ટરમાં તેની સહી કરશે.

વાળો ભાગ હમેશાં નીચે રહે અને પુરૂષ અને સ્ત્રીઆદિ લીંગ દર્શક આકૃતિવાળો ભાગ ઉપર રહે તે ધ્યાનમાં રાખવું. સ્ત્રી સ્લીપનો કાપેલ ખુણો હમેશાં ઉપર જમણોજ રહેવો જોઇએ.

(૨) સ્લીપને મથાળે લગભગ એક ઇંચ જેટલો મારગ રાખી લખવું શરૂ કરવું જેથી કરી વાળામાં સ્લીપ નાખવાનું સુગમ પડે.

(૩) "૧૫૭" બ્લોક બુક ઉપરનો નંબર છે-

(૪) "૧" ગણત્રીપત્રકના બીજા આસનમાંનો માણસનો અનુક્રમ નંબર છે.

(૫) "વૈ" ચોથા આસનમાંના વૈષ્ણવ પંથને માટે છે (સાથે રાખેલા સંક્ષિપ્ત ચિન્હ (ટુંકાક્ષરી) ના લીસ્ટ મુજબ આંહી ઉપયોગ કરવો).

(૬) "૩૫" સાતમા આસનમાંની ઉમર છે (જ્યારે ઉમર એક વર્ષની અંદર હોય ત્યારે સાથે રાખેલાં સંક્ષિપ્ત ચિન્હના લીસ્ટ પ્રમાણે સંજ્ઞા વાપરવી).

(૭) "આ" બ્રાહ્મણ માટે છે અને "ખેડાવાળ" આઠમા આસનમાં લખેલ પેટા જાત છે. આઠમા આસનમાં જે હકીકત દર્શાવી હોય તે તમામ અક્ષરે અક્ષર લખવી. સંક્ષિપ્ત ચિન્હ તો માત્ર મુખ્ય જાતીને માટેજ સંક્ષિપ્ત ચિન્હનાં લીસ્ટમાં બતાવ્યા પ્રમાણે લખવાનાં છે.

(૮) "ગુ" "સં" ચૌદમા આસનમાં ગુજરાતી અને સંસ્કૃત (ભણેલા) માટે છે.

(૯) "ઇ"પંદરમા આસનમાં ઇંગ્રેજી આવડે તેને માટે છે આ આસન માટે સંક્ષિપ્ત ચિન્હ, સંક્ષિપ્ત ચિન્હના લીસ્ટમાંથી વાપરવાં.

(૧૦) કોઇપણ આસનમાં "નથી," "નહી," "કાંઇ નહી" એવા નકાર વાચક શબ્દો હોય અથવા પોતાથી કોઈ આસન ખાલી હોય તો તે આસનની હકીકતની જગાએ સ્લીપમાં (—) આ કાંઇસમાં બતાવ્યા પ્રમાણે લીંટી દોરવી.

(૧૧) જો કોઇ આસન ભરવું રહી ગયું હોય તો તે હકિકત રા. રા. આસિસ્ટંટને જાહેર કરવી.

૨૦. "બી" સ્લીપ લખનારની ફામગીરી.

'એ' સ્લીપ લખનારની ફામગીરીની સૂચના 'બી' સ્લીપ લખનારને અક્ષરે અક્ષર લાગુ સમજવી જેથી તે ફરીથી આંહી લખવા જરૂર ધારવામાં આવતી નથી.

૨૧. એ સ્લીપના લખનારને પારિગ્રાફ ૧૯ માં જે ગણત્રી પત્રકનાં આસનો સ્લીપપર ભરવા સૂચવેલું છે તે આસનો 'બી' સ્લીપ લખનારાએ 'બી' સ્લીપ ઉપર લખવાના નથી, પણ તેણે ('બી' સ્લીપ લખનારાએ) ૮ (આ આઠમું આસન 'એ' તથા 'બી' સ્લીપમાં સામાન્ય છે), ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩ મા આસનોની હકીકત માર્જીનમાં બતાવ્યા પ્રમાણે 'બી' સ્લીપ ઉપર લખવાની છે.

૧૫૩
આ. ખેડાવાળ
કારકુન
જમીનદાર

ગુ.

૨૨. "એ" સ્લીપ લખનારને સૂચનામાં * આ પ્રમાણે ચિન્હવાળી ફુટનોટ (નીચે નોંધ) માં જે સૂચના લખી છે તેની કલમ ૧-૨-૩-૪-૧૦-૧૧ 'બી' સ્લીપ લખનારને પણ અક્ષરે અક્ષર લાગુ છે માટે તે ધ્યાનમાં રાખી તેણે તે પ્રમાણે અમલ કરવો. તે ઉપરાંત નીચેની સૂચના * 'બી' સ્લીપ લખનારાએ ધ્યાનમાં રાખવી. ઉપર પ્રમાણે 'એ' સ્લીપ લખનારાની સૂચનાના પારિગ્રાફ ૧૯ ની સૂચનામાં ફેરફાર તથા વધારા સિવાય એ સ્લીપના લખનારને પારિગ્રાફ ૧૯ માં જે સૂચના આપી છે તે અક્ષરે અક્ષર "બી" સ્લીપ લખનારને લાગુ સમજવાની છે.

૨૩. ખોટી સ્લીપ ઘણી માલુમ પડશે તો તે લખનારનો દંડ થશે.

૨૪. ચેકરોની ફામગીરી.

બ્લોક બુક મળવા માટે ચેકરોએ રા. રા. આસિસ્ટંટ સુ. પાસે માગણી કરવી (સીધી રીતે રેકર્ડકીપર પાસેથી માગણી કરવી નહીં), ચોપડી મળે કે તુર્તજ રોજંદી ડાયરીનું પહેલું અને બીજું આસન ચેકરોએ ભરી લેવું.

૨૫. દરેક બ્લોક બુકની 'એ' અને 'બી' સ્લીપોનાં બંડલો છોડી ચેકરે તેની પોતાની સામે મેલવાં. ત્યારપછી 'એ' સ્લીપનાં બંડલમાંથી એક સ્લીપ લેવી અને તેજ માણસની 'બી' સ્લીપના બંડલમાંથી 'બી' સ્લીપ લેવી. અને પ્રથમ તો જોવું કે આ બન્ને સ્લીપો એકજ રંગની અને સમાન આકૃતિવાળી છે કે નહીં. જો બન્ને પ્રકારની એકના એક માણસ માટે લખેલી સ્લીપોના રંગમાં કે આકૃતિમાં જુદાપણું જણાય તો ખાત્રીથી જાણવું કે એમાંથી એક સ્લીપ તો ખોટીજ પસંદ કરવામાં આવી છે. જેથી બ્લોક બુકમાં ૪-૫-૬ આસન જોઇ કઈ ખોટી છે તે તપાસ કરવો. અને જે ખોટી હોય તેને 'ખોટી

---

* (૧) ૮-૯-૧૦-૧૧ આસનમાં લખેલી તમામ હકીકત અક્ષરેઅક્ષર પૂરેપૂરી સ્લીપ ઉપર લખી લેવાની છે. માત્ર આઠમા આસનમાં મુખ્ય જાતિ જેનો આંક ૭ ના સંક્ષિપ્ત ચિન્હના લીસ્ટમાં સમાવેશ થાય છે તે માટે સંક્ષિપ્ત ચિન્હ એટલે ટુંકાક્ષરપદ્ધતિ વાપરવાની છે.

(૨) ~' બારમા આસનમાં જેની જન્મભૂમિ જુનાગઢ લખેલ હોય તેને માટે ('જુનાગઢ') એમ ન લખતાં આ નિશાની (~) સંજ્ઞારૂપે સ્લીપપર લખવી.

(૩) 'ગુ' તેરમા આસનમાંની ગુજરાતી ભાષા માટે છે. આ આસનની હકીકત માટે સંક્ષિપ્ત ચિન્હના લીસ્ટમાં બતાવ્યા પ્રમાણે સંક્ષિપ્ત ચિન્હ વાપરવાનાં છે.

સ્લીપ ' માં ગણી તેને બદલે નવી સાચી ધોરણસર સ્લીપ લખી ' ખોટી સ્લીપ ' ને બદલે તેને સ્થળે દાખલ કરવી. જો એકજ માણસ માટેની બન્ને પ્રકારની સ્લીપો રંગ તથા આકૃતિમાં બરાબર મળતી આવે તો પછી બીજી હકિકતની ખરાઈની ખાત્રી કરવી. એક ચેકરે એક માણસ માટેની બન્ને પ્રકારની સ્લીપમાંથી એક પ્રકારની એક હાથમાં અને બીજા પ્રકારની બીજા હાથમાં ઝાલવી અને બીજા ચેકરે બ્લોક બુકમાંના ગણત્રી પત્રકમાંથી તે માણસના સંબંધના તમામ આસનોની હકિકત વાંચવી અને જો સ્લીપ ખોટી જણાય તેને બદલે નવી સ્લીપો ધોરણ પ્રમાણે લખવી અને આ પ્રમાણે એક બુકની સ્લીપો તપાસી ખોટી માલુમ પડે ત્યાં ખરી દાખલ કરી જેમ હતાં તેમ બંડલ પાછાં બાંધી દેવાં.

નોટ—અડસટે દરેક બંડલમાંથી ૨૦ ટકા એટલે દરેક બંડલમાં જેટલી સ્લીપ હોય તેના પાંચમા ભાગની સ્લીપો સામાન્ય રીતે બંડલમાંથી કાઢી તપાસવી.

૨૬. ' એ ' સ્લીપના બંડલમાં એકંદર જેટલી સ્લીપો હોય તે સંખ્યા અને ' બી ' સ્લીપના બંડલમાં એકંદર જેટલી સ્લીપો હોય તે સંખ્યા બન્ને સરખી થવીજ જોઇએ. અને તે દરેક પ્રકારના સ્લીપની સંખ્યા તે બ્લોક બુકના પુંઠા ઉપરના તારીખની સંખ્યા તથા તે બુકમાં જેટલાં માણસો ભરાયાં હોય તેની સંખ્યા સાથે મળતી આવવીજ જોઇએ. માટે તે તપાસી ખાત્રી કરી લેવી.

૨૭. રા. રા. આસિસ્ટંટ પાસેથી આંક ૪ નું પત્રક માગી લેવું અને તેમાં જે હકિકત દર્શાવી હોય તે બરાબર કાળજીપૂર્વક તપાસવી અને તેની ખરાઈના ખાત્રીપત્ર રૂપે ચેકરોએ ૧૧ મા આસનમાં પોતાની સહી કરવી. ત્યારબાદ તે આંક ૪ થાનું પત્રક રા. રા. આસિસ્ટંટને પાછું આપી દેવું.

૨૮. એક બંડલમાંથી જેટલી સ્લીપો આકૃતિ તથા રંગ પસંદ કરવામાં ભૂલને લીધે, અથવા સ્લીપ લખવામાં બીજી રીતે ભૂલને લીધે, ખોટી માલુમ પડે તે તમામનો રજીસ્ટરમાં (આંક $\frac{૧}{સી}$ માં) નોંધ લેવો અને તે રજીસ્ટર સાથે રા. રા. આસિસ્ટંટને મોકલવી. જે ઉપરથી તે બંડલ આખું તપાસવું કે કેમ તેનો નિર્ણય રા. રા. આસિસ્ટંટ કરશે (જો સ્લીપ લખવામાં ઘણી ભૂલો થયેલો માલુમ પડે તો આખું બંડલ તપાસવા રા. રા. આસિસ્ટંટે હુકમ કરવો) અને તેવે પ્રસંગે તે સ્લીપ લખનારનો યોગ્ય દંડ કરવા નીચે સહી કરનારના લક્ષપર રા. રા. આસિસ્ટંટ મેલશે. ઉપર પ્રમાણે રા. રા. આસિસ્ટંટના નિર્ણય ઉપરથી હુકમ મેળવવા સ્લીપોનું બંડલ તેને મોકલ્યા પહેલાં સ્લીપ લખનારનું નામ, જેટલી સ્લીપ તપાસી હોય તેની સંખ્યા, જેટલી સ્લીપ ખોટી (સ્લીપની ભૂલ ભરેલી પસંદગીથી કે લખવામાં ભૂલથી) માલુમ પડી હોય તેની સંખ્યા, તે દરેકને લગતાં રોજંદી ડાયરીના રજીસ્ટર આંક $\frac{૧}{સી}$ ના આસનમાં ભરવાનું ખાસ ધ્યાનમાં રાખવું. ચેક કર્યા પછી વર્ગવારી (sorting) કરતી વખ્તે કોઈ સ્લીપ ખોટી માલુમ પડશે તો ચેકરની સખ્ત નોટીસ લેવામાં આવશે.

૨૯. ઉપર પ્રમાણે તમામ વિધિને અંતે બ્લોક બુકો ઉપર માર્જીનમાં બતાવ્યા પ્રમાણે શેરો કરવો અને આખા મહાલની સ્લીપો દરેક બુકવાર દરેક બુકમાં પ્રથમની બાકસ વીંટી તે તમામ બુકો રજીસ્ટર સાથે રેકર્ડકીપરને આપવી જે તેની પહોંચ આપી રજીસ્ટર પાછું ચેકરને આપી દેશે.

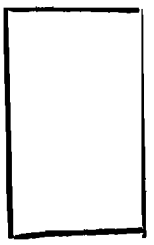
તપાસી
ચેકર નં.
તા. ૧૯૦૧

જુનાગઢ,
તા. ૧૯-૪-૧૯૦૧.

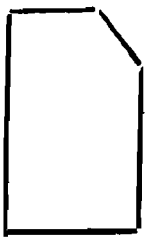
મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમીશનર જુનાગઢ સ્ટેટ.

ધર્મસૂચક રંગ, લિંગ તથા સાંસારિક સ્થિતિ સૂચક આકૃતિની સમજ.

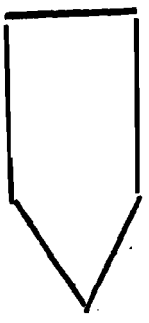
૧. બ્રૂનો (Brown) રંગ હિન્દુ ધર્મ માટે છે.
૨. ધોળો (White) રંગ મુસલમાન ધર્મ માટે છે.
૩. પીળો (Yellow) રંગ જૈન ધર્મ માટે છે.
૪. લીલો (Green) રંગ અનાર્ય (Animistic) માટે છે.
૫. ગુલાબી (Blue) રંગ ક્રીશ્ચીઅન ધર્મ માટે છે.
૬. રાતો (Red) રંગ બીજા ધર્મો (પારસી, બૌદ્ધ, શીખ વિગેરે) માટે છે.

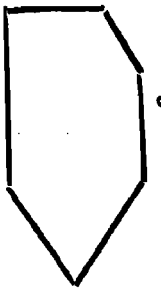
પરણેલ પુરૂષ

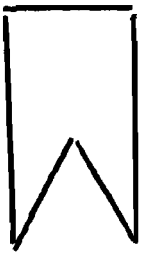
પરણેલ સ્ત્રી

વગર પરણેલ પુરૂષ

વગર પરણેલ સ્ત્રી

વિધુર

વિધવા

અંક ૭. સંસ્થાન જુનાગઢ એબસ્ટ્રક્શન ઓફીસ માટે.

સંક્ષિપ્ત ચિન્હ (ટુંકાક્ષર પદ્ધતિ) (સ્લીપ લખવામાં વાપરવા માટે).

પંથ—		**ઉમર—**	
વૈષ્ણવ...	વૈ.	(ઉમરના આસનમાં) 'બાળક' હોય ત્યારે...	૦
શૈવ...	શૈ.	**ભાષા—**	
દેવી ઉપાસક, માતાજીનો પંથ..... ...	દે.	અંગ્રેજી.....	અં.
રામદેપીર, માર્ગી, મોટો પંથ	મા.	ગુજરાતી	ગુ.
સુની.....	સુ.	મરાઠી	મ.
શીઆ	શી.	સિંધી, જાડેજી, કચ્છી...	સિં.
મુખ્ય જાતિ—		સંસ્કૃત	સં.
બ્રાહ્મણ.....	બ્રા.	અભણ.....	×
વાણિયા	વા.	**જન્મભૂમિ—**	
		જુનાગઢ સંસ્થાનમાં જન્મ થયો હોય તેને માટે —	

નોટ—આ લીસ્ટમાં જેટલા માટે સંક્ષિપ્ત ચિન્હો મુકરર કરવામાં આવ્યાં છે તે સિવાય બીજા માટે સંક્ષિપ્ત ચિન્હો વાપરવાનાં નથી, પણ તે તો અક્ષરે અક્ષર સ્લીપપર લખવાના છે.

મણિલાલ કેશવલાલ
સેન્સસ કમિશ્નર, જુનાગઢ સ્ટેટ.

Appendix Q.

સં. ૧૯૫૭ માં વરતી ગણત્રી થઈ તેના સેન્સસ ખાતાના કુલ એકંદર થએલ ખર્ચનું બજેટથી કમી જાદેનું પત્રક.

નંબર	બાબત.	બજેટનો આંકડો.	થએલ ખર્ચનો આંકડો.	કમી.	જાસ્તી.	
૧	એસ્ટાબ્લીશમેન્ટ...	૧૮૦૩૬।।।	૧૬૭૦૮।।।૦।	૧૩૨૮ ૰।।।	૦	
૨	પટાવાલા ૪	૧૩૫૬	૧૩૭૭ ૰।।।	૦	૨૧।૰।।।	
૩	કોરા કાગળ...	૫૦૦૦	૩૧૮૮।।।૰।।	૧૮૧૧ ૰।।	૦	
૪	કન્ટીજંટ	૧૫૦૦	૧૪૩૬।।।૦।	૬૩ ૰।।।	૦	
૫	દફ્તર-બંધન અને ચદર ગલેફ. ...	૧૫૦	૬૫ ૰।।	૮૪।।।૰।।	૦	
૬	ભાડા-ભત્તા	૧૫૦૦૦	૬૬૪૪।। ૰।।	૫૦૫૫। ૰।।	૦	
૭	જેનો સમાશ ઉપરમાં ન થાય તે.	૬૦૩૨	૬૮૧૨ ૰।।।	૦	૭૮૦૰।।।	
	૩૩ પાણી ભરનાર માસ ૧૧ પ્ર. ૩ ૧૩।।।૦।।।					
	૨૬૨ ગેરૂ ૧૩૫। ૰।।।					
	૨૧૦ ચુનો ૬૮। ૰।।।					
	૪૬૭ મજુરી ૬૧૨ ૰।					
	૪૦૦૦ સ્પેશી. કારકુન ૪૬૧૫।।।૰।					
	૫૨૦ આશીસ ભાડું ૪૨૧ ૰।					
	૪૦ ડેડીસ્ટ્રાક્ટ સામાન. ૪૦।।।૦।।					
	૧૫૦૦ છપામણી ખર્ચ ૬૩૬।।૰					
	૨૦૦૦ અણધારેલ ખર્ચ ૨૬૩૭।૰।।					
		૫૦૦૭૪।।।	૪૨૫૩૩ ૰।।	૮૩૪૨।।।૰	૮૦૧।૰।।	નેટ ડીફરન્સ. ૭૫૪૧।૰।।

(મહારા આસિસ્ટંટ રા. રા. મોતીલાલ શિવપ્રસાદે **વડનગરા-નાગર** અને **નાગર-બ્રાહ્મણ**ની હકિકત પોતાની ખાએશથી જાતે " એબસ્ટ્રાક્ટ " કરી છે તે, અને ઉપયોગી જણાતાં દાખલ કરવા યોગ્ય ધાર્યું છે.)

નાગર-વડનગરા.

સંસ્થાનનું નામ.. જુનાગઢ.	પુરૂષ.				સ્ત્રી.				કુલ.	
	વગર પરણેલ.	પરણેલ	રાંડેલ.	કુલ.	વગર પરણેલ	પરણેલ	રાંડેલ.	કુલ.		
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
કુલ એકંદર.	૫૭૯	૫૮૮	૧૦૬	૧૨૭૩	૩૭૪	૫૬૮	૨૪૦	૧૧૮૨	૨૪૫૫	

કેળવણી.

સ્ટેટનું નામ.	ઉમ્મર	ભણેલ												અભણ			
		ગુજરાતી			ઈંગ્રેજી			સંસ્કૃત			ફારસી			પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	
		પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ				
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
જુનાગઢ.	૦—૫ સુધી...	૬	૧	૭	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧૪૧	૧૭૭	૩૧૮	
	૬–૧૦ સુધી...	૧૧૫	૫૮	૧૭૩	૬	૦	૬	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૩૨	૯૩	૧૨૫	
	૧૧–૨૦ સુધી...	૨૪૩	૧૯૩	૪૩૬	૧૬૯	૦	૧૬૯	૨૧	૦	૨૧	૭	૦	૭	૩૦	૮૦	૧૧૦	
	૨૧–૩૦ સુધી...	૨૨૧	૧૩૩	૩૫૪	૧૪૭	૩	૧૫૦	૩૧	૨	૩૩	૮	૦	૮	૨	૫૧	૫૩	
	૩૦ ઉપર.....	૪૭૬	૧૪૬	૬૨૨	૧૧૦	૨	૧૧૨	૬૦	૦	૬૦	૮	૦	૮	૭	૨૫૦	૨૫૭	
	સરવાળો...	૧૦૬૧	૫૩૧	૧૫૯૨	૪૩૨	૫	૪૩૭	૧૧૨	૨	૧૧૪	૨૩	૦	૨૩	૨૧૨	૬૫૧	૮૬૩	

નાગર-વડનગરા.

ઉમ્મર, જાતિ અને સંસારી સ્થિતિ.

સંસ્થાન જુનાગઢ.	ઉમ્મર	૦—૫ સુધી			૬–૧૦ સુધી			૧૧–૨૦ સુધી			૨૧–૩૦ સુધી			૩૧–૪૦ સુધી			૪૧–૫૦ સુધી			૫૧–૬૦ સુધી			૬૦ થી ઉપર			કુલ અંકદર.		
	સંસારી સ્થિતિ.	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	લ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ
	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮
	વગર પરણેલ.	૧૪૮	૧૭૮	૩૨૬	૧૧૦	૧૪૪	૨૫૪	૨૪૧	૫૧	૨૯૨	૪૭	૧	૪૮	૧૮	૦	૧૮	૭	૦	૭	૪	૦	૪	૪	૦	૪	૫૭૯	૩૭૪	૯૫૩
	પરણેલ	૦	૦	૦	૩૬	૭	૪૩	૩૧	૨૧૬	૨૪૭	૧૬૬	૧૫૦	૩૧૬	૧૭૩	૧૦૮	૨૮૧	૬૭	૫૭	૧૫૪	૭૨	૨૩	૯૫	૧૩	૭	૨૦	૫૮૮	૫૬૮	૧૧૫૬
	રાંડેલ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧	૭	૮	૧૦	૩૩	૪૩	૧૪	૪૨	૫૬	૪૭	૫૬	૧૦૩	૨૫	૨૧	૪૬	૬	૮૧	૬૦	૧૦૬	૨૪૦	૩૪૬
	સરવાળો	૧૪૮	૧૭૮	૩૨૬	૧૪૬	૧૫૧	૨૯૭	૨૭૩	૨૭૪	૫૪૭	૨૨૩	૧૮૪	૪૦૭	૨૦૫	૧૫૦	૩૫૫	૧૫૧	૧૧૩	૨૬૪	૧૦૧	૪૪	૧૪૫	૨૬	૮૮	૧૧૪	૧૨૭૩	૧૧૮૨	૨૪૫૫

નાગર બ્રાહ્મણ વડનગરા.

નંબર	સ્ટેટનું નામ	પુરૂષ				સ્ત્રી				કુલ	
		વગર પરણેલ	પરણેલ	રાંડેલ	કુલ	વગર પરણેલ	પરણેલ	રાંડેલ	કુલ		
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૧	જુનાગઢ.	૧૩૭	૧૦૫	૮૭	૩૨૯	૭૬	૧૨૯	૪૬	૨૫૧	૫૮૦	

નાગર બ્રાહ્મણ વડનગરા.

ઉમ્મર, જાતિ અને સંસારિક સ્થિતિ.

ઉમ્મર	૦—૫ સુધી			૬–૧૦ સુધી			૧૧–૨૦ સુધી			૨૧–૩૦ સુધી			૩૧–૪૦ સુધી			૪૧–૫૦ સુધી			૫૧–૬૦ સુધી			૬૦ થી ઉપર			કુલ એકંદર.		
સંસારી સ્થિતિ.	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮
વગરપરણેલ.	૪૧	૪૦	૮૧	૩૩	૨૫	૫૮	૪૪	૧૧	૫૫	૧૦	૦	૧૦	૪	૦	૪	૧	૦	૧	૩	૦	૩	૧	૦	૧	૧૩૭	૭૬	૨૧૩
પરણેલ	૦	૦	૦	૦	૨	૨	૧૨	૩૮	૫૦	૨૮	૪૫	૭૩	૨૭	૨૭	૫૪	૧૯	૮	૨૭	૧૯	૯	૨૮	૦	૦	૦	૧૦૫	૧૨૯	૨૩૪
રાંડેલ	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧	૧	૨	૫૪	૦	૫૪	૩	૧૨	૧૫	૧૦	૧૭	૨૭	૭	૧૦	૧૭	૧૨	૬	૧૮	૮૭	૪૬	૧૩૩
સરવાળો	૪૧	૪૦	૮૧	૩૩	૨૭	૬૦	૫૭	૫૦	૧૦૭	૯૨	૪૫	૧૩૭	૩૪	૩૯	૭૩	૩૦	૨૫	૫૫	૨૯	૧૯	૪૮	૧૩	૬	૧૯	૩૨૯	૨૫૧	૫૮૦

નાગર બ્રાહ્મણ વડનગરા.

કેળવણી.

સ્ટેટનું નામ	ઉમ્મર	બોલેલ.												અભણ			
		ગુજરાતી			ઈંગ્રેજી			સંસ્કૃત			ફારસી						
		પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
જુનાગઢ.	૦— ૫ સુધી	૧	૦	૧	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૪૦	૩	૪૩	
	૬—૧૦ સુધી	૨૨	૦	૨૨	૧	૦	૧	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૧૧	૧	૧૨	
	૧૧—૨૦ સુધી	૫૬	૫	૬૧	૩૫	૦	૩૫	૧૧	૦	૧૧	૦	૦	૦	૧	૦	૧	
	૨૧—૩૦ સુધી	૯૪	૨	૯૬	૩૧	૦	૩૧	૭	૦	૭	૦	૦	૦	૦	૨	૨	
	૩૦ ઉપર	૧૦૮	૩	૧૧૧	૨૦	૦	૨૦	૧૦	૦	૧૦	૦	૦	૦	૧	૩	૪	
	સરવાળો	૨૮૧	૧૦	૨૯૧	૮૭	૦	૮૭	૨૮	૦	૨૮	૦	૦	૦	૫૩	૯	૬૨	

Junagadh Census Report.

Errata.

Page.	Para.	Line of Para.	For.	Read.
1	2	3	4	5
4	20	9	Repitition	Repetition
9	45	10	Buff	buff.
14	77	1	moffusils	moffusil
15	84	4	fonnd	found
16	87	1	Babriawad	Babariawad
16	87	3	fonud	found
17	95	2	ennmeration	Enumeration
17	96	8	vigilence	vigilance
18	107	2	chargc	charge
19	112	5	affordered	afforded
19	118	1	were	was
20	124	3	any,s	any
26	156	7	cotain	contain
34	2	18	planes	plains
34	2	20	Lily	Lili
35	4	6	155	15.5
37	7	13	plans	plains
38	7	5	Barat	Baret
39	8	4	Barat	Baret
39	8	6	begun directed	began to be directed
39	12	4	east some	east by some
43	36	2	survayed	surveyed

43	38	1	Barat	Baret
45	58	2	melodeous	melodious
46	61	10	Barat	Baret
46	64	2	as	at
48	78	4	continuence	continuance
48	78	12	class	classes
49	85	2	survayed	surveyed
50	97	2	commerse	commerce
53	124	2	mailn	malni
54	125	10	cultiators	cultivators
54	127	3	incured	incurred
54	129	1	$67\frac{7}{16}$	$67\frac{7}{16}$ square miles
55	134	5	vives	vies
61	6	1	Kntiana	Kutiana
74	34	4	develish	devilish
77	44	3	adventitions	adventitious
80	10	10	inferencial	inferential
81	17	1	decendants	descendants
82	22	9	tenents	tenets
84	29	7	Bhairve	Bhairav
84	30	1	tenents	tenets
85	31	4	tenents	tenets
88	38	13	7.242	7242
111	38	1	Infercences	Inferences
113	40	4	Jains	Jain
119	13	3	screem	Screen
119	13	8	compleating	Completing
120	15	14	Registar	Registrur

121	16	23	coconut	Cocoanut
121	16	24	coconut	Cocoanut
133	53	2	a to	to a
134	56	2	tendesert	tenderest
134	57	3	prectices	practices
134	58	3	hardy	hardly
137	59	12	66	6
138	62	20	instantunious	instantaneous
139	1	8	constituant	constituent
140	4	5	caotic	chaotic
148	17	20	predominence	predominance
155	26	14	predominent	predominant
155	26	18	roles	rolls
161	43	9	outsides	outside
162	47	1	contended	contented
162	47	3	quadrupal	quadruple
163	49	13	trace	traces
164	51	2	Engus	Angus
164	51	4	Benarus	Benares
164	51	5	caucasus	Caucasus
164	51	5	Newzeland	Newzealand
164	51	8	defination	definition.
164	51	7	tutonic	Tentonic
164	51	21	cltic	Celtic
165	51	23	tutonic	Teutonic
165	52	(C)	Tentonic	Teutonic
167	57	4	pastilence	pestilence
169	4	9	seantity	Sanctity
173	13	12	Kuttyawar	Kattyawar

173	15	6	attrack	attract
175	2	3–4	quadrupal	quadruple
176	3	7	quadrupel	qurdruple
176	3	20	quadrupel	qurdruple
177	5	23	abstenence	abstinence
181	12 (1)	20	vix	viz
181	„	31	dakhina	dakshina
181	„	32	Bhramis	Bhramins
181	„	33	dakhina	dakshina
181	11	3	are	were
184	14	1	quadrupel	quadruple
185	8	5	tyrany	tyranny
186	18	5	Cololnel	Colonel
186	18	9	Vashith	Vashishtha
186	18	20	them	themselves
187	20	20	scaree	scarce
206	4	3	explains	explain
210	10	2	difierant	different
210	13	1	preperation	preparation
210	13	3	supplimentary	supplementary
210	15	11	do	do
211	table 92	8	Tenents	Tenants
212	9	3	chuman	chunam
213	12	1	supploimentary	supplementary
213	12	13	spiners	spinners
214	20	2	dependendents	dependents
216	18	6	are	is
217	2	7	envolved	involved
218	2	16	realy	really

Ministry of Home Affairs
(Office of the Registrar General, India)